

FREDR. CYGNÆUS.

SAMLADE ARBETEN.

SUPPLEMENTBAND:

MINNE AF FREDR. CYGNÆUS.

ANTECKNINGAR

AF

E. NERVANDER.

MED PORTRÄTT.

HELSINGFORS,

G. W. EDLUND'S FÖRLAG.

1892.

Pris för subskribenter 3 mk.

FREDR. CYGNÆUS.

SAMLADE ARBETEN.

XI.

SUPPLEMENTB.

HELSINGFORS,
G. W. EDLUNDS FÖRLAG.
1892.

FREDR. CYGNÆUS.

SAMLADE ARBETEN.

SUPPLEMENTBAND.

MED PORTRÄTT.

HELSINGFORS,
HELSINGFORS CENTRAL-TRYCKERI,
1892.

Fredr. Cygnaeus.

MINNE AF FREDR. CYGNÆUS.

ANTECKNINGAR

AF

E. NERVANDER.

HELSINGFORS,
G. W. EDLUNDS FÖRLAG,

1892.

MINNE AF FREDR. CYCNAEUS.

ANTECKNINGAR

E. NERVAANDER.

— < > —

Helsingfors,
Helsingfors Central-Tryckeri,
1892.

Åt

B. O. Schauman,

Fredr. Cygnæi trofaste, minnesgode vän

med djup högaktning

af

författaren.

Företal.

Det är min skyldighet att här afgifva en redogörelse för utgifvandet af *Fredr. Cygnæi* „*Samlade arbeten*“.

Då Cygnæus på sin ålderdom stälde om sitt hus, runno honom i tankarne äfven hans literära arbeten och det oordnade skick, hvori de befunno sig. Sjelf var han ej lämplig att ordna dem till en samlad upplaga, men det var honom kärt att tänka, att planen efter hans bortgång skulle förverkligas.

I sådan afsigt lät han genom sin brorsson, Gustaf Cygnæus, år 1879 sända mig en helsning till Åbo, der jag då var bosatt, det hans önskan var, att jag skulle öfvertaga redaktionen af detta verk. Då jag derefter i början af år 1880 blef i tillfälle att personligen uppvakta honom, delgaf han mig ytterligare denna sin sista vilja, hvilken han sade sig hafva hyst allt sedan år 1870. Djupt tacksam öfver hans förtroende och i medvetande af min goda vilja att efter förmåga samvetsgrant söka fullgöra uppdraget, lofvade jag efterkomma hans önskan.

Likaledes hade Cygnæus af herr G. W. Edlund erhållit löfte att förlägga detta stora verk, ehuru en säker ekonomisk förlust dervid stod klar för den erfarne aftärsmannen, som dock gerna önskade hedra den ädle patriotens minne.

Efter Cygnæi bortgång den 7 Februari 1881 öfverlemnades enligt hans förordnande hans efterblifna papper åt

mig af utredningsmannen i boet, den aflidnes broder, verkliga statsrådet Reinhold Cygnæus *)

Denna rika qvarlåtenskap innehöll, utom den aflidnes ansenliga samling afskrifter ur arkiver i utlandet, fragmentariska manuskript till hans så väl i tryck utgifna arbeten på vers och prosa som ock påbörjade uppsatser; anteckningar till några föreläsningskurser i literaturhistorie; vidare bref till honom allt från studentåren, uppgående till ett antal af mer än 1800, samt slutligen en mängd i koncept affattade bref af honom sjelf, hvilka, efter hvad jag i många fall varit i tillfälle att bestyrka, måste anses så godt som bokstafligen lika lydande med de afsända skrifvelserna. Jag har därför i det följande ofta stödt min framställning just på dylika konceptbref, hvilket jag här uttryckligen vill påpeka. Jag har ansett mig desto tryggare kunna göra det, alldenstund resp. svarsbref stundom citera ordagranna uttryck ur dessa koncepter **).

Detta ovanligt rika posthuma material har jag sökt begagna så väl till att komplettera Cygnæi „Samlade arbeten“, som ock till att belysa hans lefnadsskiften.

Det omfångsrika verket, upptagande inalles mer än 4,100 sidor, utkom i häften om 5 ark, det första af dessa den 17 December 1881. Jultiden 1889 hade det tionde och sista bandet lemnat pressen.

Enligt utstakad plan har utgifvandet sålunda fortgått långsamt, beroende äfven deraf, att jag på långt när ej kunnat egna min tid uteslutande åt den ganska arbetsdryga, föga inbringande redaktionen af det stora literära

*) Denne hade dock derförinnan ur den i fullständigaste oordning befintliga literära qvarlåtenskapen borttagit en mindre samling bref — såsom jag sedermera fick säker anledning förmoda skrifna af grefve A. Armfelt. Då jag tog mig friheten reklamera desamma, förklarade han sig hafva uppbränt dem — af hvilken anledning förblef mig obekant.

**) Dessutom anträffades afskrifter af historiska handlingar i ryska arkiver, som öfverlemnats tills vidare åt Cygnæus af O. Furuhjelm och andra, hvilka papper jag, i enlighet med åtminstone Furuhjelms egen, skriftligen uttryckta vilja, anförtrott åt Finlands statsarkiv.

verket. Det låg nämligen i sakens natur, att förläggaren ej kunde erbjuda mig mer än ett ringa honorarium, som dock genom hans benägna försorg något ökades genom ett anslag från universitetet af 3,000 mark, fördeladt på den tid utgifningen fortgått.

På samma sätt utgifvandet af Cygnæi „Samlade arbeten“ fortgått vid sidan af maktpåliggande konsthistoriska forskningar och resor inom och utom landet, så delade jag min tid från år 1890 mellan dylika sysselsättningar och utarbetandet af de biografiska anteckningar om Cygnæus, hvilka nu öfverlemnas åt allmänheten. Det utomordentligt förvirrade skick, hvori det under mer än 50 år i Cygnæi gömmor hopade, af tiotusental papperslappar bestående materialet befann sig, försvårade arbetets snabba gång, i synnerhet som min arbetsort ofta måste ombytas. Härtill kom, att arbetets förläggare, då fem ark redan voro tryckta, fann berättigadt skäl att anmärka det skildringen vore tilltagen i allt för vidsträckt skala — hvartill det rika materialet lockat mig.

Min plan hade emellertid varit att i dessa anteckningar erbjuda en framtida forskning ett ordnad material, så fullständigt som möjligt, till kännedomen af Cygnæus. Jag visste, huru tidsödande och svårt det blefve för en annan att komma till den ståndpunkt, att han kunde beherrska Cygnæi brokiga literära qvarlåtenskap. Derfor hade jag redan tidigt sökt bevara åt framtiden smärre delar af Cygnæi korrespondens (rörande O. Furuhjelm, R. W. Ekman, J. E. Löfgren o. s. v.) genom att vid särskilda tillfällen offentliggöra dem i tidningar, alldenstund jag insåg, att de icke kunde inrymmas i nu föreliggande arbete. Senare gick jag mer systematiskt tillväga och utarbetade samt publicerade utförligare bidrag till kännedomen af hans lefnadsförhållanden, till hvilka uppsatser, jag i dessa anteckningar kunde blifva i tillfälle att hänvisa. Således finnas nu åt minnet bevarade ej få och icke alldeles oviktiga kulturhistoriska bidrag till en intressant period i vår vitterhetshistoria, tyvärr,

spridda för det mesta i den periodiska pressens alster och således vid behof icke så lätt tillgängliga för forskaren, som om han emottagit dem samlade i ett och samma arbete.

Följande förteckning upptar dessa sålunda af mig redan offentliggjorda uppsatser rörande Fredr. Cygnæus *):

1. *Bilder från Cygnæi och Snellmans boningar*; ingingo i flera tidningar 1881 samt finnas aftryckta i „Finska bilder. Ett album af E. Nervander“. 1888.
2. *Ett märkeligt bref af F. V. Snellman*. Morgonbladet 1881, n:ris 165 och 166.
3. *En bortgången finsk häfdeforskare* (Otto Furuhielm). Åbo Posten 1883, n:ris 155, 157, 158, 160, 164 och 165.
4. *Till Robert Wilhelm Ekmans minne*. Åbo Posten 1883, n:ris 212, 213, 215, 217, 219, 221 och 225.
5. *Bidrag till Johan Erik Löfgréns biografi*. Finland. 1885, n:ris 5—9.
6. *Bref från F. F. Nervander och F. F. Nordström till Fredr. Cygnæus* (1846—1849). Finland 1887, n:ris 190, 195, 210 och 221.
7. *Ljus i skuggan*. (Censurhistorier från 1849, 1852 och 1853). Helsingfors Dagblad 1888, n:ris 102, 104 och 105.
8. *Nordenstamska balen*. Helsingfors Dagblad 1888, n:ris 176, 178 och 181.
9. *Poimintoja vanhoista kirjekoelmista*. (Bref från A. J. Sjögren, A. Schiefner, J. J. Tengström, E. Lönnrot, A.

---

*) Hit höra ock anmälan af J. E. Strömborgs „Biografiska anteckningar“ om Runeberg samt af G. F. Lönnbecks broschyr: Uno Cygnæus „finska folkskolans fader“, hvardera uppsatsen meddelande bref af Fredr. Cygnæus; införda i Hufvudstadsbladet, den förra 1889 i n:o 298, den senare 1890 i n:o 272. — Måhända bör tilläggas, att jag vid österbottniska studentafdelningens årsfest den 9 November 1869 höll ett kort föredrag om Cygnæi tidigare poesier. — Se för öfrigt noten till sidan 292 i detta „Minne af Cygnæus“.

- Kivi, A. J. Arvidsson och E. von Qvanten till Fredr. Cygnæus). Uusi Suometar 1888, n:ris 168, 170, 172, 179, 192, 215, 235, 300 samt 1889 n:o 19.
10. *Ur inhemska brefsamlingar.* (F. M. Franzén, J. L. Runeberg, G. H. Mellin, L. I. Ahlstubbe, G. Rein och F. Cygnæus). Finsk Tidskrift 1888, Juni, Juli och September.
11. *Till minne af And. Svedberg såsom tidningsskrifvare för folket.* Helsingfors Dagblad 1889, n:ris 41 och 44.
12. *En ropandes röst i öknen („Om herr Gottlunds person“).* Finland 1889, n:ris 45 och 48.
13. *Kalevalan ranskaksi kääntäjän muistoksi* (Leouzon Le Duc och Fredr. Cygnæus). Uusi Suometar 1889, n:ris 279 och följande numror.
14. *Fredrik Cygnæus i utlandet 1843—1847.* Finsk Tidskrift 1890. Juni och Juli.
15. *Huru man för femtio år sedan flammade.* (Cygnæus och B. O. Lille). Wasa Tidning 1890, n:o 157.
16. *Från vår poetiska storhetstids första dagar.* Wasa Tidning 1890, n:ris 160 och 161.
17. *Några blad på en nyss igenmyllad graf.* (F. Pacius och Cygnæus). Hufvudstadsbladet 1891, n:o 15.
18. *Smärre bidrag till musikens historia i Finland.* (F. Ehrström, A. G. Ingelius, F. von Schantz och hans orkesterbiträden samt Cygnæus). Hufvudstadsbladet 1891, n:ris 194, 195 och 198.
19. *Kaatunut etuvartija.* Lehtinen suomalaisen teaterin historiaan. (A. Korhonen och Cygnæus). Uusi Suometar 1891, n:ris 119 och 120.

För att ytterligare förminska omfånget af dessa anteckningar, hvilket jag, mot önskan, varit tvungen att vida öfverskrida, har jag nödgats nog knapphändigt omtala Cygnæi verksamhet, efter det han blef professor. Denna period af

hans lefnad är dock i allmänhet mera känd än dess tidigare skeden, och är materialet till detaljkännedom af densamma jämförelsevis lätt tillgängligt i konsistorii protokoller, i en nyare tids mångordigare press o. s. v.

Mitt arbete skulle vilja bedömmas icke såsom en utförd lefnadsteckning, utan som resonnerande kronologiska anteckningar för en sådan. Professor *S. G. Elmgren* har redan gifvit oss en korrekt och välskrifven, kort biografi öfver Cygnæus i hans minnestal på Finska Vetenskaps societets års- och högtidsdag den 29 April 1881. Statsrådet *Z. Topelius* skänkte oss vid Historiska samfundets årsdag den 9 November 1883 snillrika, konstnärligt skönt och ädelt utarbetade „Bidrag till en karaktäristik af Fredrik Cygnæus och hans historiska arbeten“. Desto mindre skäl hade jag att vedervåga en misslyckad täflan med dessa framstående män. Min uppgift blef att framlemna massor af fakta, många kända, många ock hittills okända, hvilka jag nödtorftigt försökt göra läsbara äfven för en större bildad allmänhet.

Jag har med omutlig sanningskärlek sökt framställa den af mig högt vördade och älskade fosterlandsvännen och skalden, sådan han med ädelt förtroende lemnade sitt innersta åt mig i och med sin literära qvarlåtenskap. En dödlig, så ock Fredr. Cygnæus, har icke rätt att för all tid stå på en olympisk höjd inför det folk, som han tillhör, som han varmt älskat och som älskar honom. Detta folk skall ej vörda Cygnæus mindre högt, då han nu kommer det till möte som en son af detsamma, i hvilken det såväl i det stora som i det lilla igenkänner sin egen ande, sitt eget blod, och hvilken det kan inbjuda att taga en hedrad plats, „der bänk med bänk i vinkel förenas“. Från en sådan plats ljuda Cygnæi sköna, ädla, af glödande fosterlandskärlek uppburna ord innerligast och förtrognast till hans enkla folk.

„Kolsvart“ och „rosenrött“ voro, som bekant, Cygnæi älsklingsfärger. Af den förra färgen har mig ej gjorts be-

hof; den senare tror jag mig ej ofta användt. Cygnæi originella väsende har dock sörjt för, att paletten ej saknat andra färger af olika skiftningar, hvilka som lätta skyar flyktat öfver de klara, ädla dragen af denna karaktär, hvars nobla, på vår kulturhistories guldgrund fast uppdragna konturer det skulle göra mig en djup sorg att mot min vilja hafva rubbat, om också endast för ett ögonblick.

Ett arbete af detta slag kräfver mera tid, än en flyktig blick i boken torde låta ana. Yttre omständigheter skulle också sannolikt hindrat mig att på dess utarbetande nedlägga ens den omsorg, som nu varit fallet, om jag ej mötts af upplyst intresse för saken. Jag har ej rättighet att här uttala min vördnadsfulla och glada tacksägelse för all den uppmuntran, jag under utgifvandet af Cygnæi arbeten erfarit, dock kan och bör jag nämna, det kejserliga senaten, specielt för utarbetandet af denna biografiska del af verket, beviljat mig ett författarearvode af 600 mark.

Jag frambär härmedels min förbindliga och ödmjuka erkänsla äfven för de många och värdefulla upplysningar, jag under arbetets gång haft äran emottaga af personer, såväl i Helsingfors som i Fredrikshamn, hvilka i tiden stått Fredr. Cygnæus nära. Det intresse och den osparade möda, de dervid ådagalagt, utvisa, att minnet af Fredr. Cygnæus har djupare rötter i fosterländska sinnen, än man af stundens sken kunde antaga.

Slutligen nödgas jag be läsaren öfverse åtskilliga ortografiska ojemnheter i detta verk, beroende dels af ändrad öfvertygelse under den långa tid, tryckningen fortgått, dels af glömska och oaktsamhet, ej ursäktade, men möjligen

förklarade deraf, att jag sällan varit i tillfälle att läsa korrekturet på sjelfva tryckningsorten.

Den 14 Januari 1892.

E. Nervander.

MINNE

AF

FREDR. CYGNAEUS.

*„Vår tro är och förblifver för öfrigt den, att
offentliga mäns ro, sedan de gått bort, icke krän-
kes genom ett frimodigt bedömande af deras ka-
raktär och handlingar“.*

FREDR. CYGNAEUS.

„Vår tragiska släkt“ benämnde Fredrik Cygnæus en gång i ett bref till en af syskonen, den släkt, hvaraf han sjelf utgjorde en märkelig medlem; böjd eller icke att bekräfta detta epitet åt släkten Cygnæus, skall man dock medgifva, att denna varit rik på egendomliga, ofta ganska högt begåfvade personligheter.

Vi skola till en början redogöra för den Cygnæusska släktens ursprung samt derefter omtala några af Fredrik Cygnæi närmaste förfäder och anförvandter.

De första spåren till släkten Cygnæus har forskaren anträffat i Joutseno socken, en af Finlands många vackra bygder invid Saimas vida, drömmande lugna tjärdar, i grannskapet af hvilken sockens råmärken Imatra vildt och majestätiskt rasar med otämjd styrka mot klippstränder, längs hvilka Kaleva folkets gestalter skymtat fram ur forntidens dunkel. Naturen hade således nogsamt sört för en tillbörlig fond åt den släkt, som en gång skulle representeras af den vidt famnande och vidt värmande, glödande enslingen Fredr. Cygnæus.

Så långt man kan följa släktens leder tillbaka i tiden, hamnar man alltid på någon savolaksisk prestgård, oftast dock på kyrkoherde- eller kapellansbolet i Joutseno, hvilket sockennamn också gaf anledning till de olika, finska, svenska eller latinska benämningar, som släkten enligt forntida sed antog, i det dess medlemmar kallade sig än Jouse-

nius och Joutsenius, än Svanæus och Svahn, än slutligen Zygnæus och Cygnæus, alla dessa namn härledninga eller öfversättningar från det finska ordet joutsen = svan, [cygnus].

Redan vid medlet af 1600: talet finner man i Joutseno en kyrkoherde vid namn Göran Johansson Jousenius; dennes broder Petter var militär och hade antagit namnet Svan. Vid samma tid anträffas en Benjamin Johansson Svan som kapellan i Joutseno, utan att man dock kan uppvisa, det han hört till samma släkt som de nämnde bröderna, hvilka, enligt hvad några gamla anteckningar skola ge vid handen, voro söner till förste kyrkoherden i Joutseno Johan Larsson Herkepæus (Härkäpää), kyrkoherdeson från Taipalsaari och hvilken innehade sin befattning åren 1639—1661.

Ofvannämnde Göran Joutsenius hade en son, som bar namnet Olof Svanæus; hans dotter Birgitta Svahn blef gift med Johan Martinsson, som äfven lär ha antagit namnet Svahn, ehuru hans fader var en bonde vid namn Finne. Denne Johannes Martini var 1702—1710 kapellan i Joutseno; sedan skötte han åren 1711—1715 enahanda presttjänst i Kristina, hvarefter han der blef kyrkoherde. Han dog omkring 1722, efter att omsider ha fått se slutet på stora ofredens sorgliga tid.

Johannes Martini, bondesonen, samt Birgitta Svahn, prestdottern kunna anses som stamföräldrar till den Cygnæusska släkten. De hade tillsammans åtminstone tre barn, sonen Zakarias Cygnæus samt döttrarne Katarina Svahn (gift med pastorn i Ilomants Anders Norrgren) och Brita Zygnæus (gift med sockenskrifvaren i Ilomants Lorentz Elfström). Zakarias' efterkommande bibehöllo alla det af honom antagna släktnamnet Cygnæus.

Om någon medlem af denna släkt med skäl kan sägas hafva fört ett tragiskt lif, är det denne *Zakarias Cygnæus*. De tunga slagskuggorna från de många mörka åren af denne olycklige, slutligen åt obotligt vansinne hemfallne mans lefnad sträcka här och der sig fram ända till efterkommande i tredje led, bland hvilka man åtminstone hos en tycker sig

se stamfaderns egendomlighet ånyo framträda ganska skarpt tecknade.

Zakarias Cygnæi barndom och ungdom inföllo på Karl XII:s blodiga tid och hans mandom under de på förödmjukelser och vanära rika krigsåren 1741 och 1742. Han blef student i Åbo 1723 och utnämndes redan 1726 till kapellan i Pelgjärvi samt den 13 april 1733 till kyrkoherde i Mäntyharju, der han förblef till sin död, som inträffade den 5 januari 1774.

Hans ställning som kyrkoherde i Mäntyharju var en af de svåraste, som kan erbjuda sig för en andans man. Riksgränsen mellan Finland och Ryssland gick då genom denna socken, klyfvande den i två delar, hvilka dock betjenades af samme kyrkoherde. Sjelfva prestgården och kyrkan voro belägna på det ryska, till omfånget mindre området. Cygnæus var och förblef svensk undersåte och dertill en synnerligen trogen och nitisk svensk patriot. Det var honom ofta omöjligt att besegra de svårigheter, som tid efter annan reste sig i hans väg, i det han fick emottaga stridiga befallningar såväl från domkapitlet i Borgå som från rättskollegiet i Ryssland. Ingendera myndigheten ville ge med sig i fråga om de sedvanliga förbönerna i kyrkan för öfverheten, firandet af de olika religionssamfundens helgdagar o. s. v., till hvilket trassel slutligen 1753 kom införandet af den nya tideräkningen på den finska sidan af gränsen. — Sin tillgifvenhet för det svenska väldet var han 1741 under kriget ofta i tillfälle att bevisa, i det han med lifsfara meddelade åt de svenska befallningshafvandena underrättelser om de ryska strötkårernas rörelser, jemte det han för öfrigt på bästa sätt befordrade allt, som kunde lända till vår armés fördel. Det är med honom denna slägt, hvars utgreningar sedermera ofta kommo i beröring med de historiska händelserna på finsk jord, för första gången blandar sig i politiken.

I Z. Cygnæi mångahanda skrivelser till högvördiga domkapitlet träffar man på rader, som antyda det spetsigt hu-

moristiska drag, som synbarligen ingick i den orolige mannens lynne. Så t. ex. anförde han år 1740, då konsistorium infordrat bland annat historiska, geografiska och antiqvariska upplysningar från de skilda landsändorna, i sin relation rörande Mäntyharju äfven följande: „bland antiqviteter kan riktigt föras opp en rik gårdsvärdinna, en kärring om några öfver hundra år och är ännu en tämmeligen kryger gumma. Skulle hon nu snart dö, finge jag en ko; ville ock låta hennes höga ålder genom gazetterna blifva bekant i hela Europa“. — En annan gång, det var år 1744, anförde han i en skrifvelse till konsistorium, „att han i 12 års tid gjort tjenst i Guds församling såsom en medhjelpare och predikat nådår för 4 prestenkor, af hvilka han haft föga lön, utan fått den sista af dem med åtta barn till belöning för sin möda.“

Denna fattiga belöning var hans närmaste företrädare, kyrkoherden Anders Alopæi enka Elisabet, född Helsingius, med hvilken han år 1733 ingått äktenskap. Hon afled redan den 29 mars 1750, efter att ha skänkt sin andre make två söner och två döttrar. Af hennes åtta barn i första gifftet blef sonen Johan, upphöjd i adligt stånd, stamfader för ätten Nordensvan.

Om denne sin farfarsfar Zakarias yttrar Fredr. Cygnæus *) bland annat: „han var en lifligt arbetande ande, men tyckes hafva i ungdomen saknat den kristliga förmågan att „näpsa“ själens oroligt svallande böljor och gick sedermera under i dess bränningar“. „Ensidigt hänförd af den prosaiska *upplysnings*vurmen, som under den så kallade frihetstiden grasserade i rörligare sinnen äfven uti våra mörka landsändor, bedömde han sin från naturtillståndet föga emanciperade färahjord — — i det närmaste såsom en fänad.“ Kändt är, att han med stor ifver, nästan fanatism arbetade på utrotande af i Mäntyharju då ännu ganska allmänt rådande vidskepelse och allehanda hedniska bruk;

*) Fredr. Cygnæi samlade skrifter, 2 band., sid. 23—25.

särskildt förde han ett formligt utrotningskrig mot af folktraditionen i helgd hållna träd och källor. Äfven tyckes han ifrat såväl mot Mäntyharju qvinnornas vackra karaktäristiska, gamla folkdräkter och mot de af „Mäntyharjun puukkojunkkarit“ burna vapen, som förskaffat sina handhafvare ett föga smickrande anseende på den tiden. Kyrkoherdens fanatiska ifver att söka med roten upprycka åsigheter, som då ännu i vördnad höllos af allmogen, väckte blott ond blod och aflägsnade församlingen från sin själasörjare, som, tidigt enkling, satt omgifven af sin stora skara af barn och styfbarn i omständigheter, som måste kallas torftiga. Hans oroliga ande fann ej lugn, hans sinne blef sjukt, och han började tala mycket för sig sjelf och i kors, under det han gjorde „fukter och underliga miner.“ Denna hans själsjukdom bröt ut år 1752. Följande vår begick han ett par söndagar afsteg i sina embetsförrättningar. Vid pingsttiden begynte han vandra i skogen dels ensam, dels åtföljd af andra, som han tvang att gå med sig för att der uppleta en skatt af några tusen daler i kontant, som han påstod sig ha nedlagt i skogsmarken. Äfven visade sig hans galenskap deri, att han på söknedagar ofta gick upp i klockstapeln och ringde med klockorna för att mana folket att infinna sig till gudstjenst i kyrkan. Ensamheten älskade han dock mest och förglömde oftast den yttre verlden, i det han sluten och dyster i långa år vistades för sig sjelf. Blott då och då förnams från den tigande ett strängt förmanande ord, som med bäfvan hördes och länge ihågkoms af hans talrika omgifning. Sin tjänst tilläts han ej förrätta efter år 1753. Den egentliga orsaken till hans själssjukdom blef aldrig känd, men folket trodde, att en trollqvinna nedkallat besvärjelse öfver kyrkoherdens själ för det hån, han visat och de helgerån, han begått mot de i urminnes tid af förfäderen helighållna träden och källorna. Efter en mer än 20 års lång andlig fångenskap fick den olycklige mannen ro i döden, hvilken, såsom redan nämnt är, hugsvalade ho-

nom i början af året 1774. Han torde då ha varit omkring 70 år gammal.

Redan då hans vansinne bröt ut, voro alla hans styfbarn fullvuxna, och äfven hans egna barn stodo i beråd att blifva det. Den äldste af sönerne Zakris hade den 1 nov. 1733 sett dagens ljus i samma Mäntyharju och blef student i Åbo 1753, samma år hans fader suspenderades från sin presttjänst. I brist på medel kunde den vetgirige ynglingen ej qvardröja vid högskolan, tills han hunnit aflägga sin filosofie kandidatexamen. I stället skyndade han sig att låta prestviga sig, hvilket skedde 1755, hvarefter han till först tjänstgjorde som bataljonspredikant vid Nylands läns fotfolksregemente. Under denna sin tjänstgöring fann han tillfälle att ånyo infinna sig vid akademien, der han aflade kandidatexamen. Slutligen, efter det han 1761 ingått äktenskap med Helena Dorotea Willström, dotter till en rådman i Lovisa, och der fått helsa sina två äldsta barns ankomst till verlden, återvände han till det dystra fädernehemmet för att der tjänstgöra som sin sinnessjuke faders adjunkt, ända till dennes död eller i omkring 11 års tid.

På Mäntyharju prestgård hade åren äfven medfört förändringar. Den yngsta dottern Agneta förblef väl ogift till sin död, men syskonen Göran och Brita hade med äktenskapets band förenats med syskonparet Anna Sofia och Gustaf Fredrik Duncker, barn till sedermera majoren Joakim Henrik Duncker, egare af Löytö hemman i grannsocknen Kristina. Nämda Brita Cygnæus blef sedan 1774 moder åt den bekante, af Runeberg besjungne och af Fredr. Cygnæus varmt tecknade krigaren Joakim Zachris Duncker. Hennes man afled den 24 april 1793. Hennes broder Göran, egare af Kosoniemi hemman i Kristina, ej långt från Brahelinna, blef krigsjustitiarius vid Savolaks brigaden och var en af Göran Magnus Sprengtportens mest betrodde män vid dennes många och genomgripande reformer i Savolaks under den tid Sprengtporten vistades på Brahelinna. Genom nu omnämnda förhållanden trädde Sprengtporten och

hjelten Duncker likasom i ett närmare samband med den afkomling af Cygnæusska släkten, som minnesgod af sina förfäders gerningar, i en framtid skulle egna dessa mäns hågkomst många tankar och ord *).

Vi lemnade *Zachris Cygnæus* nyss såsom adjunkt hos sin sinnessvage fader. Efter dennes död blef sonen den 15 juli 1775 utnämnd till hans efterträdare såsom kyrkoherde i Mäntyharju föga afundsvärda församling, der de internationella svårigheterna fortfarande, delvis i ännu högre grad än förr gjorde sig gällande, så mycket mer kännbara, som den nye kyrkoherden var en ytterst känslig, fridfärdig man, hvilken helst egnat sig uteslutande åt sitt predikarekall samt

*) Beträffande den gren af Cygnæusska släkten, för hvilken Göran blef stamfader, är att nämna, det hans dotter Katarina Elisabeth, f. 1765, blef gift med löjtnanten vid karelska dragonerna Johan Poppius samt afled 1835. Den äldre sonen Henrik Johan föddes 1781, blef protokollssekreterare samt häradshöfding i Lappvesi härad. Han gifte sig med öfverstelöjtnant K. R. von Essens dotter Fredrika Juliana, som dog 1813. Enklingen lefde ända till år 1831. Den yngre sonen Magnus Wilhelm, född den 21 sept. 1783 i Göran Cygnæi senare gifte med Helena Katarina Poppius, blef student i Åbo 1803 och hofrättsauskultant derstädes 1805. Sin juridiska bana började han 1807 som vice landssekreterare i Kuopio och blef sedan ordningsman i sagde stad, under det kriget pågick. Med outtröttlig nit skötte han sin tjänst, lindrande der han blott kunde allmogens betryck och tunga. Tillika ådagalade han den största oförskräckthet gent emot de segrande fiendernas öfverdrifna anspråk, så att han en gång lär haft att för sitt lifs räddning tacka endast Bulatoffs ädelmod. Djerft lemnade han äfven beskydd åt sina landsmän, då de uppträdde med vapen i hand samt lyckades undan en säker död rädda den kände partigångaren Olli Tiainen. Sjelf blef han dock dervid tagen till fånga, men lyckades rymma och uppnådde armén, hvarefter han öfverfor till Stockholm, dit hans forne chef, Olof Wibelius äfven begifvit sig. Efter kriget blef han 1810 landssekreterare i Norrbotten, transporterades 1812 till enahanda tjänst i Westerbotten, samt erhöll lagmans namn och värdighet under åtnjutande af allmänt anseende för sitt tjenstenit. I Sverige gifte han sig 1814 med Ulrika Johanna Boström och afled den 28 nov. 1852 i Umeå. Han hade fyra barn, hvilka alla qvarstannade i Sverige. Den äldre sonen Karl Johan, född 1817 blef faderns efterträdare såsom landssekreterare i Westerbotten; den yngre Göran Wilhelm, född 1819, var vice häradshöfding och dog 1865.

åt varmhjertade försök att undervisa och upplysa allmogen. Också rådde mellan honom och hans församling ett mycket godt förhållande under de sexton år han var kyrkoherde i Mäntyharju, så att ej mer än en enda angelägenhet af alla dem, han proponerat, och som angick en sockneskolmästares antagande, blef emotsagd och afslagen. Innan han lemnade sin hemsocken fick han der åt jordens sköte anförtro stoftet af sin första maka, hvarefter han den 8 juni 1773 ingick äktenskap i Sibbo med Emerentia af Enehjelm, en 21 årig dotter till landtränsmästaren i Nylands län Anders Hellenius, hvars släkt 1770 upphöjts i adligt stånd. Hon öfverlefde honom och afled först den 31 mars 1825. Genom denna sin andra maka kom Z. Cygnæus i svågerskap med deltagaren i Anjala förbundet, öfverstelöjtnant af Enehjelm.

Redan känd som en ovanligt begåfvad andlig vältalare, en renhjärtad fridens tolk, kallades han nu 1780 så godt som enhälligt af Lovisa och Elimä församling till kyrkoherde derstädes, varmt nitälskande äfven der för folkupplysningens sak. Derjemte förordnad att 1788—1789 sköta pastorsbefattningen i den då „eröfrade delen“ af Pyttis, blef han ögonvitne till sjöslaget vid Hogland den 17 juli 1788, och torde då redan hafva tilldragit sig den af honom varmt beundrade konung Gustaf III:s uppmärksamhet för sina framstående talaregåfvor samt derjemte samme konungs ynnest, hvilken snart derefter skulle föra den anspråkslöse mannen till tinnarne af det finska Zion, ehuru han ej var utrustad af naturen med något ovanligt mått af krafter. Utmärkelsen lät ej länge vänta på sig. Redan den 18 januari 1791 utnämndes han oförmodadt till domprost i Borgå och följande år den 31 augusti till stiftets biskop, öfver hvilken upphöjelse den allt annat än äregirige mannen häpnande yttrade: „om än alla stenblock och träd på vägen emellan Borgå och Lovisa hade ropat till mig: du skall en dag tillryggalägga denna väg som biskop, skulle jag ej hafva satt tro dertill.“

Biskopsstafven blef Cygnæus ej lätt att bära. Vid sjelfva domkapitlets bord hade han oturen att finna en lika oförsynt som energisk vedersakare, teologie lektorn vid gymnasium i Borgå Magnus Jakob Alopæus, en man, som redan i fyra decennier sutit som ledamot af konsistorium och som ej utan skäl ansett sig sjelfskrifven till de ärostäl- len, som landsortspresten Cygnæus nu oförmodadt erhållit. Alopæus var som embetsman en obestriddlig talang, en ord- ningsman af första rang och fullt inne i de konsistoriela ärendernas formgiltiga behandling. Utan förskoning spa- rade han ej på kränkande anmärkningar mot Cygnæi åtgö- randen, så snart de blott gåfvo det minsta skäl dertill, och sådana tillfällen återkommo ofta, ty Cygnæi i grunden poe- tiska själ förstod sig föga på formaliteter. Domkapitlets sessioner blefvo därför stunder af olidlig tortyr för den veke, fromsinte Cygnæus, som vid hemkomsten från de- samma allt som oftast med en ström af dittills mödosamt tillbakahållna tårar lättade sitt kränkta sinne. Trött lade sig den gamle, gråtande som ett barn på sin säng och närde sig af sina bittra sorger, försakande all föda, som af kärleksfulla händer bjöds honom.

Att utmärkelser ej skulle fattas den aktade öfverher- den, är naturligt. Då svenska kyrkan 1793 firade sin ju- belfest i Upsala, insattes Cygnæus som ledamot i handboks- utskottet och utnämndes till honorär teologiedoktor. Sjelf- skrifven medlem af Norrköpings riksdag 1800 utsågs han till ordförande i kyrkoutsnittet. Såväl vid jubelfesten i Up- sala som vid ständernas skiljsmessa från riksdagen i Norr- köping åtnjöt Cygnæus, ehuru finne och såsom sådan natur- igtvis ej i besittning af det högsvenska uttalet, äran att hålla festpredikningar för den utvalda församlingen af Sveriges stormän, allt detta på grund af det stora rykte, han egde som andlig vältalare och som en sannt gudfruktig ordets tjänare. Af dessa predikningar är den i Upsala den 8 mars hållna utgifven af trycket, hvarjemte han redan 1774 hade under titel „Tarpellisimbain Historiain Lyhykäinen

Ulosveto Pyhästä Raamatusta“ offentliggjort en finsk öfversättning af en andaktsbok för folket, författad af d:r Joh. Pet. Müller i Göttingen.

Då den tid inbröt, som skulle föra Finland fram på nya banor, emottog Cygnæus den med djup sorg i själen. Den kejsrerliga nåden kom honom väl i rikt mått till del, men då den gamle mannen ikläddes det främmande ordensbandet, suckade han med bedröfvadt hjerta: „Gud förlåte mig, jag ser ju ut i denna ståt såsom en utpyntad bondbrud“. Vid Borgå landtdag 1809 intog han sin sjelfskrifna plats i det andliga ståndet, men afled under pågående ständermöte den 5 april 1809, något mer än 66 år gammal.

Cygnæi hemlif skall ha varit lyckligt och fridfullt; likaså rädde gammaldags gästfrihet i huset. I sitt första gifte hade han en dotter Hedvig Elisabeth, född 1762 och 1795 gift med landskamreraren Henrik Kristian Nordensvan; dock afled hon redan 1796; vidare sönerne Zakarias, född i Lovisa den 23 sept. 1763, Johan Reinhold, född i Mäntyhärju den 31 mars 1765 samt Jakob Georg, född dersamstädes den 24 januari 1767. — I sitt senare gifte erhöll han två barn: dottern Johanna Sofia, två gånger gift, den första med vice advokatfiskalen Henrik Johan Hassel, den andra med lektorn vid Borgå gymnasium, konglige bibliotekarien Samuel Vilhelm Heurlin † 1809; hon afled först 1857; samt slutligen sonen Petter Gustaf, född 1781, student 1797, vice borgmästare. Han dog vid 31 års ålder i Wiborg 1812.

Af de tre äldre sönerne blef den yngste Jakob Georg landtränmästare i Tavastehus, erhöll assessorstitel, var egare af Leppäkoski gård i Janakkala socken och afled den 20 mars år 1819 vid 52 års ålder. Han var gift med Johanna Fredrika Aejmelæus, född 1782 och död 1853. De hade tillsammans fem barn, af hvilka det mellersta, sonen Uno föddes den 13 oktober 1810 och blef på sin ålderdom vida berömd såsom den finska folkskolans fader. Uno Cygnæus, som följd af sitt folks kärlek och saknad utandades sitt lif

den 2 januari 1888, hade år 1854 ingått äktenskap i St Petersburg med Axianne Diedrichs, som jemte en dotter och två söner öfverlefva familjefadern, hos hvilken mycket äfven af det tungsinta och dystra i slägttycket gjorde sig gällande. Af hans syskon föddes Teresia 1807; hon var gift med hofrättsprotonotarien Johan John samt afled 1858; en annan syster Fredrika, född 1809, dog ogift redan 1832; brodern Johan föddes 1815 och dog ogift som revisor vid revisionsrätten år 1882. Den yngsta i syskonkretsen, Johanna, född 1819, förblef ogift och befinner sig ännu i lifvet.

Vi skola ännu, innan vi öfvergå till den gren af den Cygnæusska släkten, till hvilken det egentliga föremålet för detta arbete, Fredrik Cygnæus hörde, yttra några ord om den från hans farbroder Johan Henrik nedstigande linien.

Denne märkelige man, sedermera kyrkoherden i Rantasalmi *Johan Henrik Cygnæus* såg dagen, såsom redan är nämndt, i Mäntyharju den 31 mars 1765. Vid femton års ålder blef han student i Åbo 1780 och utsågs till kurator för viborgska studentnationen för åren 1784—1787. Vid 1786 års promotion den 22 juni blef han jemte 24 ynglingar lagerkrönt till magister och utgaf samma år under presidium af H. G. Porthan och med tillegnan åt förf:s farbror, landskamreraren, assessoren Johan Nordensvan, en disputation i två häften, med titel „De methodo docendi dialogistica“, på grund af hvilken han den 3 juni 1787 utnämndes till eloquentiæ docens. Från den påtänkta akademiska lärarebanan skiljde han sig dock snart, ehuru omhuldad af Porthan och af Calonius uppmanad att blifva dennes efterträdare vid universitetet samt lät prestviga sig i Borgå ännu samma år den 19 september och blef under några år adjunkt hos sin fader, först under den tid denne var kyrkoherde i Elimä och Lovisa pastorat, men sedan ock som domkyrkoadjunkt eller från den 19 sept. 1787 till den 12 juli 1792. Johan Henrik hade af sin slägts begåfning och egenheter i arf emottagit många stycken, som förenade bildade den

egendomliga karaktär, hvilken utmärkte denne man. Af sin fader, biskopen, hade han ärft dennes framstående talaregåfva, hvilken hos sonen än ytterligare utvecklade sig till en utomordentlig talang, hvars verkningar efter årtionden bevarades i friskt minne af hans församlingsbor. Men derjemte återgick hos honom farfaderns oroliga, äfventyrliga lynne, dels i förkunnande af läror, som ej i allo öfverensstämde med statskyrkans, dels, tyckes det, i förehafvanden, som gjorde honom misstänkt för politiska stämplingar. Han var nu också stäld på en post — sedan 1792 såsom kyrkoherde i s:t Katarina svenska församling i S:t Petersburg — der det minsta felsteg gaf anledning till förtydningar. Redan vid afläggandet af sin första profpredikan hade han ömt och allvarligt af domkapitlet i Borgå uppmanats att i sina predikningar iakttaga den största försigtighet; dessutom lära hans besök hos sin fader på svenska sidan ansetts hafva politiska intriger till syftemål. Slutligen häktades han om vintern 1797 och fördes hufvudstupa till det inre Ryssland, men räddades från den bestraffning, som hotade honom, af thronföljaren, sedermera kejsar Alexander I, hvars ynnest han vunnit genom ett af sina utmärkta andliga tal, vid en luthersk officers jordfästning i den ryska hufvudstaden, hvilket tal storfursten råkat åhöra. Cygnæus skyndade sig nu att utverka åt sig permission till en resa till Finland, men då han sökte erhålla tillstånd att förlänga densamma, blef han på kejsarens befallning utan vidare ransakning skiljd från sin kyrkoherdetjenst. Att detta afsked smärtsamt berörde församlingen finner man af en den 19/₃₀ mars 1798 till Cygnæus aflåten adress från kyrkoråden och ledamöter af det höglöfliga svenska kyrkokonventet i S:t Petersburg, i hvilken adress erinras om, att Cygnæus sedan augusti månads början 1792 till den 15 januari 1798 varit pastor vid den svenska s:t Katarina kyrkan vid församlingen i S:t Petersburg och derunder ådagalagt sig vara icke allenast en „öfvermåttan förträfflig predikant och lärare“, utan äfven visat den största ifver, flit och en utmärkt

vältalighet samt fört ett ganska ärbart, prisvärdigt och dygdigt lefverne, hvarför han varit älskad af högre och lägre, och hvarför församlingen hade velat för allan tid behålla honom.

I sitt fädernesland blef Cygnæs redan den 9 april 1799 utnämnd till kyrkoherde i Rantasalmi och Heinävesi församling samt gifte sig år 1800 med Hedvig Maria Collan, dotter till kapellanen Clas Collan i Rantasalmi. Samma år den 24 september utnämnd till prost öfver Rantasalmi församling äfvensom den 22 juni 1803 till kontraktsprost i Norra Savolaks nyligen inrättade nedre prosteri framlefd han i stillhet sina återstående dagar samt dog den 7 juli 1814. Hans maka, som synes varit en qvinna med hjertat på rätta stället, var född 1774 och afled först 1844 hårdt pröfvad af verlden. Af deras trenne barn dogo döttrarne Ulrika och Emerentia i späd ålder. Sonen, som bar det kända slägtnamnet Zakarias, föddes 1808 och blef student 1826. Han blef sin hängifna moders sorgebarn, dukande under för ungdomslifvets frestelser, från hvilka i synnerhet Fredrik Cygnæi moder och systrar sökte räcka honom en räddande hand. Han skildras såsom stundom tyst och nedslagen, stundom stormodig, då en eller annan sup försatt honom i lyckligare stämning, alltid inbunden. Kämpande med nöd och brist och sin svaghet för starka drycker var han åtta år rysk translator och gymnasii språklärare i Wasa samt uppehöll sig derefter som rysk språklärare i Wiborg och i Kuopio, delvis ock som informator i Rautalampi. Han var gift, erhöåll 1847 en son Henrik Gustaf, blef enkling den 20 april 1849, hvarefter den späda sonen till först omhändertogs af J. V. Snellman i Kuopio. Efter faderns död 1854 synes Fredr. Cygnæus och andra slägtingar lemnat bidrag till gossens uppfostran i St Petersburg, der han sannolikt i späd ålder afled. Sålunda utlöpte denna strömfåra af den Cygnæusska släkten i öknens ofruktbara mark.

Det återstår oss nu att följa den äldste af biskop Zakarias den äldres söner, hvilken efter fadern bar dopnam-

net Zakarias och hvilken likasom som denne slutade sin bana som biskop.

Zakarias Cygnæus den yngre, såsom han vanligen benämnes, föddes den 23 september 1763 i Lovisa och blef student i Åbo 1781, efter att ha tillbragt sin barndoms och ungdoms ferietider i faderns och farfaderns dystra gemensamma hem i Mäntyharju. Han egnade sig med mycket allvar åt sina studier, tog filosofie kandidatexamen den 3 juni 1784 och försvarade den 22 i samma månad under presidium af H. G. Porthan sin disputation „*De actione oratorica*“. Samma år den 23 september blef han prestvigd i Borgå och erhöll den 7 maj 1785 af konsistorium derstädes som „adjunctus præpositus et pastor“ i Lovisa betyg öfver berömliga och nöjaktiga prof i pastorexamen. Till filosofie doktor och artium liberalium magister med epitet dignissimus promoverades han den 22 juni 1786 på samma gång som hans af honom högt älskade broder Johan Henrik. Han var från 1786 till början af 1794 ordinarie prest vid B. F. Stackelbergs värfvade regemente och bevistade jemte regementets lifbataljon kriget 1788—1790 och alla de trenne årens kampagner, tillvinnande sig högaktning af högre och lägre, med hvilka han kom i beröring. (Under dessa år utnämndes han den 21 november 1789 till regementspastor vid det ofvanför nämnda Stackelbergska regementet). Slutligen blef han under året 1793 utnämnd till kyrkoherde i Tavastehus samt erhöll den 9 januari kungligt konstitutorial att vara syssloman och predikant vid hospitals- och lasarettsinrättningarne i sagde stad. Proste namn och värdighet erhöll han den 21 oktober 1801. Vid kyrkoherdevalet i Wonå den 25 september 1804 valdes han att jemte sitt kyrkoherdeembete i Tavastehus under sin tid innehafva det i Wonå, ett val, som oaktadt anförda besvär bekräftades genom kungligt utslag af den 30 oktober 1804. Efter kontraktsprosten Mikael Avellans frånfälle utnämndes han den 18 december 1805 att vara kontraktsprost i Tavastehus kontrakt samt den 7 februari 1811 till kyrkoherde i Hollola,

hvilket imperiella pastorat blifvit ledigt genom f. d. universitetsbibliotekarien, prosten doktor Henrik Hylléns den 19 januari 1804 timade död. I detta sitt embete installerades han den 21 juli sagde år af sin faders efterträdare som biskop i Borgå stift M. J. Alopæus, hvarjemte han den 26 oktober samma år utnämndes till kontraktsprost i östra tavastländska prosteriet. Hollola pastorat innehade han sedan till den 5 maj 1819, då han i följd af sina ståndsbröders val kallades till biskop i Borgå stift i ledighet efter aflidne doktor M. J. Alopæus. Hans installation egde rum den 29 september sistsagde år i Åbo domkyrka.

Under den tid Cygnæus var kyrkoherde i Tavastehus och Wonå äfvensom i Hollola kommo honom flera utmärkelser af mer eller mindre offentlig natur till del. Så t. ex. kallades han den 1 febr. 1798 till medlem af det fyra månader tidigare stiftade Finska hushållningssällskapet, hvilket sedermera den 15 januari 1803 tilldelade honom såsom sällskapets korrespondent för Tavastehus stad med kringliggande nejder den Ahlmanska jettonen i silfver för nyttiga och upplysande underrättelser, ofta och träget inlemnade. — Han förordnades den 6 maj 1807 att vara ordinarie första opponent vid ventilerandet af Jakob Bonsdorffs disputation „de libero arbitrio“ vid prestmötet i Åbo samma år den 17—19 september. Redan nära nog i början af det derpå stundande kriget eller den 5 augusti 1808 utnämndes Hollola kyrkoherden „till riddare“ af S:t Anne ordens andra klass för sin — såsom det i grefve BuxhoeWDens från Åbo utgångna, på svenska affattade skrifvelse heter — allmänt erkända goda moraliska karaktär och för sin uti flera afseenden myckna möda att lindra fattiges och sjukes lidande samt att befordra goda verks utförande. Derjemte erhöLL herr „Signéus“ ett af Alexander I egenhändigt understeckadt bref på franska, dateradt S:t Petersburg den 10 juli 1808, deri det heter: „*Votre Zèle pour le bien de votre patrie et l'intelligence avec laquelle Vous vous acquittez de*

la charge, qui Vous est confiée, m'engagent à Vous donner un témoignage de ma bienveillance“.

Vid reformationsfesten den 20 juli 1817 blef Zakarias Cygnæus jemte 25 andra finska prester allernådigst förlätnad teologie doktors namn och värdighet. Deras promotion egde sedermera rum den 15 juni 1818, och den 11 november (gamla stilen) 1817 tillerkändes honom medels en från Moskva utgången kejserlig skrifvelse på ryska ett gyllene kors i guldkedja att bäras omkring halsen. Kort efter det han blifvit biskop eller den 25 maj 1819 kallades han till medlem af evangeliska sällskapet i Åbo.

Det var med tveksam oro Cygnæus i sin jemförelsevis undangömda ställning emottog sin utnämning till biskop i Borgå, utan att dock då ännu ana, till hvilka nya öden han snart skulle föras från den finska biskopsstolen, som kända hans aflidne fader så hård och kall. Det dröjde ej länge, innan ödets förlåt öppnade sig för honom. Redan samma år 1819 hade han nåden att blifva förestäld kejsar Alexander I under dennes då företagna resa i Finland, vid hvilket tillfälle monarken fattade ett utmärkt förtroende för honom och lät efter sin återkomst till S:t Petersburg genom statssekreteraren Robert Henrik Rehbinder förfråga sig, om Cygnæus ville emottaga kallelsen att bosätta sig i S:t Petersburg såsom den förste biskop öfver alla evangelisk lutherska församlingar i Ryssland (d. v. s. hufvudsakligast belägna i S:t Petersburgska guvernementet), inom hvilka oordningar och godtycke hade inrotat sig, hvilka kejsaren önskade se afhjelpa.

Hade Cygnæus med tvekan fattat den finska biskopsstafven, var det med sorg och bäfvan han emottog kallelsen till Ryssland, hvars alla förhållanden voro för honom främmande, så mycket mer som han ej egde vana att uttrycka sig på utländska språk. Pligtkänslan blef den rådande och förestafvade honom svaret. Kort derpå den 9 febr. g. st. 1820 utnämndes Cygnæus till evangelisk biskop af S:t Petersburg samt utsågs derjemte att, ända till dess

organisationen af evangeliska riks-generalkonsistorium blifvit genomförd, vara ecklesiastik president i konsistorial-afdelningen af dåvarande justitiekollegium för Liff- och Estländska ärenderna. Härom underrättades han i en på franska affattad skrifvelse af den 9 febr. g. st. från furst Alexander Nikolajevitsch Galitzin, kejsar Alexanders förtrogne ungdomsvän, hvilken då var minister för folkupplysningen, under hvilket ministerium äfven alla andliga ärender vid denna tid sorterade. Strax derefter flyttade biskop Cygnæus jemte sin familj till kejsarliga residenset, der åt honom anvisades kronoqvarter jemte en rätt anseelig lön äfvensom taffelpengar. Med furst Galitzin trädde Cygnæus genast i närmare beröring och erhöll genom honom den 20 februari företråde hos kejsaren, en audiens, hvarom Cygnæus 1828 på dagen åtta år derefter skrifver till sin son Fredrik: „I dag äro i Guds namn åtta sorgeår förflutna, sedan jag här hade det första märkvärdiga företråde, som fylde mig med så lysande, felslagna förhoppningar. Ske Guds vilje!!“

Nu började en tid af mödor och bekymmer af mångfaldigt slag för den nykomne styresmannen af den lutherska kyrkan i Ryssland. Han blef särskildt anmodad att fästa en synnerlig uppmärksamhet vid det lutherska presterskapet i residenset, hvilket med färre undantag var illa noteradt hos regeringen såsom rationalister eller af andra skäl betraktades som olämpliga lärare. Flera klagomål voro vid denna tid derjemte anhängiggjorda öfver oordentliga prestmän i de lutherska landsförsamlingarne, särskildt angående dryckenskapsförseelser. Dessutom befunno sig de flesta kyrkor i landsförsamlingarne i yttersta förfall. Vidare måste den gamla svenska kyrkolagen af år 1686, hvilken i konsistorialärender följdes, anses föråldrad och olämplig i betraktande af förhållandena i Ryssland. Förslag var därför å bane att i S:t Petersburg bilda ett nytt konsistorium samt att utarbета en ny kyrkolag äfvensom kyrkoordning. För att lära känna presterskapet och för att tillika vinna

sak- och lokalkännedom anställde Cygnæus därför till först visitationer i alla de honom underlydande 48 tyska, finska, svenska, estniska och lettiska församlingar och ådagalade dervid ett allvar och en energi, som ingåfvo respekt för den kraftige mannen. Han förstod att mot afund och förtal skydda dugliga ordets tjenare samt förskaffade ålderdomssvage eller annars olämplige lärare *curam gerentes*, hvartill han kallade yngre prester från Finland, hvilka med förtroende till biskopens redbara personlighet följde hans kallelse. På hans förord beviljade regeringen efter hand anslag till kyrkobyggnader, hvilka väl ej alla under Cygnæi listid hunno utföras, men frukterna af hans omsorg visade sig dock efter mannens bortgång. Slutligen ingick han i spetsen för ett antal af hufvudstadens mest framstående lutherska prester till kejsar Nikolai I med en böneskrift om tillsättande af en komité för utarbetande af en ny kyrkolag samt en ny liturgi, gemensam för alla evangeliska församlingar i Ryssland äfvensom för organiserande af flera konsistorier, med anledning hvaraf en komité tillsattes, i hvars arbeten Cygnæus verksamt deltog. Komiténs förslager vunno dock först den 28 december 1832 öfverhetlig stadfästelse, således vid pass 2 1/2 år efter Cygnæi frånfälle.

Glömmas bör ej heller, då man mäter vår landsmans svårigheter och mödor i sitt maktpåliggande kall, att vid hans ankomst till S:t Petersburg religionssvärmeriet utbredd sig derstädes; speciellt hade springaresekten anhang bland der boende finnar. Med mildhet och godo och tillika fasthet visste han dock att verka lugnande på dessa sekterister och väcka hos dem en sann och lefvande kristendom.

Cygnæi fasta och moderata uppträdande, hans städse visade oegennyttia och rättrådighet tillvunno honom omsider stort förtroende hos hans ståndsbröder, bland hvilka må nämnas den kände docenten i rysk historie och litteratur, sedermera pastorn, mag. Erik Gustaf Ehrström, magister Gustaf Fredr. Zandt, dåvarande adjunkten, sedermera

konsistorialrådet Carl Wilhelm Sirén, en mycket tillgifven vän till den Cygnæusska familjen, pastor Lundberg, regementspastorn Henrik August Schwindt jemte andra landsmän samt dessutom bland tyska prestmän i S:t Petersburg den mångåriga vännen pastor Rheinbott, doktorerne Volborth och Hamelmann med flera. Ytterst laglydig och lojal såväl af känsla som öfvertygelse åtnjöt Cygnæus af de kejsrerliga stor ynnest samt hade glädjen att vid kejsar Nikolai I:s kröning i Moskva den 23 augusti 1826 g. st. emottaga ett på franska affattadt nådigt reskript i anledning af den tillgifvenhetsadress, biskop Cygnæus på den evangeliska kyrkans i Ryssland vägnar aflåtit, i hvilket reskript monarken yttrar: „Med tillfredsställelse har Jag emottagit er skrifvelse såsom ett vitnesbörd om er tillgifvenhet för mina förfäders thron och som ett uttryck af de känslor, hvilka för Mig hysas af den evangeliska kyrkans medlemmar, hvilkas synnerligen värdige tolk ni är.“

En man på hans plats, med hans grundsatser och rättskänsla kunde dock ej vara förutan ovänner, och sådana egde han flera, hvilket uti ej ringa mån nedstämde hans lynne. Dertill bidrog hans af öfveransträngning i sitt nya kall försvagade helsa, hvilken han aldrig skonade, då det gälde att punktligt uppfylla sina åliggande. Verksam till det sista hade han den 14 juni 1830 på morgonen skrivit ett bref till sina söner i Helsingfors och derefter genomgått en embetsskrifvelse, hvilken han just höll på att underteckna, då han plötsligen träffades af ett slaganfall, som hastigt gjorde slut på hans lif. Han var då 66 år 8 månader och 22 dagar gammal och efterlemnade i djup sorg sin maka i andra giftet, fyra söner och tre döttrar samt tre barnabarn.

Zakarias Cygnæus den yngre förenade i sig många af sin släkts utmärkande drag: en uppriktig gudsfruktan, varm fosterlandskänsla, kärlek till bildning, nit för folkets upplysning. Han saknade väl ej poetiskt sinne, men hos honom var det praktiska förståndet förherrskande, såväl på predik-

stolen som vid embetsbordet. Det var som om hans moder, rådmansdottern från Lovisa, på ett välgörande sätt tillfört friska element i det Cygnæusska blodet, hvaraf dock hennes förstfödde son Zakarias nogsammt erhållit sin beskärda del, ty hans lynne var ojemnt och stundom dystert, hvaröfver han sjelf beklagade sig inför sina förtrognaste vänner. Dock egde han mindre ett melankoliskt än ett koleriskt temperament; han var i många fall en initiativets man, hvilken omständighet, isynnerhet då han i Ryssland ifrade för församlingsvårdens förbättrande samt införandet af fullständiga kyrkoböcker, förskaffade honom mången afvog medtjenare.

Då det kan vara af intresse att se, huru Uno Cygnæi farbroder, som faderligt antog sig den vid nio års ålder faderlöse gossens andliga utbildning, tänkte sig folkundervisningens i Finland ordnande 45 år tidigare än den finska folkskolans fader uppdrog den säkra grundplanen till denna nationella angelägenhet, må här meddelas ett af Z. Cygnæus år 1815, då ännu kyrkoherde i Hollola, afgifvet „ödmjukaste memorial“ med anledning af honom officiellt afordrad berättelse om undervisningsverkets tillstånd i de trakter, öfver hvilka hans omvårdnad sträckte sig. Det märkliga memorialet bär som motto den ur Vergilius lånade versen:

„Infandum jubes renovare dolorem“,

— ett penndrag, som ej skulle varit främmande för sonen Fredrik — och lyder som följer:

De underrättelser, jag med anledning af kejsarliga kommissionens den 5 sistlidne mars mig tillhandakomna högtärade skrifvelse af den 20 januari innevarande år har att meddela om undervisningsverkets tillstånd i denna ort, äro bedröfliga och återkalla hos mig sorgliga minnen af mina vanmäktiga önskningar och fruktlösa bemödanden att något hufvudsakligt kunna uträtta till den uppvoxande ungdomens bättre uppfostran och till de för sina barn bekymrade föräldrarnes tröst och bistånd.

Redan den kongl. svenska regeringen hade erkänt, att Tavastland står efter det öfriga Finland så i ekonomisk som intellektuel och moralisk kultur, men hon gjorde icke mer än att erkänna det. Hans majestät kejsaren har i nåder anslagit Maakeskis boställe i Padasjoki socken till understöd för en undervisningsanstalt; men föreståndaren för den samma, en löjtnant Gripenberg, har stannat med den i Björneborg.

Uti ingen församling af östra tavastländska prosteriet, hvilket utgör min verkningskrets, finnes någon sockenskola, och Heinola landshöfdinge-residenset har, oaktadt allt, hvad derom taladt och skrifvet är, icke kunnat erhålla en pedagogi. Private lärare och lärarinnor stå icke att få för någon betalning och finnas icke, om jag undantager en eller annan förlupen djeken, som ej lofvar mycket åt upplysningen eller sederna. Kyrkobetjeningen kan föga mer brukas till allmogens barns handledning än att de biträda presterskapet vid söndags undervisningen och skriftskolorna; ty tavastlänningen skickar icke gerna någon discipel utom sin by. På ett eller annat ställe finner man någon gammal man, som vandrar omkring i pastoratet för att emot maten och en helt liten betalning, så godt han kan undervisa i bokläsning; och här och der träffas personer, som på samma sätt gå sitt byalag tillhanda, sedan de blifvit obeqväme att annorlunda lifnära sig. De fleste af allmogens barn undervisas hemma i husen af sine egne, hvilka måste, dels äro blinde lärare. När ungdomen kommit till den ålder, att den skall admitteras till nattvarden, nödgas klereciet, så mycket tid och omständigheter medgifva, tråka med handledning i bokstafvering och läsning, jemte det man söker bibringa den de första begreppen af kristendomsläran. De, som vilja se sina barn litet bättre för sig komme, nödgas med dryg kostnad hålla dem i Tavastehus, Lovisa, Helsingfors, Borgå eller Åbo. Några, som ämnas åt krigsståndet, hafva blifvit inackorderade på Haapaniemi. Ingen läroanstalt af privat inrättning har kunnat bringas till stånd af den orsak, att man med de största uppoffringar icke förmår anskaffa brukbara lärare, så länge de för sin sålunda nyttigt använda möda icke hafva att vänta laga försvar, mindre tur och befordringsrätt af staten.

Att föreslå sockenskolor på allmogens bekostnad, kan ingen, som som känner ortens lynne och läge: och så länge bondeståndet prejas genom olaglig uppbörd af mindre kronobetjente och ecklesiastike tjenstemän, skall det aldrig förmås att sjelfmant något gifva till hvilket ändamål som helst. Också då skolmästaren tillsättes utan att kosta något, skall han icke utan stor svårighet antagas af bonden, i farhåga att uti honom finna en snyltgäst mer för sig och en hudstrykare för sina arma små. Af de öfrige stånden bör föga väntas, att de med någon känning för sig vilja lyfta den arbetande hopens håg ifrån jorden. Uti en sådan ställning, och då ifrån regeringens sida ingenting är att begära, återstår endast, att vid yppande klockareledigheter, domkapitlet berättigas att efter förslag af pastor och kontraktsprosten anslå någon del af lönen till en eller två flyttande skolmästare, hvilka, eme-

dan de icke behöfva större insigter än att bokstafvera och läsa rätt samt litet skriva och räkna i hufvudet, och emedan de ej sysselsättas mer än de åtta vintermånaderna, under hvilken tid de njuta uppehälle fritt, erhållas för fyra eller fem tunnor spanmål. Skulle någonstades en sådan lärare kunna så underhållas, att han icke behöfde vänta maten af dem, som låta små barn af honom läras, vore allt för väl. Af kyrkoväktarens obetydligare lön är föga att taga till andra behof, och han sjelf kan icke skickas omkring i socknen, när man besinnar, att han är vaktmästare och dessutom vanligen tillika dödgräfvare samt klockringare. Likväl bör han hemma hos sig informera fattiga barn eller till åren komna okunniga, som anbefallas honom. Det samma gäller med ännu större skäl om klockaren, hvilken tillika måste vara kirurg, vaccinator och *aliquid in omnibus*. Härvid undfaller icke uppmärksamheten, att det drager långt ut på tiden, innan församlingarna blifvit försedde med skolmästare, då till deras antagande måste afbidas den inträffande klockare-ledigheten; men sådant kan icke hjälpas.

I Heinola landshöfdingeresidens bör en pedagogi inrättas med det första, af samma skäl, som sådant skett i Finlands öfriga små städer, och dertill ännu af det, att de flerfaldiga mindre skrifvare-tjenster, som äro oundgängliga vid och omkring en landshöfdingestol, fordra en sådan plantskola. Dessutom önskar jag derstädes hafva på enskildas bekostnad och utan någon statens gravation en informationsanstalt grundlagd för gossar af de bildade stånden, och som ämnas åt studierna. Till den skulle jag icke begära af regeringen annat än beskydd och befordringsrätt för lärarena efter skicklighet och förtjenst, lika med deras vederlikar i landet. För att förekomma minsta tanke om öfverdrift i min önskan, bör jag erinra, att, när Lovisa och Borgå undantages, i hela Kymmene gårds län icke finnes en enda barnalärare på statens bekostnad. Blott östra tavastländska prostriet består ungefärligen af femtiotusen själar, bland hvilka kanske adertontusen utgöra ungdom under femton år, och af dem tager jag på goda skäl ståndspersoners barn minst till ettusen. Dertill kommer ett icke obetydligt antal af allmogens barn, som bege sig på studier och som, i saknad af skicklig handledning i första början, också med stora naturgäfvor och ovanlig flit icke komma långt. De öfriga prostrierna framställa samma skådespel. Höga öfverheten lär icke neka sin uppmärksamhet åt dessa konsiderationer.

Till befrämjande af bättre insigt i kristendomen och till förjagande af vidskepelse och fördomar hos menigheten skulle bidraga, att ibland det ymniga predikande och sjungande vid våra allmänna gudstjenster någon stund alltid kunde egnas åt katekisationen och i sokratisk form anställda samtal; men detta beror af en förbättrad kyrkoordning, som icke snart kan vara att förvänta. Deremot synes tiden vara inne att sammansmälta skolväsendet i hela storfurstendömet till ett fullkomligt odelbart helt, så att undervisningen ifrån pedagogin allt upp till universitetet utgör en oafbruten kedja, den ynglingen tryggt följer, men äfven kan vid vissa stadier lemna, då goda skäl

kalla honom ifrån lärdomsvägen. Det är af kejsrerliga kommissionens åtgärd, som fäderneslandet väntar denna nya skapelse, och andra länders goda författningar bevisa både möjligheten och nyttan af densamma.

Oförklarligt är, huru qvinnans undervisning hos oss, såsom i alla länder, ännu vanvårdas. Man anmärker, att hon icke blott i sin djupaste förnedring genom otamda passioner och vilda utsväfningar förderfvar allt, som med henne står i förbindelse, utan ock vanligen genom okunnighet, fördomar, oförnuft, elakt lynne och oseder störer husliga lugnet och trefnaden. Att barnen, det vill säga människosläktets uppfostran helt och hållet enligt sakens natur och våra borgerliga inrättningar de första viktiga lefnadsåren måste bero af henne, är allmänt bekant. Men med allt detta gör staten — platt intet för hennes bildande, utan lemnar allt åt hazarden. Om någon vill sätta en månglarestol, måste tillåtelse sökas, och innan en skomakareverkstad öppnas, fordras prof på skicklighet af den blifvande mästaren, och bägge ställas under författningarna och vederbörlig tillsyn. Men att åtaga sig information i hus såsom guvernant eller att anlägga en pensionsanstalt för flickor, kan hvilken, som helst, utan att någon attenderar dertill.

Huru i lägsta folkklassen, den råa hustrun är ett plågoris för man och hela huset, och huru hennes saliga hädanfärd firas såsom en befrielse, vet hvar och en. Dottern går i sin mors fotspår och blir oförmärkt med åren lika stygg och förderflig som denna. Intet annat än en bättre uppfostran kan afhjelpa detta onda. Att jag, vid ordet bättre uppfostran icke binder samma begrepp, som deråt gifves vid hofvet, och att jag på andra sidan icke vill hafva fruntimren pedantiskt literata, behöfver knappast nämnas. Min mening är ingen annan än att alla, som vaka för det uppväxande släktets och de tillkommande generationernas bildning, måste uppsöka och kraftigt använda medel att gifva dem kunniga, kloka och goda mödrar. Planmessiga, okonstlade skolor samt en eller annan redbar populär lärobok för könet blir därför *primum, secundum, tertium* ibland mina *pia desideria*.

Hollöla den 15 juni 1815.

Zach. Cygnæus.

Tilläggas bör, att Cygnæus redan 1812 hade hos landshöfdingen i Heinola anmält om nödvändigheten af en skol-inrättning i sagde stad samt anhållit, att landshöfdingen derom ville med konsistorium samråda. Kejsrerlig resolution i frågan gafs 1816 — således året efter det förslagsställaren funnit godt att „*renovare dolorem*“, men i brist på medel kom denna pedagogi först 1820 i gång.

Z. Cygnæus var en öm och förståndig familjefader, och i det lutherska biskopshuset i den lysande kejsarstaden fördes ett gudfruktigt och enkelt, fullkomligt patriarkaliskt lif. Han var två gånger gift, första gången med Mariana Matilda Martins, en från sin förra man kapten Gadd eller Gadding fränskiljd hustru *). Äfven i hennes äktenskap med Cygnæus kunde ingen sänja emellan kontrahenterna komma till stånd, och blefvo äfven dessa makar på laglig väg skiljda. Cygnæus fann dock ej långt derefter, medan han ännu var kyrkoherde i Tavastehus, en annan hustru, Margareta Karolina Aejmelæus, dotter till häradshöfdingen Anders Aejmelæus, en from och dygdig qvinna, med en ädel och sjelfständig karaktär. Hon afled den 16 april 1847. Dessa makars äktenskap välsignades med sju barn, tre döttrar och fyra söner, alla födda under föräldrarnes vistelse i Tavastehus och i Hollola, mellan åren 1802—1818.

De tvenne äldsta barnen voro flickor: Anna Karolina *Sofia*, som föddes den 27 februari 1802 och *Lovisa Augusta*, född den 6 september 1803 och afliden först den 18 juni 1884 i Helsingfors, hunnen till den höga åldern af öfver 80 år. Hon förblef ogift, medan deremot hennes äldre ofvan nämnda syster Sofia vid 20 års ålder gifte sig med dåvarande kaptenen vid Nyslottska infanteri regementet, sedermera generallöjtnanten Otto Wilhelm Ammondt, född den 22 december 1795 i Hauho och död den 29 maj 1861 på sin egendom Kallola i Borgå socken, der äfven hans maka afled den 25 mars 1875. De hade tillsammans nio barn **).

Den tredje i ordningen af Zakarias och Karolina Cygnæi barn, var sonen *Fredrik* sedermera professor, statsråd, född den 1 april 1807 och död i Helsingfors den 7 februari

*) Hon var född den 30 april 1759, dotter till borgmästaren i Fredrikshamn, lagmannen Matthias Martins och Elsa Maria Bromell. Skiljd från Cygnæus kallade hon sig efter sin första man.

**) Nämligen Alexandra Karolina, f. 1823, gift 1844 med sedermera öfverdirektören för tullverket i landet, generalmajoren Konstantin Wikman; August Wilhelm, f. 1826, † 1858 som löjtnant vid lifgardes lithauiska regemente;

1881. Efter honom följde: sonen *Gustaf*, sedermera generalmajor, född den 12 december 1810, död, ogift, den 8 juni 1886 på sin egendom Saksanniemi i Borgå socken; dottern *Helena* Gustafva, född den 1 juni 1813, död i Helsingfors, ogift, den 11 februari 1836; vidare sonen *Anders Reinhold*, född den 6 maj 1815, öfverkommissarie vid allmänna revisionsrätten, verkligt statsråd, död, ogift, i Helsingfors den 3 juni 1889 samt slutligen den yngsta i familjen *Pehr August*, född den 10 april 1818, bataljonspredikant. Han afled år 1886. Gift 1850 med provincialläkaren i Åbo K. H. Ringboms dotter *Augusta*, med hvilken han hade en son *Gustaf Alexander*, nu lektor vid lyceum i Åbo och sedan 1889 gift med skådespelerskan *Mina Backlund* från Sverige.

Sedan vi nu i korthet redogjort för biskop Cygnæus den yngres efterkommande, skola vi slutligen, innan vi öfvergå till det egentliga föremålet för denna lefnadsteckning, omförmåla några yttre omständigheter, som stå i samband med sagde biskops frånfälle.

Biskop Cygnæus hade långt före detta utsett åt sig en hviloplats på Töntälä, utanför S:t Petersburg belägna finska begravningsplats, och der blef äfven hans graf redd. Dock för sig gingo de egentliga, högtidliga jordfästningsceremonierna i s:t Katarina svenska församlings kyrka i S:t Petersburg, till hvars grafhvalf hans stoft, beledsagadt af hans familj, några prester och andra vänner öfverfördes den 15 juni på aftonen från det närbelägna sorgehuset. En innerlig bön för den aflidne uttalades dervid af en af de andlige, innan man lemnade kyrkan.

Den 18 juni egde den högtidliga likbegängelsen rum. Framför altaret hade man på en katafalk stält kistan, hvarpå

Adolf Nikolai f. 1828, † 1834; Alexander f. 1830 † 1831; Edvard Reinhold, f. 1832, generalmajor vid kejserliga sviten, guvernör i Tavastehus, gift 1856 med hoffröken, friherrinnan Olga Vivika Ramsay. Han afled 1887, utan att efterlemnna manliga arfvingar; Nikolai f. 1835 † 1836; Emilia Natalia f. 1836 † 1838; Olga f. 1839, gift 1866 med stabskapten Evert Johan Knut Wadenstjerna samt Maria Augusta, f. 1844, gift 1874 med grefve Alexander Cronhjelm af Hakunge, anställd vid generalguvernörskansliet.

en bibel låg, omgifven af biskopsmitran och kräcklan, båda beklädda med sorgflor. Öfver fotsidan af kistan var den praktfulla biskopskåpan utbredd, hvarjemte hans begge gyllene kors och ordenstecken hvilade på taburetter vid sidan af katafalken. Kyrkan var iklädd sorgskrud och rikt upplyst. Presterskapet från alla evangelisk-protestantiska trosbekännelser i residensstaden samt åtskilliga andliga från omnejden sutto omkring altaret och gingo sedermera i spetsen af tåget. Bland öfriga närvarande märktes statssekreteraren, geheimerådet Bludoff, württembergiska utomordentliga sändebudet fursten von Hohenlohe-Kirchberg, generaldirektorn för page- och kadettkåren, generaladjutanten Demidoff jemte en mängd högre och lägre tjenstemän och personer af alla samhällsklasser. Sedan en psalm afsjungits, skildrade d:r Volborth den bortgångnes lif och förtjenster om staten och kyrkan, hvarefter sångens toner åter ljödo, och pastor Zandt, den aflidnes „bikt-fader“ talade tröstens ord till familjen och jordfästade liket. Höll så d:r Hamelmann ännu vid kistan ett värdigt afskedstal till den bortgångne. Den sorgliga akten afslutades med Herrans välsignelse, som från altaret messades af pastor Jahn, hvarefter liktåget under orgeln och sångens toner långsamt satte sig i gång, tagande vägen öfver Isaksbron. Ute rådde ett starkt oväder, åtföljdt af regn, hvarför man i sista stunden öfvergaf planen att låta likvagnen passera förbi de fem vid Newski prospektet belägna evangeliska kyrkorna, utan begaf sig processionen längs Peterhoffska landsvägen till Töntölä, i hvars närhet de äldste från denna äfvensom från den närbelägna Katharinenhoffska byn mötte tåget och enträget anhöllo om tillstånd att på sina skuldror få bära kistan till griften. Så skedde ock. Sedan biskopens stoft var sänkt i grafven, höll hans bepröfvade vän Rheinbott ännu ett ur hjertat gående liktal, som djupt grep de sörjande anhöriga och alla öfriga närvarande, hvarefter slutligen en annan mångårig vän och landsman pastor Lundberg uttalade det sista afskedet till den bortgångne, de sista trösteorden. Under det den af

fyra vackra björkar omgifna grafven fylles, framsade öfriga närvarande prester korta böner, hvarefter en psalm afsjöngs fyrstämmt. Under hela den gripande grafläggningen var horisonten höljd af regnmoln, och åskans ljud mullrade från fjerran.

På den ena af kistans plåtar lästes 35 versen i 51 kapitlet af Syrachs bok: „Se uppå mig: jag hafver en liten tid haft möda och arbete och hafver funnit en stor hugnad.“

På Cygnæi graf lät stiftets presterskap, lifvadt af tacksamhet för den hädangångnes minne, ett par år senare resa en grafvård af sten, utmärkt af ett kors och en biskopsmitra. På östra sidan af minnesvården anbragtes bibelspråket: „In deinen Händen befehl ich meinen Geist, du hast mich erlöst, Herr! du treuer Gott!“; på den motsatta åter följande inskription: „Dem Gedächtniss des aus Lovisa gebürtigen, hieselbst im Jahre 1830 den 2 Juni, in einem Alter von 66 Jahre in Herren entschlafenen Doctors Theologiae, Zacharias Cygnæus, weiland evangelisch-lutherischen Bischofs: von der Ewang: Luth: St Petersburgischen und Ingermanländischen Geistlichkeit.“

För bättre öfverblick meddelas på följande sida en stamtafla öfver släkten Cygnæus.

Cygnæuska släktens stamtafla.

<i>Johannes Martini.</i> Kyrkoherde i Kristina. † 1722.			
1. <i>Zakarias Cygnæus.</i> Kyrkoherde i Mäntyharju, † 1774.	2. Katarina, gift <i>Norrgren.</i>	Brita, gift <i>Elyström,</i>	
1. <i>Zakarias d. ä.</i> Biskop i Borgå, f. 1733, † 1809.	2. <i>Göran.</i> Krigsjustitiarius, f. 1735, † 1793.	3. Brita, gift <i>Duncker.</i>	4. Agneta, † ogift.
1. Katarina Elisabet, gift <i>Poppius</i> , f. 1765, † 1836.			
2. Henrik Johan. Häradsh., f. 1781, † 1831.			
3. Magnus Wilhelm. Lands-sekr. i Sverige. f. 1784, † 1882.			
Fredrika f. 1813, gift <i>Godenhjelm.</i>			
1. Karl Johan. Lands-sekreterare, f. 1817.			
2. Georg Wilhelm. Vice häradshövding, f. 1819, † 1865.			
1. Hedvig Elisabet, gift <i>Nordensvan</i> , f. 1762, † 1796.	2. <i>Zakarias d. y.</i> Biskop i St Petersburg, f. 1763, † 1830.	3. <i>Johan Henrik.</i> Kyrkoh. i Rantasalmi, f. 1765, † 1814.	4. Jakob Georg. Röntm., f. 1767, † 1819.
5. Johanna Sofia, gift: 6. Peter Gustaf, v. borgm. f. 1781, † 1812. Ogift?			
1. Fredrika, f. 1813, gift <i>Hasel.</i> 1815, † ogift 1882.			
2. Fredrika, f. 1809, † ogift 1832.			
3. Uno. Öfver-inspektör, f. 1810, † 1888.			
4. Johan. 5. Johanna. Revisor, f. 1817. Ogift.			
1. Teresia, gift <i>John.</i> f. 1807, † 1858.			
2. Ellen, f. 1856, gift <i>Lönnbeck.</i>			
3. Johan Jakob, f. 1888.			
1. Anna Karolina Sofia, gift <i>von Ammon</i> , f. 1802 † 1875.	2. Lovisa Augusta, f. 1803, † ogift 1881.	3. <i>Fredrik.</i> Professor, f. 1807, † ogift 1881.	4. Gustaf. Generalm., f. 1810, † ogift 1836.
5. Helena Gustafva, f. 1813, † ogift 1836.			
6. Anders Reinhold. Öfverkomm. Bataljons vid allm. revisionsr., predikant, f. 1815, † ogift 1889.			
7. Gustaf Alexander, Lektor, f. 1851.			

Fredrik Cygnæus.

I. Hans barndom och skolor.

„Den första April 1807 hade jag den dårskapen att låta mig födas“ skref Fredrik Cygnæus en gång till en af sina ungdomsvänner. Denna „dårskap“ skedde i Tavastehus, i prestgården, der hans fader hade sin embetsboning. En bild af denna enkla, gulmålade byggnad, som länge kvarstod oförändrad, men som slutligen nedrefs för att lemna rum åt ett nytt karaktärshus, står att ses i Cygnæi galleri i brunnsparken i Helsingfors.

Efter Fredriks födelse kvardröjde familjen icke stort mer än fyra år i Tavastehus, hvarefter hon flyttade till Hollola, der hon kvarblef ända till år 1819, då sonen således var en tolfårig pilt.

Om man också ej kan antaga, att gossen vid bortflyttningen från Tavastehus egde några varaktigare minnen af naturens fägring i denna trakt, der Hattelmalas och Aulan kos höjder skåda ut öfver sjöar och djupa skogar, blef han dock senare, under sin skoltid i sagde stad i tillfälle att i sitt unga sinne inpräglade de vemodigt sköna dragen af denna natur, till hvilken han i det nya hemmet på Hollola, invid Wesijärvis stränder vackert belägna prestgård fann ett fängslande motstycke. Äfven den såsom den skönaste trakt i Tavastland ansedda Kangasala-bygden var honom i hans barndom väl bekant från de många gånger han med de sina gästade sin gamla raska mormoders, häradshöfdingskan

Aejntelæi gård, det tjusande Sorola på stranden af ett annat Wesijärvi än hemfjärden, och der i grannskapet Roines och Längelmänvesis vida, lugna sjöar mötte hans blickar.

Man torde dock ej fara vilse, då man på grund af Cygnæi hela väsende antager, att den yttre naturen aldrig talade till honom detta djupa, sammanhängande, poetiska språk, hvilket oemotståndligt fångslar oss i en verkligt konstnärlig landskapsmålares vare sig i färger eller ord framställda taflor. Hvarken förkärlek för botaniska och zoologiska studier, ej heller någon håg för de idrotter, till hvilka jagten och fisket lifvande locka det unga sinnet, manade honom att sänka sin själ i naturens tysta, hemlighetsfulla tillvaro, att lefva sig in i dess lif med en älskares hängifna värme. Han nöjde sig mer än sannolikt med att som en förbigående betrakta de vexlande sköna utsigter, som kommo i hans väg, att fröjdas öfver deras behag och att emottaga störande intryck af de tillfälliga obehag, som oväder och ett bistert klimat utbredde öfver mark och sjö. Sådant måste förhållandet hafva varit, ty annars skulle man väl ändå någon gång af hans såsom skriftställare gjorda naturskildringar, såväl från hemlandet som från södern, emottaga ett lefvande intryck i stället för de styfva, med ovan, ej sällan nästan barnslig hand framställda bilder, hvilka han likasom dekorationsvis eller för jemförelser med andliga förhållanden försökte teckna. Isynnerhet i vår tid äro dessa hans naturmålningar för hvar och en, som hvilat ett ungdomligt hjerta vid naturens barm, oftast så godt som fullkomligt onjutbara och verka nästan aldrig hvad de åsyfta.

Om Cygnæi tidigare barndomsdagar, om hans lekkamrater och deras nöjen den tiden känner man så godt som ingenting. Barnaskaran på sjelfva prestgården i Hollola tillväxte dock ganska raskt, så att Fredrik slutligen der såg sig omgifven af tre systrar och lika många bröder, de senare alla yngre än han sjelf. Närmast i ålder med honom voro systrarna Sofia och Lovisa, 4 å 5 år äldre än han samt den tre år yngre brodern Gustaf, som sedan, tvärt emot släg-

tens traditioner, beträdde den militära banan. Förtroligast torde förhållandet varit mellan Fredrik och sagda systrar, den varmhjertade, okonstlade Sofia och den skämtsamma, för satirisk lek böjda Lovisa, hvilken Fredrik senare kallade sin „snillrika“ syster. Till Lovisa äro äfven de första rader skrifna, som af Cygnæi hand finnas i behåll. De höra synbarligen till hans tidigare lärospån i skrifkonsten — sannolikt från hans åttonde, nionde år — och då de ovana skriftecknen och det barnsliga innehållet utgöra snar sagdt det enda minnesmärke af att den „store Fredrik“, äfven han, en gång varit ett barn som andra, vilja vi här meddela det lilla, med två duktiga aftryck i lack af hans faders med en svanfigur prydda sigill försedda brefvet:

till Lovisa Cygnea.

Min söta syster

tak för halstuken som du skikade mig. minst takar jag för stjärnan den du skikade till mig ty den föl när jag gik till farbror*) sama afton som jag fik den. pärlår skikar jag till dig män säg att sofia att så garna jag ville skika hane alnaka så fik jag inte ty det fans ikke Kort om tid har jag halsa alla ifran huldaste din

broder Fredrik.

Vi behöfva ej för läsarens skull tillägga några af den unge brefskrifvaren uteglömda å och ä märken eller i öfrigt rätta skriffel och punktering. Men hvad vi vilja fästa uppmärksamhet vid är gossens sätt att skriva orden „halsduk“ och „almanack“, hvilket ovedersägligen utvisar, att Cygnæi svenska i barnaåldern rönt inflytande af det finska tungomålet, hvilket han då dagligen hörde talas och sjelf var så mäktig, att han ännu 1862 kunde vid en stor fosterländsk fest hålla ett tal på detta sitt andra modersmål. För öfrigt framstår Cygnæus redan i detta bref som en all-

---

*) Brefvet är troligtvis skrifvet från Tavastehus, der Cygnæi farbror, fäntmästaren Jakob Georg Cygnæus var bosatt.

varlig, väluppfostrad, vänlig och artig broder. Hans gryende humor ger sig ock här ett uttryk i hans reducerade tack-sägelse för „stjernan, som föll“ samma afton, han erhöll den.

Förhållandet torde väl äfven ha varit det, att Cygnæus temmeligen oberörd af pojklifvets bullersamma förströelser växte upp i det stilla, lugna och varma hemmet, der upp-riktig, öppen gudsfruktan äfvensom åtminstone intelligensens aristokrati funno ett blidt uttryck och der han tidigt lärde sig att akta det slägtnamn, han af förfädren erhållit i arf. Det är som han talade om sin egen barndom, då han som mogen man med blick på en bortgången väns barndom yttrar följande ord: „En bättre lycka har ödet ej att beskära åt barnet än att i ett godt, fromt fadershus hafva fått inandas sin tidigaste lifsluft“.

I Cygnæi fadershus var fosterlandskärleken starkt rot-fästad. Också hann intet jordiskt namn tidigare sonens öra med varmare kärlek nämndt än Henrik Gabriel Porthan, hans faders innerligt älskade och vördade ungdomslärare och gynnare, såsom Porthan äfven varit det för Cygnæi värtalige farbroder Johan Henrik. Porthans namn ljöd med allt högre, fulltonigare klang i Cygnæi hjerta, ju längre denne lefde, och hans minne framträdde, äfven i följd af yttre omständigheter, manande till hans sinne, hela lifvet igenom. Så hände det sig, att några dagar, innan Cygnæus uppnådde myndig ålder, hans sextiofemårige fader med ett uttryck af släktens poetiska grundlynne skref till sonen följande: „I dag vaknade jag, vid det klockan slog 4, slumrade åter in snart på en stund med tanken på dig, och befann mig hos Hénrik Gabriel Porthan på morgonbesök, såsom den ädle mig fordom emottog. Han sade några få profetiska ord, slöt mig i sin famn, och jag vaknade åter, badande i tårar, tröstad och stark. Gick hans byst förlorad i den allmänna förstörelsen? Får jag föra med mig i grafven den förhoppning, att du en dag värdigt intager den store man-nens lärostol?“

Hvilket intryck för lifvet måste ej denna dröm och denna en älskad faders fråga, blott ett par år före dennes död, hafva gjort på Fredr. Cygnæus på en tid, då hans sinne började eldas af poesins glöd, ett sinne, som för öfrigt var mycket emottagligt för aningarnes mystik.

Men äfven en annan röd tråd, som gick genom Cygnæi hela lif, hade sitt fäste i det stilla hemmet vid Wesijärvis strand. Det var hans vördnad och varma intresse för den tappre finske krigaren. Då kriget utbröt 1808, var Cygnæi fader ännu kyrkoherde i Tavastehus, invid hvilken stad finska hären samlades för att derifrån gå sina öden till mötes. Det var här Cygnæi fader i spetsen för ortens presterskap uppvaktade Klercker i hans egenskap af arméns dåvarande högste befälhafvare för att hos honom söka styrka för det hopp och den tröst, hvaraf församlingen under dessa bistra tider var i behof. Och sedan stod nämnde kyrkoherde under fortgången af kriget naturligtvis i rapport med händelserna, i hvilka bland andra hans kusin, den redbare, oförfärade krigaren Joakim Zackris Duncker tog en verksam del, denne man, som redan som ung af hans fader, Z. Cygnæus den äldre, med synnerligt deltagande hade omfattats.

Då några år förgått efter slutad fred var Fredrik så pass gammal, att han för lifvet kunde i sitt minne förvara, hvad hans fader berättade för honom om krigets skiften. Mer än en gång blef han som gosse dessutom i tillfälle att „med helig häpnad lyssna till de nästan sagolika bragder“, som af forna soldater i hans hembygd, hvilka sjelfva deltagit i striderna, förtäljdes. Dessutom hade bland familjens allra närmaste anförvandter funnits en tapper krigare, „den modige, björneborgske kaptenen“ B. J. Ingman, som dock redan den 8 april 1808 bortgick ur lifvet, men hvars enka, en kär syster till Fredriks mor, bodde med sina fem barn på Hietanniemi rusthåll i Lempälä, dit vägen ej var lång från Hollola. Kaptenskan Ingman skildras som „en kraftig och rörlig ande“ och hade vid sin död den 11 april 1866 uppnått den höga åldern af 95 år. I detta enkla krigarhem

måste väl en varm kärlek för fädernas minne fortlefva, och ännu år 1829, då biskopinnan Cygnæus var rest från S:t Petersburg till sin kära hembygd, skrifver hon till sin son Fredrik, att hon besökt „Ingmans graf“ på Lempälä kyrkogård.

Det fanns således vackra, lifulla hågkomster af fosterlandets bästa såväl fredliga som krigiska idrotter i den unge Fredriks hem, hvilka, en gång undfångna i gossens själ, der kunde i stillhet lysa som gnistor för att, då tiden var kommen, slå ut i helig altarlåga.

Redan förut är nämndt, att gudsfruktan rådde i Cygnæi hem. Den var sann och varm, och intrycket deraf följde Fredrik med orubbadt allvar genom hans ynglingatid samt qvarstod till lifvets slut såsom all vördnad värdt. Hans fader var en begåfvad predikant och bland sonens tidigare och skönaste barndomsminnen förblef hågkomsten af fadern, då dennes stämma högt flög genom pelarhvalfven i Hollola gamla gråstenskyrka, än manande, än tröstande och försoningsrika. Hunnen till trettio års ålder erinrar han sig rörd en sådan högtidsmorgon och tillägger:

*Jag ännu aldrig hört vårt hemlands språk,
Det underbara, djupa, klinga så
Som då dess vingar buro från ditt hjerta
De bud, dem evigheten sänder ned
Till grusets släkten, hvilka uppåt blicka.*

Ett visst melankoliskt allvar låg på botten af faderns dådkraftiga karaktär, för hvilken tröghet och obeslutsamhet voro motbjudande. Begåfvad med ett mer än vanligt godt minne och en mångårig erfarenhet egde han en mängd dels fakta, dels anekdoter att berätta, hvilka han plägade kläda i en för yngre personer lärorik form. I bref till Fredrik under dennes studenttid upprepar han ej sällan sina fromma erfarenhetsrön. Så skrifver han en gång till sonen: „Mitt barn! Löna ej med otack någon, som räckt dig en bågare

friskt vatten i din hjälplösa ålder. Du kan det icke!“ En annan gång åter: „Min son! Tron på en välgörande försyn ger rätta värdet åt det glada i våra öden och stärker att med resignation bära det vidriga“. Att det för öfrigt i detta presthem iakttogs ett, efter tidens sätt att se, i allo värdigt lefverne, behöfver knapt nämnas. Särskildt var allt hvad kortspel hette fadern en styggelse.

Äfven hos Cygnæi moder var gudsfruktan ett grunddrag i hennes väsende. Fast och orubbligt trodde hon på Guds välsignelse och frid. Under det koleran år 1831 rasade i Helsingfors, besvarade hon sina barns uppmaningar att lemna orten med de vackra, om hennes lugna mod vitnesbörd bärande orden: „Intet har jag än någonsin haft den minsta anledning att tvifla på Guds underbara hjälp i faran“. Vid alla tillfällen af vigt ådagalade hon sjelfbeherrskning och lugn undergifvenhet, och bad alla vara frimodiga och lugna i saknadens ögonblick. Betecknande för henne äro följande ord i bref till Fredrik. „Jag är en stor hatare af söndagsbestyr. Jag vet af egen erfarenhet, att jag ej förlorat dervid, att jag låtit allt arbete, som kunnat uppskjutas, ej ske om söndagen. Gud har alltid gifvit mig af sin blotta nåd vida mer än *öfver* allt hvad jag kunnat bedja eller tänka. Jag tänker ofta: hvad måtte det blifva i det bättre hemmet, som väntar oss efter dessa pröfningsdagar“.

I sitt förhållande till sina medmenniskor framstår hon blid och godhertad. Hon gläder sig alltid öfver andras framsteg i det goda och skrifver godt om alla, som det förtjena. I annat fall är hon tyst. Såsom en dyr pligt ansåg hon att med tröst och hjälp skynda till sjukas plågoläger. „Då vi besluta något godt“, sade hon, „kunna vi trygga vänta vår Guds bistånd“. — Fäderneslandet var henne kärt, och äfven hon, såsom alla medlemmar af familjen, såg en skyldighet till ädel verksamhet och ädelt sinne-lag i bärandet af det Cygnæuska namnet, hvars vanhedrande af äfven någon aflägsnare anförvandt de med uppjudande af all sin förmåga sökte förekomma. Af sina barn betrak-

tad nästan såsom ett öfverjordiskt väsende, var hon aktad och ärad af sina samtida. Det är utan tvifvel på sin moder dennas förstfödde, högt älskade son Fredrik syftar, då han en gång i sina skrifter utbrister: „Jag är viss som om det vissaste, att sådana själar finnas till, så uppfyllda af englagodhet, att till och med ett skämtande löje riktadt mot en medmenniska vore för dem mera motbjudande än offrandet af deras lif för dem, som de älska“. Detta är dock icke den enda gången denna son bringar sin moders minne den varmaste hyllning på ett mer eller mindre direkt sätt.

I rent yttre förhållanden framstår hon i allmänhet som en lugn och klok qvinna. Något egennyttigt drag hos henne förspörjer man icke. Deremot framträder stundom en envishet, som i det längsta trotsar de solklaraste motföreställningar och hvars rätta namn torde vara halsstarrighet. Vid sådana tillfällen uppträdde hon ytterst förbehållsam äfven mot sina barn och med ett ganska afkyldt sinne-lag. Tilläggas må till hvad verkan det hafva kan, att universitetets gamle vice kansler i tiden, Alex. Amatus Thesleff ansåg, att Cygnæus ärft sitt „exalterade“ lynne af sin moder, hvilken Thesleff sade sig ha känt som en människa med dylika egenskaper. Möjligen hade Thesleff åtminstone till någon del rätt i sitt omdöme om biskopinnan Cygnæus. Att hon dock var den huldaste bland mödrar, sade hennes barn ur sitt innersta hjerta såväl före som efter hennes bortgång ur lifvet.

Sjelf säger Cygnæus om sin släkt, att „inbördes kärlek och förtroende äro det lifselement, uti hvilket alla helst andas“. Och sådant torde förhållandet, oakadt tillfälliga störingar, länge hafva varit. Härtill kan läggas systemen Lovises ord: „Wi, som äro ett så språksamt släkte — oss emellan“.

I detta, såsom i många andra, inbördes mycket förtroliga, men för öfrigt mera slutna „släkten“ tyckes det, som om ett för familjen egendomligt, stundom litet frispråkigt sätt att uttrycka sig, skulle hafva inrotat sig, hvilket

vidlådde äfven Fredrik ända till hans stora utländska resa. Deras brefvexling andas en stor kärlek, och i förtroende föregick husfadern familjens alla medlemmar, af hvilka Fredrik dock i studentåren i sina skriftliga meddelanden till hemmet visade en förbehållsamhet, som väckte ett visst bekymmer hos hans fader. Sina bref till barnen underteckna far och mor helt enkelt med „din vän“ samt förnamnet. Systrarna plägade till sitt förnamn tillägga något, ganska troget återkommande epitet: din „pålitliga“ eller „redliga“ L:ie skrifver Lovise; din „bergfasta“, din „trofasta“ Sofie, älskar den äldsta syster att benämna sig.

I denna kärleksfulla omgifning förflöt Cygnæi barndom i lugn vid Wesijärvis vackra stränder, till hvilka hans minne stundom med saknad såg tillbaka.

Sin första undervisning erhöll han af fadern, som sökte utbilda hans själ till medkänsla för den sanna storheten hos såväl höga som låga i verlden. Bland läroämnena anslogs gossen högst af hellenerspråket samt af historien, hvilken både läraren och lärjungen, fadern och sonen omfattade med lifligaste intresse. Vid dessa lektioner brann den gamles håg af ungdomseld, vid hvilken i den unges hjerta tändes en låga för hela lifvet, såsom denne sjelf sedermera försäkrade. Men denna kärleksfulla undervisning i hemmet skulle dock ej fortfara oafbrutet. Fadern, som sannolikt ansåg, att tiden var inne, att sonen skulle lära sig att bestå täflan med jemnåriga kamrater, beslöt nämligen att låta honom besöka trivialskolan i Tavastehus.

När detta skedde är obekant. Troligtvis dock år 1817 eller 1818, det vill säga ett eller par år före familjens bortflyttning från Hollola, som inträffade 1819. Huru härmed än må ha förhållit sig, öfverensstämma uppgifterna deri, att Cygnæi skolgång i Tavastehus var af kort varaktighet.

Man hade i hemmet naturligtvis utrustat den unge gossen på det bästa för hans första utflykt från boet. Han hade för att kunna följa med tiden erhållit ett fickur, hvilket föga syntes intressera honom, och socken skomakaren hade

förfärdigat åt honom ej blott stöflar, utan äfven till dem hörande galoscher, en höjd af lyx på den tiden, och något, som glädde pilten högeligen, ehuru han var för karlavulen att vilja låta någon märka det. Hans fader reste sjelf in med gossen till staden, samt införde honom hos rektorn i hans privata lokal. Medan de gamla herrarne talades vid om skolaffärerna, lade prosten Cygnæus märke till, att hans unge herr son med synbart välbehag betraktade sina fötter och fann dervid, att pojken klifvit in i rektorns sal med de kära galoschern på fötterna. Anekdoten är obetydlig, men den enda, helst litet betecknande för Cygnæus, som man erinrar sig beträffande hans barndom. En viss elegans i toilettväg, förenad med en originell, konstnärlig anstrykning, utgjorde nämligen mycket, mycket länge en svag sida hos honom.

Efter den korta skoltiden i Tavastehus och den ännu kortare vistelsen i biskopsgården i Borgå, hvilken „antidiluvianska“, „helga“ stad, såsom han plägade benämna den, han redan förut i sällskap med sin far besökt under prestmötet derstädes 1817, fick han följa familjen åt till S:t Petersburg, dit den kort förut till luthersk biskop utnämnde fadern öfverflyttade i början af år 1820.

Då biskopen genast vid tillträddandet af sitt nya embeta i Ryssland kom under fund med, huru mycket honom hade gjorts behof af god kännedom af moderna språk, i synnerhet af tyska och fransyska äfvensom af ryska språket, beslöt han att begagna sig af det i S:t Petersburg lätt erbjudna tillfället att låta sina söner komma i besittning af en sådan kunskap samt inskref därför till en början den 13 årige Fredrik i en af bröderna Antoine och Joseph de Cournand inrättad läroanstalt, afsedd för söner af de högre ståndsklasserna. Då detta läroverk ej kunde lemna gossen undervisning i alla de ämnen, som erfordrades för hans upptagande som student vid finska högskolan, fick han samtidsigt i hemmet åtnjuta privat undervisning och hade han lyckan att till lärare erhålla den allvarlige, flärdlöse, sitt

finska fosterland varmt hängifne Anders Johan Sjögren, då 28 år gammal och föregående år 1819, promoverad till filosofie magister. Den energiske mannen började vid denna tid bryta sig väg på den bana, på hvilken han såsom språkforskare slutligen skulle vinna ett aktadt namn såsom ledamot af akademien i S:t Petersburg och en minnesvärd plats i vår kulturs häfder såsom M. A. Castréns trofaste vän och en nitisk befordrare af dennes sträfvanden.

Cygnæus var åtminstone en tid pensionär hos bröderne Cournand, sannolikt för att desto fortare vinna språkfärdighet. Godmodigt talar han om „det lilla fängelset med messingsgaller“ (för fönstret), der han hos dem residerade och der en från hemmet medförd byrå utgjorde rummets hufvudsakliga prydnad. Några verkligen djupa språkkunskaper inhemtade han väl icke i denna läroanstalt, men i alla fall rätt goda så väl i franska som tyska språket. Hvad hans insigter i engelska beträffar, hade hans lärare — hans namn var Saxe — blott beklagat sig öfver Cygnæi otidiga blygsamhet att tala detta språk. „Den, som har uttalet så i sin makt och som uttrycker sig så i skrift som han, måste snart konversera som en britt, om han vill“. Cygnæus hade för öfrigt tillvunnit sig denne vänlige lärares hela tillgifvenhet och tillerkändes af honom första rummet bland alla elever, han undervisat i den ryska hufvudstaden. Huru långt Cygnæus kom i ryskan är ej bekant, men mer än sannolikt voro hans kunskaper i detta språk något ytliga.

Vid skiljsmessan från detta läroverk erhöll Cygnæus vid publik examen den 24 mars 1822 priset i *latin* — hvar öfver intyget är tryckt på hvitt siden. Öfverst på det franska diplomets ses en lyra omgifven af lagerqvistar. Derunder läsas orden:

Ad majora tende.

I det lutherska biskopshuset i den stora Nevastaden förflöt familjens dagliga lif väl i det närmaste lika enkelt och flärdlöst, om också ej lika lugnt som der borta i Hollola.

Åtminstone familjefadern fick ej stort njuta af ro. Ständigt på resor eller på inspektioner inom den stora staden, strängt upptagen af embetsgörömmål för öfrigt och tvungen att bringa ordning i den honom anförtrordade förvaltningen, var biskopen för det mesta aflägsnad från det honom kära familjelifvet och kunde ej egna sina barns uppfostran den omedelbara uppsigt, han önskade. Han fann sig därför förelåten redan i september 1820 att åt en ung, språkkunnig landsman, Alexander Wulffert i Åbo, då för tiden anställd hos generalguvernören öfver Finland i och för den utländska korrespondensen, erbjuda notariebefattning vid sitt konsistorium mot lön af 100 rubel b. assign. i månaden. „Vill ni vid lediga stunder ge mina barn undervisning i moderna språken, så kan jag dertill bestå kammare, mat och värme“, skrifver han till densamme. Anbudet antogs genast af Wulffert, som mot slutet af 1820:talet sysselsatte sig äfven med publicistisk verksamhet i S:t Petersburg och som slutligen från år 1833 inskref sitt namn och sin renommé vid postverket i Finland. Mellan honom och hela den Cygnæusska familjen uppstod för långliga tider ett trofast vänskapsförhållande; icke minst var han fästad vid Fredrik, åt hvilken han med synbar glädje skyndade sig att göra de tjänster, som stodo i hans makt.

Om Cygnæi skolkamrater i S:t Petersburg är, veterligen, ingenting känt. Han torde väl ej heller stått till dem i förtroligare bekantskap. Deremot synes ett intimare förhållande rådt mellan honom och Carl Ludvig Hedenberg, en brorson till Robert Rehbinders maka. Son till bergmästaren A. L. Hedenberg, hade gossen från vaggan varit moderlös och förlorade vid sex års ålder sin far, hvarefter han upptogs som fosterson af makarne Rehbinders. Äfven med bröderna Berndt samt Willehad Godenhjelm sammanträffade Cygnæus ofta under den tid, han hade sitt hem i S:t Petersburg. Den yngre af nämnde bröder gifte sig sedan med en småkusin till Cygnæus. Den äldre åter, den af sin högt stående landsman, Rehbinders, vänligt beskyddade unge

artisten skulle allt till ålderdomen komma att stå till Cygnæus i ett välvilligt förhållande såsom en mångårig, trägen samarbetare i den unga finska konstföreningens tjänst. Såväl Hedenberg som bröderne Godenhjelm voro äldre än Cygnæus, hvilket dock ej hindrade kamratskapet dem emellan. Ynglingarne voro ofta i tillfälle att sällskapa med hvarandra, icke blott i Cygnæi hem, utan äfven i det Rehbinderska huset.

Sedermera grefve Robert Henrik Reh binder hade allt från 1808 varit anställd i S:t Petersburg och hade 1820 såsom statssekreterare vid komitén för finska ärendena derstädes erhållit geheimerådstitel. Han var derjemte föredragande hos kansler för det finska universitetets ärender och således redan då en inflytelserik person. Hans maka, född Hedenberg, skall hafva varit en ädel qvinna, mild, from och långtande att bringa tröst och frid åt alla lidande. I deras tidigt barnlösa hem, hvarest dock Rehbinders ställning, i synnerhet sedan han år 1834 blifvit ministerstatssekreterare för Finland, gjorde en viss hofton gällande, andades den trognaste omsorg om det finska fosterlandets välfärd i allmänhet och framför allt om dess högskolas framgångar. Med biskopinnan Cygnæus stod Rehbinders maka under hela deras gemensamma vistelse i S:t Petersburg i det vänligaste förhållande och plägade ibland för henne föreläsa någon af Wallins predikningar. Den huldhet, hvarmed äfven den unge Fredrik omfattades i det Rehbinderska huset, förbyttes under hans stundande första svårigheter på lifvets vädjebana i ett välvilligt beskydd, som uppehöll ynglingens lätt tveksamma mod äfven i de fall, då åstundad hjälp af grefve Reh binder ej stod att genast erhållas.

Långt utanför den privilegierade, allmän aktning åtnjutande kretsen af högre, bildade finska familjer i kejsarstaden förde ett stort antal af våra här hopade ringa och fattiga landsmän en beklaglig tillvaro. Det var denna hopraffsade, af sin omgifning föraktade massa, som bildade kärnan af den dåvarande finska församlingen i S:t Petersburg. Genast

vid tillträdet af sitt embete hade biskop Cygnæus med fosterländsk medkänsla fäst sin uppmärksamhet vid detta finska slödder, hvars bättre gry dock ej här i den främmande stora staden kunde komma sig högre upp än till en bitter känsla af sin förnedring. Dessa finnar önskade biskopen upprätta och valde till sitt första, stora försök åt det hållet en söndag, då han åt församlingens kantor skulle öfverlemna finska hushållningssällskapets denne tillerkända medalj för trogen tjänst.

Då denna högtidliga akt gjorde ett djupt intryck på Fredrik Cygnæus — han var väl då tretton år gammal — bör här en skildring af densamma, i sammandrag efter hans egen beskrifning, få plats.

De föraktade „tschuhontserna“ hade talrikt infunnit sig i kyrkan för att höra sin nyss utnämnde biskop. Till text för sitt tal hade denne valt bibelordet: „Öfver en ringa ting har du varit trogen; gack in i din Herras härlighet!“ Med kärlekens hela värma uppmanade han finnarne, att, så ringa de än voro, i stället för att blygas öfver sitt fädernesland, söka hedra det genom handling och tänkesätt och derigenom tilltrotsa sig aktning. Dessa varelser, som dittills önskat, att de sjelfva och deras omgifning glömt, att de hade något gemensamt med Finland, de upplyftades nu i ett ögonblick liksom till representanter af samma land och gjordes ansvarige för dess heder. „*Oma maa mansikka, muu maa mustikka*“ utropade till slut biskopen med en röst, hvori vibrerade innerlig kärlek till och saknad efter fädernejorden.

Det enkla talet gjorde en öfvervældigande verkan på de föraktade finnarne. Tårar glänste i hvart öga, och denna ringa, nedtryckta skara „växte påtagligen ur sitt eget inre“. Ett osynligt samband var knutet emellan densamma och det finska folket der borta i Suomi.

Till sin faders ord lyssnade den unge sonen, äfven han ryckt från det ljufva hemlandet, men till återskenet af den ära och det anseende, som från det nya hemmet föll på

hans jemnade bana. Men under det hans fader talade kärlekens lyftande ord till de i mörker famlande, föll en solstråle in i sonens unga hjerta, och vid de nu så mäktigt ljudande välbekanta, enkla orden: „oma maa mansikka, muu maa mustikka“ kände han det slå sitt första starka slag af kärlek till fäderneslandet.

Detta är den vackra, af Cygnæus sjelf förtäljda legenden om, huru fosterlandskärleken uppvaknade i hans själ.

Att döma af några omständigheter tyckes det, som om biskop Cygnæus, hvars rastlösa verksamhet och hvars pligtkänsla hindrade hans hemlängtan att slå allt för djupa rötter, efter hand under hans tioåriga vistelse i S:t Petersburg skulle hafva försonat sig med sin dervaro och blifvit något så när aklimatiserad. Ryssland hade blifvit honom kärt, såsom hans andra fädernesland, hette det i en nekrolog öfver honom, och faktiskt är, att hans praktiska sinne nogsamt visste uppskatta de rika tillfällen till allt slags utbildning, som förefunnos i kejsarstaden.

Naturligt var, att den från det enkla Tavastland till denna prakt och härlighet oförmodadt i sin barndom förflyttade Fredrik skulle bländas af hvad hans ögon der mötte. Det var dock synbarligen den yttre storheten, rikedomerna, som då och länge derefter tilldrogo sig hans beundran. Emellertid bibehöll han städse en varm kärlek för orten, för den „härliga Nevans strand, hvilken lugn och stark som en viking“, skref han en gång, „klädd i stålblått pantsar, drager ned mot nordens venetianska vik emellan hvitklädda palatser, hvilka som en dubbel rad af kolossala skönheter församlat sig för att betrakta den mäktiges eviga tåg mot den sista färden“.

Efter att omkring tre och ett halft år hafva åtnjutit undervisning i S:t Petersburg, var Fredrik mogen för universitetsstudier och med betyg af sin lärare Sjögren begaf han sig hösten 1823 till Åbo. Cygnæus hade sålunda, utan att behöfva pröfva på den i hemlandets skolor fordom

rådande penalismen kommit sig till undervisning, och sannolikt var karbasen för honom ett främmande ting. Han utgjorde således i många fall ett undantag bland sina jemnåriga vid inträdet vid universitetet.

II. Fredr. Cygnæi studenttid.

I. I Åbo samt i Helsingfors till år 1831.

Den 16 oktober 1823 blef Fredr. Cygnæus efter vederbörligen aflagd examen inskrifven i det finska universitetets matrikel som student i viburgensiska „nationen“, såsom studentafdelningarne då benämndes. Till samma afdelning, som omfattade äfven ynglingar från det öfriga Karelen äfvensom från Savolaks, hade Cygnæusarne vid högskolan städse räknat sig.

Samma dag som Cygnæus inskrefs som student endast en yngling Karl Ulrik Walle, som tidigt lemnade jordelifvet. Af öfriga vid akademien under senare hälften af år 1823 inskrifna studenter må nämnas: Benjamin Ståhlberg och Carl Backman, hvilka bägge sedermera kommo till Cygnæus i förtroligare kamratskap; vidare Henrik Heikel, Zacharias Forsman, C. F. Nordström, Arthur W. Klinkowström, Gustaf Henrik Odenvall jemte andra.

Rektor för den finska högskolan var då Fredrik Wilhelm Pipping. Denna befattning besattes ännu vid den tiden och ända till hösten 1833 enligt tur. Inspektör för viborgska nationen var Erik Gabriel Melartin och kurator adjunkten i grekiska literaturen C. G. Nykopp, hvilka båda allt sedan 1814 beklädt dessa poster. De innehade dem äfven lika länge eller till år 1825. Dessa trenne män voro de första, med hvilka Cygnæus trädde i officiell beröring vid sitt inträde i högskolan. Till den sistnämnde, sedermera prosten Nykopp höll han år 1830 sitt första mera

offentliga tal, i versifierad form, vid ett tillfälle då denne afhållne, forne kurator besökte den viborgska nationen.

För biskopssonen, som ej saknade relationer på orten var det väl ej svårt att der erhålla ett „godt kvarter“, men såsom en synnerlig lycka kan det anses, att Cygnæus råkade få bo hos dåvarande vice bibliotekarien, sedermera professoren Johan Jakob Tengström, sedan två år tillbaka gift med en dotter till biskop Jakob Tengström. I det unga hemmet log den fagra, ljufva modern lycksalig mot sin förstfödde, sitt maj-barn, den ännu ej halft år gamle Robert, hvars dödsruna Cygnæus 24 år derefter med blödande hjerta skulle komma att rista.

En märklig tillfällighet var det ock, att J. J. Tengström samma år blifvit kurator för den österbottniska studentafdelningen, i följd hvaraf Cygnæus redan i sin första studenttid lätt blef i tillfälle att efter hand blifva förtroligt bekant med ett antal, då ännu naturligtvis af fosterlandet okände ynglingar af denna nation, hvilka sedan kunde göra ära åt sitt folk. Förutom österbottningarne Runeberg, Nervander och Snellman, hvilka i de Tengströmska familjerna voro välbekanta, lärde han denna tid känna äfven Nordström, hemma från akademistaden, samt Elias Lönnrot, för att endast nämna de mest bekanta. Alla dessa hade några eller något år tidigare än han blifvit akademiska medborgare samt voro den då sexton och ett halft år gamle Cygnæus äfven i ålder något mera framskridna jemte det de i mogenhet och erfarenhet vunnit ett stort steg framom dem direkte från hemmets lugn och bekvämligheter komne ynglingen, hvilken ännu icke i likhet med så godt som alla dessa hans nya kamrater behöft brottas med lifvet för hvarje steg framåt på vädjobanan.

Då dessa hans medellösa kamrater måste för lifvets uppehälle antaga informatorsplatser i landsorten, uppstod ofta ett längre afbrott i ynglingarnes sammanträffande vid akademien. Så hände det t. ex., att Runeberg efter att med stora försakelser hafva lyckats komma öfver den höstter-

min, då Cygnæus blef student, såg sig tvungen att resa på kondition till Saarijärvi, hvarifrån han först i början af år 1826 återvände till Åbo. Nervander åter fick under hela åtta års tid egna sig åt informatorskallet, men för hans studier var det dock gynnsamt, att han egde kondition hos professorerna Johan och Jakob Bonsdorff, hvilkas familjer tillbragte en stor del af året i universitetsstaden eller när belägna sommarhem. Enahanda var fallet, då Nervander under läsåret 1826—1827 var privatlärare hos en tredje professor, teologen A. J. Lagus i Åbo, der äfven Runeberg konditionerat.

Förutom de ofvanför uppräknade fem framtidsmännen, till hvilka den unge Cygnæus kände sig dragen icke minst i följd af deras intelligens, gryende talanger och djupare kunskaper, egde han en mängd andra bekantskaper, med hvilka han då kanske i ännu högre grad personligen sympatiserade. Främst bland dessa böra nämnas den vänfaste, redbare, muntre och språksamme Lars Isak Ahlstubbe och den poetiskt anlagde, veke och till all möjlig tjenstaktighet städse redobogne Bengt Olof Lille, vid pass ett halft år yngre än Cygnæus, hvarför måhända denne ock med större kamratlik förtrolighet än vanligt öppnade sitt hjerta för den alltid till emottagande af förtroenden beredvillige Benedictus, såsom Lille af sina vänner kallades.

Benedictus hade det i ekonomiskt hänseende en god mon bättre än Runeberg och hans närmaste kamrater. Hans far lefde då ännu och var provincialläkare i Heinola samt kunde understöda sonen. Lille bildade sålunda en af mellanlänkarne från de med försakelser af margfaldigt slag raskt kämpande österbottniska vännerne, som i bästa fall voro lyckliga att till Åbo kunna medföra litet vägkost, och till den krets af akademiska ynglingar, som, utgångna ur förmögna, aristokratiska hem, deltog i det glada och eleganta lifvet i Åbo, dit Cygnæus naturligtvis lätt vann inträde. Från detta håll torde den då redan i all scenisk konst betagne Nils Henrik Pinello från början stått Cygnæus närmast. Det

var väl på dennes initiativ den senare redan under sin första termin i Åbo tecknade sig som stiftare af det nya musikaliska sällskapet derstädes, det första lätta fjätet på hans blifvande konstbeskyddare-bana.

Då det sällan inträffat, att man beträffande Finlands stormän, i synnerhet på intelligensens område fått anteckna ett motsvarande förhållande, gör det godt att veta, att Cygnæi första sex å sju studentår framlöpte lugnt under lyckliga ekonomiska förhållanden. Mot slutet af sin lefnad började dock det petersburgska lifvet kännas väl betungande äfven för biskop Cygnæi rätt ansefliga inkomster, då han nu hade två söner, Fredrik och Reinhold att underhålla i Åbo, hvarför han stundom måste för en kortare tid uppskjuta afsändandet af de penningesummor, sönerna requirerade för sina behof. En enda gång, den 13 mars 1829, ter sig hans bryderi om pengar såsom ett uttryck af en lindrig förmaning till Fredrik, i det han skrifver: „Ännu är svårt att bestämma tiden, när jag kan sända mynt. Du måste åka sakta. Tiden är bister. Dina munderingspersedlar ge bryderi“. Redan tio dagar derefter skickar han sonen en mindre summa dock med underrättelse om, att „ingenting är för maj månad att från mig förvänta“; men hunnen till medlet af sistsagde månad sänder biskopen dock ett oliveblad med orden: „Ditt behof af pengar vill jag draga försorg om“. — Det var ej så utan, att liqviden för de ifrågavarande „munderingspersedlarne“ kunde försätta sjelfva biskopen i smått bryderi, ty „marchand tailleur Kellström“ i kejsarstaden hade några månader tidigare sändt unge „mr de Segneus“ en räkning för diverse gångkläder på 308 rubel, och „unge mästare Nummelin“ dersammastädes hade väl godhetsfullt låtit „öfvertala sig att taga på sig sin embetsmin och glasögonen på näsan samt dymedels framföda ett par väl skapade stöflar“, hvarom Fredrik i bref till sin far uttalat en förhoppning.

Hvilken kontrast mellan denna, helt visst rätt passabla toilett från S:t Petersburg och de grofva lappade stöflar

samt den af fadern ärfda gamla gula frisrock, hvori Runeberg i tiden hade uppträdt, då han „var ung och var student“!

Men om något hörde väl allt detta yttre till det mest tillfälliga och vanskliga inför Cygnæi unga, för all verklig själsstorhet och adel öppna och glödande själ. Ofvanstående detaljer hafva också anförts, emedan de förhållanden, som betingade dem, tyvärr, lade en vacklande grund under många års tid för Cygnæi framtidsplaner. Han hade ej blifvit van att sörja för sig sjelf, han hade lärt sig att rent menskligt njuta af lifvet och detta förde, då för honom andra, mindre gynsamma förhållanden inträdde, till oroliga och ansträngande försök att fortfarande få tillfredsställa behofver, dem han ansåg nästan outhärliga.

Cygnæi lynne var i öfvervägande grad flegmatiskt — den observationen gjorde han sjelf — och då ingen rent af tvingande yttre omständighet dref honom att på allvar låta fångsla sig af det för hans sinne förhatliga tentamenstvånget, brådskade han ej på med sina egentliga examensstudier, utan gaf sig god ro att i stället förvärfva sig grundliga lefvande kunskaper på de områden, dit hans håg framför allt trädde, särdeles i historie och i verldslitteraturen, såväl den klassiska som den moderna. Understödd af ett skarpt minne vann han också tidigt en omfattande öfverblick af dessa ämnen och aftvang sig aktning af sina kamrater redan genom den beläsenhet, han, när så behöfdes, var i tillfälle att ådagalägga.

Hans tröghet och obeslutsamhet i fråga om de förestående tentamina väckte dock bekymmer hos fadern, som en gång, träffande rätt hjertpunkten af sonens svaghet, skref till honom dessa ord: „Gamle Petrus Bonsdorff brukade ofta ordet: *noluntas*. F. M. Franzén skref i Åbo blad om: „att icke komma sig till“. Bägge äro stötestenar, som du icke får falla på“.

En orsak till Cygnæi föga röjda brådskas att börja sina tentamina låg i hans temmeligen svaga ögon som aldrig varit särdeles att skryta med och som nu „ibland rätt förargligt med sitt insurgentiska veto“, skrifver han till fadern,

„falla mig i talet, då jag som bäst trott mig haft rättighet och behof af deras tjenstgöring, men jag bjuder så mycket möjligt är till att fara varligt fram med dem och har lika troget förvarat det råd pappa en gång gaf mig, att det ej lönade mödan att för att kunna Homerus blifva blind som han, såsom hvarje annat råd, som pappas faderliga ömhet gifvit mig. Jag hoppas således att ännu, sedan jag hunnit upp till hen finska parnassen med någorlunda *heder*, hvartill jag nödvändigt måste sträfva redan för sjelfva det namns skull, hvilket jag bär, kunna *se* omkring mig i Guds härliga natur med tacksamhet och med hopp“.

En annan sak, som låg biskopen på hjertat under Fredriks senare studentår, var den förbehållsamhet, sonen började visa i fråga om sina penningeaffärer. Ofta förnyar fadern en uppmaning till honom att „utan omsvep uppge sina behof“. „Jag vill göra allt mitt“, säger den gamle „att bevara dig från kreditsystemet. — Om du kunde bringas till öppenhet — — —“ Afbrytande detta ämne slutar han sitt bref: „Dig helsa alla — — — Med faderlig huldhet är jag din vän Cygnæus“.

Ännu i det sista i behåll varande brefvet af biskopen till sin äldste son, dateradt den 22 mars 1830 g. st., skriver han: „Mitt kära barn! Efter vanligheten låter du mig vara i okunnighet om dina egna angelägenheter, som dock ligga mig ömt om hjertat. Har du ej tänkt på något specimen i denna termin? Huru stå finanserna? Du föreställer dig icke olägenheterna deraf att såsom obemedlad och utan moyens hastigt nödgas skaffa mynt“. — — „Också om min kära Reinhold skriver du ej så mycket jag önskar veta. Hans trefnad och helsa, hans occupationer, hans behof. — — Af eder beror, att eder gamle far ej vid grafvens brädd behöfver ångra sitt försök att hafva sändt pilten från stora hufvudstaden, hvilken prunkar af undervisningsanstalter i alla grenar, till Finland — *la pauvre Ithaque*. — — — Med faderlig huldhet din pålitlige vän Cygnæus“.

Erinrande sig att enligt nya stilen den 1 april nyss gått förbi, tillägger den gamle fadern: „Lycka till att hafva lagt till rygga i ro dina första 23 år! Bevara samvetsfriden, så är du stark att uthärda lifvets skiften“.

Beträffande Cygnæi så att säga officiella framåtskridande på studentbanan under hans vistelse i Åbo är att anföras, det han under vårterminen 1827, den 7 april, disputerade *pro exercitio*, dervid han på tidens lätta sätt förband sitt unga namn vid dåvarande docenten G. Reins afhandling: *De gente Sumorum*.

Hans läsning i den tysta student-kammaren gick sin egen gilla gång, man kunde säga mera på djupet af några ämnen — historiska, lingvistiska, filosofiska och skönliterära — hvilka han med förkärlek omfattade, än i fråga om öfriga examenskunskaper, som han med en viss ringaktning betraktade. Detta gälde bland annat naturvetenskaperna, främst den egentliga naturalhistorien äfvensom kemin, i hvilket sistnämnda vetande han roade sig med att se blott en högre tillämpning af kokkonsten. Naturligtvis måste dessa vetenskapers heroer tillvinna sig äfven af honom stort erkännande, men svårt hade Cygnæus att fatta arbetets värde hos de djupa lederna, som minutiöst buro fram det enkla materialet till sagde vetenskapers monumentala tempel-hallar. — Icke ens den medicinska vetenskapen vann några egentliga sympatier hos honom. I förtroligt lag med studenter, som egnat sig åt studier af sagde vetandets grenar skämtade han ofta harmlöst och slog omkring sig med favorit-uttrycken: *habitat in stercore passim*, „pirun-paska“, o. s. v.

*) Till denna tid äro måhända ock att hänföra de sex latinska teser, Cygnæus, under presidium af dåvarande adjunkten A. G. Sjöström, såsom student försvarade — årtalet är icke utsatt, men väl dagen: den 18 dec. Den första tesen lyder, betecknande nog för Cygnæus, sålunda: *Qui pio in patriam non ardet amore vir, neque coelo aptissimus convenit nec terræ*. (Den man, som ej brinner af en helig kärlek till fäderneslandet, är ej rätt lämplig vare sig för himmelen eller för jorden.)

Dessa fixa antipatier hämnade sig senare ofta rätt kännbart, då Cygnæus som mogen skriftställare trodde sig kunna närma sig naturen och intränga i dess ande. Det var då, som om hon lett ett kallt löje åt honom och tänkt: Du ville icke i din ungdomsår kännas vid mig — nu känner jag ej dig.

Enahanda och lika ödesdiger var hans i ännu högre grad utpräglade motvilja mot matematiken. Den första undervisningen i hemmet, kärleksfullt honom meddelad af en högstämd fader, höll sig sannolikt temmeligen främmande för en systematisk elementar lärokurs. Så lemnade Cygnæi och hans tvänne äldre systrars handstil och rättskrifning mycket öfrigt att önska, äfven om man erinrar sig den tidens ringare anspråk härutinnan. Det var först, efter det han uppnått några och tjugo år, hans handstil började visa spår af mognad och bestämd karaktär, likasom ock han kan sägas ej långt tidigare hafva kommit på det klara hvad svensk rättskrifning beträffar. För resten var ortografin aldrig någon af Cygnæi starkare sidor. Ännu mindre torde matematikens elementer ha på något grundligare sätt ingått i hans undervisning i hemmet, så mycket mer som eleven sannolikt öppet lade i dagen sin motvilja för detta läroämne och tillika sin bristande förmåga att tränga djupare in i detsamma. Det ligger måhända ej just någon öfverdrift i hvad en minnestalare härom yttrat, nämligen att Cygnæus ej lärde sig ens matematikens första grunder, ty utöfver de enkla räknesätten medtog han ingenting deraf på sin vandring i lifvet. Ja, han undviker synbart i sina historiska skrifter, till och med i sina bref, allt hvad sifferuppgifter heter, årtal och data samt omskrifver sådana fakta på många varierande sätt till föga fromma för klarhet och reda i ämnet. Hans vedervilja mot siffrornas enkla språk beredde honom i framtiden mången gång förtret, ej minst under den tid han som skolrektor i Helsingfors var tvungen att syssla med skolans ekonomi och att aflemna vederbörligen affattade redovisningar och statistiska upp-

gifter. — Äfven uppfyllandet af många bland hans lifligaste önsknings korsades eller fördröjdes i följd af hans envisa, oöfvervinnerliga förakt för att sjelf handskas med siffror, och i rent tragisk gestalt gick, kunde man säga, matematiken, osedd af honom, tätt invid hans sida under hans många-åriga, ädla och majestätiska, men fruktlösa försök att bringa en konstakademi till stånd i Finland. Men Cygnæus anade ej till framtidens kraf, då han som ung student med sin omtyckte skald Carl Mikael Bellman skrattade åt „de trianglarna A. B. C. och C. D. A.“

Om studentlifvet i Åbo under akademins sista tider derstädes samt i synnerhet om den krets af studenter, till hvilken Runeberg, Nervander och andra af Cygnæi närmaste vänner hörde, finnes redan mycket skrifvet.*) Sjelf framhåller Cygnæus, att det var en stumhetens ande, som då regerade äfven i studentlifvet. Vid studentfesterna hördes aldrig, sade han år 1872, „ett från hjertat gående ord, aldrig något, som uppmanade till något gemensamt mål, till lyftning för ögonblicket, till tanke på det förflutna och hopp för det kommande.“ Officiela tal vexlades mellan kuratorer och inspektor. Man roade sig med burleska upptåg och tömde manhafteligen sina glas. — De flesta „nationer“ höllo sig afslutna för sig, och inom dessa större kretsar bildade sig ännu mera otillgängliga mindre kotterier. — Det, som väckte en allmännare, gemensam uppmärksamhet var i främsta rummet det erhållna antalet röster vid aflagda examina, hvilket ifrigt diskuterades. Men för viktigare frågor, för landet i dess helhet, ej blott för hemtrakterna, hade föga nog då ännu någon af de unga studenterna en öppnare blick, innan verkningarne af den fosterländska tidskriften „Mnemosyne“, som utkom under åren 1819—1823 samt af den för finska språkets utveckling varmt nitälskande tidningen „Turun Wiikkosanomat“, hvilken såg dagen år 1820,

*) Se förnämligast J. E. Strömborgs „Biografiska anteckningar om Johan Ludvig Runeberg.“

småningom och ganska långsamt hade hunnit göra sig gällande i vidare kretsar. Det var i synnerhet från A. I. Arwidsson (öfverflyttad till Sverige 1823), från J. G. Linsén, F. Bergbom, J. J. Tengström, R. von Becker, C. N. Keckman och G. Rein som nu efterhand och i olika riktningar väckelser nådde de unga. Det var den fosterländska känslans svaga, men stämningsfulla morgongryning, som nu rådde. Molnen voro ännu ej ens purpurstänkta, fågelsången hördes blott svagt och i enstaka slag, men de få, som voro tidigt uppe, förnummo med glädje, att natten redan var förliden.

Men åt allt detta egnades den tiden ej studenternas tankar. Vid sidan af pedantisk examensläsning hade bullersamma upptåg och råa slagsmål sin gång, och mer än en sedermera stadgad yngling sökte, tvärtemot varningen i Franzéns af den ädlaste bildning genomträngda studentvisa, mandomens ära i stadens gränder. Dylika slagskämpar voro dock ej att söka i våra blifvande nationalhjeltars omedelbara grannskap. Men äfven för dem erbjöd Åbo och det dagliga lifvet derstädes föga tillfällen till mera upplyftande, gemensamma nöjen. Enligt för akademistaden gällande förordningar måste teaterrepresentationerna upphöra, så snart föreläsningarna tagit sin början, och om också teatern i Åbo blott undantagsvis gästades af mera framstående artister, en Sevelin och andra, eger dock den sceniska konsten, äfven då den ej krönes af snilletts lager, en mäktigt förädlande verkan på yngre sinnen. Tillfällen att höra god musik saknades dock ej, sedan det musikaliska sällskapet ånyo år 1823, såsom redan är nämnt, trädte i verksamhet. För öfrigt bjödos de unga, som dertill hade råd och tillfälle, de förlustelser, som allmänna danser och det privata sällskapslifvet förmådde bereda. Och dylika nöjen torde den danskunnige och i allo presentable Cygnæus ej behöft sakna under sin studenttid.

Det är redan anmärkt, att flera bland Cygnæi mest begåfvade, förtroligare kamrater under en större del af deras

studentår uppehöll sig som informatorer i landsorten. Från sin långvariga kondition i Saarijärvi återvände Runeberg i början af år 1826 till Åbo och erhöll då för ett par månader privatlärarebefattning hos erkebiskop Tengström, en anförvandt till hans fader. Under denna vårtermin, som Runeberg dock flitigt använde äfven för sina tentamensstudier, kom han i närmare förhållande än förr till Cygnæus samt äfven till Snellman, med hvilken senare Nervander under föregående år blifvit med vänfasta band förenad.

Cygnæus, yngre och omognare än någon af de tre öfriga, rönt af dem ett stort inflytande, och hans varma hjerta kände en liflig beundran för deras rika naturgåfvor, deras sjelfständiga, manliga sinnen. Runeberg, som länge var pojke i hvar tum och egentligen aldrig fullt upphörde att vara det, plägade ofta i all vänlighet skämta och retas med den originelle, vidt sväfvande Cygnæus, hvilket denne godmodigt upptog, så främmande ett sådant sätt än måtte ha förefallit den från det ytterst grannliga hemmet komne ynglingen. Han kunde väl stundom smått harmas deröfver, men han visste ju, att ingen ond mening låg under det glada gycklet och det var därför lätt för Runeberg att åter bringa sin unge vän på godt humör.

I denna förtroliga krets, till hvilken äfven några andra studentkamrater, såsom L. I. Ahlstubbe, K. Backman, bröderne Ehrström och Tengström, Elias Lönnrot, den unge B. O. Lille och andra ej sällan slöto sig, uppläste Runeberg stundom sina första skaldeförsök; äfven de stycken, Nervander allt sedan år 1819 skrifvit och af hvilka flera sedermera intogos i hans efterlemnade skrifter, voro sannolikt tidigt bekanta för Cygnæus, som med sitt, från all afund fria sinne hjertligen gladd sig öfver de vackra tonerna från kamraternas lyror, kännande väl i sitt inre, att sångens källa skulle qvälla fram äfven hos honom. Smaken för vittra studier delade han redan med de öfriga i vänkretsen, hvarest man med lifligt intresse följde med striden mellan den gamla och nya skolan i Sverige, under det man ej försummade

den nyare tyska literaturen. Speciellt kriticerade man ifrigt fosforisterna. Bland dessa unga studenters favoritskalder på svenskt tungomål framstod Franzén som ett älskadt ideal, men derjemte hyllade de varmt Runebergs tidiga älsklingskald Lidner äfvensom Bellman och Stagnelius, af hvilka den sistnämnda synes ha gjort ett gripande intryck på Cygnæus. Det var Runeberg, som i synnerhet beundrade Bellman, ur hvars epistlar äfven Cygnæus under långa tider framåt plägade i sina bref citera ett par favoritstrofer.

Det poetiskt-literära och kritiska lifvet inom denna slutna krets trängde så godt som alldeles icke ut till dem, som möjligen i Åbo den tiden kunnat intressera sig för det-sammas tillvaro och yttringar. I de akademiska kretsarne skänkte man sin hyllning åt den samtida, vidt berömde, fosforistiske Auraskalden och publicisten Axel Gabriel Sjöström samt åt lärdomens och kritikens dryge representant, kansli-rådet Wallenius, sjelf äfven vitterlekare, men dessa tvänne mäns literära förtjenster ringaktades i ganska hög grad af de unga snillena.

Tillfälle till ett angenämt utbyte af åsigter i vittra frågor erbjöds de sistnämnde i den af alla högt aktade och sjelf poetiskt begåfvade erkebiskop Tengströms gästfria hem, der intelligens, smak och fina seder utbredde öfver samqvämen ett slags efterglans från den gustavianska tiden. Det var i detta hem Runeberg under en pantlek blef ålagd att dikta en visa, hvilken förpligtelse han, såsom allmänt bekant är, uppfylde med offentliggörandet i „Åbo Tidningar“ för den 16 december 1826 af sin sång till solen.

Man måste antaga — om man också ej hade hört sådant uppges — att detta Runebergs första framträdande inför allmänheten följdes med spändt intresse af hans vänner, ehuru hvarken Nervander eller Lille, hvilken äfven tidigt skref vers, kände sig manade att genast följa hans exempel.*)

---

*) Lille insände dock redan mot slutet af följande år ett original-poem „Färgerna“ till ofvannämnda blad, som derefter år 1828 innehöll flera

Att Cygnæus, hvars inåt vända och åt poetiska betraktelser böjda sinne förr eller senare skulle börja i vers kläda sina känslor och åskådningar, var väl för hans förtrognare vänner ej oväntadt. Dock kan man blott ungefärligen ange den tid, då hans skaldeådra först bröt sitt stängsel. Cygnæi tidigaste poetiska utgjutelser torde finnas nedskrifna i ett litet, fordom inbundet häfte, hvaraf 29 blad återstå, alla försedda med rimmade strofer, i hvilka ungdomens vanliga „Weltschmerz“ samt en öfversvallande entusiasm för frihet och ära jemte en smula erotik bilda grunddragen, om man vågar uttrycka sig så högtidligt i fråga om dessa plötsligt, men tungsint framsprungna utgjutelser af ett sinne, hvilket man svårigen ännu har rätt att kalla artistiskt, allra minst konstnärligt i högre mening. Men poeten ligger dock redan här i frö, om man ock ej kan tillskrifva hans sorgsna känslor af förgången barndomslycka och i hjertat inbruten midnatt, åtföljd af gränslös smärta, större djup och varaktighet än hvad härvidlag plägar förefinnas hos hvarje för ensamhet och melankoli stämd, känslig yngling.

Uti i fråga varande häfte anträffar man ett stycke — i ordningen det tredje — som måste kunna anses hänföra sig till kejsar Alexander I:s frånfälle. Den beundrade, oförgätliga monarkens bortgång, som timade den 1 december 1825, grep mäktigt alla finska hjertan; så mycket djupare intryck gjorde väl hans död på den unge Cygnæus, hvilken ofta i St: Petersburg varit i tillfälle att se monarken och erfarit dennes huldhet mot hans fader, biskopen. Äfven Sjöström egnade i „Åbo Tidningar“ för den 4 januari 1826 i en dikt „Till det gamla året“ en varm hyllning åt kejsarens minne, hvilket möjligen utgjorde en ytterligare påstöt-

---

af honom gjorda öfversättningar från Th. Moore och Schiller. Nervander uppskjöt sitt offentliga framträdande som skald ända till våren 1829, då han i „Tidningar från Helsingfors“ lät införa några dikter. Under tiden blef Runeberg allt mer bekant för allmänheten genom publikationen af dikterna „Barndomsminnen“ (1827), „Till den ålderstigne“ och „Kärlekens förblindande“ (1828) samt „Barden“ och „Den gamles hemkomst“ (1829).

ning till Cygnæi dikt. Man misstager sig sannolikt icke, om man på grund af sagde minnessång antar, att Cygnæi första poetiska försök härleda sig från slutet af höstterminen 1825 eller från det derpå följande årsskiftet.

Det kan måhända intressera läsaren att se prof på de tidigaste versstroferna af Cygnæi hand, så vidt dessa äro kända. Betecknande nog sakna dessa ögonblickets utgjutelser — så när som på ett enda stycke — ofvanskrifter. Dystert börjar ynglingens sånghäfte med följande vers:

*Kring mig är natt, och midnatt i mitt hjerta.
Hvar glädjes ljus ren stormen släckt för mig.
På öde stig jag irrar. Gränslös smärta
I systerligt förbund förenat sig
Med mina öden, trogen intill grafven.
Hon svor att följa mig till lands, till hafven.*

*En fridens engel sväfvat ner: ett minne
Från längst bortgångna, sälla barndomsdar.
En salig känsla genomfar mitt sinne,
Jag känner mig så lycklig, som jag var,
Då barndomsfriden troget bodde inne
I hjertats helga tempelhvalf än kvar.
O huru annorlunda är jag vorden,
Och himlen ofvan mig och under jorden.*

*Jag mins så väl den tid, då oskuld klädde
Med sina morgonstrålars helga glöd
I guld min lefnad; då mig dygden ledde
Och ren som solens öga vara bjöd.
Ej fruktan bleka manteln kring mig bredde;
Hvitt var mitt hjerta, kinden rosenröd.
För ångerns dolkar rosen nu förblöder,
Der liljan växte, nu en afgrund glöder.*

Den ofvanför omnämnda dikten till *Alexander I:s minne* är med sina meterfel af följande lydelse:

*Ej var ditt lif en harpoton, som klingar
Ett ögonblick blott så gudomligt skön
Och sen dit bort för alltid mäktigt svingar
Till fria anden upp — en helig bön
Från troget hjerta lik till Herrans himmel
Från jordens sorg och jordens glädjehimmel.*

*Lugnt hvilar nu ditt stora ädla hjerta
I dina fäders lagerkrönte graf
Och slumrar glömskt af alla skiftens smärta,
Tills Herran, som dig tog och som dig gaf,
Till skördens rika fester skall dig kalla,
Välsignad af dina millioner alla.*

*Ej någon sten, ej marmorns hvita skifva
Skall vitna om din äras ljusa dag.
Dess stoder våra barns bröst skall blifva,
Så länge hjertat slår än sina slag.
Historien öfver seklens grafvar svingar
Högt med ditt helga namn på starka vingar.*

Med ett framtidsackord från den lyra, som skulle komma att tillhöra Cygnæus, klingar följande enstaka strof:

*Hur mäktig är ej tiden, då det galler
Att plåna ut, hvad jorden hafver bäst!
Hvad sekler upprest, ögonblicket fäller
Förvandlar Herrans tempel till ett näst
För ufvens suckar. Orgelns toner stiga
Ej festligt mera upp till Herrans borg.
Andaktens helga toner stumma tiga;
Der glädje var, nu herrskar gränslös sorg.*

I ett erotiskt qvåde förekomma nedanstående verser, äfven de hänvisande på framtida toner:

*Sen du blef min vandrings klara stjärna,
Kläder sig i ljus min vandrings mål.
Hvart du leder mig, jag följer gerna.
Såsom seglaren magnetens nål.
Dock lik stjernan hög är ock din bana:
Se jag kan dig, aldrig hinna dig.
Så mot himlen svajar segerns fana,
Följer ingen, följd af allas stig.*

— — — — —
*Som, när pilgrim hänryckt faller neder
För Corregios helga jungfrus bild,
Friden sina hvita vingar breder
Kring mitt sinne, lugnas hvarje vild
Storm uti mitt hjerta, när ditt öga
Ler, som barnet uti drömmen ler.
O jag dyrkar uti dig det höga,
Uti dig det sköna jag tillber.*

I den något längre dikt, som bär titeln „Mötet“ och der refrängen lyder: „Men Thilda dröjer“, möta oss „Cypris lundar“, „Pafos strand“ och „Afrodites festminut“, allt i starkt imitationsmanér. Stycket slutar med en stämningsbild, der

*Med sträckta armar nordens myrtnar stå
Att sina kransar hyllande dig räcka
Och daggen gråter, längtande att få
I kindens rosengårdar branden släcka. —
Men, ack, du dröjer!*

Enklare och med en varm ton ljuder en afskedshelsing till en ung flicka, hvarur följande kan anses bilda ett helt:

*Som Eos skön du kom från höga norden
Och hvilade en stund vid Auras strand.
Som nordens sken snart höjer sig från jorden
Du hastade tillbaks till hemmets land.*

*Men vandrarn blickar dyster. Himlen dricka
Han såg den eld, som för hans öga brann.
Så dina vänner alla sorgsna blicka
Tillbaks på glädjen, som med dig försvann.*

*Om lyckan ler mot mig, om hoppet målar
I härrligt grönt min framtids gyllne dar,
Från det förflutna likväl skönast strålar
Din bild, du hulda, såsom himlen klar.*

Det sista stycket i det ungdomliga dikthäftet utgöres af en fingerad afskedssång till fosterjorden; „der frihet satt i sarkofag“, der slafvar trampa fädrens grafvar. „Farväl, o frihet, Du bild af Gud, Du var i lifvet Mitt hjertas brud“ o. s. v. synbarligen förklång till Cygnæi sedermera i G. H. Mellins julkalender „Winterblommor“ för 1832 offentliggjorda Kosciuszko-romanser.

Något märkbart inflytande af samtida finska skalder är svårt att uppvisa i dessa Cygnæi tidigaste dikter; möjligen kunde man tycka, att Stagnelius stundom varit en förebild för den unge finske studenten, som i likhet med Runeberg i ungdomen ifrigt studerade denna skald, hvilken till och med på den senares, af Cygnæus städse högt beundrade diktverk „Svartsjukans nätter“ utöfvade en omotståndlig

inverkan. Någon fosterländsk klang förnimmes ännu icke från Cygnæi luta, hvilken, såsom af det föregående framgår, icke ännu egde toner, som kunnat äska ljud hos en större allmänhet.

* * *

Promotionen tillstundade, och under vårterminen 1827 sjöd arbetet vid akademien. Icke mindre än 55 filosofie kandidater gjorde sig värdiga att af promotor, professoren i orientaliska litteraturen H. H. Fattenborg erhålla lagerkransen. Bland Cygnæi närmaste kamrater tenderade denna termin de tre om första hedersrummet täflande ynglingarne grefve Gustaf Aminoff, friherre Uno von Troil och Nervander samt dessutom Runeberg äfvensom elfva af hans nationskamrater, bland hvilka den förtrogne vännen Lille samt de af honom värderade viborgensarne N. A. Gyldén, A. von Nordman och andra.

Tillfället egnar sig måhända till en hastig blick på de lärare, som under akademins sista tider i Åbo höllo föreläsningar. Förutom teologerne Gustaf Gadolin, E. G. Melartin och A. G. Lagus, juristerne W. G. Lagus och D. Myrén samt medicinarene Israel Hvasser, N. A. Ursin och J. A. Törngren, hvilka alla icke hade något omedelbart inflytande på Cygnæi studier, böra nämnas lärarene i ekonomi och naturalhistorie C. R. Sahlberg, i kemi P. A. von Bonsdorff, i fysik G. G. Hällström och i matematik N. G. af Schultén samt de på Cygnæi studier mest inverkan professorerne i värtalighet J. F. Wallenius (och J. G. Linsén t. f. professor); i filosofi F. Bergbom och J. J. Tengström; i lärdomshistorie F. W. Pipping och i historie J. H. Avellan. Der funnos sålunda flera män af utmärkta förtjenster, hvilka af Cygnæus städse bevarades i aktad hågkomst och åt hvilkas minne han egnat varma ord på vers och prosa. Ett undantag gjorde dock härutinnan det mer än lofligt smaklöst uppblåste „kanslirådet“ Wallenius, med hvars lärda dryghet och yfver-

borna later Cygnæus aldrig kunde försona sig (Se anm. till denna sida).

För att uppfriska minnet af Åbo högskolas sista lärarekår må slutligen nämnas, att bland de yngre anträffas bland andra namnen R. von Becker, F. W. A. Argelander, I. Ilmoni, I. U. Wallenius, A. G. Sjöström, V. Hartvall, J. M. af Tengström, Benj. Frosterus, J. J. Nordström med flera såsom adjunkter i olika fakulteter.

Promotionsterminen och den vackra, den 10 juli frade lagerfesten (till hvilken A. G. Sjöström skref poemet „Hjertats hemlighet“) tyckas hafva gjort ett varmt intryck på Cygnæus,*) Sjelf fungerade han som marskalk vid det högtidliga tillfället, var fyllda 20 år, och öfver hans stig skimrade vårligt det ljufva småleendet från en ung flickas blickar, vid den första hemlighetsfulla klangen af hans egen lyra.

Promotionen var förbi, och dess glada värdar och gäster skingrade sig åt olika håll. Hvar Cygnæus tillbragte återstoden af sommaren, är obekant; troligen dock i närheten af Åbo. Runeberg for till Pargas som informator hos erkebiskopen och medförde sina påbörjade diktverk, bland annat utkastet till hans epos „Elgskytterne.“ I Pargas erhöi han besök af Cygnæus, som derom skrifer till sin far ett bref, hvori hans tidiga beundran för Runeberg vackert framträder, men hvori äfven hans, sannolikt i den S:t Petersburgska luften uppfångade, sedermera i lifvet ofta framträdande förhoppningar om gunstigt beskydd framskymta. Följande utdrag ur det odaterade brefvet må här meddelas:

„Sistförlidne (söndag?) var jag utrest till Pargas. Erkebiskopen bad helse. Runeberg, som vid den sista promotionen blef promoverad och nu konditionerar hos honom, läste upp för mig ett slags idylliskt epos, kalladt „Elgjagten“, som kanske är det förträffligaste, som någonsin på finsk jord blifvit skrivet. Runeberg är onekligen en man, som kommer att göra utmärkt heder åt vårt land, som i literatur är nästan så fattigt och eländigt

---

*) Se minnetalet öfver J. J. Nervander, sid. 129 och följande i 4:de bandet af detta verk.

som i allt annat. Men han har olyckligtvis haft att kämpa med en svår pauperté under hela sin akademiska tid. Nu skulle både hans svaga bröst och behovet af humanistisk bildning fordra, att han skulle resa utomlands, men medel felas dertill. Jag gaf honom det rådet att dedicera sitt förut nämnda opus till grefve Rehbinders, som så ädelmodigt och varmt omfattar allt, som han kan befordra och om han möjligtvis skulle vilja hjälpa honom till något resestipendium. Jag lofvade först rådfråga pappa, innan han tager något steg angående detta. Det är väl skrivet på hexameter och med ett slags homeridisk enkelhet, men jag hoppas ändå, fastän fransoserna ej bruka så, att herren skall sentera dess stora skönhet. Skada om en sådan talang, som han eger, om den af brist på tillfälle att utbilda sig ej kan prestera allt hvad den nu loftar.“ —

Innan 1827 års sommar ännu hunnit till sitt slut, hade Åbo stad uppgått i lågor. Kort derpå var Cygnæus inrest till den förstörda staden, der trängseln var öfver all beskrifning stor. Af allt hvad han egde i Åbo — det var väl ej mycket — hade endast hans pels undgått lågorna.

Till en vän — sannolikt Lille, ty endast med denne, alltid till emottagande af förtroenden beredde, jemnårige kamrat plägade han tala om sina små hjerteangelägenheter — skrifver han dervid följande:

— — Och som vårdar på kenotafierna af i rök uppgången trefnad och sällhet stirra skorstenspiporne rysligt dystert och stå gapande med vidöppna munnar liksom för att med tusen sinom tusen klagorop vitna om, att allting är förgängligt. Men de ljuga dock. Kraftigt hviskar i mitt inre en röst: de måste ljuga. En vänskap, broder, sådan som vår skall *blifva* i trots af elementernas alla förstöringsförsök.

O, jag kan ej taga ett steg i dessa, på angenäma minnen så rika, men på glädje nu så toma orter, utan att en röst djupt från mitt innersta tillhviskar mig Frithiofs: „är allt som förr?“ Det händer till exempel mig ibland, att jag förglömmade de timade förändringarne vandrar den af gammalt välkända, ofta trampade stråten till det ställe, der bron fordomdags hjälpte oss, som hade våra qvarter på hin sidan Jordan öfver — man tillrustar nu på samma ställe en ny — men då jag enligt vällofig, fordom samvetsgrannt iakttagen sedvana ovilkorligen upplyfter mina blickar dit du vet, o då strålar ej mera ner såsom i bättre dagar ett ljuft småleende, en vänlig helsning,*) och allsmäktig susar vid åtanken af så många timade

---

*) Hvem föremålet för Cygnæi svärmeri vid denna tid var, har ej varit möjligt att uppaga.

metamorfoser: „är allt som förr?“ och hemskt svarar det, som ekos suck i en ödemark från alla omgifvelser med en mund: „nej — nej!“ — De' ä' ju ändå sjelfvaste djefvulen, mine älskeliga, sa' fader Fredman.

Detta sista tilläg är ytterst betecknande för Cygnæi brefstil under de tio år, som följa. Hans språk i hans förtroliga bref till kamraterna, i synnerhet till Ahlstubbe, är burschikost och öfverdrifvet, kryddadt någon gång, på ett tvunget sätt, med Bellmanska citater, ja till och med en svordom; måhända den unge petersburgaren derigenom hop-pades se smått karlavulnare ut inför de föga förfinade kamraterna, hvilka dock sjelfva i sina bref alltid iakttaga ett passande uttryckssätt. Senare lade Cygnæus af dessa missprydande utväxter i sin korrespondens.

Redan under sagde besök i det härjade Åbo skrifver Cygnæus till sin far, att hans beslut för den närmaste framtiden är fattadt. „Jag begifver mig med det första till Pargas, der jag ostörd som i en öken kan med all möjlig kraft öfverlemna mig åt studier.“

I Pargas vistades äfven Runeberg ända till september 1828, i följd hvaraf Cygnæus der ofta sammanträffade med honom inom den krets af från Åbo hitflyttade familjer, hvilka i erkebiskopens hem derstädes funno en angenäm föreningspunkt.

I början af vårterminen 1828 befann sig Cygnæus åter i Åbo, der han lyckats förskaffa sig härberge och der han nu beredde sig att mot slutet af våren aflägga teologie examen (*in elementaribus theologiæ partibus*), hvilken han äfven tog den 28 maj, dervid han erhöll 10 röster.

Under den nu följande sommaren hade Cygnæus önskat att få „lik brömsen segla öfver Ålands haf“ — ett favorituttryck hos honom — men af finansiella skäl uppsköt fadern denna Stockholmsresa till en lämpligare tidpunkt. I stället torde Cygnæus hafva tillbragt denna sommar i hemmet, ehuru detta ej med fullkomlig säkerhet kan uppges.

Vi skola begagna oss af det tillfälliga afbrott i Cygnæi vistelse vid universitetet, hvilket högskolans flyttning

från Åbo försörskade, för att iakttaga de förändringar, som inträffat i hemmet i S:t Petersburg under sonens studenttid.

Biskop Cygnæus hade nitiskt fortsatt sin reformerande verksamhet inom de församlingar, hvilkas andliga vård var honom anförtrord. Frukterna af hans arbete började i synnerhet inom den finska församlingen i S:t Petersburg snart nog blifva synliga, om också till en början i ringa skala. Den fordom så utfattiga församlingen hade vunnit förtroende till sina egna krafter och begynte nu med endrägtigt intresse uppgöra planer till uppförandet af de fastigheter, hvilka en tid derefter skulle bereda henne stor materiel vinst och till inrättandet af en skola, som var bestämd att i andligt afseende blifva af högsta vikt för den finska kolonin i kejsarstaden.

Af barnen hade såsom redan nämnt är, den äldsta dottern Sofie sedan år 1822 burit namnet Ammond. Hon var med den innerligaste kärlek fästad vid sin make samt var 1827 mor för två barn. Familjefaderns ställning som rysk militär tyckes för öfrigt med lätthet hafva påtryckt det unga hemmet en viss egendomlig prägel, jemförd med den, som utmärkte makans föräldrahem. Äldsta dottern förbereddes redan vid sju års ålder till inträde i Smolnainstitutet, der plats tillförsäkrats henne genom grefve Rehbinders förord. Äldste sonen, döpt till August Wilhelm, kallades i hemmet Wasili o. s. v. För ett af de yngste barnen stod kejsar Nikolai I sjelf fadder, dervid förärande i faddergåfva en ring af 1,500 rubels värde.

Gustaf, den näst Fredrik äldste sonen, var mindre än någon annan i familjen utrustad på hufvudets vägnar, men en i allo redbar, anspråkslös, allvarlig och varmhjertad yngling. Då han icke ville flyga högre än han trodde vingarne kunde bära honom, och då hans håg ej stod till läsning, beslöt han tidigt att gå fram på militärens breda och jemna bana samt ingick som soldat i rysk tjenst. Då han var tjugu år kunde hans fader underrätta Fredrik att dennes

„bror, soldaten, är befördrad till gefrejer.“ — „Det är en egen sötsur känsla“, fortsätter fadern, „med hvilken jag fägnar mig öfver en sådan hans framgång. Han själf skickar sig i sitt själfvalda öde med exemplarisk resignation och godt mod.“

Systrarne Lovise och Hélène fortforo att vistas i hemmet. Den förra hade 1827 uppnått en ålder af 23 år, Hélène var blott 14 år gammal. Redan tidigt hade Lovise visat sig vara af en uppoffrande natur. Då sjukdomsfall inträffade i familjen var det alltid hon, som med modern delade den ömmaste omsorg om de sjuke. Ständigt var hon deremellan sysselsatt med att sy skjortor och sticka strumpor åt Fredrik, hon förfärdigade åt honom en nattrock „med silke emellan foder och öfvertåg“ o. s. v. Hennes goda hufvud, i förening med ett i all sköns tysthet kritiskt sinne, visste nogsamt att uppskatta det värde, som henne rätteligen tillkom, men hon trodde sig i grunden vara likgiltig för andras tankar och omdömen om henne. Till Fredrik slöt hon sig med allt innerligare, systerlig tillgivenhet och beundran och visade sig inför honom gerna i allt sitt godmodigt satiriska och roliga åskådande af den verld, som „gick förbi hennes fönster. — Hélène, en frisk, rask, liflig och glad natur, åtnjöt synbarligen en mera grundlig och vårdad skolundervisning än den som kommit hennes äldre systrar till del.

De yngre bröderna, Reinhold och August — den gamle faderns älskade „Benjamin“ — voro vid denna tidpunkt ännu i pojksåldern, den förre 14, den senare 9 år. Reinhold undervisades i den Cournandska pensionen. Han arbetade långsamt, men grundligt och med en outtröttlig flit. Fredrik, till hvars omdöme man i hemmet tidigt hyste ett mycket stort, snart sagdt obegränsadt förtroende, hade emellertid af egen erfarenhet lärt känna bristerna i den petersburgska pensionsundervisningen och föreslog på grund deraf, att Reinhold skulle få följa honom till Helsingfors. „Den tid begynner nalkas“, skref Fredrik till fadern — brodern var

då 14 år gammal — „då Reinhold borde med allvar vinnlägga sig om grekiska, latin och hvad för öfrigt af en blifvande literatör erfordras. Det vore därför tjenligast, att han, då jag begifver mig tillbaks till Helsingfors, skulle följa med mig dit. Jag skall då bjuda till att till sammans med vännen Gylden, (jag känner ingen dertill mera lämplig än han) hjälpa honom uti nödiga styckens inhemtande.“

Denna plan stred väl mot biskopens önskan att, om också med stora uppoffringar*), låta sina yngsta söner komma i åtnjutande af de rika tillfällen till undervisning, som kejsarstaden erbjöd, men han satte sig dock icke i emot den äldste sonens förslag, hvarför ock Reinhold vid 14½ års ålder fick följa Fredrik till Helsingfors för att der studera under de tre sista åren före studentexamen. — I fråga om den yngsta brodern August, som stannade kvar i S:t Petersburg för att åtnjuta pensionsundervisning, må antecknas, att han vid sex års ålder, på skärtorsdagen 1824, gjorde „ett olycksaligt luftsprång ner i gatan“, hvarom han sjelf i ett bref 38 år derefter erinrar sin broder Fredrik — ett olycksfall, hvori man måhända kunde uppleta en bidragande orsak till det egendomliga, ofta rent af besynnerliga, som ej sällan uppenbarade sig i hans väsende och som ej helt och hållet torde böra skrivas på släktarfvat från förgångna tider.

Och biskopinnan gick som förr sin väg stilla och ostraffeligen fram, med goda, milda gerningar i sina spår och omgifven af välsignelser, som hon mottog och som ur hennes varma hjerta gingo ut öfver dem, hon hade kära. I sina bref till Fredrik, som längst varit borta från föräldrahemmet, är hon i allo den ömmaste moder. Modershjertat är så ofta sig likt i oändlig kärlek; godt är att veta, att så äfven här var fallet. Det ligger ett sken af förklaring öfver hennes enkla ord till sonen. I synnerhet sluta hennes bref lugnt och vackert som en solnedgång en klar sommarafton. Så

*) Pensionsafgiften i de för söner af de högre stånden afsedda läroanstalterna i S:t Petersburg uppgick till 1,500 à 2,000 rubel silfver per år.

skrifver hon under en farsots tid till den för hennes tillstånd orolige sonen. „Mina innerliga böner och välsignelser följa dig, hvar du är. Äfven nu lägger jag mig i hopp om min Guds beskydd helt lugn, välsignande min Fredrik.“ Under en svår sjukdom bad hon till Gud, skrifver hon till Fredrik, „att din och allas eder bortgång ur verlden måtte vara så lugn, som det jag erfor“, och en annan gång slutar hon sin helsning till sonen med orden: „Den ömmaste moderliga välsignelse hvilat öfver din ande och följer dig i hvarje steg på lifvets väg.“

Äfven i smått sökte hon visa sonen, huru hon hade honom i tankarne, i det hon från S:t Petersburg vid lämpliga tillfällen med resande sände honom „litet olja för håret“, „litet hemgjord pomada“, „litet god handtvål“ och „gostinsia.“

Om sin make yttrar sig biskopinnan i sina bref till Fredrik enkelt och vänligt, gerna framhållande hans outtröttliga arbetssamhet. Den gamle var väl till det sista „ovanligt frisk och rask till sina år samt jemnt i fläng“, så att han knappt hann andas, men synes under de sista åren börjat allt oftare tänka på sin snart förestående bortgång. Så skrifver han den 14 februari 1828 till Fredrik. „Det är i dig min mot grafven lutande varelse nu mera lefver upp.“ I syskonkärlek gaf han sina barn ett vackert föredöme i och med den pietet, hvarmed han städse ihågkom sin „dyre, längesedan i grafven förmultnande broder“ Johannes († 1814 som kyrkoherde i Rantasalmi). Denne broder, som han kallade sitt andra jag sjelf, var honom „kär såsom hans eget hjerta“, och hade han till minne af honom låtit göra sig en kapp, som var hans sista vandringstaf.

Af sonens närmaste vänner kände biskopen personligen ingen annan än Nervander, som i början af år 1827 vistades några dagar i S:t Petersburg i sällskap med kommercerådet Lundahl från Tammerfors, hos hvilken denne då var informator. Om de öfriga plägade Fredrik i sina bref ej orda,

utom, såsom redan nämnt är, om Runeberg. Ej heller synes fadern intresserat sig för att taga notis om dem.

Efter att på höstsommaren 1828 ha aflagt besök i hemmet styrde Cygnæus i medlet af oktober kosan till Helsingfors, hvarest det dit förlagda universitetet den första i sagde månad trädte i verksamhet. Om denna sin första resa och ankomst till den nya hufvudstaden skref han den 22 oktober till sin far: „Nu har jag fått erfara hvad det vill säga att „mennä Helsinkii“ och att komma dit. Om man undantager regn, slask, snö, storm och orkaner hade jag ett briljant resväder. På släde kom jag från Fredrikshamn till Borgå.“

I staden rådde stor rumbrist, men han lyckades dock genast få dela ett rymligt kvarter, till först med sedermera borgmästaren Gustaf Laurell, och längre fram på terminen med Runeberg, som hyrt en lokal af sal och två kamrar i gården n:o 17 vid Stora Robertsgatan. I hvardera lokalen led han „just ej trångmål af öfverflödigt mycket möbel, som skulle genera att taga bort ljudet, så att den ej kunde begagnas som sångrum; men det gör ingenting“, skrifver han. Då han ej kom sig till att skaffa sig möbel, — en vara, som den tiden dessutom stod högt i pris i Helsingfors — stod hans rum omöbleradt. Säng fick han dela med Runeberg, och i salen fanns ett bord, som stod midt på golfvet, under det att Cygnæi böcker i behaglig oordning lågo längs väggarna af rummet. Cygnæus trufdes dock så godt tillsammans med Runeberg, att han fortfor att bo hos honom i i fem månaders tid, oaktadt han på nyåret hyrt sig ett välmöbleradt kvarter i n:o 6 vid Lilla Robertsgatan. Äfven Snellman delade med Runeberg och Cygnæus en kortare tid förstsagde kvarter. De unge männens frukost utgjordes af mjölk och s. k. franskt bröd. De öfriga måltiderna intogs efter råd och lägenhet på något matställe. *)

*) Detta enligt J. E. Strömborgs „Biografiska anteckningar om Johan Ludvig Runeberg.“

Cygnaei studier gingo fortfarande trögt framåt under de två första åren af hans vistelse i Helsingfors. Angående hans meriter för vårterminen 1829 skrifver han (den 10 juni) till sin fader:

I går ventilerades J. Jakob Nervanders dissertation till vinnande af docenturen i fysiken, hvarvid jag hade den förmån att vara opponens och kom i tillfälle att — såsom det nu för tiden heter vid akademien i ett ordasätt, som genom Tullindbergs auktoritet vunnit klassicitet — „stärka min fides“ inför en mäktig stor samling af vördade publikaner.

Nu då terminen lider till slut indrifves betalning för privata kollegier, hvilka enligt det nya stadgandet erläggas med tio rubel; då jag begagnat flera af den sorten denna termin, minskas ej mitt penningebryderi just mycket derigenom. Äfven solens strålar hafva uppträdt som extra ordinarie opponenter och göra emot mina yllekläder häftiga invändningar, hvilka jag har lika svårt att vederlägga som att assumera. —

Om Cygnaei poetiska lif vid denna tid har man sig ingenting bekant, så vida man ej får söka intygen *äfven* härom i det förut omtalade lilla häftet af ungdomliga dikt-försök, hvilket dock är mindre troligt. Detsamma hela innehåll torde hänföra sig till närmast föregående år. Vintern 1828—1829 kunde dock ej ha varit betydelselös för Cygnæus såsom rumkamrat med Runeberg, hvilken då bland annat höll på att utarbета diktcykeln „Svartsjukans nätter“, hvilken dikt gjorde ett outplånligt intryck på Cygnæus.

Kort före julen 1828 gjorde han ett kort besök i Åbo för att derifrån afhemta sina effekter. Sjelfva julhögtiden tillbragte han sannolikt i hemmet; åtminstone var han dit med säkerhet väntad. Under hela det följande året 1829 vistades han i Helsingfors med undantag af några korta resor inom hemlandet och ett kort julbesök i hemmet.

Det understöd, Cygnæus erhållit hemifrån, var nu mera ej tillräckligt för hans utgifter, och han fann sig nödsakad att begagna sig af „kreditsystemet“, hvilket hans far nödvändigt hade velat se honom undvika. Men sonens allt mera slutna natur kunde ej förmå honom till fullkomlig öppenhet i fråga om den ekonomiska ställningen, i synnerhet då han visste med sig sjelf, att han ej haft kraft att „åka

sakta“, såsom fadern tillrådt honom. En naturlig följd af detta var, att han började emottaga räkningar från butiker äfvensom krafmbref af kamrater. Beloppet af dessa summor hade väl biskopen utan svårighet kunnat gälda, men då mycket deraf åtgått till öfverflödsartiklar, hvilka sonen godt kunnat umbära, var dennes tystnad rörande sina utgifter lätt förklarlig.

På höstsommaren 1829 gjorde biskopinnan en fyra veckors resa till sin hembygd, der hon fick återse sina begge, systrar samt de ställen, som voro henne kära från ungdomstiden: Kangasala och Sorola, Lempälä, Tammerfors och Hattanpää samt slutligen Tavastehus, hvarifrån längtan efter hemmet dref henne tillbaka till S:t Petersburg. Anledningen till resan var sorglig. Hennes gamla, kärleksfulla moder hade dött, och dottern kom för att öfvervara hennes begrafning, som äfven Fredrik bivistade. Om sin resa i hemtrakterna berättar hon sedan i sitt bref till honom på ett enkelt och vackert sätt, genomandadt af kärlek till anförvandterna och barndomsställena. Hennes bref korsades af en skrifvelse från sonen, aflåten på senhösten 1829, hvaraf här ett utdrag meddelas, då detta ställer oss liksom närmare förhållandet mellan modern och sonen på denna tid:

„Min bästa mamma!

Ännu vet jag ej med säkerhet, om mamma redan lyckligen återkommit till kretsen af de väntande. Jag väntar likväl med full öfvertygelse, att den, som anförtror sin ingång och utgång i Försynens eviga vård, af den äfven faderligen skyddas och ledes på alla dess vägar, och att dessa rader träffa mamma hemma så frisk som vi alla så hjertligen önska.

Enligt hvad jag redan förut talat om, skulle jag be att om möjligt är få helst något litet möbel, åtminstone en byrå. Här äro äfven de allra simplaste så dyra, att jag ej gerna skulle våga mig på att ingå någon handel. — — Några stolar vore äfven särdeles välkomna.

För någon tid sedan invigdes här (i Helsingfors*) en ny kyrkogård utom staden till den sista hvilobädd för de trötta vandrarena genom lifvets dälдер. Denna handling var högtidlig redan genom sig sjelf; den blef det

*) Begravningsplatsens invigning skedde den 22 oktober 1829.

ännu mer för mig, då jag dervid ihågkom, huru vi ej länge sedan lemnade åt griftens helga frid mormors stoft att vårdas, till dess hon hör den väns röst, hvilken hon ännu vid sin sista suck anropade, mäktigt väckande ljuda. Jag mindes, huru månen underbarligen skönt höll sin himmelska fackla öfver den mörka grafven, när de jordiska, som dittills hade lyst tåget, redan begynte slockna, och blickade som odödlighetens hopp, vänligt tröstande.

Jag är otröstlig öfver den vändning pappershandeln tagit. *) Om någon utväg finnes att ställa det fatala till rätta, så ber jag, att det för allt i världen försökes. Nu just var Runeberg hos mig, men jag hade ej mod att berätta honom förhållandet. Tiden presserar hiskeligen, och för att han må kunna hålla sitt offentligen gifna ord, vore det högsta tid att materialier till tryckningens börjande skulle finnas. Jag kan ej mer trösta mig med det som konung Frans efter slaget vid Pavia: „allt är förloradt utom äran“, ty äfven med den tyckes det stå temmeligen slätt till.“ — — —

*   *

Då det fortfarande såg mörkt ut med afläggandet af kandidat examen och studentårens mängd redan kändes tryckande, började Cygnæus se sig om efter någon lämplig befattning vid universitetet, med en om ock ringa lön. En sådan trodde han sig kunna vinna i det lektorat i engelska språket, som i den närmaste framtiden skulle komma att inrättas vid högskolan. Dittills hade en illiterat person meddelat studenterna undervisning i engelska äfvensom i tyska och franska, för hvilka senare språk dock redan tidigare särskilda lärare derjemte funnos upptagna på universitetets stat. På grund af denna utsigt egnade Cygnæus slutet af höstterminen 1829 och början af följande vårtermin med allvar åt inlärandet af det engelska språket, hvars grunder han, som nämnt är, med framgång under sin skoltid inhemtat.

Julen 1829 var det sista gången Cygnæus „på jorden nalkades en faders hydda.“ Före den slutliga ankomsten

---

*) Denna handel gälde uppköp af bättre tryckpapper titl första häftet af Runebergs dikter, hvilket Cygnæus hade åtagit sig att genom en ung landsman i S:t Petersburg förskaffa skalden. Kommissionären tog saken dock mer än galant, „annammade myntet“, som han använde utan att uppköpa ett ark samt uppgaf dock, att han afsänt 30 ris. Huru affären slutligen arrangerades är ej bekant. — Se för öfrigt anmärkningen till denna sida.

till S:t Petersburg hade han nattetid länge irrfärdats på Finska vikens isar, tills han af ett vänligt ljussken omsider led-
des på den rätta kosan vid den första morgonväkten för att
med öppna armar emottagas af sin fader i det varma hem-
met. Härom sjunger han i sången till sin faders minne,
hvilken slutar med orden:

*Död! Kan du bjuda, sen jag irrat nog
På lifvets hala, isbelagda fjärdar,
Ett enda famntag, sådant som mig der
I hemmet väntade — låt lian biextra!
Fag följer skenet gerna, ty det kan
Mig endast till en faders hydda föra.*

* * *

Den termin, som nu följde, är i visst afseende märkelig
för Cygnæus och hans vänner, ty på våren 1830 uppstod
bland dem den förening, som under namn af „Lördagssäll-
skapet“ kan anses tillhöra vår kulturhistoria, då inom det-
samma första tanken på grundandet af det finska literatur-
sällskapet upprann. Sällskapet åsyftade dock egentligen
blott dess egna medlemmars utbildning genom tankeutbyten
i literära och andra frågor, som till diskussion i all frihet
uppkastades. De egentligen ledande medlemmarne af säll-
skapet voro Nervander, Runeberg, Snellman, Nordström,
M. J. Lindfors och Ahlstubbe hvarjemte bröderne Laurell,
K. H. Ståhlberg, F. Tengström och de unge vännerne Lille
och Cygnæus från början tillhörde detsamma. Då sällska-
pet utförligt blifvit skildradt *) och då Cygnæus endast en
kort tid och i allmänhet hufvudsakligast passivt deltog i det-
samma, vore det onödigt att här närmare redogöra för detta,
ädla och snillika brödraförbund. Under de år, Cygnæus vista-
des i Helsingfors under sällskapets tillvaro — det upphörde
om våren 1837 — hade hans förtroligaste vänner tagit för

*) Af J. E. Strömborg i hans ofta citerade Biogr. anteckningar.

vana att smått skämta med honom. Han värjde sig manligen, „berättar härom Z. Topelius (äfven han slutligen en medlem af sällskapet)“, men stod, lätt sårad, dock ofta redlös mot Runebergs lugna humor, Snellmans skoningslösa logik, Nervanders sarkasmer och Nordströms infall, hvassa som synål-
lar.“ — Om Cygnæus länge erinrade sig dessa och dylika sår, var anledningen dertill hans utmärkta minne, ej hans goda, nobla hjerta, som ej kunde annat än lätt försonas efter en, om ock hårdhänt lek med män sådana som hans vänner. Långt efter det Lördagssällskapet upphört, skref han, att den, hvilken eger i förvar minnet af sådana stunder, hvilka han kallade sina sällaste ungdomshågkomster, kan, enligt hans tro, aldrig blifva fullt olycklig. „Såsom en melodi, den man hört först uti sina barndomsdagar, ånyo klinga i ens öra på fjerran belägen, främmande strand, lika ljuft återljuda äfven dessa minnen ännu under så tusenfaldigt förbytta förhållanden i våra hjertan.“ Ännu något år före sin död erinrade han sig med ungdomlig entusiasm „Lördagssällskapet“ och yttrade om detsamma, att det „troligen var det märkvärdigaste sällskap, som i detta land existerat.“

Regelbundet var Cygnæus i tillfälle att deltaga i detta sällskaps sammankomster endast från dess uppkomst till början af sommaren 1831 samt från jultiden sistsagde år till in på våren 1833. Vid de tillfälliga, längre eller kortare besök i Helsingfors, han derefter gjorde, försummade han naturligtvis icke de af kusinerna — så benämnde sig medlemmarne inbördes — hållna sammankomster, i hvilka, som bekant, äfven dessas närmaste qvinliga anförvandter deltog. Cygnæi aristokratiskt tillbakadragna natur höll honom dock främmande för den okonstlade, förtroliga ton, som rädde damer och herrar emellan i detta vänförbund.

* * *

Under det Cygnæus tillbragte sommaren 1830 i Finland — sannolikt i Helsingfors — nådde honom sorgebudet, att hans fader plötsligen aflidit i S:t Petersburg den 14 juni. Cygnæus berättar i nyssnämnde dikt, huru som han derom denna tid haft en aning, ehuru ingen jordisk stämma ännu hviskat till honom, att den gamles graf stod öppnad. Intrycket af detta dödsbud var på sonen ytterst gripande; för första gången kände han sitt hjerta tomt på allt utom på sin första stora sorg och på bitter klagan öfver sin förlust. Vackert sjunger han sju år derefter i sagde dikt om den bortgångne.

*Ditt minne har dock under hvarje skakning,
Hvar vexling haft en oantastad plats
Uti mitt hjerta, varmt och lyst derinne
Dess bästa känslor, likt en vänlig lampa,
Som sänder blickar fulla utaf eld
Igenom mörkret, hvilket annorstädes
Har inträngt öfver allt uti en kyrka,
Till hälften redan sammanfallen.*

Biskop Cygnæus — som „med gränslös kärlek“ beundrade sina monarkers höga, ädla sinnen och om hvilken sonen ytterligare säger, att „ingen undersåte bad trognare för kejsarens välgång, ingen manade uppriktigare sina barn till lika nitiska medborgare som han sjelf“ — blef ej besviken i sin fasta tro på dessa furstar. Monarkens ynnest uttalade sig äfven i vedermälen af kejsarlig nåd åt den efterlemnade familjen, som genast erhöll en gratifikation af 10,000 rubel samt en årlig pension af 4,000 rubel banco assignationer, hvarjemte på monarkens befallning genom ministern för rikets angelägenheter, von Blutoff, till enkans och barnens förfogande ställdes, förutom den af biskopen burna smaragdringen och gyllne bröstkorset med kedja, äfven den rika biskopliga skruden, som för en kostnad af 6,553 rubel i tiden förfärdigats åt den nu bortgångne.

Om biskop Cygnæi högtidliga begrafning på femte dagen efter dödsfallet är tidigare berättadt. Till ett slutligt afsked af den bortgångne må ur nekrologen öfver honom anföras de ord, han med hänsyn till döden och lifvet efter detta ofta skall ha sagt åt de sina: „Jag betraktar mina kära såsom oändligen dyrbara gäster, hvilka måste vända hem till sin käre Fader. Bör jag då knota, om de måste lemna mig, emedan det kännes mig tungt att på någon tid skiljas från dem?“

Biskopinnan bar med kristlig undergifvenhet sin förlust och redan den 28 juni kunde hon, återstæld från en sjukdom, skrifva till Fredrik: „Jag kan aldrig som sig bör tacka Gud för hvad han mig bevisat både på andligt och lekamligt sätt. — — Gode Fader i himmelen lär oss sjelf det bästa sätt.“

Hennes beslut var genast fattadt att från S:t Petersburg flytta öfver till Helsingfors, der hon ber Fredrik åt familjen hyra helst sådana rum, „der solen i synnerhet om morgnarna med sina milda strålar uppvärmer dem.“ Hon dröjde dock ännu en liten tid i kejsarstaden i väntan på att före en lång skiljsmessa få välsigna en dyrbar son. „Du vet, det är“, skrifver hon, „vår käre Gustaf“, hvilken som militär (nyss blifven fänrik) skulle komma att qvarstanna i Ryssland för en lång, obestämbar framtid. Äfven yngste sonen August åtnjöt ännu ett år framåt undervisning i S:t Petersburg hos en af Fredriks forne, omtyckte lärare P. Muralt, hvarefter äfven han följde familjen efter till Helsingfors, der han intogs som elev i det Laurellska lyceum.

Emellertid vistades Fredrik i Helsingfors, der man finner honom den 25 juni deltaga i en tillställning, som hölls af den sorgliga anledningen att säga Israel Hvasser ett farväl från hans finska vänners sida före hans afresa till Sverige. Förteckningen öfver deltagarene i festen finnes i behåll och

upptar namnen C. H. Ståhlberg, E. Lönnrot, G. F. Aminoff, J. J. Nervander, S. J. Backman, E. Grönblad, N. A. Gyl-dén, H. G. Borenus, F. Kepplerus, N. J. W. Idman, C. J. Haartman. A. Pacius, M. A. Castrén, K. F. von Willebrandt, F. Cygnæus, Sjöman, Arnell, Hirn, Engel, Indrenius, Ahl-berg, Lindh samt Carger. — Lika angenämt det är att finna Cygnæus i denna krets af nästan uteslutande unga medicine studerande och naturforskare, hyllande en snillrik lärare, en högsint vän af vårt land, lika godt kännes det att veta, att, då de unge männen sedermera — en kylig, töcknig morgonstund — följde Hvasser på hans sista vandring, desse uppmanade just den 23-årige idealisten Cygnæus att gå vid den älskade mannens sida i afskedets sista ögonblick. Ett dylikt hedersuppdrag pläga finska studenter ej gifva åt hvem som helst; det var ock det första erkännande från kamraternas sida, som Cygnæus erhölet, och det förblef honom kärt till hans lefnadsqväll.

Cygnæi faders hastiga bortgång var en vändpunkt af yttersta betydenhet i sonens lif. Ifrån att hafva haft ett ekonomiskt stöd, vid hvilket han i hufvudsak kunde trygga sig, fann den nu 23-årige studenten sig hänvisad blott till sin kredit, då han, van vid oberoende och beqvämlighet, sannolikt ej ville tänka på någon privat lärarebefattning. Det första året efter faderns död hade han väl det bekymmerfriare, ty den äldste sonen blef väl ej lottlös vid fördelningen af den anseliga gratifikation, familjen erhölet, hvarför det tyckes som om han sett den närmaste framtiden an med ungdomligt mod.

Efter det Cygnæus den 15 februari 1831 aflagt skrifprof *pro gradu* inför filosofiska fakulteten, hvilket bedömdes med vitsordet *approbatur cum laude*, beslöt han att på allvar åter upptaga den engelska lektorsplanen, tog ut sina betyg från universitetet och förskaffade sig pass att på ett

år göra en resa till England öfver Sverige. För att i allo säkerställa sin ekonomi under sin utrikes vistelse upptog han den 28 juni 1831 ett lån på 2,000 rubel banko assignationer (från Finlands bank) mot borgen af sin mor samt af sin ungdomsvän J. G. Schatelowitz, ritläraren P. A. Kruskopf och J. J. Tengström. En i väsendtlig mån bidragande omständighet till denna resa, som på obestämd tid afbröt hans redan långvariga tentamensstudier, var väl en oemotståndlig lust att få vistas i Stockholm, hvilket länge hägrat för hans håg.

2. Cygnæi första resa till Sverige.

I början af juli afreste Cygnæus till Åbo och hade der tillfälligtvis lyckan att få göra grefve Rehbinder sin uppvaktning, hvilken uppfylde honom med de gladaste förhoppningar för framtiden, ty han antog, att den välvillige grefven dervid hade erbjudit honom såsom resehjelp den engelska lektorslönen för ett år samt dessutom gifvit honom hopp om erhållandet af sjelfva lektoratet, „som jag“, skrifver han sedermera, då hans luftslott ramlat, „ansåg för den höjd på ärans trappa, som skulle lemnat ingenting mer öfrigt för mig att önska.“ Det visade sig nämligen sedermera, att Rehbinder icke underrättat konsistorium om sitt beslut att lemna Cygnæus någon resehjelp i en eller annan form.

Cygnæus afreste emellertid, lycklig öfver att få göra sin första utflykt åt vester, den 14 juli från Åbo, passerade Degerby den 16 samt anlände väl några dagar derefter till Stockholm. I passet var hans signalement: „24 år, mörkt hår, blå ögon, fylligt ansigte, ordinär växt.“ I Stockholm bodde han åtminstone en månad tre trappor upp „i Gärles hus vid Munkbron“.

Hans första bref från Stockholm torde varit skrifvet till brodern Reinhold och lyder enligt anträffadt koncept sålunda:

„Framkommen till Stockholm skyndar jag att från dess (strand) sända dig min första helsning. Du bör ej förvåna dig, om jag vore något yr i peruken, när du besinnar allt, hvad på några dagar rutschat förbi mina ögon, öron och alla lemmar, förnuft och alla sinnen, ehuru de ofta förekomma mig som gamla kusiner och bekanta. Du må veta, att jag redan vandrat vid månans melankoliska sken i Hagas härliga lundar och bockat mig ödmjukeligen vid Karl XII:s graf i Riddarholmskyrkan samt haft den tillfredsställelsen att stöda armbågen mot bordet på Tre remmare, „skrubben n:o 4.“ Jag har hört biskop Wallin predika och roddarkäringarne göra sina småtäcka invändningar; jag har lyftat på Karl XII:s svärd och haft hans stridshandskar på näfvarne samt beundrat Stockholms eleganta damers förtjusande små fingerstumpar.

Dock nu till annat. Huru befinna sig alla de, som närmast angå oss, huru vår älskade mamma? Af henne har jag ej hört ett ord, sedan vi skiljdes från den vördade. Höres det något från vår tappra svåger*) och vår stackars grenadier (Gustaf)? Underrätta mig för allt ting så fort som möjligt om detta och det öfriga, som du vet är för mig af djupt intresse. Det är pinsamt att så länge lefva alldeles i okunnighet om alla dem, som på jorden äro en kärast. Träffa dessa slarfvinga rader dig ännu vid Wesijärvis fridlysta stränder, så helsa varmt från den, hvars barndom der förflöt i lugn.“

Här i Stockholm skref Cygnæus „vid ett besök i Riddarholmskyrkan“ det första poem, som han undertecknade med den signatur: —y—, som en tid bortåt skulle beteckna honom som skald. Dikten är egnad Karl XII och omfattar 21 fyra raders strofer. Den kan ej tillerkännas poetiskt värde, men då den är framsprungen omedelbart ur ögonblickets inspiration, må några strofer meddelas som prof. Efter det sången till först i 11 strofer besjungit en jättestor, mäktig tall — hvars krona molnet bar, hvars skuggas ro ej nås af veka flickans fot, under det örnen hvilar på dess arm och lyss till vindens segerstorm, tills ljusskygg dverg omsider tär på trädets mærg, och resen stupar från sin höjd, krossad, men ej böjd — slutar liknelsen och dikten öfvergår till Karl XII med orden:

Så hög stod Karl, beundransvärd.

En gåta skref

*) Ammondt deltog som bäst i det polska kriget och benämndes sedermera ofta af Cygnæus „Warschaus bestormare“.

Han med sitt segervana svärd.

Den löst ej ännu blef.

Se, himmel sammanband och jord

Den tappres dygd,

Och äran växte hög i nord

Uti hans lagrars skygd.

Igenom lifvet hjelten går

En aning lik,

Som djupt med häpnad hjertat slår,

Ej tydd, men meningsrik.

Till hälften lyfter hennes hand

Den slöja bort,

Som skiljer från oss andars land.

Hon — flyr dock innan kort.

Som till en dikt om forntids Gud

Till hans bedrift

Än lyssna barnen. Hymners ljud

Kringsväfva än hans grift.

Du nord, som ärft hans helga graf,

Än är du rik:

O, mer än kungariken gaf,

Dig gifver den relik.

Den unge, fint bildade, sällskapsvane finnen fann lätt tillträde till Stockholms literära kretsar, i hvilka han infördes, kan man säga, af Franzén sjelf, som då var kyrkoherde i Klara församling i hufvudstaden och som för honom gaf en middag, till hvilken voro inbjudne „Grafström, en ung poet, som heter Mellin samt Tegnér, brorson till den store biskopen.“ I landsmannen Mellin — då för tiden adjunkt vid ofvannämnda församling — fann Cygnæus en vänfast och redlig bundsförvandt, med hvilken han genast slöt „för-

bund för hela det korta menniskolifvet“. I en liten restauration vid Storkyrkobrinken suttö de ofta tillsammans vid en flaska rhenskt vin och njöto oförgätliga aftnar under poetiskt samspråk. Fem år derefter uppmanade Mellin Cygnæus att utföra de många glänsande idéer, som då uppstrålade inom honom, särskildt att göra färdigt det ypperliga epos, som han redan i Stockholm hade gjort så mycket på. Med dessa ord syftar Mellin på den „hjelte-dikt i romanser“, benämnd „*Kosciuszko*“, hvaraf två fragmenter afslutades under Cygnæi vistelse i Sverige (begge aftryckta i sjunde bandet af detta verk, sid. 259—272).

En annan ung landsman, som öfverflyttat till Sverige, blef vid denna tid förbunden med Cygnæus medels en trofast vänskap. Det var friherre Rabbe Wrede, då 29 år gammal, sympatisk, fint bildad och med en varm fosterlandskänsla på botten af sitt väsende. — Blott sex år derefter skulle Cygnæus komma att hålla ett minnestal öfver denna sin värderade, tidigt bortgångne vän.

På den kungliga scenen fick Cygnæus se bland andra Sveriges mest framstående skådespelare Lars Hjortsberg, då fyllda 58 år, men ännu vid full vigör; vidare den unge Nils Wilhelm Almlöf äfvensom tenorsångaren Peter Mikael Sällström för att nämna endast de artister, som mest tyckas hafva anslagit honom.

Huru raskt det framskred med hans engelska studier är ovisst. I sina bref berör han ej detta ämne. Lika litet står någonting att meddela från hans vistelse i Upsala under höstsommaren af detta år. Det vet man blott, att han möttes af vänskap hvar han kom, och att han ansåg denna tid som en af sitt lifs skönaste sommarstunder.

Emellertid hade en svår kolerafarsot utbrutit i Helsingfors, uppväckande skräck i vida kretsar samt injagande äfven hos Cygnæus allvarsamma bekymmer för hans närmastes öden, så att hos honom planen uppstod att genast återvända hem för att vara de sina närmare under denna farliga tid, ifall de blefvo i behof af tröst och hjälp. I ett

af de desinficerade, perforerade bref, han denna tid erhöi från Helsingfors, skrifver biskopinnan med vanlig lugn förtröstan på Gud till honom bland annat: „Icke har jag denna gång tyckt mig böra följa ditt visserligen välmenta råd att flytta från ett hem, som en mild försyn så helt nyligen utsett för oss. — — Du, min bästa Fredrik, som Gudi lof i allt handlar så moget, lär visserligen med din Guds bistånd betänka dig mycket väl, förr än du tager det beslut att komma hem. Om den gode Guden ger sin välsignelse till ditt företag, så lyckas det ej allenast, utan går mycket väl.“

Den häftiga epidemin, hvori intill den 16 oktober 196 personer af inalles 332 insjuknade aflidit — således mer än 60 procent — kan väl vid denna tid anses nästan ha upphört, men ännu den 3 november inträffade ett nytt, det sista sjukdomsfallet. Om sjukdomens upphörande blef Cognæus visserligen i bref af sagde dag underrättad af Gylden, dock erfor han derjemte sin misräkning i fråga om den Rehbinderska reshjelpen, men tillika den hugnesamma nyheten, att det i anledning af farsoten tillslutna universitetet åter skulle öppnas samt att promotion på förut bestämd tid skulle ega rum följande sommar, i följd hvaraf han kunde hinna till dess aflägga sin länge uppskjutna kandidatexamen.

Detta allt gjorde det honom temmeligen lätt att slå ur hågen planen att så sent på hösten bege sig till England, då hans förberedande engelska språkstudier dragit ut vida längre än beräknadt var. Dertill kom ett konfidentiellt meddelande af vännen Gylden, betecknande för den anda, som genomträngde vederbörande under det polska upprorets tider. Gylden skrifver nämligen den 3 november följande:

„En man — jag får ej säga hvem — bad mig gifva dig det vänliga rådet att skyndsammast förfoga dig från Sverige antingen hit eller till England. Man har nämligen, enligt mannens utsago, fäst sin uppmärksamhet dervid, att du, som endast skulle resa igenom Sverige, qvarstannat derstädes så länge, och det i synnerhet på en tid, då svenskarne både i tankar, ord och gerningar äro fiendtliga emot det ryska kejsaredömet.“

Då Cygnæus ingalunda för ett redan nästan ramladt luftslott — det engelska lektoratet — ville uppoffra sin framtid i ett älskadt fädernesland, och då reskassan var slut så när som på ett par hundra riksdaler — äfven krafmbref från hemlandet afhöordes*) — torde man ej misstaga sig, om man antar, att hans brådstörtade hemresa, som skedde från Grislehamn, närmast var vållad af nyss anförda varning i Gyldéns bref, ehuru Cygnæus måste offentligen som anledning till den riskabla höstresan öfver Ålands haf med en liten skuta uppge sin oro öfver den hemmavarande familjens läge. Den nästan öfverspända fruktan, hvarmed han emotsåg denna sjöresa, för hvilken han alldeles ej var skapad, och hvilken fruktan endast hans moraliska mod kunde be- tvinga, afspeglar sig på olika sätt i de tvänne bref han skref kort före afresan, mera fördoldt i det ena till hans syster Lovise, öppet deremot i det andra till en vän adres- serade brefvet. Hvem denne förtrogne vän var, åt hvilken han uppdrog sitt „testamente“, är svårt att till och med gissningsvis utpeka. Familjefäderne Nervander och Rune- berg kunde det ej vara, ej heller någon af hans bröder. Möjligen Lille, möjligen ock en af hans förmögnare ung- domsvänner J. G. Schatelowitz, en af hans första borgesmän.

Det förra brefvet, ett svar på ett nu mera förkommet bref af Lovise Cygnæus, lyder:

„B. syster! Skulle väninnan sagt endast: *sig* och ej tillagt: *eder alla*, skulle jag tralla: „strunt, bagatell, slå sorgen bort.“ Nu är det annorlunda — jag kommer — jag kommer på stormens vingar. Gud är väl med *eder*

*) Dock blott af den genomgode, redlige vännen Rabbe, som på sitt öppna, godmodiga och roliga sätt skrifver till honom följande:

„Hvad fan tänker du uppå, käre bror, som icke redan skickat hit med posten mina pengar. — — Jag anar dock, att du beskedligt kommer fram med den futtiga ursäkten, att du af brist på hela stöflar varit hindrad inlemna brefvet på posten, men den ursäkten gäller ej. — — För att hämnas på dig för din inexpeditess skrifver jag till dig inga hvarken nyheter härifrån eller retliga sarkasmer, dem jag vet annars vara mat för Måns. Jag tecknar mig blott som förr din vän Rabbe.“

alla och *mig* med — derpå hoppas jag fullt och fast. — De må då yttra hvad helst de behaga. — Detta är mitt sista ord till dig på denna jord, nämligen den svenska. Mera på andra sidan hafvet. — Farväl, — farväl —. Helsa ömt våra älskade från Fredrik.“

Det andra, ganska märkeliga brefvet lyder, så vidt det i hast skrifna konceptet kunnat dechiffreras, som följer:

„Bäste broder!

Jag går att utföra ett desperat beslut. Jag anförtror mig i famnen af en bräcklig skuta, som Gud vet om den på stormens vinge bär mig till skötet af den moderliga jorden. Kanske får jag åtnöjas med att omfamnas af vågens kalla, svalkande armar. Om jag får åtnjuta äfven denna sista ömhet af det iskalla ödet, om du hör, att böljorna kasta boll med din vän Fredriks, den biltoge studentens ben, så, broder, tag emot dessa rader som ett testamente, mitt sista — ord, som ej ens på mångas trägna begäran kunde förnyas. Jag har tårarne i ögonen, när jag tänker på all den tacksamhet, jag är dig skyldig. Broder, kommer du en gång att emottaga denna min yttersta vilja, så får du se, att jag förstod att värdera din vänskap. Det ges ej på jordens rund och ej på hafvets yta (någon), för hvilken jag skulle ega detta förtroende och uttala den önskan, jag ställer till dig, och jag hyser det fasta hopp, att du skall villfara min önskan. — —

Den första bön, jag ställer till din vänskap är, att du blir en annan Fredrik åt min stackars mor — och mina syskon; — 2:o att hjälpa dem att betala mina skulder, dem jag tyvärr åsamkat mig för mycket, så att jag må få hvila som hederlig karl. De utgöras af (skulden) till banken — och sedan litet till Godenhjelm, handelsman Sallmén (i Helsingfors) — femtio riksd. till Heldt i Åbo, Gustaf Laurell och ynglingen Catani. Andra kan jag ej erinra mig. Jag har något att fordra af K. S. Arvidsson för att betala plockskulder dermed. Några hundra riksdaler för jag med mig. Gud vet, hvar de hamna. — — — Förlåt min vänskap är så fattig, kan ej erbjuda dig något mera.

Af Franzén kan du få veta, hvar några versstumpar af mig befinna sig. Besörj, att de tryckas. Resten får intet menniskoförstånd reda på. Jag skulle önska, att ingen utom min syster Lovise skulle se de kaotiska papperslapparne. Hon bör bränna upp dem. Det (vore) för sorgligt, om jag nödgades lemna denna verld, som tyckes erbjuda ett och annat ädelt och skönt, som (jag) kanske egde kraft att uträtta. Men ske Guds vilja, Kanske är det bäst, att detta oroligt klappande hjerta kommer till hvila. — — — Farväl, farväl, jag har för sista gången nu räckt dig min broderliga hand, om i dina (händer) någonsin hålles detta blad — — —.“

Detta egendomliga, melankoliska „testamente“ af en till 24 år hunnen ung man, som nyss i fulla drag druckit sommarglädje och vänskap, kom väl aldrig fram till sin adress. Möjligen lemnades det åt Rabbe Wrede att afsändas, i händelse resan komme att gå olyckligt. Denne tillgifne vän följde Cygnæus ett stycke på dennes väg „från den härliga konungastaden“, förbi Hagas nu ödsliga lunder och „Brunnsvikens af höststormarnas vingar sargade fjärd“. Här skildes dessa unga landsmän åt, Cygnæus med hjertat fullt af sorgsna känslor, äfven öfver att lemna Stockholms den tiden „ännu halfvilda, men förtjusande härlighet“, som långt derefter stod lefvande för hans minne — dessa Djurgårdsekar, Hagas slott, „uddarnes dunkelgröna armar klyfvande Brunnsvikens ur himmelen lösryckta fjärd“ — tills under tidernas lopp dessa känslor och hågkomster slutligen alla förbleknade till en visserligen ännu skön sommarnattsdröm, men dock endast en dröm, såsom han flera år deretter skref härom till Mellin.

Och det vardt storm och oväder, då den postbåt, hvarpå den unge Cygnæus var ombord lemnade Grislehamn någon af dagarne mellan den 19 och 22 november, ett oväder, hvars make ej ens den äldste af hans raske åländska förare sade sig hafva skådat förr. Ur denna våda, den största hvari Cygnæus som gammal sade sig någonsin hafva befunnit sig, kom han dock välbehållen och återfann de sina i Helsingfors vid helsa och lyckliga att få emottaga den saknade familjemedlemmen.

Cygnæi svenska resa blef icke utan direkt inflytande på hans poetiska verksamhet. Den föranledde honom nämligen att framträda offentligt, dertill uppmanad af vännen Mellin, hvars bekanta julkalender „Vinterblommor“ väl lämpade sig till att för publiken presentera nya, unga skaldeämnen. Måhända äfven Franzén gaf Cygnæus en vänlig uppmuntran åt samma håll, då den gamle skalden, såsom ur nyss meddelade bref framgår, tyckes hafva åtagit sig att förvara sin unge landsmans poetiska försök.

Åt Mellin hade Cygnæus före sin afresa lemnat förut omnämnda fragmenter ur „*Kosciuszko*“: dennes sång till örnen samt episoden „*De allierade i Frankrike*“, den senare dikten utmärkt genom stor stil och en lugn, poetisk, nästan dramatisk stämning samt utan gensägelse det bästa hvad Cygnæus dittills författat. „*Kosciuszkos sång till örnen*“ deremot verkar rent af förvirrande genom oförståndigt använda liknelser från en natur, som ej med jordens verkliga har mycket att skaffa. Skrifna under polska upprorets tid af en finne fingo dessa sånger till den gamle polske frihetskjeltens ära ej röja sin upphofsman, som betecknades med pseudonymen „*Rudolf*“, under det att en dikt „*Till en ung skald*“, hvilken samtidigt ingick i Mellins „*Winterblommor*“ tydbarare signerades: — *y* — af den för sitt långa dröjsmål i Sverige „annoterade“ Cygnæus. Den lilla tillfällighetsdikten ger sig tillkänna vara skriven en julafton, förr än Runeberg, i april 1830, framträdde med sitt första dikthäfte, således sannolikast år 1829 och vindicerar åt Cygnæus den obestriddiga äran att hafva till först helsat Runeberg såsom en blifvande stor skald ej blott för „*Suomis dal*“, utan ock en gång för „*verlden*.“

Hvilka de dikter voro, om hvilkas förvaringsplats Franzén kunnat lemna upplysning, är obekant. *) Sannolikt

---

*) Måhända är det skäl att här erinra om, att Cygnæus under åren 1848—1850 ifrigt efterforskade en kista, innehållande „papper“, hvilken han, såsom det tyckes, den 9 augusti 1843, före sin afresa från Stockholm till Frankrike deponerade i en diverse handlandes modesta butik. Denne handlande hade emellertid afidit i maj 1847, boet skingrades och kistan stod, så vidt nu mera kan erfaras, icke att återfinnas. Cygnæus hade uppdragit åt bland andra Nordström att söka rätt på densamma, hvilken han benämner sin „rekryt likkista i miniatyr“, med anspråkslös yta, men med ett icke just alldeles lika så beskaffadt innehåll. En möjlighet vore, att Cygnæus först år 1843 kom sig att återtaga de papper, om hvilkas förvaringsplats Franzén år 1831 sades kunna lemna upplysning. Benämningen „rekrytlikkista“ skulle då kunna förklaras syfta på hans nybegynnare ståndpunkt som skald den tiden samt på de dystra aningar som förmådde honom att ej medtaga sitt poetiska arf ombord på den bräckliga skuta, åt hvilken han

funnos dock bland dessa papper fragmenter af Kosciuszko-romanserna. Med kännedom af den brist på ordningssinne, som utmärkte Cygnæus samt på grund af hans bekymmerlösa lust att genast offentliggöra hvad han skrifvit, så vida sådant var en möjlighet, kunde man frestas att söka någon eller några bland dem i ett antal efter hans död i manuskript anträffade ungdomsdikter, hvilka sannolikt af honom blifvit förlagda, då de ej fingo se den dag, som rätteligen tillhörde dem och tillbörligen tillkom dem med hänsyn till de många verkliga vackra partier, hvilka i dem förekomma. Härmed syftas på bland andra den mystiskt stämningsrika dikten „*Du helga aning!*“ (sjunde bandet sid. 286), äfvensom på några hittills ej offentliggjorda, ungdomliga sånger, af hvilka två framstående genom en viss mognad, den ena benämnd af Cygnæus sjelf: „*Den ensamma*“; den andra med först nu bifogad ofvanskrift: „*Till månen.*“ Med reservation hvad tiden för uppkomsten af dessa ungdomsdikter beträffar, må de här, hellre än på annat ställe, meddelas:

Den ensamma.

*Så trött att ila öfver haf och fält
Hvarenda vind har redan kosan stält
Till någon ö, af dimman bortgömd, der
Han längesedan väntad är
Och dit han längtat sjelf.*

*Och öfver hela jorden icke hörs
Ett rop af stormen, och nu icke rörs*

måste öfverlemna sig sjelf. — Cygnæus använde emellertid ofta, i synnerhet då han skämtade, så dimdunkla och sökta omskrifningar, att benämningen „rekrytlikkista“ törhända alldeles icke bör fattas i den mening, som nu gissningsvis framkastats. — En, visserligen mycken aflägsen möjlighet torde således förefinnas, att den förkomna kistan med Cygnæi ungdoms skrifter ännu en vacker dag uppenbarar sig någonstädes i Sverige.

*Af fruktan sjelfva aspens tunga mer,
Sen inga bränningar den hota ser
Kring tunga molnens spets.*

*Och likaväl, der lif och känsla trifs
Ännu i tusen former hägnadt, drifs
Dock ännu själen af en längtan utan namn
Att söka sig en säker, trofast hamn
Mer än ett skepp i storm.*

*Se fjordens svallvåg, lutad emot strand,
Hur huldt den klappar nu med sakta hand
Den böjda alens perlbästänkta löf,
Fastän den tycktes nyligen så döf
För hvarje suck från den.*

*O tränger icke blommans ord till dig,
Dem tyst hon hviskar, då hon sänker sig
Allt närmare sin granne, likasom
Då barnen höra sent i qvällen om
De faror, fädren rönt.*

*Hvi stiger denna klara stjernetropp
Från hafvets gömmor till dess spegel opp?
Den skådar, hur i himlens böljor ner
Också en ljusklädd skara sjunken ser
Så svärmande på den.*

*Allt, som så gladt har hittills ensamt gått,
Sig känner häpet nu som affall blott
I från det hela och sig sluta vill
Med gränslös glömska af sig sjelft nu till
Ett lif, som helar allt.*

*Ack, fåfängt lyssnande jag endast hör,
Hur sista ton af fågelsången dör
Af trängtan öfverröstad — sångarns bröst
Har fattat meningen af denna röst
Och följer dit den för.*

*Ack, han är lycklig; honom väntar ren
Ett hjerta, hvilket räknat längesen
Med slag, mer snabba än sekundens steg,
De ögonblick, som flytt, sen qvällen teg:
En vakt kring lägrets ro.*

*Så långt min tanke flyger, allt är tyst,
Och sjelfva smärtans mund har blifvit kyst,
Så att hon glömt att klaga. Hvarje fröjd
Har sett sitt ljud förqväfdt utaf den höjd,
Som hvilar öfver den.*

*Men i den vida verldens hela rund
Ej öppnar sig likväl en enda mund,
Som tror det mödan värdt att säga mig:
„Fag älskar — älskar utesägligt dig,
Såsom jag älskas sjelf.“*

*O, vore detta också blott ett svek
Förutan allvar! Blott den godas lek,
Som ville trösta den, som utan tröst
Till aska ser förbrinna i sitt bröst
Den kärlek, som der dväljs;*

*Fag ville gerna gälda äfven den
Med offret utaf lifvet — lifvet, men*

*Ett offer är det blott för den, som hör
Det ljud: jag älskar! — Dock det ordet för
Till afgrund eller mig.*

Till månen.

*Du af smärta eger intet minne,
Skakas ej af hoppet, som kan svika;
Fruktar ej, att trohet skall bedra.
Hvad vet Du om känslor, som derinne
I ett bröst i kamp sig dock förlika
Om att evigt samma valplats ha!*

*Sågs Du väl, så länge världen hvälfde
Tidens hjul, Dig till en annan närma
För att dricka vid dess hjerta tröst?
Visste Du väl söka, då Du skälfde
Utaf köld i öde rymden, värma,
Eld och lif invid ett troget bröst?*

*Hvarför tystnar världen, då Du stiger
Upp på ebenthronen stolt att spana,
Om hon drager än sin anda varm?
Hon, som lifstidsfången dyster tiger,
Ty hon vet, att Du dock ej kan ana,
Dela qvalet, tryckt mot hennes barm.*

*När det uppå fjällets panna dagas,
När den kalla Memnons-stoden klingar,
Badande i ljusets unga ström,
Skall Du evigt ljusskygg hädanjagas
Bort på dina dunkelt gråa vingar,
Som af dagen nattens mörka dröm.*

*Iskallt Du ju sätter all din ära
I att sjelf Dig vara nog. Din lycka
Är det, men din nesa dock jemväl.
Jag vill ej din dystra vishet lära
Att den milda trängtan undertrycka,
Som mig drar till en beslägtad själ.*

*Huru ofta jag än vardt besviken,
Kan jag icke ångra, att jag trodde.
I en himmel, mera varm än Du,
Dväljes tron. Hon skapar himmelriken
Såsom hoppets engel. Aldrig bodde,
Kärlekslösa, Du i dem ännu!*

3. Tentamenstiden i Helsingfors.

Efter hemkomsten från Sverige vidtog Cygnæus åter sina afbrutna tentamentsstudier med en energi, som måste kallas beundransvärd, då man känner hans motvilja för dylika studier. För de flesta, menade han, är tentamenstiden den bittraste pröfvotid. Hans grundliga förstudier gjorde dock, att han med all heder genomgick densamma. Under denna tid förde han ett fullkomligt eremitlif, instängd i sin kammare med sina böcker till sällskap. Det satt dock hårdt i för honom att bli färdig på ett sätt, som fullt kunde tillfredsställa hans stora fordringar på sig sjelf.

Medan Cygnæi tentamina som bäst ledo mot ett godt slut, öfverraskade hans spjufter till vän, Runeberg, honom med införandet i „Helsingfors Morgonblad“ för den 1 juni af en i stor stil utförd humoristisk ballad, benämnd „*Den sista candidanden*“, som väckte mycken munterhet hos alla dem, som kände Cygnæi motvilja för hela examen och som

ej kunde undgå att se honom lifslevande afmålad i balladens tragiske hjelte. Cygnæus tyckte icke riktigt om detta skämt, men försonades som vanligt lätt genom några vänliga ord af Runeberg. Parodin är visserligen för lång att här i sin helhet införas, men några af dess målande partier böra dock meddelas, då de gifva en bild af honom under tentamenstiden, hvilket porträtt af hans samtida vänner och bekanta erkändes vara i grunden väl träffadt.

Efter att med spöklik ton⁴ ha infört läsaren i en hydda tyst som grafven och der fått syn på en förhärjad gestalt, ett fantom, stammande från jorden eller skyn: den sista candidanden, fortsätter sången:

För solen blind och döf för vårens sånger,
Han sitter dyster der vid bok och mugg,
Och brunnens nektar ökar blott hans ånger,
Och boken hväser blott hans hjertas hugg.
Och sorgen mulnar i hans polissonger,
Och oron tittar ur hans svarta lugg,
Ett spöke lik han bor der, skygg för dagen
Och blickar mörker öfver anletsdragen.

Men nu han ristar på sin stela massa
Och stiger opp från foliant och stop;
Och ögonbrynen, ruggiga och hvassa,
Tillhopa dragas öfver ögats grop.
Sin torra strupe tycks han börja krassa,
Sin mun han öppnar till förtviflans rop.
Dock nej, en ed blott sprang ifrån hans tunga:
Nu ser han mensklig ut — — han börjar sjunga.

I ett långt, tegnéridiskt drapa, fullt af alliterationer, låter balladen honom nu helsa de höglärde herrar, som hunnit tentera ut samt skildra sina vedermödor, hvarpå han trött till döden högtragiskt utbrister:

Ej lyster mig
 Att längre lefva
 Allena lemnad
 Och lagerlös.
 Mig gånga lyster
 Till gamla vänner
 Som gått förut. —
 Af forna fränder
 Förstås jag föga,
 Studenta-släkten
 Mig skyr och skådar
 Med skygghet an. —
 Hvi dväljs jag här,
 Då dagen lidit?
 Hvi går jag ej
 Dit *ganska värdig*
 Jag kunde gå?
 Hell er, I alle,
 Höglärde herrar,
 Hugfulle hjelten
 Snart månde hinna
 Till er, till er!

Så sjöng den gamle kämpen, kring hans panna
 En skymt af hoppets ljus förklaradt lopp.
 Med glädjens mod att ödet öfvermanna
 Han slog sitt sorgematta öga opp.
 Till fönstret steg han. „Hej, isvostschik, stanna!“
 Med dessa ord i ett bevingadt hopp
 Satt han på droskan, for till sin tentamen
 Och fick en dag derefter re'n examen.

Att sången slutar på äkta balladmessigt och därför icke mindre roligt sätt, behöfver här ej erinras.

Cygnæus stod sin kandidatexamen den 8 juni jemte vännen Ahlstubbe, äfven han en långliggare vid universitetet. Af högsta möjliga röstantalet 36 erhåller Cygnæus 26 bifallsröster och tillerkändes epitetet *dignissimus*. Vitsorden, som denna tid ännu högt respekterades, talade om hans

metodiska studier. Han bekom ej mindre än sex laudaturer, nämligen i såväl teoretisk som praktisk filosofi, i historie, i vältalighet och skaldekonst (latin), i grekiska samt i lärdomshistorie; approbatur cum laude i fysik äfvensom i zoologi och botanik; approbatur i orientalisk litteratur och ægre approbatur i kemi samt slutligen admittitur i matematik, såsom det var att förutse. *)

Promotionen, vid hvilken professor F. W. Pipping tjänstgjorde som promotor, egde rum den 21 juni och var den första vid universitetet i Helsingfors. Promotionsskald var Nervander och bland de till filosofie magistrar sagde dag lagerkrönte unge män räknade Cygnæus som kamrater de tillgifne vännerna och „kusinerna“ Ahlstubbe, Snellman, Ståhlberg och Backman äfven F. L. Schauman, K. W. Ahrenberg, A. F. Laurell (primus) och E. J. Bonsdorff (ultimus) samt A. G. Borg, J. Ph. Palmén m. fl.

Några dagar efter den glada lagerfesten stod Cygnæus invid en ung flickas graf på Helsingfors begravningsplats och talade saknadens ord.**) Den aflidna, en aflägsen anförvandt till Nervanders maka, var professor Jakob Bonsdorffs 22-åriga dotter, en af de yngste medlemmarne af „Lördagssällskapet“, hvilket var samladt vid griften. Det var, veterterligen första gången Cygnæus framträdde som talare, en ung poetisk ande till en dödens med blommor och tårar beströdda brud.

Efter promotionen såg Cygnæus med ännu större ekonomiska bekymmer än förr framtiden till mötes, hvarför han ifrigt spanade efter någon för honom lämplig, ledig lärarebefattning. En sådan hade visserligen yppat sig i Åbo: lektorstjensten i historie vid gymnasium derstädes, och i behörig tid, inom den 16 maj 1832 — således under brin-

*) Hans examinerare voro i samma ordning som examensämnen afvärför äro anförda: Tengström, Avellan, Linsén, Sjöström och Pipping; vidare Hällström, Sahlberg, Wallenius, von Bonsdorff samt af Schultén.

**) Se sid. 167 i 5:te bandet af detta verk.

nande tentamens brådska — insände han ock sin ansökan, hvarefter han jemte trenne medsökande ålades att inom den 15 juni aflägga vederbörliga specimina. Cygnæus hade dock anhållit om prolongation på specimations tiden intill höstterminen, som honom emellertid ej kunde beviljas. Då han emellertid konfidentiellt underrättades om, att konsistorium torde anse honom vara för ung till ledamot af detsamma, måste han öfvergifva hela planen. En lycka i oturen var, att bland hans medsökande befann sig då varande läraren i i historie, geografi och statistik på de högre klasserna i kadettkåren i Fredrikshamn, dr Edv. Bergenheim, som erhöll lektoratet, i följd hvaraf hans befattning vid kåren blef ledig.

Emellertid hade Cygnæus ingen annan råd än att den 9 juli 1832 upptaga ett nytt, privat lån på 500 rubel b. ass. (mot borgen af M. von Wright och N. R. Bonsdorff, en promotionskamrat och då för tiden lärare vid kadettkåren). — För att erhålla åtminstone något bidrag till sitt uppehälle beslöt han att ingå till konsistorium med en anhållan att utan särskild examen, men på grund af sina i kandidatexamen erhållna sex laudaturer erhålla ett af öfre klassens publika stipendier, ty nu mera hvarken ville han eller vore det honom ens tillständigt att underkasta sig presterandet af stipendiatexamen, menade han. Obekant är, om Cygnæus fullföljde denna plan; något stipendium erhöi han i alla fall icke.

Vid universitetet fann han före sig „en tjock skog af välkonditionerade historie adjunkter o. s. v. ogenomtränglig för äfven den finaste stråle af hopp för honom att på långa tider kunna blifva inplanterad i detta aktningvärda sällskap“ och med resignation började han tänka på att emottaga någon informatorsbefattning. En sådan erbjöd sig äfven mot slutet af året 1832 hos bergsrådet, sedermera friherre Magnus Linder på Svartå för dennes då tio årige son Fridolf, men då Linder, oaktadt sin önskan att vinna Cygnæus till informator, ej kunde tillbjuda honom större lön än 600 riksd.

och framför allt, då lärareplatsen i Fredrikshamn nu var ledig efter Bergenheim, afslogs anbudet höfligt och tacksamt. I stället utsåg han nu *Fredrikshamn* — „redan i sjelfva stadens namn låg vid närmare grublande något lockande“ — till närmaste mål för sin kosa. „Kanske är det den hamn“, tänkte han, „som ämnades dig, att din lefnadsjulle för en tid deri måtte intränga.“

Sedan Cygnæus ansökt den lediga lärareplatsen i de politiska vetenskaperna, kallades han i skrifvelse af den 23 februari 1833 att så fort sig göra låter infinna sig i Fredrikshamn för att examinera den sjette (högsta) klassen uti „allmänna historien till 1786“ äfvensom i fysiska, politiska och matematiska geografin samt att hålla en föreläsning i statistik.

Han efterkom kallelsen, oaktadt han trodde sitt sinne vara „emot förhoppningar af alla slag passabelt förhärdadt och petrificeradt.“ Men vänliga uppmaningar fattades ej honom från lärare vid kåren, och på stället blef han med välvilja och särdeles belevfvenhet bemött, hvilket allt gjorde på honom ett godt intryck, såsom äfven hans specimina tyckas hafva utfallit efter önskan, ty redan den 10 april utnämndes han till den ansökta tjensten.

Oviss om utgången af sin ansökning hade Cygnæus emellertid den 26 februari 1833 samtidigt ansökt det vid gymnasium i Wiborg lediga öfverlärarevikariatet i historie och geografi och kallades äfven att den 6 juni legitimera sig till tjensten genom ett collegium ad protocollum på tyska språket. Innan dess satt han, som ofvan nämnt är, dock redan med sin fullmakt på fickan såsom välbestäld lärare vid kadettkåren.

Cygnæus i Fredrikshamn.

(1833—1837).

Vid denna tid var generalmajor Petter Thesleff, som nyss förut äfven tjänstgjort som t. f. vice kansler för universitetet, ännu direktor för finska kadettkåren, hvilken, i likhet med den forna topografiska kåren på Haapaniemi, hvarur den förra uppväxt, åtnjöt godt anseende i kejsaredömet. Thesleff var ansedd som en skicklig topografofficer och distingerad rysk krigare från 1808—1809.

Fredrikshamns kadettkår var på denna tid en mycket exklusiv uppfostringsanstalt för söner af landets ståndspersoner. Enligt 1831 års reglemente skulle vid intagning af nya elever afseende fästas på fädrens ådagalagda förtjenster, förnämligast i militäriskt hänseende. Vägde dessa jemnt, skulle vid lika knappa omständigheter företräde lemnas åt adelsmän, „i betraktande af de privilegier, som blifvit detta stånd från uråldriga tider beviljade“. Cygnæus har antecknat, att „enligt general Thesleffs beslut en ofrälse platssökande måste vara tio procent skickligare än en frälse för att blifva antagen till kadett“. Platser funnos för 90 kadetter, alla frielever och fördelade på 6 klasser. Från 1835 emottogos dessutom 30 extra betalande elever. — Låseåret sammanföll då ännu med det borgerliga året. Lektionerna egde rum kl. 7—9 och 10—12 före samt kl. 3—4 och 4½—6 efter middagen. Allt tillgick naturligtvis med sträng militärisk punktlighet samt efter trummans kommando. Privat examen egde rum i november; publik åter jemte uppflytt-

ning och utdimittering i december. Sommarferierna varade från 20 juni till 1 augusti. Dessutom kortare julferier, från 20 december till 13 januari.

Cygnæi lärareskyldigheter inskränkte sig till 16 à 17 lästimmar i veckan; han uppbar, synes det, i årlig lön 1,200 rubel b. a., hvarjemte kårens tjänstemän tidtals hugnades med gratifikationer ur kejsarens handkassa m. m. Samteliga lärare i vetenskapliga ämnen hänfördes till 9:de rangklassen och voro anbefalda att vid uppvaktningar bära uniform (ljusblå krage och ärmuppslag af samma färg med broderier).

Under de närmare fem år Cygnæus som lärare tillhörde finska kadettkåren, inträffade ej andra anmärkningsvärda ombyten af tjänstemän, än att generalmajor Thesleff på grund af försvagad helsa den 18 december 1834 afgick från direktorsbefattningen, som derefter öfvertogs af öfversten vid generalstaben Eberhard Dittmars, en skicklig fackman, ännu blott 42 år gammal. Denne hade äfven som krigare utmärkt sig under fälttåget 1812-1814, men var en hänsynslös, temmeligen brutal herre, alldeles främmande för våra förhållanden.

Inom kompanibefälet och informationsstaten qvarstodo de allra flesta under större delen af sagde tid vid kåren, så den genomgode, humane, mycket omtyckte, originelle klassinspektorn och direktörsadjointen, sedermera verkliga statsrådet, jubelmagistern Österblad, vanligen benämnd „gamle Jakob“; vidare medlärarene dåvarande öfverstlöjtnant A. Appelberg, pastorn, d:r H. Tallqvist, d:r G. J. Mechelin, språkläraren J. Chr. Galindo, d:r D. F. Walle, promotionskamraterne N. R. Bonsdorff, B. K. J. Witting, K. E. Lilius äfvensom G. R. Hartman samt stabsläkaren, hofrådet G. F. Boldt. Slutligen må bland kompanibefälet erinras om J. A. samt A. W. Tamelander, N. A. Grotenfelt, frih. C. N. af Klercker, P. G. Grenqvist, C. S. Alléen, den gamle ekonomen A. R. Tavaststjerna, kapten L. Rydzeffsky, guvernören för de minderårige kadetterne koll. sekr. A. F. Nyman-der jemte andra.

Af dessa alla voro i främsta rummet Lilius och Bonsdorff, bägge redbare män, Cygnæus mycket tillgifne och mot honom tjenstvillige. De kände honom sedan gammalt, de förstodo derfor genast att uppskatta hans kunskaper och begåfning, medan de öfriga till en början framför allt frapperades af den unge nykomlingens originella yttre och af hans ovanliga sätt att äfven i hvardagslag uttrycka sig.

Cygnæus befann sig nu för första gången i en för honom fullkomligt främmande omgifning. Hittills hade han alltid nära till hands haft en vänlig hand att trycka dels i det egna hemmet, dels i den trofasta kamratkretsen. Nu befann han sig okänd i en småstad och närmast i ledet af personer, af hvilka de flesta voro honom så olika som möjligt var. Man fästade uppmärksamhet vid hans nästan sydländska utseende, det yfviga mörka håret, de buskiga ögonbrynen, den talande blicken, som egde uttryck för de mest olika känslor; äfven hans spanskt-italienska sätt att behandla sin vida slängkappa väckte ett visst uppseende i den lilla staden och inom kåren. Hans inre värde skulle tiden få utvisa, hans såsom hvarje annan okänd ung mans vid hans ålder.

Det dröjde dock ej länge, innan hans elever, de unge kadetterne, förmärkte, att det fanns hos den unge läraren någonting annat, någonting för mer än hvad de varit vana att finna hos sina lärare. Det var som om han hemtat med sig en fläkt från den yttre verlden, som verkade uppfriskande på deras i lexläsning insöfda sinnen. Hvad de öfrige lärarne och officerarne i kåren beträffar, hade deras uppfattning af pligter och fordringar ej så litet under tidernas lopp stelnat i en alldaglig rutin och i formaliteter. Den unga magisterns sjelfständiga hållning, som dock aldrig öfverskred belevnhetens gräns, hans alltid vakna medvetande af såväl sitt eget som andras menniskovärde kunde ej annat än öppna ögonen äfven på dessa hans medlärare och vidga deras synkrets. Men jemte det Cygnæus tilltvang sig deras aktning, var han dock kanske icke så litet fruktad af dem i följd af de ofta skarpa och rätt sarkastiska anmärkningar,

han gjorde om personer och förhållanden, ej sällan just om de militära auktoriteterna på platsen.

Äfven bland kadetterna lär det ha funnits en och annan bland de mindre begåfvade och i utveckling efterstående, som med en viss ovilja såg sig som föremål för Cygnæi öfverlägsna satir och skarpa gyckel, men dessa bildade enstaka, obemärkta undantag. Af alla de mer intelligenta eleverna — och af sådana funnos många på den tiden — uppskattades Cygnæi förtjenster som lärare mycket högt, och med den varmaste tillgifvenhet kände sig ynglingarne dragne till honom äfven som menniska. Skillnaden i ålder mellan läraren och de under hans tid, på högsta klassen inskrifne eleverna var också ganska obetydlig. De vid årsskiftet 1833—1834 afgående voro mellan 19 och 22 år gamla; Cygnæus sjelf hade fyllt 26 år. Sedermera förändrade sig naturligtvis detta förhållande, så att han, då han som trettioårig man år 1837 sade sitt sista farväl åt sina „janitscharpojkar“ — så plägade kadetterna på skämt benämna sig sjelfva — var 8 å 10 år äldre än de, som nu stodo färdiga att utdimitteras. Men vare sig att hans ålder mer eller mindre öfverskjöt hans elevers, förstod han dock dem, och de förstodo honom. Ungdomens eld brann lifligt i alla deras hjertan.

Man har någon gång på kadettkårens bekostnad trott sig böra upphöja Cygnæi ovedersägligen mycket stora förtjenster om lyftningen af andan inom densamma. Sjelf var Cygnæus den första att erkänna den goda jordmon, som här mötte de frön, han gick att utså. Utom det af alla erkända faktum, att finska kadettkåren i långliga tider före Cygnæi ditkomst varit en plantskola för danandet af utmärkta officerare åt ryska armén, var han städse redobogen att framhålla den goda anda, som förefanns hos de unga kadetterne, för hvilka hederskänslans sjelfstyrelse länge varit uppställd som den högsta norm för deras lif och sed, ehuru denna styrelse sedermera till och med fanatiskt antastades, säger han. Derjemte hade man lagt vikt på utbildandet af

ridderliga tänke- och handlingssätt hos de unga. Slagsmål på knytnäfvar voro traditionellt stämplade som vanhederliga, och dock hörde bullrande och brottande till ordningen för dagens få fristunder. Cygnæus fann i de enkla klassrummen, utanför hvilkas dörrar i korridoren den förfärligt skallrande trumman militäriskt kommenderade honom till och från lektionerna, en skara glada, sorgfria, ja lyckliga ynglingar från goda, aktade hem i Finlands bygder. Ingen fläkt från storstadslif hade ännu hunnit fälla stoft på deras rena, pojkkaktiga sinnen, och — såsom en af Cygnæi elever,*) sjelf tecknat sina samtida kamrater — de trodde hvarje dygd aktningsvärd, hvarje man en ädel man och hvarje qvinna en engel. „Vår goda vilja“, säger denne, „var alltid så mycket större, ju större fordringar man med rättvisa hade på oss“. Det enda onda, hvaraf de pligttrogna ynglingarne led, var den otåliga önskan, som yttrade sig i orden: „Bara jag blir officer“. — Att dessa ynglingar drömde ej blott om segrar i balsalongen, märker man deraf, att en och annan af dem för att lära sig att försaka, afhöll sig 2 à 3 dygn från att äta, och det ehuru disciplinen fordrade deras närvaro vid matbordet, der de fingo bevitna kamraternas goda aptit. „Himmel, hvad vi åto bohvetegrynsgröt“, utropar också nyss citerade minnestecknare med „kadetten“ ännu i sinnet, då han erinrar sig den forna ljufva tiden och sina matfriska, rosenkindade kamrater.

Ofvanför nämndes redan, att Cygnæi elever voro utgångna från goda och aktade hem. De flesta voro söner af militärer af adlig börd. Många bland dessa gamle militärer buro inom sitt bröst minnen af ärofyllt deltagande i strider för fosterlandet samt utanpå rocken tapperhetsmedaljen eller svärdsorden, förtjenta under krigen 1788—90 samt 1808—1809. Sålunda finner man bland sagde elever

---

*) Sedermera protokollsekreteraren Otto Adolf Meurman, som i den år 1846 utkomna kalendern: „*Finska kadetten*“ upptecknat: „Några hågkomster från kadettkåren“.

söner till veteranerne A. T. Torvigge, J. A. von Post, F. J. U. af Forselles, G. Aminoff, C. J. Fock, C. G. Rehbin-
der, C. K. von Schantz, Z. Nordensvan, G. A. Ehrnrooth,
G. R. och O. R. von Essen, O. H. och C. K. Gripenberg,
A. Gyllenbögel, C. R. Lybecker, C. F. Schulman, H. G.
och J. F. samt C. A. Standertskjöld. Äfven bland de ofrälse
ynglingarne torde väl en och annan sett utmärkelsetecken
för mannamod pryda en älskad faders bröst. Den ende af
ynglingarne, hvars familj var af rysk börd, var likaledes son
till en veteran från 1808, J. R. Nassokin, hvilken kämpat i
samma leder som Kulneff. Och de, som voro söner till
civila medborgare, hade, äfven de, lika nobla, vackra före-
dömen i hemmen som sagde „soldatgossar“. Ej underligt,
om den aristokratiske Cygnæus ej tvekade att tänka högt
om detta sitt unga garde och fann, att med en sådan ung-
domstrupp man ej väntar, utan gör attack.

Och han gjorde det. Den föreskrifna läseboken i hi-
storie (af Jakob Ekelund) fick väl förbli likasom den lands-
väg, längs hvilken truppen drog fram, men det storartade
i utsigterna, den vida blicken öfver historiens fält blef lära-
rens sak att bibringa sina elever. Med en mottaglighet,
som måste egga honom till fortsatt, rastlöst arbete, öppnade
de unga kadetterna sina hjertan för lärarens värtaliga ord,
hans liffyllda, dramatiska skildringar af en förgången tids
stora karaktärer och händelser äfvensom för hans intressanta
teckningar af länder och verldsdelar, hvilka han sjelf aldrig
skådat. Hans föredragningssätt skall ha varit späckadt med
detaljerade skildringar och episoder, samt med berättelser
om hvad han sjelf råkat få se i verkligheten eller i afbild-
ningar. Till och med målarekonstens stora mästerverk glömde
han ej att erinra sina elever om.

De äldre bland dessa täflade ock snart med hvarandra
i att hinna anteckna det anmärkningsvärdaste af Cygnæi
föredrag samt ansträngde sig att ihågkomma deraf så mycket
som möjligt, så att knappast någon mera betydande hän-
delse eller personlighet i historien förekom, hvartill ej ort

och tid på det noggrannaste kunde uppgifvas. Enahanda var förhållandet vid lektionerna i geografi. Kadetterne skydde ej att belasta sitt minne med en massa årtal och utförliga data, med innevånareantalet i de minsta städer, med namn och läge beträffande de obetydligaste vattendrag o. s. v. Men med allt detta var dock en stor brist förbunden: Cygnæus hann nämligen sällan till slutet af den föreskrifna kursen, hvarför den nyaste tidens historia äfvensom eget lands natur och öden stundom måste endast högst flyktigt genomgå. Då tiden någon gång visade sig mera elastisk, såsom t. ex. vårterminen 1835, fortgick Cygnæus i sin framställning af Frankrikes och Englands nyaste historie ända till medlet af år 1832 och litet derutöfver, ehuru kursen blott föreskref till år 1815.

Af kadetternas i fråga varande anteckningar efter Cygnæi föredrag finnas ännu några häften i behåll, gjorda af trenne bland hans mest begåfvade och tillgifna elever, nämligen i historien af Viktor von Born, som dog redan vid 21 års ålder såsom fänrik vid lifgardets dragonregimente samt af den ofvanför nämnde Otto Meurman äfvensom i statistik samt till en del i historie af sedermera öfverste Alexander von Schwenzon. Oafsedt att dessa annotationer hastigt nedskrifvits af 17 å 18-årige ynglingar, vitna de om dessa lärjungars mer än vanliga begåfning och lemna en rätt god inblick i Cygnæi sätt att föredraga inför klassen. Dessa minnesanteckningar hålla sig naturligtvis förnämligast till fakta, men hafva stundom uppfångat äfven andan af föredraget. Så refererar Meurman t. ex. början af Fredrik II:s politiska framträdande i följande för läraren betecknande ordalag:

Nu steg plötsligen den höga meteoren af den konungslige hjälten Fredrik II upp på den politiska himmelen och uppfylde världen med förvåning öfver djerfheten i hans planer och härligheten af hans bedrifter. Ur hans omedelbara verksamhet äfvensom ur sträfvandet att motarbeta den samma samt af begäret att likna honom härflöto de största rörelser, förstörande, skapande, förändrande, öfver Europas vigtigaste länder samt omfat-

tande så godt som hela menskligheten uti sina yttermera frambragta skakningar. Med rätta benämnes således denna period „Fredrik II:s tidehvarf“, ehuru man äfven haft anledning att kalla den „det tyska“.

På ett ganska målande sätt refereras äfven Cygnæi framställning af Ludvig XIV:s person, af Laws finansiela svindelplaner, af amerikanska frihetskriget o. s. v.

Ur V. von Borns, i synnerhet mot slutet af nyaste tidens historia med utmärkt skicklighet förda anteckningar — man finner snart sagdt blad för blad, huru eleven gradvis mögnar och huru hans intresse för ämnet tillväxer — meddelas här ett längre utdrag ur hans referat af Cygnæi föredrag om franska revolutionen. Efter en liflig skildring af bastiljens stormande samt den derpå följande försoningsfesten mellan konungen och folket lyder referatet:

Två hvarandra motsatta partier sågo likväl med missnöje detta för de bättre så glädjefulla skådespel, på ena sidan de privilegierade, på den andra de fanatiskt rasande demokraterna.

De förra begynte efter den 14 juli i stora skaror öfverge riket. Grefven af Artois och hans söner samt prinsarne af Condé föregingo dem med sitt exempel. Konungen lemnades sålunda råd- och hjälplös ensam qvar i den brusande stormen.

Folkets uppviglare begagnade sig af parisarnes och de konungen mest tillgifne herrarnes utvandring för att göra honom själf misstänkt och för att väcka misstroende till hans löften. „Ålade icke klokheten att rusta sig mot den ögonskenliga hotande faran“, så talade de häftigare bland demokraterna, de flesta förställande sig och höljande förrådiska planer under patriotismens mantel. Dessa bofvar sökte att under omstörtningen af de borgerliga formerna genom en förförd pöbelhops gunst svinga sig upp och rycka åt sig rikedom och makt, trampande sitt förrådade fädernesland i frihetens namn under fötterna. — En stor del af dem följde hertigen af Orléans, som genom sina rikedomar bildade ett parti, men som, genom sin oduglighet att beherrska detsamma, till största delen af det begagnades såsom verktyg. —

På dessa hycklare i synnerhet hvilat nationens och samtidens förbannelser. De jemte aristokraterna voro till största delen orsaken dertill, att revolutionen tog en så olycklig svängning. Samma förebråelse drabbar de politiska svärmare, som, bedärade af sin svindel och sin fanatism, omfattade drömbilden om en oinskränkt folkfrihet och af passionerad kärlek till denna idol, förglömde alla menskliga känslor och förtrampade all gudomlig och mensklig rätt. Dessa Frankrikes bödlar, som kallade sig natio-

nens befriare, hafva förtjent vår afsky, men de dela ej det förakt, som jemte hatet uppfyller oss mot den eländiga hop, hvars kameleonthud allt efter stundens rådande ton bär än den ena än den andra färgen; som efter omständigheterna äro de villigaste verktyg och samvetslösaste bedragare af alla partier, och som med det heliga, hvilket de föra i munnen, drifva det nedrigaste gäckeri, uppofrande allt stort och godt åt sin egoism; på en gång högmodiga och krypande, fräcka och arglistiga, grymma och lågt smickrande, utan samvete och ära, endast hörsammande sin hersklystnad och rofgirighet.

Emot den revolutionära fraktionen erbjödo sig tvänne utvägar till räddning för konungen: den ena var, att han med förtroende skulle sluta sig till de ädlare bland folkets vänner, till Armande Tonnère och Lafayette samt det ännu stora antal, som den tiden tänkte lika redligt som de, men kunde han ej dertill besluta sig, borde han med öppet våld nedslå det sig uppresande folkväldet. Han valde den senare utvägen. Hans själ var full af kärlek till sitt folk, men man gjorde honom misstänksam emot hans eget hjerta. Förförd af dåliga örontasslare och uppretad öfver faktionisterne och pöbelskarorne uti *palais royal*, dem han ej kunde åtskilja från sjelfva nationen, återkallade han allt för ofta eller till intet gjorde på omvägar det, som hans ädelmod medgifvit och uppväckte sålunda i stället för tacksamhet misstanke och förbittring. Af hvarje hans misstag begagnade sig fienderna lika djerft som slugt och gjorde brytningen med hvarje dag allt större. Det kunde knapt väntas, att folket i en förderfvad hufvudstad, sedan det en gång brutit lydnadens band, genast skulle återvända till en laglig ordning. I första glädjen tego likväl de vildare passionerna. Också arbetade Bailly, nu mera af det allmänna förtroendet vald till mair i Paris, samt Lafayette, anförare för den nyss skapade borgaremilicen, kraftigt mot detta onda. Snart skaffade sig dock hatet och hämndlystnaden luft. Flera, hvilka ansågos för folkets fiender, blefvo dess offer. Äfven hungern dref de råa hoparne till förbittring. Missväxt, regeringens likgiltighet och framför allt faktionschefernes nedriga konster hade åstadkommit dyr tid. Statsrådet Foulon — han skall hafva sagt, att franska folket är ett folk, som borde äta hö — och dennes svärson Berthier, före detta intendent i Paris, på hvilka folkets hat i synnerhet hvilade, undergingo en smädelig död. Förgäfves hade Necker, återvändande likasom i triumf, förmått de för glada rörelser stämda sinnena att besluta sig till allmän förlåtelse och försoning. Lidelserna, ifrigt upptända af bofvar, blossade åter upp. Nya mordgerningar — skändligen kallade man dem handlingar af den höga folkjusticen — blefvo begångna. Grève-platsens mördare började gå djerfvare till väga: lyktpålarne hotade. — (Man brukade den tiden hänga upp på lyktpålarne. Kardinal Beuri, Napoleons bigtfar, var hatad af folket, som ropade på gatan åt honom: *à la lanterne!*, dervid han frågade, om de derigenom skulle se klarare, och han fick lefva). —

I provinserna följde flera städer Paris' exempel, och på landet uppreste sig de förtryckte bönderne. Många adliga borgar ödelades, anarkin tycktes åter få öfverhand i riket såsom fordom i konung Johans tider. Åtskilliga bland nationalförsamlingens medlemmar buro i hög grad skulden för dessa förhårelser. Dessa, drifne dels af sina passioner, dels af hetsig frihetslust, såsom Mirabeau och Barnave, ädlare än den förre, dels afgjordt ursinniga demagoger, såsom Pathion och Robespierre, upphöjde då redan sina olycksaliga röster. Likväl genomdrefvo de bättre slutligen den 7 augusti 1789 ett dekret, hvarigenom lugnets störare påmintes om sina pligter och nationalgardet, nu mera infördt i hela landet, uppmanades att upprätthålla ordningen.

Emellertid hade man begynt att utarbete den nya författningen. Nationalförsamlingen antog nu namn af den konstituerande. Under de häftiga debatterna öfver förklaringen af människans och de borgerliga rättigheterna, som de ifrigaste önskade skulle föregå författningslagen och hvilken de mera modererade ansågo åtminstone böra åtföljas af en utveckling om pligterna, uppstod under aftonsessionen den 4 augusti 1789 — den begynte natten mot den 4, fortfor hela den 4 och natten mot den 5 augusti — vicomte de Noiallas och skildrade folkets lidande och oro, uppsökande orsaken dertill i de tryckande feodalbördorna, i de gynnade klassernas öfverdrifna privilegier och i dylika från barbariets tider härstammande missförhållanden. Han, själf en af de högt privilegierade, sonen af en med feodala och herrarättigheter rikt begåfvad familj, fordrade nu som tribut åt menskligheten afskaffande af privilegier och personella bördor samt möjlighet att på billiga villkor kunna köpa sig lös från de på grundegendomarne hvilande.

Då tändes af detta storartade ädelmod entusiasmens låga i hela församlingen. En del af dess ledamöter, ledde af egen öfvertygelse, andra hänfödda af exemplet och uppmanade af ögonblickets vikt till endrägt och kärlek, gåfvo gladt dertill sitt bifall. Man täflade nu i förslag och antaganden af uppoffringar, bevillningar och upphäfvande af rådande missbruk, och inom par evinnerligt märkvärdiga timmar var Frankrike befriadt från allt det, som i århundraden utgjort och förorsakat dess vanära, och brutna lågo nu nationalolyckans fjettrar.

I denna världshistoriska natt upphäfdes och tillintetgjordes all skyldighet till herredagsverken och all personel tjenstpliktighet; all förmånsrätt till jagt och fiske; all patrimonial domsrättighet; alla grundafgifter, bland hvilka tionden, denna förbannelse, som hvilade öfver jordbruket. Dessutom afskaffades säljbarheten af domarebefattningar, de högre ståndens alla privilegier från skatters erläggande, deras uteslutande anspråk på äreställen, värdigheter och fördelar; likaså alla särskilda rättigheter, tillagda vissa orter, yrken och skrän.

Denna natt är skaparinnan af alla de välgärningar för Frankrike, hvilka — så oändliga lidanden genom revolutionens senare olyckliga vänd-

ning också kommit öfver detsamma, — ensamma kunna anses såsom full ersättning för dem och hvilka visade det franska folkets lott såsom afunds-värd under dem alla och berättigande till billig stolthet.

Men härmed äro också franska revolutionens bästa segrar förbi; påtagligen antar skådeplatsen ett dystrare utseende. Sjelfva besluten af den 4 augusti buro i början dåliga frukter, emedan de åtföljdes af ånger, tvifvel, förbittring och tvedrägt. Från denna dag var sönderingen mellan de tvänne hufvudpartierna: aristokraterna och demokraterna, ohjelpigen afgjord.*)

Sidor, ja hela ark kunde fyllas med lika utförliga referat af Cygnæi lektionsföredrag, hemtade blott ur von Borns och Meurmans anteckningar under ett par terminer. Några annotationer efter föreläsningarne i geografi finnas ej i behåll, men sjelf säger han i sitt afskedstal till kadetterne, att han „med dem många gånger i tanken anträdt färden till „hafvets stolta drottning“ eller till världens jättegraf, till det eviga Rom eller andra genom natur eller handling frejdade ställen.“ Ur bref till Cygnæus från hans forna kadett-elever framgår äfven, att han förmått hos dem väcka intresse för de orter, hvilkas namn och läge, de inhemtat ur läroboken.

I statistik följde Cygnæus — sannolikt med något mindre sjelfständigt arbete än i fråga om ofvannämnda ämnen — någon bestämd handbok. Kursen synes, att döma af Alex. von Schwenzons nu mera fragmentariska anteckningar, ha varit ganska vidlyftig, omfattande statsrätt — reformer till och med från så sen tid som 1832 berördes af Cygnæus fyra år derefter —; vidare krigsväsendet i Europa; utförlig statistisk öfverblick af Ryssland och Polen o. s. v. Kursen var ända till öfverflöd fullspäckad med detaljuppgifter och måste ha varit en tung börda för eleverna.

Såsom redan nämndes, såg Cygnæus sig stundom nödsakad att i följd af bristande tid egna blott en flyktig öfversigt åt bland annat fäderneslandet geografi och historia.

---

*) Marginalanteckningar, de flesta i det ofvanstående ej intagna, ge tillkänna att föreläsaren med episodiska inlägg vid repetitioner af kursen ytterligare gifvit liffullhet åt sitt föredrag.

Så finner man uti ifrågavarande anteckningshäften 1808—1809 års krigshändelser omtalade på 25 rader. Men häraf kan man icke draga den slutsats, att Cygnaeus ej skulle blifvit i tillfälle att väcka fosterlandskärleken till lif hos de unga kadetterna. För honom var det en naturlig sak att låta denna heliga känsla utsända sina strålar öfver hvarje steg, han ledde sin unga skara fram på historiens fält. Dessutom synes han ha begagnat sig af lämpliga tillfällen, sannolikt vid terminernas afslutning att till de unga rigta allvarliga, till hjertat trängande ord, förutom de mera utarbetade tvänne tal, det ena på Alexandersdagen 1836, det andra den 20 december 1837, då han vid läroårets slut sade sitt sista farväl åt eleverna. *)

Det förra af dessa solenna tal genomgås af den varmaste återklang af den uppriktiga, loyala anda, som lifvade hans fädernehem i S:t Petersburg. Man hade ej i det urgamla „heliga“ Moskva kunnat ge uttryck åt hängifnare känslor än de, som uppburo den unge finnens ord ännu ej tre decennier efter landets eröfring. Men äfven ur detta tal, hvars värme får sin förklaring i de outplånliga ungdomsintycken hos Cygnaeus från Alexander I:s Eriksgata i vårt land, strålar fosterlandskärleken fram i klaraste ljus. Ord, sådana som dessa, att den finska nationen „gömmar inom sig de härligaste anlag till allt ädelt och godt“ måste med egendomlig makt hafva talat till den tidens ynglingar. Och det varma pris, han egnar åt samma ynglingars fäder, hvilka kämpat och blödt för fosterlandet, kunde man nästan kalla en fingervisning åt „Fänrik Ståls Sägner.“ — Dessutom plägade Cygnaeus äfven lägga kadetterna på hjertat, att det var det finska folket, som med svett och möda bekostade deras dyra undervisning. **)

*) Se sid. 3—35 i femte bandet af detta verk.

**) Under decenniet 1831—1840 utgjorde medelkostnaden för hvarje från kadettkåren utdimitterad elev 15,325 mark.

Äfven i det senare talet, i hvilka den personliga känslan af den förestående skiljsmessan intager ett mycket framstående rum, höjer Cygnæus sin röst till förhålligandet af det tappra finska folket. I hvarterda talet förutsätter han, att någon eller några af hans unga lärjungar — dessa „krigets offersvenner“ som han kallade dem — skola med ära dö „krigarens naturliga död“ i strid för sitt fosterland och sin furste och ställer dem med gripande ord inför ärans och historiens domstol. Huru denna den unge lärarens högsinta vädjan till sina kadetters varma hjertan tog sig ut i koncentrerad form, visar oss efterföljande korta, hittills otryckta tal, hvarmed Cygnæus sannolikt på kårens högsta klass afslutat något läseår. Hans ord lyda:

Myten talar om den störste bland Greklands heroer, huru han stod vid skiljovägen, omgifven af ljufligt lockande frestelser, som ville föra honom från den rätta stråten. Ännu står hvarje dödlig mer en gång vid en sådan skiljoväg, och lotten faller då om vår timliga och eviga välfärd. Lifvet sjelft är mannens rätta högstskola, men pröfningen deri är ofta nog svår att bestå. Tusen passioner sjunga sirensånger, och få äro de, som mäktat med ärans stridsrop öfverrösta dem. — —

Det stånd, I utvalt, är mer än något annat ärans, men det fordrar äfven, att dess blodiga ynnest skall gäldas med det, som synes kärast för menniskan: att med sjelfva lifvet, när det så fordras, betala den härliga, blott åt få gifna lott att handla och lida stort. I ett oceanens moment får ingen låg tvekan fylla själen, men den behöfver någon fyrbåk, som lyser kosan i nattomhöljda tider. Då är det godt att rikta blicken på de bilder, som i historiens panteon i öfvermensklig storhet stråla. Med svag hand har jag sökt att för eder upprita konturerna deraf, och det är ljuft för mig att tro, att de uti något af dessa afgörande momenter åter skola framträda för er inre blick, oförgätligt varnande eller manande att följa deras exempel. Jag vet, att I ej skolen tveka, då äran bjuder er lemna eder sjelfva som dödsoffer för fosterland och monark.

*

*

*

Cygnæus sade, då han tog afsked af sina kadetter, att han i deras krets sett den sista strimman af sin ungdoms aftonrodnad förblekna. Kanske hade han rätt deri, men i

så fall sjönk hans ungdoms sol strålande ned från en klar himmel en mild och lugn vårafton. Cygnæi fredrikshamn-ska tid vardt ett idealiskt vackert minne för honom själf och för hans elever under kommande dagar. Flera år efter det han lemnat kåren erhöll han från sina forna lärjungar bref, uttryckande deras outplånliga hängifvenhet. „Ni gjorde en rik skörd af aktning och kärlek“, skrifver en af dem, hvilken, i likhet sannolikt med flera af kamraterna, hade i Cygnæus sett en äldre, vida mer erfaren och tänkande vän, den ende, för hvilken han velat öppna sitt sinne fullkomligt. „Först af eder lärde jag att känna för allt skönt och ädelt. Ni gaf ett förut okänt lopp åt den dittills blott trögt flytande strömmen af tankar och känslor.“

En annan lärjunge, Lennart Forstén, uttalade 1846 i „Finska kadetten“ sin hyllning åt Cygnæus och yttrade dervid bland annat:

Du, som i det unga hjertat väckte
Känslan för allt ädelt, högt och stort;
Du, som troget, sannt och varmt aftäckte
Slöjan ifrån häfdens gudahus!
Du, som lärarns allvar varmt förente
Med en vänskap, verklig, ren och sann
Och så många hjertan, hvilka delte
Samma känsla, till *ditt* hjerta vann.

I samma kalender skildrade den förut omnämnde Otto Meurman några minnen från sin kadett-tid, såsom redan omtaladt är och egnade Cygnæus en hyllning — som nådde honom i Paris — med dessa af ungdomlig glöd värmda ord:

„Då du, Fredrik Cygnæus, utbredde för våra förtjusta ögon historiens strålande taflor och gaf dess bilder lif genom värmen af din poetiska själ; då ditt tal, som var kraftens och ingifvelsens, hänryckte våra sinnen, och du sade oss, att äfven vi blefve män, att äfven af oss menskligheten skulle fordra verksamt deltagande i striden för sin utveckling; då du syntes oss hålla griffeln lyftad för att uppteckna den, som utfört, hvad han lofvat af stor och ädel handling — o! hvem af oss hoppades ej då att en gång gifva dig något att teckna. Det var frändskap mellan dina glada förhopp-

ningar och våra, ty äfven du var blott en yngling, och vi veta, att du än med glädje minnes våra sympatier, som utgjorde vår stolthet, då de delades af dig.“

Ännu på hösten 1878 sjöng Lennart Forstén „Till Fredrik Cygnæus“, vid hågkomsten af dennes afskedsord från kadettkåren, bland annat följande:

De orden evigt minns hvar finsk kadett,
Han minns med stolthet dessa ungdomsvårar,
Då du till kunskap ledde varmt hans fjät
Och lärde krigarynglingar, att „sannt och rätt“
I frid, i strid bespar dem ångerns tårar.

Och ännu i denna stund, då detta skrives, hafva från Cygnæi i lifvet varande lärjungar från kadettkåren — alla nu grånade män — yttrats, i anledning af denna minnesteckning, ur hjertat gångna ord om den forne läraren, hvars minne förblifvit dem kärt och oförgätligt.

Å sin sida bevarade Cygnæus alltid angenäma minnen från sin lärareverksamhet vid kåren. Då han skildes derifrån, erinrade han sig lifligt, huru kadetterna med glädjestrålande ögon, med öppna hjertan emottagit de bilder af hvad jorden alstrat skönast och härligast, dem han sökt ställa för deras blickar, och ofta hade han tänkt om sina unga lärjungar: „I ären mina vingar“, då han kände sin själ höja sig, i det han skulle inför dem frambesvärja det förflutnas kolossala skuggor. „Jag hafver“, yttrade han vid afskedet „anförtrott i eder trogna vård min egen själ och jag vet, att den är i godt förvar.“ Ännu långt derefter — det var år 1873; vid ett festligt samqväm af forne kadetter — bekände han, att intet af hans lefnads skiften erbjöd honom ett angenämare minne än hans vistelse vid finska kadettkåren, i afseende å hvilken han knappt hade något att förebrå sig. Och med det tonfall af öfverdrift, som blifvit en andra natur hos honom, tillade han dertill: „För första gången erfor jag, hvad det var att hafva med folk att göra, som mena väl.“ Deremot ligger det

en träffande sanning, glad och upplyftande samt förtjent att läggas märke till, då han ytterligare sade om den tidens kadetter, att de behandlade honom med en sådan välvilja, att han begynte tro sig vara något, ty lika visst som hans ömtåliga, högtsväfvande ande med vänlig och fast hand behöfde tyglas, i lika stort behof var den af erkännande, öppet och broderligt, afklädt allt plågsamt, pojkakigt skämt, så främmande för honom under hela hans barndom.

Här i den lilla kretsen af okonstlade, entusiastiska ynglingar fann han med frisk glädje, att han dock redan „var något,“ och dermed vaknade hos honom den frimodiga känslan att kunna vända sig äfven till sina öfriga landsmän med sin andes håfvor, utan fruktan att bli misstydd och missförstådd. I detta afseende hade den tidens finska kadetter en vacker förtjenst om utvecklingen af Cygnæi andliga lifsverksamhet.

Cygnæus var ej blott en utmärkt lärare för kadetterne, utan äfven en äldre broderlig vän till sina elever, hvilka i sina större och mindre bekymmer plägade i främsta rummet vända sig till honom, såsom ock mången af deras fäder underhöll en liflig brevexling med den unge läraren rörande sönerns välfärd.

Sin svåraste dust som de unges beskyddare bestod Cygnæus år 1835, då den med våra seder och lagar obekante nye direktorn (Dittmars) dömde en af kårens äldste och mest stadgade elever för en disciplinär förseelse till två dygns arrest „vid vatten och bröd.“ De i sitt innersta häraf kränkte kadetterne begärde af Cygnæus hans bistånd i deras bekymmersamma belägenhet, och denne trädde modigt fram inför Dittmars, utläggande lugnt och höfviskt det förnedrande, som ett dylikt straff innebär i Finland. Öfverste Dittmars vredgades svåra öfver Cygnæi anmärkningar, han sade sig ej behöfva råd af någon; landets opinion om honom och hans handlingar vore honom innerligen likgiltig o. s. v. Likvisst förändrade han samma morgon straffet sålunda, att rundligare spis tilldelades den arresterade kadet-

ten.**) — Tack vore Cygnæi inflytande på de unge afhöllo dessa sig från alla uppenbara yttringar af sin missnöjdhet, och de varma, aktningsfulla rader, han tillskref den arresterade och som i koncept ännu finnas i behåll, ingåfvo sannolikt äfven denne undergifvenhet och lugn. I Cygnæi moraliska mod att antaga sig deras sak sågo de unga, blifvande krigarene en återspeglung af det ideal, de uppstått för sig, och deras redliga sinnen knötos med oupplöslig tillgifvenhet och beundran vid den humane läraren: Cygnæus hade varit i elden för sina kadetter. Det glömde de icke.**)

En och annan af de unga gossarne hade att tacka Cygnæus för mer än ett vänligt bistånd i ett flyktigt bekymmer: minnet kunde tyst och vackert tälja om, huru han med öm hand fört någon vilsekommen bland dessa ynglingar tillbaka till hemmets frid och pligtens stig, välsignad till lifvets rand af den ångerfulle.

* * *

*) Kort derpå dömde Dittmars för konsekvensens skull en annan kadet till samma straff för enahanda förbrytelse.

**) Då bland Cygnæi elever i kadettkåren många stigit opp till samhällets höjder och der gjort sig bemärkta, må här några af dem uppräknas med deras senare vunna titlar: generalen af infanteriet *C. F. Stjernvall* och inspektören för alla gevärs- och patron faktorier i ryska riket, generallöjtnanten, friherre *K. A. Standeritskjöld*, båda utexaminerade 1834; öfverdirektören för tullverket, generalmajoren *K. Wikman* (sedermera gift med en Cygnæi systerdotter); generallöjtnanten *Kroijerus* samt öfverstelöjtnanten *A. L. Z. Nordensvan*, utdemittrade 1835; adjointen hos generalguvernören i Finland, viceordföranden i senatens ekonomie departement, generalen af infanteriet, friherre *E. G. af Forselles*, som åren 1863—1871 var direktor för kadettkåren i Fredrikshamn; öfverdirektören för forststyrelsen, statsrådet *R. Z. Wrede* och generallöjtnanten *A. Alfthan*, hvilka afgingo från kåren år 1836; bland de år 1837 utgångne må nämnas den redan 1838 som fänrik aflidne rikt begåfvade f. d. studenten *Viktor von Born* (en bror till f. d. landmarskalken, baron von Born) samt guvernören, senatorn *C. G. M. Kramer*, äfvensom bland de efter Cygnæi afgång från kåren utdemittrade forne elever till honom: protokollssekreteraren *O. A. D. Meurman*; filosofen, direktorn för myntverket *A. F. Soldan*; t. f. ordföranden i öfverkrigsdomstolen, generalmajoren friherre *B. R. A. Rehinder*;

Cygnæus saknade i Fredrikshamn ej tillfälle att deltaga i sällskapslivets förströelser. Utom „kamraterna“ vid kåren stodo äfven ortens handlande i vänskapligt och förtroligt förhållande till honom, i enlighet med seden i våra småstäder. Här bjöds väl icke på några attiska „lördagsqvällar,“ men i stället plägade lärarene vid kåren samlas till så kallade „torsdagssoiréer“, hvilka tyckas hafva utgjort något slags klubb, under ordförandeskap af en „president“, i hvilken egenskap kaptenen, friherre Klercker, åtminstone en tid år 1835, fungerade. Man spelade flitigt whist och småpratade vid ett glas eller par. Flere af kamraterne voro dessutom nyss gifta, t. ex. A. W. Tamlander, Ekestubbe, Toll och Witting, alla med adeliga jungfrur; en barndomsvän till Cygnæus, häradshöfding Willehad Godenhjelm, då bosatt i Fredrikshamn, hade äktat en nära släkting till den förre, Frida Cygnæus, dotter till Joh. Henr. Cygnæus i Lappvesi. Med åtminstone ett par af dessa familjer stod Cygnæus i närmare umgänge.

Inom stadens borgerliga kretsar var Cygnæus äfver rätt hemmastadd, så hos den „kunglige köpmannen“, det „hederliga“, „verkliga“ kommercerådet Bruun, såsom Cygnæus älskade att benämna denne borgare-aristokrat; vidare hos dennes f. d. biträde, den intelligente, vetgirige handlanden J. Nybom, som plägade kalla Cygnæus „vår finske Jean-Paul“; hos handlanden Willström med flera. Cygnæus skref

krigskommissarien i Wasa, generallöjtnanten *A. K. L. Schulman*; historieforskaren, generallöjtnanten *J. O. W. Furuhielm*; öfverdirektören vid forststyrelsen, statsrådet *J. H. A. af Forselles*; generalmajoren *C. A. E. Melan*; bröderna öfverstelöjtnanterne *B. Lennart Forstén* och *Torsten W. Forstén*; generallöjtnanten, guvernören, senatoren *T. S. Thilen*; generallöjtnanten *J. A. U. Westermarck*; hofrådet *Anton* samt öfversten *Alexander von Schvenzon*; öfversten *Gustaf Adolf Ehrnrooth*; komendören för finska skarpskyttebataljonerna, generallöjtnanten *E. C. A. von Willebrand* — hvilken stod Cygnæus mycket nära — jemte åtskilliga andra mindre bemärkta medborgare, hvilka alla i tiden varit Cygnæi elever i finska kadettkåren. — Jemte Ernst von Willebrand hyllade Cygnæus isynnerhet *V. von Born*, *Anton von Schvenzon* samt *Carl von Kræmer*.

en gång, att han en tid lefvat här i sus och dus och talar om det „stojande jubileum“, som rådt, tilläggande i anledning af de många bjudningarne: „Jag vet ej, om jag rätt skall fröjda mig åt eller vara bekymrad öfver att ha blifvit en så omistlig man.

Såväl Bruun som Nybom plägade med sin kassa och sin kredit stå Cygnæus till handa, icke blott under hans i finansiellt afseende brydsamma Fredrikshamnstid, utan äfven senare, t. ex. vid tiden för hans stora utländska resa; ja ännu år 1856 var Cygnæus i tillfälle att under sin dåvarande vistelse i utlandet anlita den fredrikshamnske vännen Nyboms kredit.

Nybom var en *self-made* man, som vetat förskaffa sig allvarliga kunskaper. Han egde ett godt bibliotek och umgicks gerna med personer med literära intressen. Äfven med J. V. Snellman var den saktmodige och vänlige mannen bekant och benämner honom i ett bref till Cygnæus: „vår älskling“. Cygnæus trufdes godt i det Nybomska huset, han skref till och med en skämtdikt „den lille Saxa-handelsmannen Nybom till prydnad den 27 September 1835“ samt visade der för öfrigt sin älskvärda, skämtsamma sida, så mycket hellre som den unga, glada, någon gång till och med litet öfverdådiga värdinnan ej var rädd för hans skämt och ej heller alltid respekterade den lärde gästens olympiska lugn i lika hög grad som menskligheten i Fredrikshamn öfverhufvud. Sålunda hade hon en gång i en familj, der några gäster, bland dem Cygnæus, voro församlade, sytt i hop fodret i Cygnæi mössa, så att han, till hennes stora fröjd, vid bortgåendet länge töjt och bråkat med sin omdanade hufvudbonad, svängt och tittat på den samma, tills han slutligen kommit under fund med det spratt, den lilla frun spelat honom, dervid han skämtsamt hotat henne med fingret.

Att Cygnæi sätt att skämta och i allmänhet uttrycka sig ej var lättare att klart uppfatta i Fredrikshamn än — i Helsingfors, kan man taga för gifvet, och de unga flickorna

lära i tysthet roat sig godt ej blott åt hans rika, litet lös-släpta chevelure, utan ock åt de retoriska grannlåter, med hvilka han stundom smyckade sitt tal. Ett af dessa uttryck fortlevver på orten i minnet hos en äldre dam, som på Cygnæi tid var en växande flicka och som ännu erinrar sig hans beskrifning om en lustfärd på gungande våg, som beklagligtvis gjorde de unga tärnornas helsotillstånd så betänkligt, att de „utsträckte sina liljevita armar, anropande hafvets vredgade gudamakter“.

Cygnæus var, som redan nämnt är, omkring 26 år, då han kom till Fredrikshamn utan att vara omgifven af någon egentlig ryktbarhet. Hans originalitet var då ännu ej så utpräglad, att den kunnat resa en mur emellan den unga mannen och ett förtroligare umgänge i småstaden. Också vill det synas, som om han personligen ej funnit sig allt för illa på orten. Så skref han 1839 till en vän och stadsbo derstädes, om den „välvilja öfver allt det, jag förtjenat, som jag af eder rönt“, erkännande dem vara „karlar, som man trygt kan vända ryggen till utan att befara ett annat, än man erfarit, så länge man stått ansigte mot ansigte“. „Huru gerna“ — tillägger han — „skulle jag ej önska att en gång få färdas till Tjärholmen med eder en sådan afton, som då vi brände kokko i den sköna månskensqvällen tillsammans, och Bruun tyckte som jag, att det ändå var oändligt roligt att vara menniska.“

*

Cygnæus bodde rymligt i Fredrikshamn, men efter vanligheten fattades honom nödigt möblemang. Då staden måste passeras af alla, som den tiden reste emellan Helsingfors och S:t Petersburg, hade han glädjen att stundom som kära gäster få i sitt ungarlshem mottaga sin syster Sofie jemte hennes man äfvensom att se hos sig en och annan af hans gamla vänner för öfrigt. Äfven brodern Gustaf, som med trygga steg skred framåt på sin militära bana och som, då han öfverfördes på gardet, af H. M. Kejsaren beviljats

500 rubel från finska statskassan, besökte honom i Fredrikshamn, stationerad som han en tid var dels i Åbo, dels på Sveaborg. — Biskopinnan jemte de ogifta döttrarne Lovise och Helene samt sönerna Reinhold och August vistades fortfarande i Helsingfors samt om somrarne på landet, dels på Maula, fyra mil från staden, dels på det „löflösa“ Löfkulla, ett omkring två mil från Helsingfors i Esbo beläget landsställe, der hon hyrde sig rum och sådde, som hon skrifver, „min spenat, att jag kan bjuda mina beskedliga barn ut att äta deraf.“ På dessa ställen tillbringade Fredrik städse någon del af sommaren i familjens sköte.

I november 1836 blef August student och var då ännu en anspråkslös, frisk och rask yngling, af själ och hjerta villig att i allt lyda sin broder Fredrik. Sitt första „ämne“ skref han efter eget val „om högfärden“; det dröjde icke heller länge, innan han lärde sig väl högt uppskatta den massa hugskott, som oroade hans sinne och — hans framtid. Reinhold, sedan 1837 e. o. kopist i senaten, hade 1836 tagit domareexamen, arbetade pligttroget och med omtanke för sin framtid, var exemplariskt ordentlig i affärer samt förvärfvade sig vid sidan af juridiska kunskaper, kännedom af flera moderna språk och af till dem hörande litteratur. Lovise underhöll hufvudsakligast korrespondensen med Fredrik och gaf ofta sin penna lösa tyglar, lekande med bitande, qvicka, litet ironiska uttryck, som röja ett visst aflägsset tycke med Fredriks vidt sväfvande talesätt. Någon enda gång skymtar det rent qvinliga fram äfven i hennes bref — ett tycke, som blef en dröm. Men, som sagdt, hennes styrka låg i att såväl i tal som skrift medels gåtfulla antydningar „understrecka“ det pikanta och löjeväckande i det lif, som närmast omgaf henne. Helene slutligen, som var musikaliskt begåfvad, idkade sångstudier och sjöng duetter med vår kände kompositör från den tiden, F. Ehrström, hvilken fröjdade sig öfver, att hennes röst förändrat sig till alt. Hon var nu i sin gladaste ungdomstid, midt opp i balyran. Sommaren 1835 firades hennes namnsdag på landet med ett två

dagars dansnöje. Den unga, friska, raska och glada flickan spridde sol i det lilla hemmet. Mörkt och tyst syntes därför derinne, då döden oförmodadt förde henne bort till det eviga. Hon afled den 10 Februari 1836 endast 23 år gammal. Huru gripen äfven Fredrik var af systemens bortgång, ses af en dikt, som han med anledning deraf skref till sin moder. *)

Biskopinnan såg i denna förlust såsom i allt Guds faderliga hand, hvilken i stort som smått räcktes henne, och hon fann också snart, „huru Gud kan allt förvandla i glädje.“ Det var denna tid biskopinnan höll en moderligt öm hand om en vilsekommen medlem af släkten Cygnæus, samme Zacharias, hvarom tidigare är taladt. **) Hennes lugna hem stod dag och natt öppet för „den irrande hinden“, såsom hon i bref till Fredrik benämnde den unge anförvanden, hvilken med rörande tacksamhet emottog hennes välvilja och med svaga krafter sträfvade, så godt de medgåfvo, att genom ett ordnad lif och arbete motsvara densamma. Biskopinnan fullgjorde desto hellre denna goda gerning, som hon hade afseende på det Cygnæus'ska namnets heder samt kände Fredriks önskan i detta fall.

Under ferierna vistades Cygnæus aldrig i Fredrikshamn, utan besökte då vänner och fränder, oftast, såsom redan nämndes, sin moders hem, dit han med otålighet väntades, i synnerhet till julen. „Mamma räknar på sin årliga julbock, som heter Fredrik“, skrifver Lovise redan i November 1836. På sina resor begagnade han med förkärlek hvit kostym, hvarom i hemmet ofta skämtades.

I sammanhang med berättelsen om det gamla hemmet, dit vi nu mera ej ofta skola bli i tillfälle att återvända, må här i förbigående yttras några ord om Cygnæi giftermålsplaner denna tid. Ifråga om dessa spelade passionen, synbarligen, ingen roll. Hans blick gled eftertänksam utefter

*) „Till en sörjande moder.“ Se bandet VII, sidan 160.

**) Se sidan 15 i dessa minnesanteckningar.

lederna af unga, täcka damer inom den finare världen och stannade frågande vid en eller annan af dem, hvilket gaf anledning till rykten och prat om hans frierier. Öppet diskuterade han dylika frågor med Lovise, och hon gaf med en systers tillgifna, men förblindade blick ett och annat frestande råd. Så skref hon en gång om en påtänkt rekognoscerings färd: „Hvad din resa till midsommaren angår, så är jag af den öfvertygelsen, att, ifall du skulle säga ett *bestämdt* ord, så vore det enda, som kunde möta dig, att de skulle se tvehågsna på hvarandra, och att i deras blickar tydligt lästes: skola vi nu säga *ja* eller *jo*, och som jag tror, att du ej finner skilnaden så stor, så kan du i full förtjusning utropa: för mig är det alldeles det samma!“

Det blef dock aldrig något „jo“ eller „ja“ af, ej heller, åtminstone denna tid skulle det tyckas, något *bestämdt* ord från Cygnæi sida, men i stället torde han mer än en gång på omvägar hört sig före, huru utslaget verkligen skulle falla, om han på allvar grep sig frågan an — och svaren synas ha varit undvikande. *)

* * *

Oaktadt all sin liffulla verksamhet vid kadettkåren i Fredrikshamn fann Cygnæus dock detta samhälle för trångt för sin verksamhet. Han omfattade med orolig lust hvarje tillfälle, som uppenbarade sig, att få ombyta vistelseort och verkningskrets.

Till universitetet stod hans håg i främsta rummet och allra helst till lärostolen i historie, som dock redan 1834 öfverantvardats åt Gabriel Rein, i följd hvaraf det af denne senast innehafda tyska lektoratet blef ledigt. Löneförmåner nä voro ringa, som kallet sjelft, i bredd med den ganska respektabla ställning, Cygnæus innehade vid kadettkåren, men „människan lefver icke allenast af bröd“, tänkte och

---

*) Se en uppsats: „Huru man för femtio år sedan flammade“ af E. N. införd i „Wasa Tidning“ n:o 157 för år 1891.

sade han, oemotståndligt lydande den suck: „Dahin, dahin!“ som drog honom till det andliga livets centralpunkt i vårt land.

Cygnæi insigter i tyska språket vore endast ordinära. Han försökte dock öka sina meriter med metriska öfversättningar, från och till tyskan, hvilka han i tryck offentliggjorde. Men sjelfva sin profföreläsning gick han till mötes med den största sorglöshet, hvarför betänkliga fel mot grammatiken och uttalet stannade honom till last. På förslaget af den 2 Maj 1835 till tjenstens besättande erhöll Cygnæus därför också endast tredje rummet. *)

Denna missräkning var väl Cygnæus oangenäm, men grämde honom dock ej i nämnvärd grad.

Enahanda var förhållandet 1836, då han inlemnade, men ej fullföljde sin ansökan af lektoratet i romerska litteraturen vid Borgå gymnasium, sedan Runeberg, sjelfskrifven till tjensten, omsider beslöt sig för att antaga densamma.

Helt annat blef förhållandet, då han år 1837 ansökte lektoratet i historie vid samma gymnasium, till hvilken tjänst han åter ansåg sig sjelfskrifven, oaktadt hans medsökande, magistern, kort derpå gymnasiiadjunkten J. E. Öhman äfven var en mycket meriterad man.

Denna gång gick Cygnæus med stort allvar till verket. De 19 latinska teser, hvilka han för ändamålet utgaf och hvilka handlade om kejsar Otho, grundade sig på sjelfständig forskning, enligt G. Reins omdöme om desamma, samt afhandlade „uti ett gediget, kärnfullt språk ett för vanliga historiska studier föga känt ämne“, som författaren visade sig fullkomligt beherrska. — Cygnæus försvarade den 8 September 1837 sina teser, hvilka enhälligt tilldelades det högsta vitsordet, han skref några dagar derpå de verser, som upplästes vid sorgefesten i Borgå den 12 September öfver framlidne biskop Melartin samt vistades för öfrigt „modig

*) Utförligare härom läses i min uppsats: „*Ur gamla brefsamlingar*“, införd i septemberhäftet af „*Finsk Tidskrift*“ för 1888, sid. 191—205.

som en skog i björnen“ sina tre veckors tid bland „de helgonlika männerna“ i den stad, som nyss tillagnat sig Runeberg.

Kort derpå öfverraskades han af den smärtsamma underrättelsen, det domkapitlet den 23 September, så godt som enhälligt, utnämnt Öhman till tjensten. Att äfven Runeberg dervid förbigått Cygnæus, grämde denne mycket. Upprörd i djupet af sitt sinne skyndade han sig att besvära sig öfver sakens utgång till senaten, som dock i utslag af den 17 Februari 1838 pröfvade rättvist att låta vid domkapitlets öfverklagade utslag bero. Denna utgång lemnade för lång tid framåt en viss bitterhet qvar i hans själ. Han kunde ej annat inse, än att man begått en uppsätlig orättvisa mot honom, han såg intriger ilsket sticka sig fram samt upparbetade sig till och med till en dyster förmodan, att en familjehämnd på visst håll haft sin hand i spelet och beredt hans nederlag. Lyckligtvis blef han längre fram i tillfälle att öfvertyga sig om grundlösheten i dessa misstankar, om han också ej kunde förmå sig att med lugn afväga de skäl, som talade för hans medsökandes erhållande af tjensten.

Ännu samma år, 1837, sökte han slutligen att erhålla en lärare befattning vid det Laurellska lyceet i Helsingfors, menande, att han väl alltid torde förblifva en slarf i det, som anginge honom sjelf, men, skrifver han, „i utförandet af den pligt, jag åtagit mig, ger jag vika bland eder alla blott för Gylden, denne jättemästare i försakelse, denne jernkarl i energi.“ Men äfven här möttes han af afslag, på hvilken grund känner jag icke.

Hans bittra sinnesstämning öfver lektoratsfrågans utgång redan i första instansen dref honom att sända ett slags ultimatum till kadettkåren, dock icke ännu till dess chef, utan till sin faderlige vän, den humane öfverstlöjtnanten J. Österbladh. Cygnæus sade sig vara tvungen att förklara, det han ej utan olägenhet var i tillfälle att infinna sig till tjenstgöring i Fredrikshamn, i fall han ej med säkerhet kunde vid årets slut påräkna en gratifikation af högst 1,200 rubel, ehuru

han redan vid början af året blifvit föreslagen till erhållande af en briljanterad ring. Om detta ej ginge för sig, måste han inlemnade sin afskedsansökan.

Svaret på denna skrifvelse finnes icke i behåll. Man vet dock, att Cygnæus erhöll den briljanterade ringen, men ej löftet om den begärda gratifikationen. Cygnæus stod då fast vid sitt beslut att, då lyckan ej stod honom bi, trotsa henne samt vind för våg bege sig till Helsingfors, sedan han hunnit bränna opp sina skepp i Fredrikshamn: han inlemnade officiellt sin ansökan om afsked från sin lärarebefattning vid kadettkåren, hvilken ansökan först i början af år 1838 hann beviljas, dock slutade hans tjänstgöring vid kåren med utgången af höstterminen 1837.

Cygnæi ekonomiska belägenhet hade under den fredrikshamnska tiden blifvit allt mera betänklig. Redan 1834 hade han upptagit ett nytt lån på 1280 rubel banko assignationer samt åsamkade sig derefter såväl i Fredrikshamn som i Helsingfors för honom högst betungande skulder hos en mängd handlande, handtverkare o. s. v., af hvilka de flesta ännu 1843 ej voro liqviderade. I början af år 1837 skrifver brodern August till honom, att hans „björnar ansätta häftigt och äro betydligt oroliga.“ Det hopp, familjen och isynnerhet Fredrik i årtal hyst, att erkebiskop Melartin ville förmå H. M. Kejsaren att inlösa den kostbara biskops-skrud, *) som efter faderns död 1830 förunnades dem, var nu mera intet att bygga på, sedan Melartin samma olycksdigra September månad bestämdt förklarar, att han hvarken ville eller kunde göra något för dess inköp.

Anledningen till Cygnæi penningbrist var mindre den knappa lönen än hans oförmåga att ens försöka inskränka sina utgifter. Han klädde sig elegant — så kostade honom en „surtout couleur de spansk fluga med svartblått sidenfoder, sammetskrage och sidenkanter“ ej mindre än 120 riksg. o. s. v., och hans butikräkningar utvisa, att han lefde

*) Se sid. 78 i dessa anteckningar.

fint och godt, ja hvarför ej säga det rent ut, till och med litet öfverflödigt — reminiscenser från ett godt bord i biskopsgården.

Innan vi se Fredrik Cygnæus lemna „sin hamn“, hafva vi dock att i akt taga vackra vyer för hans framtida verksamhet. Med det literära centrum i Helsingfors och dess krona, den förut omtalade vänkretsen derstädes, stod Cygnæus under hela sin vistelse i Fredrikshamn i ganska intim beröring. Han brefvexlade skämtsamt, burschikost och i de mest vidtswäfvande uttryckssätt med den vänfasta Ahlstubbe,*) han sände poetiska bidrag i original och öfversättning till Runebergs „Helsingfors Morgonblad“ samt då och då äfven privata skrivelser till skalden äfvensom till Snellman och andra. Lifvet i Helsingfors förestälde han sig fortfarande gudalikt samt längtade dit oemotståndligt, ehuru hans vän C. W. Ahrenberg år 1836 — om våren synes det — tillskref honom, att samvaron der „börjar nu allt småningom att bli passabelt enformig. Tisdags — nu mera lördagsmötena — hafva denna termin blifvit mycket skrala. Nej, Lindfors' stentorsstämma, ho kan ersätta den?**) Allt blir gammalt här i vår snöda verld, individer och korporationer.“ Och så vidare i samma stil.

Till sina vittra helsingforsska vänners ompröfning och korrigering sände Cygnæus hvarje år från Fredrikshamn någon eller några dikter; så år 1833: „Den slocknande (vissnande) rosen“ samt „Talismanen“; 1834: „Tillfällighetsdikt en sommarafon“; 1835 och 1836: öfversättningsförsök ur Schillers och Shakespeares dramer äfvensom det sist-sagde året dessutom originaldikterna: „Nattens stjärna“, „Elden i templet“, „Till en sörjande moder“, „Den flyk-

*) Se min uppsats: „*Ur inhemska brefsamlingar*“ i Juli och September häftena af „*Finsk Tidskrift*“ för 1888 samt vidare interiörerna: „*Från vår poetiska storhets tids första dagar*“ i „*Wasa Tidning*“, nr:is 160 och 161 för år 1890.

**) M. Lindfors utnämndes den 10 febr. 1836 till provincialläkare i Kuopio distrikt och lemnade kort derefter hufvudstaden.

tande engeln“ samt „Vaggan vid modersgrafven“, alla tryckta i „Helsingfors Morgonblad“, der år 1837 ingingo: dödsrunan öfver biskop Molander samt en del af poemet „Till min faders skugga“, jemte det han i Sverige i „Freja“ och kalendern „Winterblommor“ publicerade det af G. H. Mellin högt beprisade stycket „Jag vill ha ro“ samt den högstämnda, vackra sången „Afsked från ungdomen“, hvilken ansågs som det bästa, han dittills skrifvit.

De smärre ändringar, vännerna, främst naturligtvis Runeberg, vidtogo med dessa dikter, upptog Cygnæus i allmänhet med förnöjd min samt höll till godo äfven med totala förkastelsedomar liksom med de sparsamma loford, som stundom bestodos honom från detta håll. Med skäl kan man säga, att han till en början uppträdde så blygsamt och tillbakadraget, som man af en nybörjande, ung diktare rimligtvis kan begära.

Hvad Runeberg och med honom mången verklig vän till Cygnæus tänkte om dennes rika poetiska ådras utflöden på denna tid refereras af Ahlstubbe med följande ord: han (Runeberg) erkände många goda, ja briljanta ställen i Cygnæi dikter men tankarne äro för litet koncentrerade i en enda hufvudidé, hvilken de alla skulle förklara och af hvilken de skulle erhålla sin egen förklaring; bilderna hopade så tätt och omotiveradt på hvarandra, att den högsta ansträngning är af nöden för att fatta desamma, och när man slutat stycket, återstår ej något bestämdt intryck, utan en mängd förvirrade bilder nedtrycker och tröttnar sinnet. — „Runeberg ber dig därför“, så refererar Ahlstubbe, „sätta grimma och betsel på din pegas — som redan nog flugit omkring och försett dig med idéer och bilder till högsta öfverflöd — och ej lemna allt för fritt spelrum åt din obegripliga lätthet att skrifva, från hvilken dina flesta fel härröra.“

Cygnæus erkände också, att hos honom kunde förefinnas „den lättfärdighet i skrifveri“, för hvilken han af vännerna beskyldes, men detta fel hade redan ingrott i hela hans väsende, och det ser nogsam ut, som om han aldrig

på allvar ens skulle ha försökt att aflägsna detsamma. Att skriva poesi var för honom ringa möda, då han aldrig brydde sig om att omsorgsfullare utarbeta sina skydragslikt framstörtande verser.

Så godmodigt Cygnæus emottog sina vänners anmärkningar rörande hans poesier, så ömtålig visade han sig någon gång gentemot deras allt för långt drifna lust att vänligt gyckla och drifva gäck med honom. I sin harmsna sinnesstämning öfver Runebergs votum i Borgå lektoratsfrågan uttalade han sin missbelåtenhet med detta gyckel i ett rätt skarpt brev till Runeberg, menande att „dylika handgrepp i allmänhet icke leda att humanisera åtminstone mig, ty all orättvisa och obillighet hafva det missödet att endast väcka den oppositionsanda, som *slumrar* i mig, då jag får vara i fred.“ *)

Hvad Cygnæus ungdomspoesier för öfrigt beträffar, torde de kringströdda som de voro i tidningar o. s. v. icke hos den läsande allmänheten väckt större uppmärksamhet än, att man lade märke till, att han sysslade med verskonst på ett ovigt sätt. Hvad Fredrikshamn speciellt angår, så sade han 1836 sig vara nästan flat att derstädes yppa det han „*föröfvade* dylik fantastisk fåkunnighet.“

Offentligen och med glädje lade han deremot i dagen sin gryende oratoriska talang vid högtidligare tillfällen inom kåren, såsom tidigare omtaladt är.

Det på Alexanders dagen 1836 framsagda talet emotogs med bifall, uppriktigt lojalt och varmt hållet som det var. Starkt inpregneradt med österländsk rökelse egde det dock en äkta fosterländsk botten, och så ungdomligt det än i många afseenden var, kan man från denna klo sluta till det lejon, som en gång i sin fulla kraft skulle framträda.

Förslag väcktes, att talet skulle tryckas på kårens bekostnad för att kringsändas till elevernas föräldrar att gälla

*) Se „Wasa Tidning“ n:o 161 för 1890: „*Från vår poetiska storhets tids första dagar.*“

som ett slags prof på de grundsatser, hvilka man i läroanstalten sökte implanta hos de unga. Formaliteter satte dock hinder i vägen för denna plan, som hvad tryckningen beträffar, likväl upptogs af Cygnæus med afsigt att tillägna talet hans faders skugga, han, som först hos sonen väckt de känslor, af hvilka talet innehöll uttryck. Han ändrade dock snart detta sitt beslut och skref en af sann inspiration uppburen enkel och vacker tillegnan af detta tal till storfursten-thronföljaren Alexander.

Denna dedikationsfråga, hvars äfven för det finska folket i gemen på denna tid icke oviktiga sida nog samt senterades af Cygnæus och hans rådgifvare i Helsingfors, syselsatte honom lifligt länge och väl. Han understälde särskilda personer, bland andra Snellman, saken till ompröfning ur alla synpunkter; och torde den sistnämnde ej ha ogillat planen, alldenstund Cygnæus sedermera vände sig till grefve Rehbinder i samma ärende, vädjande till „den ynnest och godhet“, skrifver han, „hvarmed eders excellens städse omfattet mig redan från den ålder, då tacksamheten djupast och outplånligast inpräglar sina hieroglyfer uti det innersta af människohjertat“. Då emellertid enligt vidtagen sed endast sådana literära arbeten blifva af kejsarliga familjens medlemmar till dedikation emottagna, som äro författade på ett för dem bekant språk, kunde någon egentlig dedikation ej komma i fråga. Rehbinder hade dock med rörelse och sannt nöje — efter hvad han sedermera meddelade en gemensam kund (Alexander Wulffert) — läsit och för kompetenta domare visat Cygnæi poem, som han högeligen berömde, menande, att Cygnæus „vore fullkomligt berättigad till dylika loford, som man så rikligt egnar Runeberg.“ Grefven lofvade ock öfverräcka åt Storfursten skriften jemte en öfversättning af densamma.

Af obekant anledning lät Cygnæus aldrig trycka detta tal, på hvars publikation han sedermera i mången brydsam stund tänkte såsom ett osvikligt räddningsmedel; först vid universitetets jubelfest 1840 offentliggjorde han verserna till

thronföljaren i „Finlands Allmänna Tidning“, och förblefvo de för honom ända till hans sista dagar en kär poetisk hågkomst.

*

„En glad ledig stund“ under julen 1836, sedan Cygnæus formerat bekantskap med Runebergs kort förut utkomna dikt „Hanna“, började den förre på pappret framkasta några tankar om denna poetiska berättelse. Raderna växte till „en recension af temmeligt omfång“, för hvilken han den 5 Mars 1837 ber Snellman försöka bereda plats i „Helsingfors Tidningar“, då redigerade af sedermera geheimerådet R. Trapp. Snellman och Ahlstubbe blefvo derjemte hans förtrogna i fråga om utgifvandet af denna uppsats, som småningom utväxte till den afhandling, som under titel: „*Ett och annat angående Elgskyttnarne och Hanna, Dikter af Joh. Ludv. Runeberg*“ bildar hufvudinnehållet af Cygnæi första literära arbete „*Fäåkynttilät*“, ströskrift i fria häften.“ Detta tillägg till den egentliga titeln *) tillkom på hans vänners uttryckliga önskan för att mana författaren till fortsättning. Kritiska råd bestodos honom visserligen af dem; så förebitade Snellman arbetet brist på en med säker hand utstakad plan och sade sig vid läsningen af (det sannolikt opaginerade) manuskriptet hafva råkat i bryderi öfver hvar han skulle börja och hvar sluta, en anmärkning, som förargade Cygnæus så pass, att han en stund funderade på att ge hela arbetet på båten. I en annan modlös stund bekänner han för Ahlstubbe: „Det är nästan synd — jag börjar nu först på gamla dagar inbilla mig, att det så är — att icke en litet större portion ihärdighet och pedantisk lust att bråka och gråla med en och samma sak fallit på min par tage.“

Cygnæus daterade visserligen förordet till broschyren: den 1 April 1837 — då han fylde 30 år — men slutet af

*) Cygnæus hade velat kalla broschyren „*Suomi*“, hans vänner hjälpte till att döpa förstlingen med det namn, som sedan mycket begabbades.

manuskriptet skref han i alla fall först i September, fortfarande i polemisk brevvexling med Ahlstubbe i fråga om ett och annat uttryck rörande Runeberg. *) Snellman hade då ännu ej återvändt från en sommarresa till Sverige.

„*Fäakynntilät*“, häftadt i ett otryckt omslag af grått karduspapper, utkom omsider den 17 November 1837, tryckt i 500 exemplar. Förutom uppsatsen om Runebergs dikter innehöll häftet fyra skaldestycken: „Vårispiggarne“, „Räddningen“, „Spegelbilden“, — alla förut otryckta — samt „Jag vill ha ro“, hvilken dikt ungefär samtidigt trycktes i Sverige.

Det är en obestridd sak, att Cygnæus varit den förste i vårt land, som sökt öppna allmänhetens ögon för den stora, omätliga betydelsen af Runebergs nationela skaldskap, och all framtid torde erkänna, att han fullgjorde detta sitt hvärf ädelt och kärleksfullt och framför allt med fullt medvetande af att vara och böra vara en nationel kritiker af dessa de mest nationella skaldeverk på svenska, som någonsin sett dagen i Finland. Det gör en godt att lägga märke till hans rent menskliga glädje öfver Runebergs förträfflighet som skald. Anmärkas må, att Cygnæus här visade en öppnare blick för naturen än kanske någonsin förr eller senare. Skulle hans vänner tagit sig friheten att bortskära något af de ymniga, delvis långsläpiga och föga roliga skämtsamma episoderna i afhandlingen, så skulle förtjensterna ännu tydligare framträd.

De fyra dikterna i häftet vitna alla om ett stormande, gäsande, men kungligt hjerta samt äro till grundtonen nära beslätade med den finska folkdikten, som redan vid sitt första framträdande ryckte de ungas hjertan till sig. Den storslagna, mer än hans tidigare vers genomkomponerade sången „Jag vill ha ro“ kunde man nästan kalla en finsk trollruna från detta sekel. Uti inledningsstycket: „Vårispiggarne“ framträder hans första stora, oegennyttiga tanke:

---

*) Se min uppsats: „*Från vår poetiska storhets tids första dagar*“ i „*Wasa Tidning*“ n:o 161 för år 1890.

den att dö för en annans lycka och bli glömd, hvilken sedan ofta som ett skönt ackord klingade från hans lyra.

Huru den samtida kritiken emottog „Jääkynttilät“ skall i nästa kapitel omtalas, ty recensionerna blefvo först synliga i början af år 1838, då Cygnæus redan lemnat Fredrikshamn.

* * *

Cygnæi vistelse i Fredrikshamn led till sitt slut jemte höstterminen. Under dess korta skymningsdagar och långa, mörka qvällar, uppgjorde han planer till en resa till Italien, der han hoppades vara, „när nordens höststormar nästa gång skaka bort de gulnade löfven“. På hvilka grunder han bygde dessa förhoppningar, som han äfven meddelat Rehbinders, (sannolikt då grefven i början på November passerade Fredrikshamn) är obekant. Någon fasthet hade de icke, såsom han redan under vintern blef öfvertygad om. Emellertid fylde de hans sinne med fröjd under hans sista vistelse vid kadettkåren och återljuda klart i de, kanske något exalterade, men innerligt varma „Afskedsord till eleverna vid finska kadettkåren“, hvilka han talade den 20 December 1837 och som följande år utkommo af trycket. För hans unga elever förblefvo de ett dyrbart, högstämtdt minne för lifvet.

Den unge, ännu i fosterlandet föga kände lärarens mission vid kadettkåren var nu fylld, och han lemnade, följd af aktning och vänskap „sin hamn“, hvarest hans sista år varit rikt på svikna illusioner och sorger — han hade der i Maj samma år emottagit en sista helsning af sin tidigt bortgångne vän Rabbe Wrede — men detta år hade äfven utpekats för honom ännu dunkla banor, dit hans genius borde vända sig för att gagna det finska folket.

*

Ett uttryck af sin personliga högaktning och välvilja för Cygnæus blef kårens chef, generalmajor Dittmars i till-

fälle att afgifva, då storfursten Mikael Pawlowitsch, högste chef för alla militära undervisnings anstalter i riket, kort derefter — den 1 Mars 1838 — inspekterade finska kadettkåren. Belåten med densamma uppmanade storfursten kårens chef att utbedja sig ett ynnestbevis, och anhöll Dittmars då, att en gratifikation af ett års lön måtte tilldelas den afgångne läraren Cygnaeus, hvars framgångsrika undervisning han visste högt uppskatta. Detta beviljades, och var gratifikationen en välbehöflig, om också blott tillfällig hjälp åt Cygnaeus i hans tryckande ekonomiska bekymmer.

Ännu en gång — tjugufem år senare — besökte Cygnaeus finska kadettkåren. Det var år 1862, då han bjöds att behedra kårens femtio års fest, som i närvaro af storfursten Mikael Nikolajewitsch högtidligen firades den 19 Oktober. Ett större antal forne kadetter hade äfven infunnit sig och hyllade den gamle läraren, som nu stod på höjden af sin ärofulla lefnads bana. Då den solenna delen af middagen var öfverstånden, kallades Cygnaeus af entusiastiska rop „på bordet“ för att hålla tal, hvilken anhållan han slutligen efterkom, sägande sig från sin förra vistelse vid kåren vara van att lyda trumman. Efter talet, som hos åhörarne upplifvade forna minnen, bars han under jubel i „guldstol“ omkring i den stora manegen. *)

Ännu en gång, då åldern redan började lägga sin tyngd på den forne kadettkårs-lärarens skuldror — det var år 1873 -- sammanträffade han med ett stort antal för detta finska kadetter vid en festmiddag den 16 Februari i Helsingfors samt hyllades varmt af dem, dervid en af hans forna elever A. F. Soldan talade till honom. **)

*) Det må tilläggas att Cygnaeus vid samma festlighet tolkade med öfvertygelsens fulla styrka för storfursten Mikael Nikolajewitsch den oförgätliga känsla af tacksamhet, som lifvade finska folket för det hägn, hans kejsrerliga broder låtit detsamma röna såväl i glädjens som sorgens stunder, hvartill storfursten, som det tycktes, icke utan rörelse svarade: *Il le sait.*

**) Härmed kompletteras anmärkningen till sidan 141 i bandet V af detta verk. Se pag. 539 derstädes. Cygnæi svarstal läses i samma band sid. 141.

Genom en egendomlig tillfällighet kommo de forna kadetterne att följa Cygnæus ända till den graf, som den 11 Februari 1881 emottog hans stoft. Då hade nämligen i hufvudstaden församlat sig omkring 90 f. d. finska kadetter att dagen derpå fira sekularminnet af den första krigsskolans inrättande i Finland. En krans på Cygnæi bår tolkade tyst den oföränderliga tillgifvenheten hos hans forna elever, och under allmän rörelse uttalade general G. von Alfthan vid sjelfva festen den 12 Februari varma ord till den storsinte, forne lärarens minne.

*

Den röda tråden från Cygnæi vackra verksamhet vid kadettkåren i Fredrikshamn har löpt ut inför våra ögon. Vi återvända till den stund, då han skenbart afskar den samma och med förtviflans mod i sin själ begaf sig, julen 1837, till Helsingfors utan en aning om, huru hans öden och verksamhet der skulle gestalta sig. Det visste han blott, att han der var närmare den finska högskolan.

Tiden närmast före Cygnæi stora utländska resa.

(1838—1843).

Cygnæus återsåg den för honom kära universitetsstaden nästan som en skeppsbruten, och hans i grunden flegmatiska lynne kände sig till en början mindre än någonsin böjdt att kasta ifrån sig den melankoliska insäts, som brustna och allt fortfarande svikande illusioner ingjutit i hans själ och som kom honom att med en viss njutning se i svart allt, som hänförde sig till hans framtid.

Beträffande Cygnæi verkligen mörka ekonomiska utsigter måste här ur ett af hans brefkoncepter från Oktober 1838 anföras ett märkeligt aftal, som kastar en, om ock mystisk belysning öfver hans oförvägna afskedstagande från kadettkåren. Brevet är skrivet till en synbarligen förmögen, onämnd vän, med hvilken Cygnæus de senaste åren kamperat tillsammans och som mångfaldiga gånger erbjudit sig att skriftligen försäkra Cygnæus, det han, i händelse Cygnæus skulle lemna sin tjänst, ville hålla honom skadelös för halfva inkomsten deraf. Cygnæus skrifer, att han i följd deraf haft mod att lemna sin tjänst och invecklat sig i de största svårigheter; att han vägrat emottaga en lärarebefattning vid lyceum och det „Aminoffska stuteriet“, allt i hopp att helst någon tid kunna berga sig med det, som vännen borde lemna honom. Dittills hade dock endast 90 riksdaler utfallit; Cygnæus begär nu på det bestämdaste att få

veta, huru och när han kan hoppas att vännen „prästerar prästanda.“

Huru denna affär utreddes, torde nu mera ej kunna utredas. Hufvudsaken är att veta, att Cygnæus under dessa hans brydsammaste år, lika litet som någonsin förr eller senare, led den minsta lekamliga nöd, omgifven som han var af „goda vänner och trogna grannar.“

Af sina gamla vänner öfvergafs Cygnæus icke heller i det för honom ytterst obehagliga, kritiska oväder, hvilket framträdandet af „*Fäakynttilät*“ förorsakade. Man torde komma sanningen ganska nära, om man säger, att den läsande allmänheten i detta arbete såg nästan ett literärt monstrum, allt från den mer än originelt valda finska titeln på en svensk ströskrift — hvilken titels djupa mening man ej fattade — ända till författarens familjärt hållna „Slutpåstående.“ Dock kunde man ej undgå att, oaktadt all vårt då varande literära publikums svaghet att roa sig åt småsaker, benäget erkänna många förtjenster i Cygnæi afhandling om Runebergs episka dikter.

En anonym insändare i „Helsingfors Morgonblad“, hvilket då mera ej redigerades af Runeberg, uppträdde med satiriska och ironiska försök att förlöjliga och mistyda Cygnæi originela infall och tillkonstlade uttryck, hållande sig dervid mindre till hans ädla och storslagna tankar än till det knaggliga skal, som omslöt dessa. Recensenten framhöll med synbart nöje författarens spegelfakterier, halfva antydanden, bombastiska stil, långa perioder och rikedom på digressioner, och hans slutomdöme blef, att Cygnæus, i saknad af allt skriftställarelugn, ej håller fantasins ystra fålar i tukt, utan låter dem i blind ifver rusa fram öfver allt, hvad de för tillfället möjligen kunna hinna — således ungefär det samma, som vi tidigare hört Runeberg privatim och utan småaktigt gyckel yttra om Cygnæi poetiska skriftställer.

En vecka derefter ryckte Snellman fram i samma blad med en antikritik, beträffande hvilken redaktionen sade sig ej i allo godkänna de deri uttalade åsigterna. Snellman ut-

tryckte sig lugnt och opartiskt, men sparade dock lika litet på skärpa mot recensentens småsinne som på värma för författaren. „Cygnæi skaldestycken“, sade Snellman, „äro sjelf-reflexioner, det är, de reflektera icke det objektiva, utan skaldens subjektiva känslor och lidelser“. De äro väl till ämne och anläggning djupt tänkta och egnade för poetisk behandling, äfvensom hans språk bildrikt och i viss grad lyriskt, men de nedtyngas af en, så att säga, minutios reflexion och i dem saknas, enligt recensentens känsla, rytmen och harmoni. — Afhandlingen om Runeberg täflar, yttrade han, i hufvudsaken — i bedömandet af Runeberg såsom skald — med hvilken vitter kritik som helst. Snellman visste sig icke hafva sett någon nymodig kritik på svenskt tungomål, som med författarens ens kunde tåla en jemförelse. Cygnæi dom likasom hans bevisning är enkel och klar, och han motiverar grundligt Runebergs förtjenst. Hans tadel är lika kärleksfullt som rättvist, och han röjer en varm och lefvande kärlek för det finska folket. Hans prosa är bildrik och behagade recensenten mycket mer än hans poesier. Vid hvarje steg gör han utflykter och inflåtar episoder, oftast af äkta humoristisk art. En ren humanitet genomgår det hela. Stil, bildernas rikedom och lärdom, den glada leken med det ringa och den kärleksfullt straffande handen påminna om Jean Paul, men perioderna äro långa, någon gång släpiga, utan tillbörlig vård och omsorg. Så dömde Snellman om Cygnæi första arbete.

Då man nu ser tillbaka på denna polemik, skulle man tycka, att Cygnæus hade bort finna sig genom Snellmans uppträdande mer än nog upprättad för en anonym insändares begabbelse, men hans ömtåliga hull kände mycket länge och med en viss martyrlig njutning svedan af de hugg och slängar, han emottagit för sitt första egentliga arbete.

Cygnæi obehag häröfver upprefs kort derpå genom ett elakt och smaklöst löje, hvarmed en likaledes anonym insändare till „Åbo Tidning“ för den 9 Maj 1838 förhånat

de oskyldiga verser, hvilka Cygnæus egnat de sångerskor, som medverkat vid uppförandet i Helsingfors den 22 April af Spohrs „Die letzten Dinge.“*) Denne begäbbare jemförde Cygnæus med den af Kellgren omsjungne Mathias Bjugg och hade gerna kunnat lemnas i sitt värde, så mycket hellre som redaktionen sagt sig ej dela insändarens åsigt, men Cygnæus upptog stridshandsken, i det han i „Helsingfors Morgonblad“ publicerade en synnerligen lång uppsats: „*Om vandalism i vitter kritik*,“ betalande här äfven för hvad han fått hålla till godo med i polemiken om „Jääkynttilät.“

Cygnæus framhöll här åtskilligt, både sannt och vackert rörande kritikens objektiva grund, men gick snart öfver till sin enskilda sak, anmärkande riktigt, att „en skrift hos oss emottages, så ser det nästan ut, mednöje endast därför, att den uppenbarar hos sin upphofsman en ny svag sida.“ Han frågade: „är det ej det djupa föraktet för allt författareskap, som uttalar sig i den lättsinniga stränghet, hvarmed man i sådana mål förfarer?“ Han klagar öfver, att insändaren funnit godt att „åt gränslöst hån uppoffra en man, som, hvad än från honom må kunna bortresonneras, åtminstone aldrig skall låta fräta ur sin själ en oändlig, odödlig kärlek till dik- tens ädla konst. Måhända har naturen nekat honom sina håfvor till dess utöfning, men så länge det är möjligt, att man på ett oädlare sätt kan misstaga sig, borde han inom sångens fridlysta helgedom få åtnjuta någon kyrkofrid och ej der blifva utsatt för lumpet gyckel.“

Under nedskrifvandet af sin artikel upparbetade han sig till allt större glöd och storslagenhet samt föreslog slutligen, „att recensenten måtte underkasta vår obehagliga tvist en utomlands skeende pröfning.“ På fullt allvar uppmanade han, att skiljedomarena skulle väljas bland Franzén, Atterbom, Nicander och O. Fryxell.

---

*) Se „Helsingfors Tidningar“ n:o 33, „Helsingfors Morgonblad“ n:ris 38, 39, 40, 41 och 43 äfvensom „Åbo Tidning“ n:ris 36 och 45 — för år 1838. Dikten läses på sidan 183 i nionde bandet af detta verk.

Insändaren besvarade Cygnæi sjutton spalter långa artikel med vanligt tidningsgläfs och slutar sin diatrib med det Stjernhjelmiska citatet:

„Den sijne seder och ord, sijne lyster och anfödde sinne
Inte vet håll' uti töm, styra fogligen, hyfsa, regera,
Han är en olärd man: vari doctor ell' hete magister.“

Det tyckes, som om Cygnæus, uttröttad af det förnyade klandret af hans vers, en tid bortåt afhållit sig från att dikta. Blott ett enda offentliggjordt skaldestycke från 1838 har man ännu att anteckna, nämligen dikten: „Vid Victor von Borns graf,“ hvilken äfven den hotades med en sträng och ytterst minutiös, anonym kritik, som dock ej intogs i pressen, men privatim meddelades Cygnæus. *)

Under de två följande åren 1839 och 1840 fann man något oftare i de helsingforska bladen nya skaldestycken af Cygnæus, de flesta dödsrunor; bland dessa sånger må erinras om de vackra dikterna: „*Vemodet*“ (Jag älskar dig, du tysta, bleka engel o. s. v.); „*Förbön*“ (En Niobe i utdöd lyckas verld o. s. v.) — förutom det stora promotionspoemet: „Den 20 Juli 1840“, med hvilket Cygnæus trädde fullmogen inför sitt land och hvilket därför bör anses som en vändpunkt i hans skaldelif.

Redan den omständigheten, att promovendi vid det finska universitetets 200-årsfest gåfvo Cygnæus i uppdrag att författa helsningspoemet bör hafva varit för honom en glad upprättelse för det hån och det tvifvel, han mött under sina tidigare steg på skaldebanan. Hans genius visade

*) Han öfversatte detta år några smärre finska folkdikter samt skref möjligen ännu en dödsruna. Se anm. till denna sida. Dessutom finner man i nr:is 99 och 100 af „Helsingfors Morgonblad“ för 1838 af honom ett slags „Teaterkritik“ i kåseristil öfver „Macbet“, som den 7 December samma år uppförts i Helsingfors.

sig ega inspiration och förmåga att motsvara förväntningarna, och det storslagna, allt igenom fosterländska poemet med dess fond af forntid och framtid, mot hvilken högtidsstunden klar och ljus aftecknar sig, intar ett högt rum bland hans samtliga dikter. Början af poemet är visserligen kuriös nog som naturmålning, men man glömmar dess egendomligheter för den äkta dityrambiska kraft, som uppbär dikten för öfrigt.

Produktivare blef Cygnæi poetiska ådra under de tre följande år, som föregingo hans resa till utlandet. Han sjunger ej mer „Fragmenter ur den bedragnes lif“, såsom han benämnde sina ungdoms dikter. Han ger sin samtid i stor stil hållna „Hjelteminnen“, bland hvilka „Hektor“, „Hannibal“ och „Scipio“ träda fram i skarp belysning; han höjer minnets fackla öfver våra egna krigare, öfver „J. F. Adlercreutz“ och öfver „Erik Slange“, hvilken han besjunger i toner, som blott kunnat klinga i ett finskt hjerta:

O stannen! Detta hjerta er ej hotar mer.

Det har förblödt: en trogen bild utaf

Det folk, som deri allt sitt mod, sin värma gjöt,

Att offra äfven lifvet städs beredt,

Se'n det på hjeltars vis allt annat djerft förlöst

För något, som det ansett kärlek värdt.

På olika sätt framträder denna hemlandston i andra dikter, så i „*God morgon!*“ så i „*Paavo Korhonen*“, så „*Vid en ynglings jordfästning*“, o. s. v., men alltid som en ren och djup återklang af de högre slag, som börjat klappa i nationens hjerta.

Om hans samtid uppmärksamt lyssnat till hans sånger från denna tid, skulle de i en och annan af dem ej kunnat undgå att lägga märke till ett förspel till dramatisk dikt-konst. Dylika anslag ljuda emot oss ur de på sitt sätt äfven dramatiskt hållna scenerna: „*Den tigande*“ och „*Fursthämnden*“ samt i den stort anlagda dikten: „*Segrarn och*

den fågelfrie“, hvori han ställer krigaren Alexander den store gentemot hans motkämpe, Greklands store talare Demostenes.

Under sin fleråriga vistelse i Fredrikshamn hade Cygnæus hunnit bli främmande för den unga generationen vid universitetet, men genom sina samtida akademiska kamrater, hans tillgifna vänner, kom han likväl inom kort i beröring äfven med de unga samt tillvann sig bland dem ett aktadt och älskadt namn. Redan den 7 Mars 1838, då savolaks-karelska „nationen“ begick sin årsfest, var han ombedd att vid densamma egna den tidigt bortgångne „landsmannen“ Rabbe Wrede några minnesord och han fullgjorde detta hedersuppdrag med stark känslofullhet, men värdigt och varmt samt i en *finsk* häfdatecknares anda. Man kan lätt föreställa sig, hvilket lifligt intryck detta fosterländska tal måste hafva gjort på den tidens studenter.

Med hans framtidsutsigter i hemlandet såg det fortfarande så mörkt ut, att han, sannolikt dock blott en flyktig stund, tänkte på att söka sig utkomst och verksamhet i Sverige. Denna plan öfvergaf han dock snart, men med allt större ifver omfattade han i stället sin älsklingstanke att „göra en pilgrimsfärd till Södern“ för att sedan offra sina krafter på vetenskapens och konstens altare. Han ville i södern studera bildande konst samt hade dessutom utkastat en plan att framställa „det högsta momentet af finnarnes historiska lif, deras deltagande i trettioåriga kriget“, för hvilket arbete „en längre vistelse på valplatserna för deras bedrifter vore ett oundgängligt villkor.“

Härom skref han redan i April 1838 till grefve Rehbinder med anhållan om understöd för en längre resa eller, ifall sådant ej kunde beviljas, „om rättighet att tillgodonjuta den för skollärare vanliga tjänsteårsberäkningen“, i det han

ej misströstad „att, äfven utan att bestrida någon egentlig tjänst, såsom literatör kunna bidraga åtminstone lika mycket till bildningen inom fäderneslandet som mången fänghuspredikant eller kollega från sin prediko- eller lärostol.“ „Utan utsigt till befordran inom preteståndet“, tillade han, „måste i hvarje fall framtiden te sig mörk för mina blickar.“

Rehbinders svar lät ej länge vänta på sig: redan i Maj afslog han, ehuru i huldrika ord, Cygnæi anhållan. Tillgångarne i Hans Majestäts finska handkassa — den enda, som i detta hänseende kunde anlitas — voro uttömda. Möjligen ett annat år. Cygnæus kunde, tillade greffen, alltid af honom påräkna ett förord.

Följande vår upprepade Cygnæus enahanda anhållan. Äfven ett ringa understöd vore honom oändligen välkommet. „Väl kan jag ej neka“, skrifver han, „att forna lyckligare förhållanden icke lärt mig den uppoffringen af lifvets behof, min nu varande ställning bjuder“, men denna resa är för honom en lifsfråga, och det finnes knapt någon uppoffring, menar han, som han ej skulle söka underkasta sig för att kunna förverkliga denna plan. — Minister statssekreterarens svar blef äfven nu afböjande.

Äfven en annan anhållan af Cygnæus såg sig Rehbin- der tvungen att afslå. Cygnæus hade nämligen beslutit „att inför ett bildadt auditorium af alla stånd“ under loppet af vårterminen hålla 20 à 30 föreläsningar öfver nyare allmänna historien inemot närvarande tid, med uppmärksammande af de märkeligaste fenomenerna i vitterheten under de tre sist förflutna seklen. *) Till lokal hade han anhållit att få begagna universitetets solennitetssal. Det var denna anhållan Reh- binder afslog, alldenstund Cygnæus ännu icke i vanlig ord- ning vunnit *venia docendi* vid universitetet. Mot denna lokala svårighet strandade planen denna gång, men fördes af Cyg-

*) Subskriptionspriset skulle bli för publiken och studentkårens medlemmar 12 rubel b. a. för hvarje person, („min egen likväl undantagen“ till- lägger han på de redan om hösten färdigskrifna anteckningslistorna).

næus lyckligt i land fyra år senare, såsom vi längre fram skola få se.

Dessa långa dagar af väntan på en löftesrikare framtid syntes likasom afpassade för Cygnæus till utarbetande af hans länge påtänkta disputation för docentur i allmänna historien, hvilken, visserligen brödlösa värdighet kunde bli honom ett trappsteg till erhållande af någon ordinarie tjänst vid högskolan. Till ämne för sin disputation hade han valt: *Hannibal och dennes betydelse för världshistorien*, eller, rättare sagdt, såsom ämnet under arbetets fortgång gestaltade sig för honom, denne kartaginensiske hjeltes *äreräddning* från honom, af romerska skriftställare påbördade fel och laster. Ämnet intresserade Cygnæus högeligen, såsom han ofta yttrade härom till sina vänner, men det kändes honom som ett block om foten, då han, efter tidens sed, nödgades kläda sina tankar i det döda romarspråket. Hans latin har dock, utan att vara klassisk och felfri, erkänts vara rätt lyckad, och man har sagt, att Cygnæi latinska prosa öfverträffar hans svenska genom klarhet och enkelhet: han var tvungen att nedlägga arbete äfven på *formen*, hvartill han annars aldrig kunde förmå sig.

Då Cygnæus fick så mycket af arbetet ur händerna, att det godt kunde gå och gälla som en disputation, lät han trycka detta såsom en första del af afhandlingen — den senare hälften utkom aldrig. Blott en fjerdedel af häftet handlar om sjelfva hufvudämnet, hvaremot han i det öfriga förnämligast uttalar sina tankar om en mängd klassiska historie-skrifvare, som yttrat sig om Hannibal, i synnerhet Livius och Tacitus, af hvilka han anser den förre såsom romarenas högste episke skald, den senare såsom deras ypperste tragiska. Cygnæus anförde hvarandra motsägende yttranden, som fälts om Hannibal och lemnar intet tillfälle obegagnadt att tyda allt till det bästa för sin hjelte, hvars äreräddning han antagit sig med den värme, som sedan alltid följde honom i dylika fall.

Disputationen *) ventilerades den 22 Juni 1839. Samma år den 17 Oktober utnämndes Cygnæus till docent i historien vid universitetet, vid hvilket lärosäte han sedan i en eller annan egenskap var fästad, 28 år eller till år 1867, då han som professor emeritus lemnade detsamma.

Medan Cygnæus som flitigast arbetade på sin disputation, började molnen på hans framtidshimmel något litet lätta sig. På hösten 1838 röntes han förtroendet att, ehuru icke österbottning, blifva vald till kurator för den sydösterbottniska nationen, och anhöll en deputation, anfordrad af skalden Lars Stenbäck, att han ville emottaga detta uppdrag, hvilket han äfven med nöje gjorde.

Vidare inträffade det på våren 1839, att M. Akian-der, som sedan 1836 varit rektor vid trivialskolan i Helsingfors, lemnade denna plats, och uppmanades Cygnæus af skolans inspektör, kyrkoherden E. A. Crohns, att söka den- samma „för att derigenom få en, ehuru liten, likväl oberoende, en verklig chefsbefattning, en trappa af gråsten att stå uppå och skåda omkring dig“, skrifver den gamla vännen till den Cygnæusska familjen. „Du är universitetet så nära och har vägen öppen åt tvänne ärofulla embetsmannalinier i befördringsväg och stannar qvar i tjänst uti det land, der ditt namn före din födsel redan var klassiskt ansedt.“ — „Hvad Sverige och utrikes orter hafva att erbjuda dig är höljdt i framtidens dunkel.“

*) Disputationens fullständiga titel är: *Commentationis de Hannibale pars prior indolem ejus a scriptoribus infamatam vindicatura*, 132 sidor i liten oktav. Arbetet bedömdes af J. V. Snellman i sista häftet af „*Spanska Flugan*“ och ansågs af honom delvis hvad uppräningen beträffar genialiskt. „Författarens språk och diktning“, säger han, „har, såvidt referenten förmår bedöma, en utmärkt skönhet med undantag af några utnötta sveticerande bilder.“ Han kallar arbetet mera en oration än en strängt vetenskaplig afhandling samt räknar det till den bättre delen af vår akademiska litteratur. — Samma disputation blef föremål för en längre recension i „*Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft*“ (utgifven af L. Chr. Zimmermann m. fl. i Giessen och Darmstadt), hvilken recension dock icke är lofprisande. Anmärkande flera brister, anser recensenten författarens bevisföring osäker och betvivlar de resultat, till hvilka denne trots sig komma.

Cygnæus, som denna tid sökt sin utkomst äfven medels privat-undervisning — sedermera statsrådet R. Frencckell, tog som student våren 1839 lektioner för honom — och som haft för afsigt att ansöka den efter A. Blomqvist på hösten 1838 lediga adjunkturen i literaturhistoria, hvarifrån han dock afskräcktes af den då för tiden dermed förenade vicebibliotekarie befattningen — hvilken han sjelf fann sig föga lämplig att sköta — följde Crohns uppmaning och befann sig den 7 Augusti 1839 i besittning af fullmakt på i fråga varande rektorstjänst, som då i lön åtföljdes af omkring 67 tunnor spanmål. Då trivialskolan, enligt k. förordningen af den 21 Juni 1841, blef förvandlad till högre elementarskola, utnämndes Cygnæus till rektor för detta läroverk, med åtnjutande af 525 rubel silfver i årlig lön.

Såsom rektor undervisade Cygnæus endast på högsta (fjerde) klassen samt 18 timmar i veckan. Läroämnena voro: religion (enligt Norbäcks lärobok); latin: Cicero, Virgilius och Cornelius; grekiska: Xenofons Anabasis; hebräiska: ur Genesis samt senare finska: „Kultala“ jemte Strelings, Böklins, Lindbergs och Stenbäcks grammatikor. En timme var anslagen till utdelning af latinska och svenska „scripta.“ Öfriga läroämnena på klassen sköttes af konrektor. Då dessa tvänne lärare emellertid egde rätt att med domkapitlets begifvande utbyta undervisningsämnen, synes Cygnæus stundom hafva undervisat i historie och geografi, möjligen också i något annat ämne.

Cygnæus hade lyckan att vid sin sida som medlärare ega ganska dugliga, skickliga pedagoger och af honom för öfrigt värderade män, såsom konrektorn, mag. K. A. Bygdén, hvilken år 1846 efterträddes af kollegan, mag. J. M. Hackzell, hvilken efter Cygnæi afgang 1854 blef rektor för läroverket; vidare sånglärarene F. A. Ehrström och E. A. Hagfors, gymnastikläraren F. W. Bergholm, med flera.

Trivialskolan i Helsingfors — den tredje i ordningen bland dylika skolor och med anor ända från år 1641, rättare sagdt från 1638, då det kungl. brefvet om dess grundlägg-

ning är dateradt — egde ännu, då Cygnæus fästades vid läroverket, det gamla skolhus af sten, som, uppfördt på stadens bekostnad åren 1754—1756, på sin tid utgjort en prydnad för staden. Nu mera blott ett minnesmärke af en förgången, torftig tidsålder, blef det raseradt, och skolan dömd att lefva på flyttande fot, inhyrd först i enkan Nordbergs gård, sedan för mycket lång tid i slagtaren Janssons gård vid Richardsgatan (midt emot Folkbiblioteket och läsesalen). Naturligtvis var detta ambulatoriska lif menligt för inrättningen, hvars behof de privata lokalerna föga motsvarade. Cygnæus underlät ej heller att på det varmaste framhålla behöfligheten af ett eget hus för skolan, men detta oaktadt förblef allt vid det gamla, ej blott under hans rektorat, utan så länge denna skola existerade.

Eleverna i Helsingfors trivialskola voro icke som kadetterna i Fredrikshamn hemma från våra mest bildade och bemärkta familjer; en adelsmans son var bland dem en sällsynt företeelse, och torde väl ingen af skolans lärjungar gjort hvad man kallar en lysande carrière. Väl funnos der åtskilliga söner af tjenstemän, men de flestas fäder hörde till den obemärkta klassen af smärre gårdsegare, borgare, handtverkare, vaktmästare och deras vederlikar. Många räknade ännu ringare anor. Flera bland de elever, som åtnjoto omedelbar undervisning af Cygnæus — ej blott stodo under hans rektorsvård — hafva dock uppvuxit till dugliga, aktade män, som lemnat spår efter sig äfven på andra banor än de praktiska, åt hvilka dock de flesta af Cygnæi lärjungar den tiden egnade sig.

Dessa gossar — raska och hurtiga för öfrigt — voro för lärarene ej lätta att handskas med. Cygnæus, hvars humanitet som skollärare nyligen vunnit vackra segrar bland de väl uppfostrade och disciplinerade unge kadetterne, sökte äfven i den helsingforska skolan tillämpa samma pedagogiska grundsatser med hederskänslan som främsta medel för vidmakthållande af flit och ordning bland piltarne, och detta på en tid, då färlan ännu spelade en mycket viktig

roll i uppfostringsmetoderna. Till en af våra äldre, redan bortgångne pedagoger — L. L. Laurén i Wasa — hade Cygnæus sjelf en gång yttrat sig i ämnet, *) och refererade åhöraren sålunda hans ord:

Cygnæus bemödade sig om att i sina rektoristers sinnen väcka en varm känsla för det rätta, en stark ambition, som icke tillät dem att göra något fult, något stridande mot moralens bud. Han lyckades deri så tillvida, att, om en elev förgått sig på något svårare sätt, ett allmänt ogillande från kamraternas sida drabbade den skyldige, så att han, mån om att ej utstötas ur deras umgängeskrets, korrigerade sig snart och visade en blygsselfull ånger öfver sitt beteende. Måhända var — såsom Cygnæus sjelf uttryckte sig — den *yttre ordningen* i hans skola ej synnerligen mönstergiltig i en pedagogs af gamla skolan ögon, men en *god anda*, så trodde han sig våga säga, förefanns i de ungas bröst och en hög tanke om en skolgosses pligter att vara en värdig son af fosterlandet och en bildningens trogne sökare.

Cygnæi personlighet och hans ord verkade dock icke lika lätt på de yngre skolgossarne som på rektoristerne på fjerde klassen. Flere af Cygnæi medlärare, bland dem äfven Ehrström samt Clas Collan fingo nogsamt erfara detta. I en skrifvelse af den 13 November 1841 delgaf den sistnämnde Cygnæus, det han nödgats aga ett antal elever.

„Största delen af vår skolorn,“ skref Collan, „utgöres af gossar af den lägre klassen. Att dessa hemma af föräldrarne oftast rättas med stryk, är en känd sak. Så mycket svårare blir det därför för en lärare att med blotta orden kunna få en sådan tropp ur sitt naturliga tröghetstillstånd, så länge de icke, såsom fallet slutligen blir i de högre klasserna af skolan, dertill uppsporras af egen ambition. Detta har gjort, att jag stundom sett mig tvungen att bli exekutor, hvilket alltid förblifver det enda, hvarigenom lärarekallet förefaller mig mödosamt.“

Collan säger slutligen sig fullkomligt veta värdera den grannlagenhet, hvarmed Cygnæus i all kamratlighet behandlat en sak, till hvars upptagande han, såsom förman, både egt rätt och varit skyldig.

*) Se uppsatsen: „*Fredrik Cygnæus som skolrektor*,“ införd i n:o 66 af „Åbo Underrättelser“ för 1881, aftryckt i n:o 60 af „Morgonbladet“ för samma år.

Äfven Cygnæus såg sig någon gång tvungen att gripa till färlan. Den 21 Mars 1841 antecknar han lakoniskt i sin almanacka: „Måndag: utdelade jag de första handplaggor för bullrande i kyrkan. Lycka till god continuation“, tillägger han, dock torde en sådan låtit vänta på sig.

Äfven i denna läroanstalt likasom i kadett-kåren sökte Cygnæus med liffulla och af eleverna med stort intresse åhörda föredrag komplettera det ytterst knappa vetande, dessa kunde ur läroboken erhålla om Finlands historia, sökande att redan tidigt väcka hos gossarne kärlek till fosterlandet. Trogen sina traditioner begagnade han sig stundom af lämpliga tillfällen att hålla något längre tal från skolans kateder. Så godt som alla dessa hafva gått förlorade. Af hans inträdestal i September 1839 finnes ett fragment i behåll. Fullständigt af trycket utgifvet år 1843 är det tal, han höll på „Luciedagen“ 1841 *) Det utgör ett talande vittnesbörd om Cygnæi vana att med ordets makt inverka på sina skolgossar samt om hans aktningsfulla och vänskapliga sätt att samverka med sina medlärare. Det ger äfven några inblickar i hans pedagogiska åsichter — så trodde han för sin del, att menskligheten hade varit bättre om „Hellas härjiga tungomål“ intagit den plats i lärdomsskolan, som eröfrats af Roms, och han gladde sig innerligt öfver att „fosterjordens ljufva språk“ omsider skall inträda i landets lärosalar, främst i denna, „stöld i medelpunkten af en nejd, öfver hvilken hvilar förbannelsen, att fäderneslandets språk för densamma är ett främmande.“

Af detta tal framgår tydligt, att Cygnæus fattat sin ställning till skolan såsom den af en faderlig väns. Erfor han också mången gång glädje af denna sin hållning, hade han dock otaliga gånger ledsamheter af sina „Johanssöner“, såsom han skämtande plägade benämna dessa elever i anled-

---

*) Den 15 December, dervid han installerade till kollega superior herr L. Broman och till kollega tertius mag. J. M. Hackzell. Härmed kompletteras anmärkningen på sidan 518 i bandet V. I samma band, sid. 59, finner man sjelfva talet.

ning af detta i matrikeln ofta förekommande slägtnamn. *) I medeltal var elevernas antal 100 i terminen — högst 114, minst 87 — och denna hop skolgossar var manstark nog att tillställa bullersamma upptåg i det då för tiden ännu småstadslika Helsingfors, hvarför rektorn skriftligen och muntligen besvärades med klagomål öfver deras bragder. I de flesta fall emottog Cygnæus dock slik klagan med majestätiskt lugn.

Besvärligare var för honom den oupphörliga vexlingen af memorial från domkapitlet och de „ödmjuka memorial“ till svar på dessa, hvilka voro en följd af, att en i lifvets alldagliga bestyr så föga bevandrad man som Cygnæus handhade de med rektorstjensten följande åligganden. Hans statistiska redogörelser, hans räkenskaper, hans kassaförvaltning m. m. lemnade rum för städse återkommande påminnelser af lindrigare eller strängare art, hvilka ofta nog föreföllo Cygnæus mäktiga småaktiga, hvarför han — med i grunden ringa respekt för vännerna och bröderna i det högvördiga domkapitlet i Borgå — ofta med blott lätt dold ironi „hade äran“ att besvara desamma.

I ett af sina „ödmjuka memorial“ — i anledning af att domkapitlet anbefalt honom att utsöka eller sjelf godtgöra skolkassan för ett lån på omkring 200 rubel silfver jemte förfallna räntor för 7 år, hvilken summa det dock var omöjligt då mera för Cygnæus att indrifva — utlade han rätt humoristiskt de för en skolrektor behöfliga extra ordinarie „fallenheter, färdigheter och skickligheter.“

Han borde, skref han, vara vuxen och kallad att fungera såsom ett slags adjutant hos herr statsrådet m. m. Jakob Grot i dennes egenskap af befordrare utaf och ifrån för de ryska studiernas flor, förkofran, utbredning

*) En elev med detta namn, Alexander Johansson, utdemitterad till Kuopio gymnasium, underhöll Cygnæus derstädes med sina knappa medel och hade om honom en faderlig, af ynglingen djupt uppskattad omvårdnad ännu under dennes första studentår, hvarefter den unge mannen tyckes ha försvunnit i obekanta öden — enligt ett rykte lär han ha begifvit sig till Amerika.

i detta land samt stå till ansvar, då dennes brinnande nit för den goda saken stundom svikits af hans krafter eller lyckan: (jemsför härom det högvördiga domkapitlets memorial af den 13 Juni innevarande år — 1849). Vidare borde rektor vid en elementarskola i sig förena de kapaciteter, som utmärka bokhandlare, bibliotekarier, notarier och protokollsekreterare af allehanda slag samt ytterst äfven de egenskaper, man med skäl söker hos en uppboords-skrifvare, en bankodirektör, en inspektor *ararii* eller räntmästare, en ombudsman, sakdrifvare, exekutor m. m. Då jag nedslagen besinnar inskränkt-heten hos de svage dödlige i allmänhet och skolmästarene i synnerhet, tränges jag här till den sorgeliga slutföljden, att få människor torde framte en personifikation af föreningen utaf alla ofvanuppräknade fullkomligheter och företräden. Hvad jag åtminstone med visshet känner och med den undergifvenhet, som vederbör, under utslaget af mensklighetens oblidkeliga ärfdebalk erkänner, är detta: på min ringa lott har ingalunda fallit lyckan att förmå uppnå idealet, hvilket pligtskyldigast bör föresväfva en finsk elementarskolas rektor, sådan han borde vara. — Hvad, som i synnerhet gör känslan af ifrågavarande brist på lycka tröstlös är den öfvertygelsen, att ju afgjordare och oemotståndligare en mans kallelse förnimmes till literatur och vetenskap, desto mer måste den komplexus af kapaciteter, hvars *corona virilis*, enligt nu gällande åsichter, hufvudsakligast borde pryda en skolrektor, härjas och försvagas.“

En annan gång — år 1850 — hade han åt en handtverkare, som målat pulpeter för skolans räkning, utbetalat 104 rubel, då kostnadsförslaget upptog endast 101 rubel, hvarför anmärkning gjordes af domkapitlet och besvarades af Cygnæus med förklaringen, att målaren föreställt sig, att „20 st. nya pullpalter (!) målade med oljefärg å 5: 20 per st.“ skulle gäldas tillbörligen med 101 rubel silfver. Vid närmare eftersinnande trodde mannen sig dock komma sanningen närmast, då han beräknade summan till 104 rubel „och får undertecknad härmedels ödmjukast anhålla om öfverseende för det han ej genast sökte göra rättmätigheten af detta räkningssätt gällande.“

Roliga voro äfven de små fejder i form af humoristiskt affattade utanordningar och dylikt, han utkämpade med den rigoröse och Cygnæus såsom affärskarlar djupt ringaktande landssekreteraren, kammarrådet H. Gylling, förklarande sig „så villig som skyldig att uppoffra en påbjuden formalitet“

(vid utbekommande af skolans hyresmedel) „åt hans sinneslugn“ o. s. v.

Cygnæus skulle otvifvelaktigt hafva åsamkat sig flera verkliga ledsamheter, om han ej haft trofaste medhjelpare och rådgifvare i alla dessa sina praktiska bestyr i medlära-
ren K. Nylenius samt förnämligast i notarien vid sjelfva domkapitlet, Adolf Sirén, till hvilken han oftast sände sina redogörelser i koncept till granskning, hvilka han återfick korrigerade, hvarefter han trygt vågade afsända dem i embetsväg. Vännerna verkstälde sina rättelser och anmärkningar så grannlaga, så faderligt och vänligt, att man deraf bäst tror sig kunna fatta, huru bortkommen Cygnæus var i slika verldsliga bestyr, ehuru han måhända ej alltid gerna erkände detta. Så tröstar honom Sirén år 1850, då Runeberg afträdde rektoratet vid Borgå gymnasium med dessa ord: „Runeberg har svettats blod dessa dagar. Nog har han utdunstat både nya och gamla synder. Ty det är ej litet bekymmer att aflemna rektoratet. Sjelf förundrar han sig öfver den marterande omsorg, han måste vidkännas, då han i alla fall icke sjelf kan uträtta en enda sak af alla dem, som göra honom vända“ — utan måste öfverlemna sådant åt andra. „Så är det här i världen,“ tillägger Sirén tröstande; „gåfvorna äro mångahanda och embeten likaså. Den ena är teoretikus, den andra praktikus.“

Vid anträdandet af sin utrikes resa 1843 erhöi Cygnæus tjänstledighet, som sedermera ett par gånger ytterligare förlängdes, sista gången, på det att han, såsom Runeberg i konsistorium yttrade, skulle „få fria till ett fruntimmer (drottning Kristina), som likväl för tvåhundra år i Herranom var afsomnad.“ — Rektorsvården handhades under tiden först af Bygdén, sedan af Hackzell, som i bref af den 9 November 1846 skrifver till honom följande om medlärarne och eleverna: „Broman går i sin adertonåriga zobel, Ehrström gör hjertat vekt och Bergholm lär gossarne à la Taglioni. De öfriga äro unga namn, hvar för jag förbigår dem med tystnad. För öfrigt lefver skolan ett skenlif. Lärarne ha försökt att följa den af bror beträdda banan. Ungdomen gör

derför granna examina vid sitt inträde till gymnasium. De tre divisioner, som härifrån afgått, ha vid sin inträdes examen till gymnasierna i Borgå och Kuopio intagit hedersrum. Och likväl, tack vare mästaren, hänger färlan dammig på väggen! Anden, det är den, som lefver och leder. Det röjde sig tydligast härom qvällen, då jag efter slutad bönestund helsade dem från deras rektor med orden: „Hans hjerta har slagit lika varmt för eder på Alpens snö som under Siciliens sol.“

Efter sin återkomst till Helsingfors i November 1847 fick Cygnæus åter fortsätta med att i något mer än fem år sköta sin skolrektorstjänst, hvori honom dock under större delen af denna tid beviljades särskilda lättnader, så att egentligen endast sjelfva rektorsvården, utan undervisningsskyldighet, hvilade på hans skuldror. *)

Från denna tid torde ej mycket vara att här omnämna rörande hans verksamhet vid skolan. Tjensten synes hafva känts honom allt mera tung och förlorat i intresse, efter det nya planer och större literära uppgifter börjat upptaga hans sinne, och med lättnad måste han hafva lemnat in sin afskedsansökan, då han den 21 Januari 1854 utnämndes till professor vid universitetet. Han tog också ett snällt afsked af eleverna, af hvilka några kort förut gjort sig skyldige till svårare förseelser samt öfverlemnade dessas beifrande åt sin efterträdare, som grundligt lär ha skakat dammet bort från den dittills pensionerade skolfärlan.

*

Det är redan omnämndt, att Cygnæus på hösten 1838 utsågs till kurator för sydösterbottniska studentafdelningen. **) Den forna, stora österbottniska afdelningen hade ett

*) Här må nämnas, att Cygnæus från 1 Aug. 1849 till 10 Sept. 1851 handhade den ordföranden i söndagsskolans direktion åliggande befattningen.

**) Efterföljande teckning af Fredrik Cygnæus som kurator för de österbottniska studenterna stöder sig i många fall på följande skrifter: „*Minnen från skolan och universitetet*“ af L. L. Laurén, Stockholm 1877; samma författares uppsats i nr:is 53 och 54 af „Åbo Underrättelser“ för 1881: „*Fredrik Cygnæus som österbottniska afdelningens kurator*“, Z. Topelii tal vid afdelningens årsfest 1889, infördt i Nya „Pressen“, n:o 309 A för sagda år.

år tidigare af „politiska skäl“ blifvit styckad i två till nume-
rären mindre och „mera maktlösa“ korporationer. Till kura-
tor för nordösterbottningarne var Snellman utsedd, men han
tredskades att emottaga befattningen samt reste dessutom
1839 till utlandet, hvarför äfven denna afdelning 1840 utsåg
till t. f. kurator Cygnæus, som sålunda kom att stå med hela
den „fördelta afdelningen“ i ett nära samband ända till 1849,
då han på våren nedlade sin kuratorsbefattning. Tiderna
hade emellertid förändrat sig, och de bägge afdelningarne,
hade på våren 1844 blifvit återförenade. — Inspektor för
sydösterbottningarne var G. G. af Hällström, nordösterbott-
ningarne åter J. J. Tengström (hvilken efter 1844 innehade
inspektoratet öfver hela afdelningen till år 1848) — tvänne
män, vid hvilka Cygnæus var fästad med starka band af
vördnad och kärlek. *)

Sydösterbottningarne, hvilka till först fattat det stor-
slagna och med det österbottniska lynnet beslågtade i Cygnæi
personlighet, öppnade broderligt sin eljes slutna krets för
„främlingen.“ De kallade honom med stolthet sin adopterade
landsman, och Cygnæus tog med ej mindre stolthet säte och
stämma i „den finska intelligensens riddarehus“, såsom han
älskade att benämna Österbotten. „Jag är född tavastlän-
ding“, plägade han säga, „men jag har *den äran att vara*
österbottning.“

Med en helsningssång, författad af *J. H. Roos* **) och
afsjungen på melodin: „Upp genom luften, hän genom haf-
ven“ emottogs den nye kuratorn af sydösterbottningarne,
och gick denna hjertliga hyllning, hvarpå Cygnæus satte
högt värde, sedermera såsom ett vackert ackord genom den
ostörda harmoni, hvilken rådde mellan österbottningarne och
Cygnæus allt intill dennes resa utomlands år 1843.

*) Efter Tengström blef F. Woldstedt afdelningens inspektor åren
1848—1852, då afdelningsväsendet upphörde och fakultetsindelningen blef
ensam gällande — officiellt åtminstone.

**) Jakob Henrik Roos, född 1818, sedermera prost i Ingå, utgaf
kort derpå åtskilliga dikter.

Denna helsningssång lydde:

Broder, då minnet af forntida dygden
Lifvar hvar ande och gläder hvart bröst,
Helsar dig sonen af nordiska bygden,
Hjertligt dig helsar hans tacksamma röst.
Pohja dig bjuder en moderlig famn,
Nämner med kärlek, o broder, ditt namn.
Kallt är i Pohja; i snöhöljda dalar
Lågar dock känslan bland drifvorna varm.
Minnet med stolthet och glädje omtalar
Nordiska blommor, det slöt till sin barm.

Du, som så broderligt räckte oss handen,
Du, som med stolthet vi nu kalla vår,
Visa den unga, den sträfvande anden,
Sanningens fana, vid hvilken du står.
Pohja till allt, hvad det bar i sin famn
Ädelt och storsint, skall lägga ditt namn.
Sanningens kämpe, må mörkret försvinna
Långt ifrån vandrarens tröttsamma stig!
Glad må han målet för mödorna finna!
Skål för det sköna, det sanna och dig!

Det dröjde ej länge, innan Cygnæus fick i spetsen för österbottningarne bestå en het dust, just enkom i deras tycke.

Minnet af Porthan och ett tacksamt erkännande af hvad han gjort för den finska nationen började tränga sig fram i högskolans unga sinnen, främst bland österbottningarne, hvilka i tiden räknat honom till de sina. Hundrade årsdagen af hans födelse instundade — den 9 November 1839 — och man hade börjat att tala om att festligt begå denna dag inom den österbottniska studentkretsen. Planen var dock endast löst framkastad, då Cygnæus greps af idén och såg saken i stort. Likasom Porthan ej lefvat endast för Österbotten, utan för hela sitt land, så tillhörde det hela den finska studentkåren, ej blott österbottningarne, att fira hans sekularminne.

Detta förslag antogs med glädje af samtliga afdelningar, men ådrog sig i hög grad den då varande vice kanslern,

adjointen hos generalguvernören, A. A. Thesleffs misshag, som ansåg, att en sådan tacksam hågkomst af den „svenske professorn“ Porthan innebure ett slags glömska af undersåttlig pligt. Han vägrade helt enkelt tillstånd till festens begående och fann sig föranlåten att öppet förklara förslagets upphofsman, den af honom länge misstänkte, „exalterade“ Cygnæus för en ganska vådlig person. Han lät också uppkalla Cygnæus till sig och förständigade honom, att, derest han icke förhindrade denna Porthans fest, skulle hans just denna tid väntade utnämning till docent uteblifva, och han riskera hela sin framtid vid universitetet. Ja, den gamle, lojale krigaren lär i hettan till och med låtit undfalla sig något ord om Sibirien såsom ett ofelbart skrämskott i hans tycke.

Sedan österbottniska afdelningarna genom en stor deputation låtit underrätta vice kansler om, att icke Cygnæus, utan afdelningen i dess helhet önskade fira en fest till Porthans minne, lugnade sig den gamles farhågor småningom så tillvida, att han tillät, det den tillämnade allmänna studentfesten förvandlades till en för nord- och sydösterbottningarne gemensam afdelningsfest, den första i den långa raden af inom denna afdelning sedan dess firade årsfester på Porthans födelsedag, den 9 November.

Främst bland alla dessa, ofta mycket vackra ungdomsfester har den första qvarstått som ett idealiskt minne för alla, som deltog i densamma. Det var en pingstdags stämning, en hänryckningens dag för de unga, och med glad häpnad tänkte den tidens gamle män: hvad skall väl blifva af dessa ynglingar?

Glanspunkten i denna högtidliga fest var, sade man, Cygnæi tal för Porthans minne jemte hans, på en för tillfället af Ehrström komponerad melodi afsjungna verser: „Porthans namn“:

„Intet namn, så kärt och vänligt klingar
Som Porthan, ditt faders namn.“

Cygnæi tal*), säger Topelius, „var ett varmt och högstämmt minne af den frejdade läraren. När man läser det tryckt, förekommer det snarare blekt och kallt. Cygnæus måste alltid höras för att förstås rätt. Hans hänförande makt öfver ungdomen låg i talets inre glöd, i stämmans utomordentliga böjlighet att kunna nyansera känslan i dess finaste skiftningar från vreden och föraktet ända till de mest rörande uttryck af beundran och kärlek. Det var hjerta och kraft i hvarje ord, och därför tog det alla med storm.“

Porthansfesten var en epokgörande högtid, den verkade förädlande och höjande framåt i tiden, intyga alla, som minnas den, och starkare än kanske dittills någonsin klappade då finska studenters hjertan samfäldt för allt hvad lifvet eger renast och högst.

Det var också då Cygnæus sade dessa ord: „de, som efter 100 år fira Porthansfesten skola säga om oss, att den, hvilken, om också blott för ett ögonblick, har lefvat för det, som lifvet eger ädlast och bäst, den har icke lefvat förgäves.“

Genom sitt uppträdande före och vid denna Porthansfest blef Cygnæus i långa tider framåt en gunstling hos studenterna och icke minst hos de österbottniske, som förmli-gen buro honom på sina händer. De sågo nu i honom en äkta österbottning i hjerta och håg och visste, att de kunde ha förtroende för en man, som åsyftade blott sitt lands bästa.

Cygnæus, som allt från studentåren kraftigt anslagits af den klara, säkra, dådkraftiga intelligensen och det öppna, raska väsendet hos Österbottens söner och som i sitt dagliga umgänge dragits till Ahlstubbe, Runeberg, Snellman, Nervander och andra från Norden komne studenter, hyste från första stunden, han blef kurator för österbottningarne, samt hela lifvet igenom den varmaste välvilja för dem; han

---

*) Se fjerde bandet, sid. 53. Verserna igenfinnas på sidan 93 i nionde bandet.

fattade dem så väl med alla deras förtjenster och brister, vare sig att popularitetens fläktar smekte den alltid enslige mannens känsla, eller att dagens vind var stick i stälf, såsom det längre fram stundom hände.

Cygnæi förkärlek för österbottningarne var allmänt och tidigt bekant, hvarom äfven en anekdot, berättad af en student från 1840:talet, *) bär vitne

Det var en inskriptionsdag, och studenterna stodo som vanligt före högtidlighetens början samlade i skockar på universitetstrappan. Då sågs Cygnæus komma öfver torget med sin venetianska kappa efter vanligheten pittoreskt hängande öfver axlarna och med förteckningsrullan på sina afdelningsmedlemmar under armen, hvarvid en student yttrade åt sina kamrater: „Se, der kommer rektor Cygnæus så stolt med sina österbottniska guldgossar under armen.“

Under sina fem första kuratorsår utvecklade Cygnæus inom afdelningen ett literärt lif, ovanligt för den tidens studenter, och samlade de unga till extra möten, vid hvilka sång och vittra idrotter hörde till programmet för aftonen. Detta intresse ledde till utfästande af premier för täflingskrifter samt slutligen till utgifvandet 1843 af första häftet af den österbottniska, ännu utkommande ströskriften: „*Joukahainen*, läsning i vexlande ämnen“, till hvilket häfte han förstod att förskaffa värdefulla bidrag af Franzén, Runeberg, Stenbäck och Topelius, hvarjemte han sjelf lemnade kalendern det bästa af sin andes rika håfvor.

Laurén intygar, att Cygnæus städse hade ett vaksamt, faderligt öga på afdelningsmedlemmarnes sedliga lif. Samme minnestecknare skref år 1860 en hjertlig helsningssång till den forne kuratorn, hvarur här må anföras ett par verser, hvilka tyckas sannt teckna det humant uppmuntrande och förädlade inflytande, Cygnæus utöfvade på de unga. Benämmande honom „österbottningarnes far“ under dessa tider, säger diktaren:

*) L. L. Laurén.

Så satt du, hög och vis, ibland oss der
I forna tider vid det runda bordet,
En ljusets kämpe mot de villors här,
Och ständigt visste du det rätta ordet,
Som ynglingsskaran drog mot ljuset fram
Och bragte hvarje mörkrets dåd på skam,
Så vänlig mot hvar sträfvan, fastän svag,
Så sträng mot hvarje mörkt, oädelt drag.

Hur månet öga svälde ej som mitt
Af tjugningstårar, när du vapnet förde
För sannt och skönt — det vapnet, som är ditt,
Det manligt sköna *ordet*, som allt rörde.
Hur voro vi ej stolta öfver dig!
Hvem ville ej dig följa på din stig,
Der skönhet, ljus och sanning, fosterland
Du viste oss med omotståndlig hand.

Bland alla de mål, som Cygnæi rika hjerta och snille uppstälde för den akademiska ungdom, som närmast var anförtrord åt hans ledning, stod för honom främst det hängifna arbetet för det finska fosterlandet, hvars morgongryning då höll på att sprida sin dager i de ungas tillitsfulla bröst. Detta mål talade ur Cygnæi uttrycksfulla blick, ur hans ännu uttrycksfullare stämma, och hans varma fosterlandskänsla gjöt en idealisk glans kring hela hans uppträdande. Låtom oss lyssna till några ord, som han inför afdelningen framlade i Maj 1842, efter det han och de unga öfvervarat jordfästningen af en kamrat, hvilken, bruten af mensklig svaghet, sjunkit i en med sorg bäddad graf. Ur den namnlösa, tårlösa grafven höjde sig dystra, sjelfanklagande röster, men försoningen byter dem för de unga, som öfvervarat den hemska „förmålningsakten“ med döden, till en ed att manligt kämpa för lifvets högre makter:

Då har ej heller han förgäfvess lefvat.

Och med frigjord blick såg skalden bort från grafven
och mot det varma lif, som pulserade omkring honom, sä-
gande åt de unga dessa sköna ord:

Så armt är intet ynglingshjerta, att
Det icke kunde dermed famna djerft
En verld af ädel kärlek, jemte hvilken
För lumpen sträfvan rum ej återstår;
Så svag ej mättes någon ynglings kraft,
Att den ej mäktade ett mål sig resa,
För hvilket det är ljuft att dö och lefva.
Ett mål mer ädelt, mera skönt än det,
Som vinkar Finlands ungdom till sin klarhet
I dessa stunder, höjs för intet folk.
En känsla, som den första kärlekens
Så ren, så varm går genom dennas hjerta.
Och fosterjorden famnar ungdomskänslan,
Der allt, hvad minnet eger högst, och hoppet
Har ädlast, ila till hvarandras möte.
Hvem känner ej i sina bästa stunder
Sig säll att hafva skådat dagens ljus
I så'na dagar! Hvem ej prisar glad
Sin lycka att deri få lefva, verka —
Hur ringa kraft än honom vardt beskärd!
Hvad mod än klappa må uti ens barm,
Hvem egde väl det mod, som kastar bort
Sin bästa arfvedel: sin rätt, sin pligt
Att, medan dagen varar, kämpa fridfullt
Med tankens eller handlingarnes vapen —
Uti en ringa eller vidgad krets —
Blott för din välfärd, hulda fosterjord,
Som bar vår vagga och som bär vår graf!
Ej tungt det kännas bör ju att få offra
Åt dig sitt lif i långa år af mödor
Och af försakelse. — Hur lätt det vore
Att offra det uti en högtidsstund
Af härlig handling för din lycka, moder!

*

Sitt mångsidiga intresse för österbottniska afdelningen
ådagalade Cygnæus äfven genom sitt om varen 1842 fram-

kastade förslag om uppbyggandet af ett eget hus för den samma, ett eget „nationshus“, *) hvilken plan i brist på pengar dock ej kunde förverkligas. De hem, från hvilka de flesta af dessa ynglingar utgått, voro just ej rika på denna jordens goda och ej heller då ännu vana att, af sitt ringa öfverflöd öfver det nödvändigaste, offra för allmänt nyttiga ändamål.

De österbottniska studenterna lefde den tiden sparsamt, men medellösa som de voro, blefvo de ofta tvungna att genom lån af gynnare och vänner söka draga sig ur sin förlägenhet. Äfven Cygnæus anlätades i sådant ändamål ej sällan af dem och förhjelpste dem alltid gerna, då han det kunde, med något tillfälligt lån ur sin klena kassa.

Lika hjälpsam var han under hela den långa tid, han sedan stod i intimare beröring med den akademiska ungdomen. Han torde också haft mindre skäl än mången annan af hans medbröder vid universitetet att ångra sig detta, ty respekten för Cygnæus var så stor, att till och med mindre ordentliga betalare uppbjodo all sin förmåga att i främsta rummet afbörda sin skuld till honom. Herre öfver det muntliga och skriftliga ordet och med anlitage af sina många tjenstvilliga vänners medverkan stälde han äfven — bättre än man vore böjd att tro — så till, att han ej blef lidande på sin hjälpsamhet, om blott någon utsigt förefanns att, om också efter många års förlopp, återbekomma hvad honom tillkom. Hans utmärkta minne stod honom dervid bättre bi än de papperslappar, på hvilka låntagare plägade uppteckna vanligen endast sitt namn, summans belopp samt dagen för lånets upptagande. Dylika värdepapper lyckades han dessutom sällan finna rätt uppå i den behagliga oreda, hvari alla hans öfriga handskrifter städse befunno sig, hvarför äfven efter hans bortgång en mängd dylika öfveråriga „skuldsedlar“ anträffades, de flesta undertecknade af män,

*) Se bandet V, sidan 555, der den af Cygnæus uppsatta vädjan till österbottniska landsmäns offervillighet för ändamålet läses.

som länge varit ekonomiskt oberoende och troligen på bestämd dag återbetalat de små ficklån, de på 1850- och 1860:alen erhållit af Cygnæus.

*

Af de många, många tillfällen, högtidligare eller mera förtroliga, vid hvilka Cygnæus som kurator talade till sina österbottningar, hafva till våra dagar endast spridda genljud förnummits, om man frånser det tryckta talet vid den Porthanska sekularfesten. Till en kurators sedvanliga åligganden då för tiden hörde att vid afdelningens årsfester yttra vörd samma ord till hennes inspektor samt i främsta rummet till universitetets rektor, om han var bland de närvarande gästerna. Likaså egnades af de unga en skål åt kurator, hvilken denne besvarade med ord, riktade till samma studentkrets. Denna sed iaktogs äfven inom den österbottniska afdelningen, men af alla de många skåltal, Cygnæus således efter all sannolikhet höll vid årsfesterna 1838—1842, finnas endast tre i behåll, alla från det sistnämnda året och af dessa endast ett enda fullständigt. Detta må såsom ett minne från dessa tider här intaga sin plats, försvarad äfven deraf, att detta tal är egnadt den celebre vetenskapsmannen, den uppriktigt vördade inspektorn professor G. G. Hällström, då 67-årig och samma år af studentkåren hyllad i egenskap af femtio-årig student. Talet lyder:*)

Då jag nu utbeder mig att få föreslå en skål, som i hvarje hänseende är den första, tviflar jag ej, att hvar och en deltagar deri med samma känslor, som jag proponerar densamma. Ty ehuru det egentligen är på syd-österbottniska afdelningens vägnar, som jag har den äran att för dess vordne inspektor föreslå den, angår ju dess föremål alla lika nära. När fråga är om att frambära vår hyllning för honom, då falla gränsorna tillsammans, som söndra södra Österbotten från det nordliga. Vi samla oss alla kring honom liksom skarorna vid en skördefest kring linden, förbi hvilken vexlande vin-

*) Se för öfrigt anmärkningen till denna sida.

dar och blixtarne skonande gått redan länge, och hvilken står i sitt inre lika frisk der ännu som då den föddes.

De tider, hvilka vi från barndomen vant oss anse såsom universitetets gyllene tider, voro ju de, då han redan begynte verka. Hans skönaste ungdomsminnen äro ju förenade med Auras egna. Det var då, när Porthan och Tengström forskade, när de väckte högskolan till ett nytt, oanadt vetenskapligt lif och då Franzén sjöng och förtjusade. Dessa män skänkte honom redan sin aktning, och de år, som sedan gått, hafva stegrat den till en vördnad, den framtiden ej skall jäfva. Huru månet akademiskt slägte har han ej sedan dessa tider sett komma och gå, men med dem har icke hans deltagande för den akademiska ungdomen dragit hädan. Han triffes ju ännu bland oss och dröjer gerna i vår krets. Han, universitetets Nestor, glädjer sig åt namnet af den äldste studenten. På honom röjer sig oförminskad det akademiska lifvets föryngrande, hesperidiska kraft. Hvem skulle ej ur djupet af sin själ önska, att äfven, när åren snöga sina drifvor i hans lockar, de ej må lägga sig kylande på hans hjerta. Mätte han fortfara att vilja oss väl som hittills.

När I hasten till edra hembygder, kunnen I ju icke hemföra någon mera välkommen helsning än den från honom till edra fäder. Och de släkten, som efter oss skola göra sin vallfart till Finlands högskola, skola tidigt lära sig att för honom hysa den ljufvaste känsla, som i ett människobröst kan andas, den att ära och vörda det vördnadsvärda. Det är med dessa känslor vi dricka en skål för professor Hällströms fortfarande välgång.

Ofta återkommande voro äfven de upphöjda glädjestunder, då nyss blifna studenter helsades vid bålens rand, på det välbekanta Kaisaniemi, af kurator välkomna till afdelningen. Cygnæi ord vid dylika tillfällen voro helt visst icke hans minst anslående, och deras andemening trängde djupt in i ynglingarnes hjertan, men vare sig, att dessa ord föllo i fruktbar jord eller på hälleberg, så glänste de i allt sitt färgskimmer mot ljuset blott ett flyktigt ögonblick för att i det nästa som gulnade löf föras bort på glömskans våg.

Ett af dessa helsningstal finnes dock vackert refererat af Laurén; det var stäldt till de österbottniska ynglingar, som jemte honom den 17 juni 1841 erhöilo studentlyran. Laurén för oss ut på verandan på Kaisaniemi, der de fyllda glasen omgifva bälén.

„Då framträdde ur salongen“, berättar han, „en man af undersätsig växt och med yfvida polisonger, tog ett af glasen och, medan han fäste sin

varma och djupa blick på oss ynglingar, började från hans läppar flyta ett af dessa djupttänkta och eldiga tal, med hvilka han så många gånger tjsat ynglingahjertat. Det var *Fredrik Cygnæus*, som i sin egenskap af österbottningarnes kurator helsade oss välkomna till denna afdelning. Som de flesta af oss voro från Vasa skola utgångne, förde han vårt unga minne tillbaka till den lärosal, der Runeberg en gång sutit och så nyligen vi, för att sedan bjuda oss in på framtidsvyer i de höga lärosalar, der vi nu såsom välbestälde akademiske medborgare skulle få dricka vetenskapens stärkande mjöd och lyssna till häfdens höga runosång om forntida fromhet, ära och tro; der vi skulle få höra Linsén så vackert tolka romartankarne, Rein berätta om fädrens bragdfulla lif på slagfälten och om de frostömma åkrarne i ödemarkerna, Geitlin lära det språk, på hvilket berättades sagorna från „Tusen och en natt“, Nordström utreda vår sekelgamla samhällsbyggnads historia och Hällström tolka naturens under och lagar med mästartens höga allvar och klassiska lugn. — Djupt trängde orden, de vigda, in i vår själ, och huru klapade icke vårt hjerta, då han bjöd oss svära ljusets fana trohet och egna vår håg åt studiernas allvar, i liflig hågkomst af våra pligter mot Gud, fosterland, föräldrar, hembygd och oss sjelfva!“

Österbottningarnes kärlek till sin kurator framstod kanske innerligast vid den fest — äfvenså på Kaisaniemi — då de den 22 Maj 1843 *) sade sitt farväl för en längre tid åt Cygnæus, som omsider stod vid sina, i sju år otåligt närda önskningsmål: att anträda en resa ut i verlden. Det var en enkel familjefest, kunde man säga, med endast få gäster — bland dem J. V. Snellman, den 19:de i samma månad utnämnd till skolrektor i Kuopio, till hvilken aflägsna ort han stod i beråd att draga sig bort från tryckande, olidliga universitetsförhållanden.

I den glada, hjertliga stämningen vid festen blandade sig därför så mycket sorg och vemod, som kan flykta genom ynglingars sinnen vid glasens klang och sångens toner.

Efter det af R. J. Holsti hållna festtalet för Cygnæus afsjüngos följande af Z. Topelius skrifna tillfällighetsverser:

Är icke hemmet kärt i norden?
Har dess natur ej ock sin prakt?
Och dock — hvi dras från fosterjorden

*) *Lauréns „Minnen från skolan och universitetet“*, sid. 52.

Till söder nordbons håg med makt?
Hvi kunde kämpen ro ej finna
Vid sotad ås, i bistert skämt?
Och finska diktens sånggudinna,
Hvi blickar hon mot söder jemnt?

I Norden bor det starka, höga,
Det skönas pris af södern vanns;
Men kraften sola vill sitt öga
Uti behagets milda glans.
Du, som oss flyr, ditt hjerta glöder
För kraft och skönhet lika varmt;
Och därför ilar du till söder,
Och Nordens lif var dig för armt.

Kanske att nästa Maj-sol strålar
Mer varm mot dig på Arnos strand;
Det sköna, som du sökt, sig målar
I minnen der — i sjö, i land.
Då låt till Suomis strand, den kalla,
Din tanke ila någon gång
Till oss, som här dig helsa alla
Med varm och tacksam brödrasång.

Omgifven af vänner och föremål för deras hjertliga hyllning kände Cygnæus sig lycklig, och varmt flöto orden ur hans hjerta. Han kände nog österbottningarne, sade han. Han visste förut, att de icke blott skulle öfverse med hans ofullkomligheter, utan ock öfverskatta det ringa, han kunnat göra för dem. De visste nog, att, om de behöft honom, hade han behöft dem mycket mer. Han hade behöft deras kärlek för att se lifvet ljus. Uppmanande dem till en tap-
per strid för lifvets ideella makter, slutade han sitt tal med den önskan, att den dag aldrig skulle stunda, då en sand-

bank lade sig i österbottningarnes själ, såsom man förutspår, att Bottenhafvet en gång skall qväfvas i sand.

Då den korta, ljusa vårnatten nalkades sitt slut, aftågade deltagarene i festen under sång genom parken och stannade först på universitetets trappa, der sånger åter uppstämdes i afskedets stund. Sedan Cygnæus bett sina vänner ännu en gång för honom sjunga den sång, hvarmed de först helsat honom välkommen i sin krets, uppstämdes denna för honom kärvordna sång, under hvars slutstrofer han, rörd i sitt hjerta, utan afsked skyndade sig hem till sin boning (i den Lenngrenska gården, i hörnet af Konstantins- och Fredsgatan). På uppmaning af Snellman tågade dock den unga skaran efter honom och kallade honom med sång åter ut i vårmorgonen, hvarpå man i förtrolig krets slog sig ned på den då ännu delvis obebygda Estnäsbacken, under det sånger aflöste hvarandra, och morgonsolen gjöt sitt svala skimmer öfver den vackra fjärden och dess i spädaste vårgrönska klädda holmar.

Med detta vackra minne skiljdes Cygnæus 1843 för flera år framåt från sina österbottniska studenter.

* * *

Cygnæus hade att tacka sitt gryende rykte som talare för utmärkelsen att bli anmodad — af hvem är mig obekant — att hålla ett minnestal öfver kemisten *P. A. von Bonsdorff* efter dennes jordfästning i stadens lutherska kyrka den 18 januari 1839 samt höll vidare, enligt uppdrag af *finska bibelsällskapets* biträdande komité i Helsingfors, på sällskapets årsdag, den 17 Mars 1841, i universitetets solennitetssal — den första gången han der uppträdde som talare — ett föredrag, hvilka bägge tal han kort derpå utgaf af trycket. Sjelf var han rätt belåten med det förra talet, hvari han bland annat i förtäckta ordalag syftade på Snellmans tillbakasättande, enligt hvad han sjelf härom tillskref denne. Hans tal var äfven en värdig, enkel och varm teckning af

den bortgångne, utan öfverdrifter och utan öfverlastning af retoriska prydnader. — I det senare föredraget stälde Cygnæus sig på historisk ståndpunkt, skildrande den finska heden-
domens strid mot den i landet inbrytande kristendomen samt
dennas skiften hos oss, allt i stora och af poetisk inspira-
tion tecknade drag.

*

I det föregående nämndes redan det finska universitetets
tvåhundra års fest den 15 Juli 1840. Det var en af de mest
storartade nationalfester, vårt land dittills begått, och man
har med skäl på den tillämpat Schillers ord:

Seht, welch' ein Fest! Des Tages werden sich

Die Kinder spät als Greise noch erinnern.

Att skildra denna högtid är här naturligtvis icke me-
ningen, dock bör här erinras om Cygnæi bidrag till den-
samma.

Festens käraste gäst var vår oförgätlige landsman *Frans
Mikael Franzén*, som från Sverige begifvit sig hit att som
jubelmagister för andra gången emottaga lagerkransen.

Då Franzén den 14 Juli omkring kl. 6 e. m. landsvä-
gen från Åbo nalkades Helsingfors, var studentkåren honom
till mötes vid Tölö. Omätliga, entusiastiska jubelrop helsade
den gamle skalden, och med varma ord, i klara toner bjöd
studentsången honom välkommen, hvarefter Cygnæus på
kårens vägnar höjde sin röst i den milda sommaraftonen.

Hans tal har af Z. Topelius refererats ungefär sålunda:

Då den nu varande generationen i Finland växte opp,
hörde den vid sin vagga sånger af en underbar ljufhet,
hvilka i barnasinnets växte tillsamman med en moders böner,
en faders välsignelser. Ej visste barnen, hvadan dessa sän-
ger kommo, som rörde dem så djupt. Men de växte, dessa
barn, och blefvo ynglingar; de lärde då känna sångaren,
och intet namn blef för dem mera kärt och ljuft än Frans
Mikael Franzén.

„Rörd lyssnade den gamle med blottadt hufvud till denna ett nytt släktes ärfda kärlek, han talade milda, tack-samma ord, men rörelsen bröt hans röst, han gret — och den stunden förgäter ingen, som der var med.“

Var tillfället i sig sjelft rörande vackert, så var äfven Cygnæi tal, enligt samtidas utsago, i all sin enkelhet hän-förande skönt; dock sjönk äfven det med juliqvällens ned-gående sol i skuggornas rike, men utan kraft att åter höja sig opp ur glömskans natt.

Med Cygnæi tidigare omnämnda helsningspoem vid promotionen 1840 fick universitetet, säger Topelius, ett fastare fosterländskt mål. Cygnæus uttalade högt hvad, som rörde sig i tusentals unga hjertan på denna tid, då den första brodden spirade opp på den underbara *terre vièrge*, der Arvidsson, Runeberg, Lönnrot brutit mark, plöjt de första fårorna och sått framtidens groende frön, och der unga, friska, allt försakande arbetare stodo redo att offra sina bästa krafter för nationen. Denna framtidsbrodd hade det egna med sig, att den blott på nära håll var synlig: icke ens Snellman sjelf, som då var i Sverige, hade öga för dess lifskraft. „Edra fester äro dans på en begrafning“, skref han samtidigt till Cygnæus och de öfriga vännerna. „I sofven vid en nations dödskamp eller rättare slumren sakta in med den.“ — Snellmans dag skulle komma att vidga nybyggare-nas täppa till odlad mark för hela nationen.

Huru friskt ljuda ej dessa ord, som Cygnæus vid denna tid, synes det, nedskref och hvilka hittills ej sett dagen:

„När seglaren gungar förbi Söderhafvets öar, häpnar ögat ljuft att se, huru skapelsens lifsprocess danande der ännu pågår. Skulle ej anden be-tagas af än ljufvare undran, då det i de finska sångerna ställes åskådligt för honom dess egen verksamhet, röjd i språkets ungdomsfriska, fria utveck-ling — skapande utan att ängsligt behöfva efterleta i Ciceros *opera omnia* eller någon akademis prokrustes-lexikon *uttrycket, bilden* af den föreställning, fantasin, lyst af inre ljus, åskådat. I den finska poesin framte sig ej som mångenstädes annars stereotypa liknelser. Allt är der ännu lefvande bilder, som ännu icke, utnötta, tröttnat och blifvit fångslade inom bestämda, stela

ramer, dem förståndet gjutit i *gifna* former. De sväfva målande som himlens bilder i den klara, blåa sjön, som norrskens flammorna öfver snöfälten.“ — —

*

Bland gästerna vid promotionen var äfven grefve Rehbinder, som kreerades till hedersdoktor, dervid verser af Cygnæus afsjüngos till den ädle statsmannens ära. Redan den 8 Mars följande år borttog döden denne man, på hvars frikostigt utlofvade beskydd Cygnæus hade byggt många förhoppningar, dem han dock snart och med större framgång öfverflyttade på den nye finske ministerstatssekreteraren, grefve Alexander Armfelt. *)

Fortfarande voro Cygnæi utsigter mörka. Han hoppades erhålla literärt understöd från universitetet, men hans innehafvande af ordinarie tjenst var honom dervid till hinder; vidare kastade han ännu 1840 en blick på kadettkårens besparingskassa, ehuru naturligtvis förgäfvets. Återstod för honom blott att upptaga nya lån, tack vare hvilka han blef i tillfälle att ett par månader under sommaren 1841 *ånyo vistas i Sverige*, der hans plan var att anställa några historiska arkivforskningar (som dock torde ha bedrifvits något lamt) samt äfven att derstädes utgifva en fortsättning af „Jääkynttilät“, åt hvilken han gaf namnet „*Höstispiggarne*“, funderande på att låta dem följas af „*Vinterispiggar*.“ Höstis-

*) Cygnæi tacksamhet mot Rehbinder var outplånlig och yttrade sig äfven i planen att skrifa ett äreminne öfver denne finske statsman, i hvilken afsigt han från flera håll sökte förskaffa sig erforderliga upplysningar. Från denna plan afstod han dock efter bestämd afrådan af hans broder Reinhold, som tyckes ha egt ett ej ringa inflytande öfver sin äldste broder, då han deraf ville begagna sig. — Här må i sammanhang nämnas några smärre literära planer, hvilka Cygnæus hvälfde i sitt sinne mot slutet af 1830 och början af 1840:talet. Så var han betänkt på att recensera „Suchtelens text till R. Wredes noter;“ att skrifa en minnesteckning öfver sin fader, biskopen samt vidare uppsatser om G. Ph. Creutz samt om Österbotten; recensioner öfver Almqvists „*Amorina*“ (hvarom han redan nedskref intressanta afforismer) äfvensom om de af Lönnrot samlade finska lyriska sånger m. m., hvilka alla planer aldrig verkställes.

piggarne“ hade han redan 1840 anmält till subskription i hemlandet. Det var på Skokloster han den 16 Augusti 1841 nedskref företalet till denna ströskrift, som trycktes i Stockholm i en upplaga af 600 exemplar.

För det mesta upptogs resans snabt flyende månader dock af att förnya gamla och anknyta nya literära bekantskaper, bland hvilka må nämnas: Blanche, Carlén, Dalman, Mellin, Sätterberg, Talis Qualis samt O. Strandberg, A. Fryxell, Dahlgren, Ridderstad, von Braun, Orvar Odd, Kjellman Göransson med flera. Redan den 3 September lemnade han Stockholm och återvände till Helsingfors, „yttermera grundligt ruinerad“, såsom han menade.

„Höstispiggarne“ utkom samma höst i bokhandeln och bar på titelbladet såsom motto Shakespeares ord i „Romeo and Juliet“: *Like an untimely frost*. Likasom Cygnæus i „Jääkynttilät“ sade sig genomilats af känslan af öfvervunnen vinter, så trodde han sig nu genomträngd af en känsla af besegrad sommar. *)

Det prydliga häftet innehöll, förutom talet vid Porthans festen 1839 samt minnesord öfver Rabbe Wrede, 32 lyriska stycken, af hvilka blott fem förut varit tryckta i „Helsingfors Morgonblad.“

Då man nu, ett halft sekel efter det „Höstispiggarne“ utkom, betraktar dessa dikter med opartisk blick, som hunnit vänja sig vid Cygnæi egendomliga skriftsätt, torde man medgifva, att bland dem finnas många, utmärkt sköna skaldestycken, i hvilka sann inspiration och djup känsla gnistrar och flammor, glöder och mildt förtonar som norrskenets hemlighetsfulla glans. Diamanter och rubiner ligga hopade i oöferskådlig rikedom likasom i sagans grufvor af skatter, men blott föga ordnade till af konsten adlade smycken. Från ett enda stycke, sådant som t. ex. „Augustistjernen“ **) skulle en skald med makt öfver formen kunna erhålla motiv

*) Ett längre utdrag ur företalet till detta häfte läses på sid. 404, bandet IV af detta verk.

**) Sid. 32, bandet VII.

till tiotal sånger, hvilka kunde tränga till hjertat och der qvarlemna oförgätlig hågkomst. Då det ännu äfven för oss är ett tungt arbete att ur dessa schakter bryta loss ädelstenarne, må vi försöka fatta det intryck, dikterna gjorde på den samtid, för hvilken de först uppenbarade sig, och kanske vi då kunna något dämpa den upprörda harm, hvilken man måste känna svalla inom sig inför det brutala hån och begabberi, som en och annan recensent ansåg sig befogad att slunga mot det intressanta dikthäftet, hvilket måhända hade att tacka just denna hjertlösa kritik för den ovanliga uppmärksamhet, det väckte.

Den långa raden af uttalanden rörande „Höstispiggarna“ öppnades i Oktober 1841 af Fabian Collan (i „Helsingfors Morgonblad“ n:ris 75 och 76). Collan fäste sig vid andan och den inre halten af dikterna, hvilkas oformligheter han dock i förbigående berörde, icke blundande för Cygnæi trötande digressioner och hans försjunkande i de djupaste schakter af en svårmodigt stämd ande. Collans recension var synnerligen human och på det hela taget mycket vänlig.

Två månader derpå framträdde i „Helsingfors Tidningar“ (n:ris 98 och 99) „några anmärkningar“ i anledning af denna recension, skrifna af då varande t. f. teologie professoren J. A. Gadolin, begagnande signatyren —ab—. De hade ej intagits i „Borgå Tidning“ och infördes nu med reservation i förstnämnda blad. Gadolin dissekerade Cygnæi poesier hånfullt och med öfvermodig lust att klandra, under det han sökte lysa med tillkrystade qvickheter. Är det möjligt, frågade recensenten, att fullkomligare än här skett bädda in den mikroskopiska gnistan af en högre idé „bland mjöldrygor, agnar och skramlande musärter?“ — Hvarför vill herr C. nödvändigt vara poet? Det är en *fix* idé hos honom, med hvilken, om han den slapp, han slapp mycket mörker.“

Under årets sista veckor fortsattes polemiken mellan Collan och Gadolin, *) hvilken senare dock nu nedstämde

*) Se „Helsingfors Morgonblad“ n:ris 96 och 98 samt „Helsingfors Tidningar“ n:o 101.

tonen i sitt klander och åtminstone erkände sig dela den allmänna aktning, Cygnæi personlighet förtjenar och eger, under det Collan närmare utlade Cygnæi poetiska förtjenster och svagheter.

Härmed var denna för Cygnæus ytterst obehagliga polemik icke slut. Knappast hade det nya året grytt, innan två nya kämpar uppträdde på arenan, bägge i „Helsingfors Tidningar“ samt till förmån för Cygnæus, nämligen en anonym insändare —abc— och J. J. Nervander med utsatt namn.

Det hufvudsakligaste af inlägget af signatyren —abc— lydde sålunda:

Cygnæus sällar sig till Atterbom, Almqvist, Stagnelius“, icke därför, att hans skaldekonst vore jemngod med deras, utan därför, att den uppträder ur samma källa, den inom sig Brustna, söndersplittrade subjektiviteten.“ „Det synes som skulle en sådan tidens oro och dunkla trängtan skaffa sig luft och uttala sig äfven i Cygnæi skaldekonst, och man kunde på honom själf lämpa hans egna vackra ord:

Om han suckar, ur en verldshafs bölja

Ljuder sucken, ej ur träskestens dy.

Orsaken således, hvarför herr Cygnæi poesi ej rent afspeglar idén. blir därför helt enkelt den, att hans skaldeådra icke flyter stilla och lugnt, icke med jemn yta, utan, likt ett vattenfall, i skummande vågor störtar sig i djupet. Härunder se vi uppstiga, likt suckar, från det oroliga vattnet ett moln af fina ångor, ett skum, hvaruti himmelens ljus dock bryter sig i de vackraste färger.

„För oss finnar“ sade recensenten, har Cygnæi poesi dessutom „sitt eget intresse därför, att vi i den höra strängar ljuda, som ännu ingen finsk skald anslagit. Ty af detta andens fördjupande inom sig själf, denna melankoliska och dock manliga blick öfver tingen, som öfver allt i hans poesi röjer sig, förnimmar man ingen ton i det ljufva, enkla och harmoniska spel, som klingar från Freses, Franzéns och Runebergs lyra, och vi kunna ej afgöra, om herr Cygnæi sångmö ärfte denna stämning af tidsandan eller, såsom han själf i företalet till „Höstispiggarna“ förmenar, från det finska folket. Visst är, att den på sig själf stående personligheten spelar en lika stor roll i den finska trollsången som i herr Cygnæi skaldestycken.“

„Vi uppskatta ej allt för högt värdet af de skaldestycken, hvilka han hittills utgifvit, men hysa dock en hög tanke om hans skaldeförmåga.“ —

*) Se nr:is 1 och 4 af sagde blad för 1842.

„Vi tro, att, om en framtid någonsin kommer att taga notis, om hvad Finland frambragt skönt och ädelt i konst, den då icke med tystnad skall förbigå eller med förakt omtala herr Cygnæus, äfven om han ej måktat frambringa någonting annat än sina mångbegrinade *Ispiggar*.“

Den klart skådande recensenten rådde slutligen Cygnæus att till poetisk behandling upptaga ett dramatiskt ämne af rent historiskt innehåll. *)

Nervander slutligen sökte i en längre artikel förklara orsakerna till de konträra omdömena om Cygnæi skaldskap. Han menade, att —ab—, som dissekerat hvar rad, hvar bokstaf, radikalt förbisett det hela. Brister i form bevisa brist i ande, hade han sagt, och detta är en sanning, men endast en half sanning, ty de anmärkta bristerna skulle mestadels med ringa möda kunna afhjelpas. Nervander sade sig af Cygnæi poesier erfara det intryck, „som vore de styfva och vårdslösa öfversättningar af utmärkta poemer.“ För att visa, huru lätt det vore att begränsa Cygnæi tankegång, företog han sig att „öfversätta från Cygnæus“ poemet „Den närmaste utsigten **)“ — hvilken frihet af Nervander högeligen harmade Cygnæus, så goda vänner dessa två män än voro. Nervander påstod vidare, att Cygnæus hade härliga skaldeanlag, men att han ännu saknade en äfven medelmåttig formfulländning, samt protesterade högtidligen deremot, att —ab— eller någon annan än *tiden* kunde afgöra, huruvida Cygnæus framdeles skulle kunna upparbeta sig till en fulländad poet.

Härmed var den i månadtal utdragna polemiken om-sider slut, i synnerhet som redaktionen för „Helsingfors Tidningar“ förklarade sig icke ämna intaga ytterligare uppsatser i ämnet. En svallvåg af striden dök dock opp i n:o 13 af „Helsingfors Morgonblad“, och i behåll finnes ännu en af „Helsingfors Tidningar“ *icke* intagen förteckning på språkrim- och tankefel i Cygnæi dikter, som tillsändes bladet under benämning: „Förfrusna Ispiggar eller la glace till desert.“

I Sverige kriticerades „Höstispiggarne“ strängt i n:o 226 af „Dagligt Allehanda“ för 1841 af signatyren —tr—, som tillvitade skalden brist på klarhet och naturlighet, men deremot allt igenom humant och nobelt i n:o 78 af „Freja“ ***) för den 5 Oktober (några dagar tidigare än Collans recension offentliggjordes i Finland).

*) Collan hade tillrådt honom att skriva en större *episk* dikt.

**) Se sidan 282 i bandet VII af detta verk.

***) Aftryckt i n:o 98 af „Helsingfors Morgonblad“ för 1841.

Recensenten skall ha varit en bland de utmärktare af Sveriges yngre skaldar. Han yttrade bland annat, att det, som företrädesvis karaktäriserar Cygnæi sångmö, är dess stolta, ridderliga later, denna dristiga patos i förening med en ofta återkommande anstrykning af en kraftig melankoli, som jemväl utgjort egendomliga drag hos den nordiska sången i allmänhet. Denna melankoli är „detta styrkans svårmod, som under sin missbelåtenhet med tingen, likväl ännu icke förlorat kraften till motstånd och strid. Men denna patos, dessa åthäfvor, detta måhända en smula öfverspända skick äro stötande för mången, som icke kan upptäcka deras förklaringsgrund och icke vill erkänna dem som sinnliga uttryck af en hög, inre adel och af ett strängt, omutligt allvar“. Recensenten framhöll, att ett konstverks värde beror på den bestämdhet, den klarhet och genomskinlighet, hvarmed idéer, det eviga, deri manifesterar sig. Och om man utgår från en sådan synpunkt, så hade Cygnæus icke mycket att frukta. Kritikern hade tillika blicken öppen för den finska skaldens svagheter och för hans oegentliga samt oriktiga uttryck. Såsom häftets bästa stycken uppräknas: „Höstispiggarne“ „Augustistjernen“, „Slafvars slaf“, „Den döda vågen“, „Templet i natten“, „Vemodet“ samt „Den hemlöse.“

Cygnæus plägade ofta — ömtålig som han var för en hårdhändertare kritik — gripa till pennan för att skriva en anti-kritik, och så gjorde han ock i fråga om Dagligt Allehandas recension, men som oftast lugnade han sig snart så pass, att han afbröt skrifvandet, sålunda undgående att bli mål för ytterligare slängar. Så torde äfven denna gång varit fallet, ty mig veterligen framträdde Cygnæus icke i polemiken om „Höstispiggarne.“

Huru lumpna de skarpa utfallen mot dessa dikter måste hafva förefallit Cygnæus, kan man fatta, då man erinrar sig, huru han sjelf gick till doms med andras verk:

Med glädje ärande allt, som fanns godt,
Med tro, att blott det lumpna borde glömmas.

Bland af honom antecknade aforismer finnes också en så lydande:

I allt annat må jag gerna af andra öfverträffas och besegras, men smärta skulle det mig, om jag ej förmådde mäta mig med hvem det vara må i humanitet i en polemik, stäld på human grund.

Medan polemiken som bäst pågick, i December 1841, nedskref Cygnæus en anmälan till allmänheten om sin afsigt att under vårterminen uti en följd af föreläsningar framställa hufvudmomenterna af den nyaste allmänna historien från Fredrik den stores död till Napoleons fall.

Företaget omfattades med lifligt intresse af hufvudstadens mest bildade och förnämligaste familjer. *) Den 5 Februari 1842 höll Cygnæus sin första föreläsning inför en synnerligen talrik åhörarekrets. Han åberopade i sina inledningsord det förtjenta bifall, dylika literära företag rönt i många af Europas större städer äfven hos den bildade allmänheten utom universitetet och förklarade sin afsigt vara att härutinnan bryta isen äfven hos oss. Sitt ämne ville han ej behandla strängt vetenskapligt, utan inskränka sig till framhållande af de upphöjdaste punkterna i den handelsrika period, han företagit sig att skildra. — I sin almanacka antecknade han för denna dag: „begynt föreläsningarna med mindre skam än jag vägat förvänta.“

Utan öfverdrift torde kunna sägas, att dessa fångslande föreläsningar gjorde epok i den helsingforsska, allmänna bildningens annaler och vunno en vidsträckt terräng åt intelligensen. Deras åhörande var ej blott en modesak för den elegantare societeten; dessa spirituella föredrag manade i dagen ädla behof, som fortfarande visade håg att tillfredsställas.

Äfven dessa fritt hållna föredrag höra till det rika, andliga arf af Cygnæus, som gått förloradt för efterverlden. Endast till en föreläsning har han efterlemnadt en skriftlig upppteckning, som, huru kort den än är, kan ge oss om dessa de första föreläsningar i Finland för en blandad åhörarekrets åtminstone en föreställning, ehuru blott en svag, då orden ej uppbäras af hans oändligen uttrycksfulla organ och fångs-

Föreläsningarne höllos på tisdags och lördagsaftnar kl. 6—7. Afgiften var 3 rubel silfver för person; för studerande endast 5 rubel banco assignationer.

lande föredragningskonst, ty på talarestolen var Cygnæus en verklig konstnär. Detta fragment lyder:

Med huru flyktiga drag jag än nödgats teckna de strider, som utkämpades med ord uti Frankrikes national församling, och de högste förkämparne deri, kan det likväl synas, som jag dervid endast allt för länge uppehållit mig. För att åtminstone formelt uppfylla åtagna förbindelser måste därför tanken med fördublad fart kasta sig omsider midt ibland de härar, hvilka småningom från alla håll äfven vidga sig till nationalförsamlingar, afhuggande med svärdens på slagtfälten verldsfrågornas gordiska knutar.

Men att under ett par ilande stunder uppräknas om också blott de förnämsta af de tallösa valplatserna, hvarpå diskussioner af sådant slag för sig gingo under tvänne decennier, rikare på händelser än lika många sekel annars, vore ett lika intresselöst som omöjligt tilltag. Ty blott genom *detaljteckning* kunde detta intresse för slika bataljmålningar väckas och eröfras från slagtfälten såsom troféer. Men detaljernas livsvillkor är *tid*: och vi ega ju ingen sådan att på dem slösa. Mer än någonsin måste således tanken missbruka sin despotiska rätt att upphöja sig till de allt öfversvämande händelsernas epitomator. Men hellre än att göra dessa klafbundna vid årtalens och namnens torra krubbor, torde det äfven nu vara lämpligare att fästa dem vid lefvande menniskogestalter och främst vid dens, som redan några dagar efter sitt uppträdande i stort, grep i sakernas gång med det eftertryck och i så hög stil, att hans enskilda biografi vidgar sig till verldshistorie mer än någon dödligs hittills.

Vi veta ju alla, att till och med vårt till den nordiska midnattens famn längst bort kastade fosterlands öde framgått på nya banor vid blixtar, hvilka ursprungligen ljungat fram från Napoleons imperatoriska svärd. Huru mycket mera således de nationers, hvilka lågo närmare dettas omedelbara beröring! — Det vore fräckhet att lofva tala om en Napoleon utan *hat*. Ty äfven under medgifvande deraf, att ansvarigheten och imputationsrättigheten, när det gäller en sådan *jordisk* komet, är oändligen större än den, som vidlåder de himmelskas irrfärder, så torde det dock tarvas hela måttet af en Sahlfelds oblyghet för att, äfven under tillstånd af högsta öfverretning, tillåta dyet af sin lilla personliga harm svälla öfver, uppslukande en bland de högsta kolosser, som någonsin uppburit verldshändelserna. — Och än mindre kan väl sådant komma in fråga hos oss, om hvilka Taciti: *quorum causas procul habui* borde gälla.

Svårare torde det i alla fall blifva att afvärja fullkomligt det *nit*, de öfverväldigande bedrifterna af en så öfvermäktig ande omotståndligt utöfva på den ringe. Men ifall, såsom historiens konstmästare så ofta det yrkat, hufvudkonsten beror deri att framställa dess figurer så intresselöst, att intet spår får röja, genom hvilket hjerta tanken dem gjutit, då är det sannerligt förunderligt, att man icke för häfdateckningen beställer en blodlös verlds-

daguerrotyp eller en handverksmässig stereotyptryckarpres — eller rättast sagdt, att man icke skrapar ut all häfdateckning, der menskligt lif spörjes, liksom flitigt arbetande händer i medeltidens kloster redde de pergamentsrullor, på hvilka forntidens ande flutit, för att skaffa nödtorftigt rum åt ett uttorkadt krönikeskrifveri eller åt stundens ofta nog fåkunniga legender.

Vi hafva förut sett, att Europas monarker först någon tid endast hotande skakade krigets vigg, innan de släpte dem ur sina händer i afsigt att låta dem krossande drabba de lika djupt föraktade som hatade fransyska jakobinerna. Ty liksom så ofta annars hade den blinda kärleken kastat sig om till ett lika blindt hat. De från Frankrikes till de öfriga samhällshöjderna öfversvämmade lärorna fördömdes nu plötsligen såsom ränker och onda funder af afgrundsmakter, på hvilka man nu mera åter begynte, åtminstone uti hithörande fall, tro — sedan sagde läror visade lust att på egen hand öfvergå från teori till praxis samt undersåtarne tagit sig friheten att lika högljudd beprisa denna utöfning som furstarne sjelfva ännu kort förut principerna.

I synnerhet förmenade man sig uti de af hertigen af Orléans med särdeles nit omhuldade frimurarelogerna vädra svafvelångande kolonier från de fördömdas innersta polar. Och en hemlighetsfull kontroll öfver själens mest förborgade tankar begynte med tysta, men säkra steg tränga sig demoniskt ända in i familjelivets innersta helgedomar.

Det hemska venetianska tiomannarådet tycktes i hast hafva utspytt öfver Europa sitt på en gång så ljusskygga och så upplysnings-hungrande yngel. De storas upplysnings-begär hade sålunda plötsligen bytt om föremål. Likväl förklarade kejsar Leopold äfven nu, ehuru ifrigt man än sökte fylla hans rena sinne med misstänksamhetens slagg, öppet i ett cirkulär, att den öfver allt organiserade hemliga polisen icke åsyftade spioneri öfver hemliga samtal, hvilket han afskydde. — Endast Sveriges hertig Karl fortfor ännu lika nitiskt som förr att såsom ett slags „storkophta“ för i dunkel höljda frimurarförbindelser, *kanske* rufva på nattliga planer.

Egentligen var det de franska emigranterna, hvilka, sedan mången bland dem i farans stund, oridderligt öfvergifvit sin konung åt dess öde, ifrigast manade Europas alla furstar att med flygande fanor och klingande spel draga åstad mot deras fadersland, hvarpå de, under skygd af afvog sköld, eldigt begärde att få trampa åter. För att återvinna sin egen bortdunstade härlighet och, såsom appendix dertill, äfven insätta konungen i sin, egde de valet af tvänne medel. Det ena var att för skenets skull replijerande på religiösa och monarkiska idéer, hvilkas helgedomar de mer än någon annan undergräft, fanatisera de lägre folkklasserna, särdeles i de mera eldfångda sydligare och de mera lätttrogna nejderna af Frankrike, till thronens försvar, medan det skulle heta, att sådant skedde till den för dem mer än likgiltiga trons. Den andra utvägen bestod uti att åter inställa dessa irrande riddare i besittningen af deras forna, fulla myndighet, ehuru de vis-

serligen sökte gifva sig sjelfva sken af att drifvas endast af det mest brinnande nit för monarkens helgade person och talade många uppbyggeliga och vackra fraser om ridderligheten och äran af att bispringa den af försynen förrådade olyckan på en vacklande thron.

Inseende likväl skändligheten af att, för hvilket ändamål som helst, dagtinga om stympanDET af samma fädernesland, hvars räddning de bedyrade ligga dem ensamt om hjertat, aktade de ej för rof att öka massan af sina svek med ännu ett. Detta bestod uti en *reservatio mentalis*, hvarigenom de förbehöllo sig att vid lägligt tillfälle återtaga de provinser, dem de nu i nödens stund ämnade öfverantvarda åt sina hjelpare deri. Deras ridderlighet hade ju sålunda räddat apparanserna åtminstone inom deras egna vidtomfattande samveten.

Jag behöfver knappt anmärka, att denna skuggteckning träffar in endast på mängdens af de nomadiserande riddarens sinnesstämning. Verlden vet och skall aldrig det förgäta, att äfven i dessa bistra tider framstodo män och äfven qvinnor med en storsinhet i tänkesätt, ett allt trotsande och allt hängifvande uppofringsmod, som omgjöt deras hotade panna med en helgon gloria, inför hvilken menniskoslägtet beundrande faller neder.

*

Under ett par månader af sommaren 1842 blef Cygnæus för första och enda gången i sitt lif i tillfälle att debytera på den egentliga publicistiska banan och detta i egenkap af „sommarredaktör“ för „Helsingfors Tidningar“, detta för den stora allmänheten enkom afsedda blad, hvars popularitet då som bäst stod i starkt uppåtgående, sedan Z. Topelius mot slutet af föregående år öfvertagit redaktionen.

Topelius behöfde ej ångra sig öfver att till vikarie ha utsett sin originelle skaldebroder, ty mycket af hvad Cygnæus skref i bladet under sagde sommar förtjenar ännu att läsas och förmår väcka intresse. *) Cygnæus trädde dessutom med lif och lust till sitt hvärf och slungade, morgonfrisk och otymplig som en björnunge i skogen, omkring sig notiser, så egendomligt maskerade, att man måste le ett

Af Cygnæi då publicerade, längre uppsatser äro i bandet VI af detta verk intagne: „Väktare, hvad lider tiden?“ „Literaturens varg i veum;“, „Tidningarne äro onda;“, „Miniaturbilder från 1808 års krig“ samt en del af ett kåseri (om artisten Thelning m. m.).

godt löje åt hans naiva tilltro till bladets publik af grefvar, baroner, lärgossar, sömmerskor, månglerskor och rådninnor af alla slag o. s. v., af hvilka de flesta ej fattade, om det var ett äpple eller en trädstubbe, han bjöd dem till andlig spis. I dessa små notiser ser man ständigt verldshistorien och dagens minsta händelser, stundom med högtidlig, ej sällan dock med den mest humoristiska min hoppa vippbräde med hvarandra, och leken är verkligen rolig för den, som lätt fattar sammanhanget.

Då Cygnæi redaktionsförsök onekligen bidraga till hans karaktäristik, böra några prof på hans publicistiska idrotter här få passera revy:

„*Ett sken i natten*“ är rubriken på en uppsats, som meddelas i två numror med en veckas mellanskof. På Vester-Svartö, på Sveaborg, hade en eldsvåda härjat flera uthus samt den af kommandanten bebodda byggnaden, i närheten af „Polhems-huset.“ Detta var den enkla anledningen till uppsatsen, som dock om dessa fakta ej nämner ett enda ord och som börjar sålunda:

„Det led mot midnatten mellan den 22 och 23 Augusti. Då glimmade, liksom stigen ur vågen, rakt i söder en ljuspunkt. Dess omkrets växte stilla till midsommarsolens eller den blodiga, förstörade månens vidd. Men det kunde ju ej vara midsommarsolen, ej den höstliga månen, som vidgade sig på det nattliga bålet.“ — Återstoden af första artikeln skildrar lugnet i staden, afbrutet på ett krigiskt sätt af brandredskaps-vagnarnas dofva dån o. s. v. och slutar med orden: „Hade våldeld verkligen antändt sin villande vårdkase på Sveaborgs klippor? Men tydligare talade åtminstone den vulkaniska eruption, som skakade dem 1809, sitt döda tungomål. Trängde ej nu endast en lögn med ilbudet om eld och brand till det bedragna ögat?“

I den andra artikeln konstateras eldsvådan. „Dess glans målar sig nu på den närbelägna böljans grund såsom en ljustereld, tänd af en jätte-vålnad, gående igen i nattens heliga frid.“ — „Lågan flammar ett ögonblick oroligt opp. Uttrycker dess rörelse oron, som bäfvar genom gengångarens blodlösa hjerta? Skakas blosset af den långa, darrande, mörka armen, som, uppbyren af himmelens ilande skyar, sträcker sig tung öfver de på hafvets bäddar slumrande klipporna? Hvarför har denna hand fattat deri? Letar den med bekymmer efter något dyrbart gods, som sjunkit utför hållarnas halka

i vågens djup och hvars förlust faller mördande på sjelfva grafvens ro? — Eller söker den väldiga skuggan ett hem på de ställen, der den bland fordom lefvande menniskor, djerft såsom dess eget snille „bygt i granit och med granit“ åt sig ett sådant för lifvets korta oro och för grafvens eviga frid? Har du vändt dig, höga skugga, i din grift och framträdtt derur för att ensam spana tigande, om allt kring denna ö är så orubbadt, som du i dina djerfvaste drömmar någon gång vågade hoppas, att det skulle kvarstå i sekel? Vill du finna ovansklighet, se då icke emot jorden! Der mötes du af en ande mäktigare att tillintetgöra, än din egen någonsin varit att skapa. Du mötes af tiden, förvandlaren. Vill du rädda din blick undan tidehvarfvens skiften, så blicka ned i din graf. Mot den har vexlingarnes svärdsudd förlorat sin skärpa. Eller blicka dock hellre upp mot de eviga stjernorna, som i denna stund stråla ned med samma sken ännu, hvaraf ditt öga möttes, då du läste för ett flyktadt sekel deras skrift och nedtog derifrån din djerfva tanke, hvilken du uthögg på de i hafvet förlorade klippor, de der i denna stund återkasta med dystert majestät det bäfvande ljus, som från ditt bloss, deröfver faller. Sänk ned dem i hafsens djup! Du söker fåfängt efter din tid nu mera. Den har länge sedan följt dig hädan. Men söker du din ära, så lyfta blicken åter igen mot stjernorna. Bed en stilla bön, att de ej slockna. De kunna ej då följa med sitt fackeltåg din ära till grafven. Ty den slocknar i samma ögonblick som *de*.

Dock stora ande! Det var ej din ära, du sökte i lifvet. Det är väl ej bekymret om den, som stör din långa hvilas nattliga ro med oroliga drömmar. Stäm upp, du tyste, ett manande rop, fåordigt, lugnt, men slående, såsom dina svar det voro, medan du ännu talade de dödliges tungomål. Säg ett stort ord. Ljudande från dina förbleknade läppar skall det återskalla öfver den Finska vikens stränder och genom häfderna, som tecknas på dess sand. Skall det verka kraftigare än den lefvandes ord?

Flere röster: „lik få ju ej titta, och andarne kunna åstadkomma ingenting.“

Det banala slutet är synbarligen tillagdt för den värde censorns skull; dock hade dennes väderkorn möjligen det förutan ledt på villospar i denna apostrof till Ehrensvärds minne.

En annan gång skref Cygnæus, i anledning af skandinaviska naturforskare sällskapets tredje årssammankomst den 12—19 Juli 1842 i Stockholm, en längre artikel med rubrik: „*Strid och frid*.“ *) Han egnar här Berzelius, den främste

*) Se nr:is 58 och 61 af „Helsingfors Tidningar“ 1842. I mötet deltog tre finnar, öfverintendenten Nordenskiöld, professor Ilmoni och den då blott 24-årige magistern A. E. Arppe, hvilka två sistnämde höllo föredrag (i medicin och kemi).

mannen vid mötet en entusiastisk hyllning, som vackert kontrasterar mot Cygnæi kända ringaktning för „den högre kokkonsten“, kemin. Berzelius — „det är han, som själfva det afund samma Albion redan länge erkänt som en „Napoleon“ i vetenskapens regioner, ehuru det trotsigt kämpade på lif och död under tvänne blodiga decennier mot verldsbetvingaren i politikens. Det är han, hvars bullor det kätter ska Frankrike hyllar såsom en „påfves“ vid forskningens ekumeniska möten med större undergifvenhet än det på sex århundraden böjt sig för någon, som ensam haft rätt att läsa messan vid den helige Johannes' af Lateran högaltare. Det är han, vid hvars andraganden själfve den väldige republikanaren Arago glömmar bort all sin oppositionslust i likhet med den underdånigaste tyske eller österländske professor. Det är naturforskningens Columbus, inför hvars siareblick ensam mera undangömdt land stigit fram än för hela hans samtid för öfrigt. Det är lagstiftaren, som ordnat de disparata, sorgligt enstaka, minutiösa iakttagelserna till stora, vidtomfattande systemer, sedan han öfvervåldigat de isolerade experimenternas fylkesvälden. Det är den sadelfastaste baron, som någonsin haft att skaffa med jern, stål och andra hårda ämnen. Det är med ett ord: friherre Jakob Berzelius.“

Cygnæus öfvergår derpå till tal om naturforskningens försonande kraft och ställer dervid såsom i det ofvan citerade en historisk fond mot hvarje anfördt faktum, till och med då det gäller namn på enskilda deltagare i mötet. Slutligen antyder han äfven de finnar, som infunnit sig på mötet, hvars samlingssal var i riddarhuset, och säger:

„Mer än ett halft århundrade har gått bort från folkslagen, sedan någon stämman framburit i Sveriges riksens ständers hus ord, böjda efter det finska uttalets egenheter, och ingenting syntes sannolikare än att sådana aldrig mera skulle der förnimmas. Och likväl uppträder nu en finsk yngling i samma ständs samlingsrum, i hvilket en Terserus och så mången annan finsk andans man under århundraden hördes med bifall eller bestörtning. Och der Finlands odalmäns tal flutit varmt för konung och fädernesland i hängångna tider, talar nu en finsk akademisk lärare med samma värme — men nu om helt andra ting“, tillägger Cygnæus, utan att anföra vare sig dessa finske lärdes namn eller ämnena för deras föredrag.

En tredje notis angående ett vanligt slagsmål arbetare emellan i den unga staden S:t Michel omkläddes i en historisk karnavalskostym af detta utseende:

„Emedan vi haft försyn att utplundra „Borgå Tidning“ på allt det vetande, densamma med större omtänksamhet och nit än någon annan inhemsk tidning insamlar kring bygderna, lär en och annan bland våra läsare ej varit i tillfälle att uppbygga sig vid den raska fart, hvarmed den unga staden S:t Michel skjuter opp ur sin ödsliga, sterila grund. Trovärdige resande omtala likväl, att de idoge, från Helsingfors derpå koloniserade stadsupbyggarene i senare tider begynt missbruka sina konsterfarna, hammar-svängande händer till vissa birörelser, som i betydlig mån skilja sig från dem, hvarmed den idealiske frimuraren Amfion framdiktade det sjuportade Tebe. Kan det väl vara gengående minnen från de krigiska lekar, dem den genialiske Sprengtporten anställde på dessa hedar, som tubbat de moderna S:t Michelska frimurarne midt i djupaste verldsfred till blodiga idrotter? Sådant torde blifva svårt att afgöra. Det vissa lär emellertid vara, att sagde männer pröfvat sin armstyrka på flera fredliga ryggar och andra ledamöter af människors lekamen med det eftertryck, att derom kan sägas detsamma, som Karl XII sade om kalabaliken i Bender: „till lek var det för mycket“, äfven om man ville medgifva sanningen af hans eftersats: „till allvar var det ändå för litet.“ En starkare arm än äfven de starkastes: rättvisans, har emellertid redan fallit de öfverdådige i talet.“*)

Cygnæus visade sig mycket road af polemik med andra blad, men skref i den mest godmodiga, nästan barnsligt glada stil, som slog de vid sådant ovana kollegerna med häpnad och så godt som stämde i bäcken deras annars åt detta håll rikliga ordflöde. Så gaf Morgonbladets redaktör (Fabian Collan), litet bortkollrad af Cygnæi originalitet, under en sådan pennfäktning åt honom följande „komplimang“, hvilken torde återgifvit mången annan af den tidens läsares tankar om Cygnæus såsom tidningsman:

Vi hafva ofta häpnande åskådat dessa cyklopiska ansträngningar, ehuru sällan någon fara för Morgonbladet funnits för handen, utan allt sammans endast varit ett vackert fyrverkeri, bestående af de mest olikartade,

*) Cygnæus publicerade denna tid i „Helsingfors Tidningar“ äfven ett antal mindre dikter samt det stora poemet „Den tigande.“ Öfriga poetiska alster från detta och följande år offentliggjorde han först 5 å 6 år senare, utom de i „Joukahainen“ införda, hvilka af kritiken aktningsfullt emottogos såsom ock hans i samma skrift meddelade, välskrifna och lifligt hållna framställning af „En skuggsida af drottning Marie Antoinettes öde.“ Se sidan 499 i bandet VI.

från alla världens ändar med flit och omtanke hopsamlade pjäser utan afseende på, om de egde det minsta sammanhang med Morgonbladets för tillfället apostroferade lyten. — Collan förliknade Cygnæi ordsammanställningar med de grannaste strålbrytningar och luftigaste „karakoller“ och menade att han till oöfverträfflig höjd uppdrifvit sitt qvickhufvud.

Hufvudsaken var dock, att tidningsbestyret utgjorde för Cygnæus en angenäm rekreation, och troligen såg han med glädje på detta „arbete“, såsom månet stort snille stundom betraktat något ringa ting, han uträttat, och funnit det allt vara ganska godt. *)

Midsommardagen 1842 hade Cygnæus utmärkelsen att blifva kallad till korresponderande ledamot af „*Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen*“ i Riga. Följande år den 18 April kallades han till associé af kongl. *Nordiske Oldskriftselskabet* i Köpenhamn, som då letade efter medlemmar i hela norden. Ännu mer förtjent till dessa utmärkelser gjorde han sig samtidigt genom utarbetande af „inledningen“ till en länge påtänkt, men tyvärr aldrig slutförd „*Teckning af finska kriget åren 1741 och 1742*“, hvilken inledning han 1843 utgaf i form af disputation, hvars „*första stycke*“ ventilerades den 14 Juni. Opponent var Fabian Collan. Det är egentligen här Cygnæus första gången framträder som *finsk* häfdeforskare, och redan i detta jemförelsevis obetydliga fragment lade han tydligt i dagen de synpunkter, ur hvilka han ansåg, att fosterlandets historia borde behandlas: Sverige var ett, Finland var ett annat.

Kriget 1741 och 1742 sysselsatte långt derefter Cygnæi tankar, och på mer än ett håll uppmanade han unga forskare att förskaffa honom material till dess historie. En af dessa, sedermera generallöjtnanten *Otto Furuhielm*, **) som

*) Om ej ett misstag föreligger, var det strax efter denna tid Cygnæus funderade på att börja utge en „*kvartalsskrift för bildade läsare*.“

**) Se min uppsats „*En bortgången finsk häfdeforskare*“, införd i nr:is 155, 157, 158, 160, 164 och 165 af „Åbo Posten“ för år 1883. — Utförd blef äfven en knappt påbegynt uppsats med titel: „*Var Buddenbrock en landsförrädare?*“ hvilken fråga Cygnæus ämnat besvara nekande.

varit Cygnæi elev i Fredrikshamn och som derefter var militär i rysk tjenst, gjorde af intresse för saken, trägna forskningar i ryska arkiver och lemnade sin forne lärare en mängd vigtiga historiska upplysningar rörande detta krig, hvilka dock af denne aldrig i skrift blefvo begagnade; dock hade Cygnæus ännu år 1863 icke uppgifvit sin plan att fortsätta sin år 1843 påbörjade teckning.

*

Cygnæi ihärdigt närda, af inga motgångar kullslagna förhoppning att få tillfälle att i utlandet „vinna en utvidgad horisont för hufvudets blick och hjertats“ erhöill ny näring, då universitetets kansler, storfursten thronföljaren Alexander Nikolajevitsch vid sitt första besök i Helsingfors i Maj 1842 hugnade högskolan med stiftandet af det efter honom benämnda, betydliga stipendiet, afsedt för utrikes resor i vetenskapligt syfte. Cygnæus dröjde ej att ansöka detsamma, anhöll också om Armfelts förord samt hade slutligen i November samma år glädjen att erfara, det han vunnit sitt mål. Hans afsigt var till en början att det första året utsträcka färdens ända till Europas sydligaste länder samt att det andra året i nordligare trakter samla materialier, behöfliga till en skildring af äldre perioder af finska historien. Sannolikt voro dock hans resplaner blott flyktigt utkastade; också undergingo de sedermera vigtiga omkastningar.

En månad efter det Cygnæus försvarat sin ofvannämnda akademiska afhandling, stod han omsider redo att anträda sin resa, som skulle varda betydligt långvarigare, än han då kunde antaga.

Cygnæi resor i utlandet

åren 1843—1847. *)

Så otåligt Cygnæus hade afbidat den stund, då han finge bege sig utomlands, så lugnt tog han saken, då det efterlängtnade ögonblicket var inne. Det låg också icke i hans flegmatiska lynne att synnerligen raskt slutföra ett hvärf. På färden till resans första mål, Paris, använde han dryga tre månader, ungefär den tid en lärd i våra dagar anslår för en hel vetenskaplig resa. Cygnæus afreste nämligen söndagen den 16 Juli 1843 från Helsingfors och anlände till Paris den 28 Oktober efter att grundligen hafva dröjt på de större orter, han passerade. I Åbo, som dock nu mera verkade på honom „mera nedtryckande än nästan något annat ställe oaktadt sin rymlighet“, vistades han ända till den 24 Juli. — „Hafva mina till en del bittra ungdomsminnen förbrunnit med det gamla Åbo“, frågar han sig. „Jag tycker det kännes här torrt som i ett uttorkadt hjerta.“

Kort derpå blef han i tillfälle att utropa: „God morgon, sköna, härliga Stockholm, du mitt hjertas älskade stad på främmande botten!“ Också lösslet han sig ej förr än den 26 Augusti från Mälardrottningens fängslande famntag, och

---

*) Under rubrik: „*Fredrik Cygnæus i utlandet åren 1843—1847*“ publicerade jag 1890 i Juni och Juli häftena af „*Finsk Tidskrift*“ (sidorna 409—421 samt 19—34) en skildring af hans resa, med inströdda utdrag ur hans korrespondens från denna tid, hvilka komplettera detta kapitel.

då blott för att ännu ett par veckor qvardröja i Sverige, besökande Nyköping och Linköping, hvarest som bäst prestmöte egde rum och der han gjorde bekantskap med Lidman, Wallman, Hedner och „den sönderbrutna kolossen“ Palmær samt andra. Hans kosa gick vidare till det skogsomsusade Berg vid Wreta kloster, till Göteborg och Elfsborgs ruiner. Omsider den 10 September afreste han till Köpenhamn, hvarest han uppehöll sig närmare tre veckor, styrande tidigt en stormig höstmorgon med ångbåt förbi Herthas gröna öar, förbi Hven till det stilla Svendborgs ljufliga hamn, som han benämner ett af denna färds „oförgätligaste minnen.“

Kämpande med höststormarne uppnådde ångaren den 1 Oktober Kiel. Efter ett besök i Hamburg, färdades Cygnæus öfver Lüneburg, Celle, Hannover o. s. v. till Göttingen, bland hvars „andliga ruiner“ — universitetets främsta män hade kort förut blifvit landsförvisade — Cygnæus tillbringade några dagar. Efter att nu i tre månader icke hafva aflåtit ett enda bref till hemlandet, lät han från sagde stad höra af sig medels några rader. Han njöt af att, så ofta han det ville, kunna vandra sin stråt fram, obemärkt och okänd, finnande i detta inkognito den behagligaste rekreation efter de senaste årens för honom något nedtryckande vistelse i hemlandet.

Härefter påskyndade han sin färd samt begaf sig öfver Cassel och Frankfurst am Main, Köln och Bonn — der han gjorde bekantskap med den då 74-årige E. M. Arndt — till Belgien, utan att dock der längre tid uppehålla sig. Likväl gjorde han en kulen höstdag ett besök på det emellan Brüssel och Charleroi belägna Waterloos slagfält och dröjde der från morgonens skymning till aftonens, försjunken i tankar på sin hjertes, Napoleons sista stora strid — och på sina finska kadetter, hvilka han i andanom såg rycka fram i spetsen för den gråa kohorten från Saimas stränder. „I ljuflig rysning gick genom min själ“, skref han derefter till en af dessa unga krigare, „vissheten derom, att hvarenda af dem

alla också skulle mena: *meurt, mais ne se rend pas*, i fall det skulle gälla en strid, i hvilken det vore väl värdt att hellre lemna lifvet än en sak, som vore helig.“ Den 25 Oktober anlände Cygnæus, såsom redan nämnades till Paris, den första stora stationen för hans vetenskapliga forskningar och för hans studier af de bildande konsternas odödliga verk, för hvilka han hyste en instinktlik kärlek, väckt måhända redan i barndomen under vistelsen i det med konsskatter då redan väl försedda S:t Petersburg.

I Paris bosatte Cygnæus sig nu — rue Richelieu n:o 46 — för en tid af inemot 8 månader, helt och hållet afläggande sitt „inkognito“ och flitigt förskaffande sig intressanta och inflytelserika bekantskaper, hvilka ej dröjde att uppskatta vår, i synnerhet på historiska och literära kunskaper och på snille rike landsman till hans fulla värde.

Vid denna tid var det Cygnæi hufvudafsigt att uppsöka bidrag till en fullständig teckning (i 2 volymer) af 1741—1742 års krig i Finland. I sådant syftemål vände han sig nu till den celebre historieskrifvaren *Mignet*, vårdare af det synnerligen rika bibliotek, som lydde under ministeriet för utrikes ärenderna. Till sin häpnad möttes Cygnæus af afslag, grundadt, såsom Mignet föregaf, på den förutsättning, att de diplomatiska akterna kunde innehålla åtskilligt, som vore chikanöst för Sveriges historia. Huru enträget Cygnæus än under sin första vistelse i Paris sökte vinna tillträde till detta arkiv, voro alla hans ansträngningar förgäves.

Deremot fann Cygnæus för sig arbete, så mycket han möjligen kunde medhinna, i stadens offentliga arkiver såväl i f. d. kungliga biblioteket som i de då så kallade *archives du royaume*; på det förra stället, förekommande bemött af den bekante *Champollion den äldre*, gjorde han spridda skördar. I det senare arkivet åter, på det mest älskvärda och liberala sätt till mötes gången främst af den celebre *Michelet*, fann han de bidrag till Karl XII:s historia, som han sedan publicerade 1848, äfvensom åtskilliga norden rörande original

traktater och diplomatiska handlingar, hvilka förblifvit outgifna.

Under sin första vistelse i Paris lyckades Cygnæus ännu icke ur arkivernas gömmor upphemta så rikt historiskt material, att han skulle fått erfara forskarens till ett slags passion uppdrifna, hängifna ifver för dylika mödosamma arbeten. Det fanns också för öfrigt så mycket för honom att inhemta i den lysande verldsstaden, att hans tid redan deraf hade kunnat vara fullt upptagen. Han besökte konstgallerierna och lärde sig att med sin poetiska andes blick skåda de idealer som föresväfvat äldre och nyare mästare, då de utförde sina storslagna, stämningsfulla bilder ur människolifvet eller ur fantasins verldar. Han har sjelf anmärkt, att han beständigt *sett likheten framför företeelsen*. Derför blef tekniken i all skön konst alltid för honom något underordnad, och instinktmässigt undvek han att i oträngdt mål uppträda som egentlig konstkritiker, utom någon gång under den unga, staplande finska konstens barndomsdagar. Man kan ej undgå att lägga märke till, att Cygnæus, som i sina dikter egnat all möjlig mensklig storhet och snille entusiastisk hyllning, ej dertill inspirerats af någon representant för de bildande konsterna, icke ens af Rafael, hos hvars madonnor han dock beundrade den förnäma idealiteten. „Den döende fäktaren“ egnade han visserligen ett härligt skaldestycke, som dock visar, huru verldshistorien — ej i lika hög grad konstverket sjelft — talade till honom ur den bild, han betraktade.

Cygnæus försummade naturligtvis icke att egna uppmärksamhet åt de större tilldragelser af politisk eller annan art, som återspeglade af pressen eller förhandlade vid kamrarnes sessioner, satte verldsstadens sinnen i rörelse. Han följde med dem med en infödd parisares intresse samt betraktade dem som oftast i en skarp belysning af historiens fackla, hvilken ju sällan lemnade Cygnæi hand. Det var i synnerhet de parlamentariska debatterna, som tilldrogo sig hans spända intresse och beredde honom nöjet att höra

många oratoriska talanger af första rang. Hans parisiska gynnare och vänner, grefve A. de Circourt, madame de Lamartine och slutligen Mignet jemte andra visade den intelligente främlingen välviljan att vid många utomordentliga tillfällen, äfven vid institutets högtider, förskaffa honom ett tillträde, som annars varit honom omöjligt att vinna.

Derjemte stodo teatrarne honom till buds, så ofta han hade lust till sådan njutning och hans kassa det medgaf. Cygnæus fick här se och höra det bästa af hvad den tidens sceniska konst hade att prestera. Såsom stjernor af första ordningen lyste *Julia Grisi**) med sin förtrollande sång och *Frédéric Lemaitre* genom sitt mästerliga spel. Egendomligt låter det, då, Cygnæus säger, att han njöt af dessa verldsbekanta konstnärers talang „med själen uppfylld af tron derpå, att äfven Finland kunde hafva en dramatisk konst.“ — Der borta i verldsstadens hvimmel, midt under pågående karnaval gick den finske skalden, drömmande om klubbekrigets blodiga gestalter och att sjelf få lägga en hörnsten till en inhemsk dramatisk konst. Han ej blott drömde härom, ty det var just då, i början af år 1844 han på otroligt kort tid nedskref en del af sin dramatiska dikt „*Klas Flemings tider*“, då ännu af honom i tankarne benämnd „*Kung Sigismunds värn*.“ Dikten förblef länge ett fragment, tills han omsider 1850 slutförde det stora arbetet.

Det var för öfrigt här i Paris, som Cygnæus, efter det han en längre tid blott sparsamt idkat diktens konst, åter började hängifva sig åt denna, fångslad förnämligast af de utmärkta personligheter och de historiska minnen, han nu hade lyckan att på nära håll skåda. Till denna tid höra bland annat skaldestyckena: „*Kejsaren*“, „*Till Victor Hugo*“, „*Arftagerskan af Sapphos lyra*“ (George Sand); „*Försoningskapellet*“ jemte flera andra påbegynta, men först senare afslutade dikter. I Maj 1844 skref Cygnæus, likaledes i Paris,

*) Poemet „*Slösarinnan*“ (se sid. 85, bandet VIII) är tillagnadt Julia Grisi.

det af djup medkänsla uppburna, storslagna poemet. „Erin har sorg“, som på alla håll tillvunnit sig bifall. *)

Man skulle ej vänta det, men äfven ur några af dessa samt ur andra af honom på utländsk botten skrifna skaldestycken tränger till läsaren ej sällan ett genljud af hans alltid vakande kärlek till det fjerran fosterlandet, hvilken känsla han bar med sig öfver allt. Skärast framträder denna känsla i den sköna, fosterländska hymnen „*Jag tackar dig*“, hvilken han skref sannolikt 1844 om sommaren. En äkta finsk ton genomgår ock det ungefär samtida poemet „Runoskalden ute“, likasom hans vid Genfersjön den 21 Juni 1844 — samma dag magister-promotion egde rum i Helsingfors — improviserade helsning till de unge lagerkrönte uteslutande för hans tankar till hemlandet.

Sålunda med den bästa delen af sin varelse ständigt lefvande i ett innerligt samband med fosterlandet och besluten att hemsända sina dikter för att i bokform utgå som en helsning från den kringirrande sonen, märkte han till en början knappast, att tiden obevekligt skred framåt och att han derunder blott föga sökt att underhålla en mera personlig förbindelse med anförvandter och vänner i Finland. Dessa hade ej glömt honom, men då Cygnæus i sina sparsamt aflåtna skrivelser till hemlandet, oftast underlät att noggrannt uppge sin adress, hände det ej sällan, att vännernas bref förgäfves sökte honom i utlandet och slutligen returnerades till Finland. **) Brefvexlingen rörde sig förnäm-

*) Då hjelten i denna dikt, den irländske patrioten O'Connel i Mars 1847 på sin sista färd från hemlandet befann sig i Paris på genomresa till Rom, öfversatte Cygnæus poemet på fransk prosa och tillsände O'Connel denna öfversättning jemte ett längre, nobelt bref, fullt af sympati för den store mannen, under hvars fångenskap dikten hade sett dagen. O'Connel, som troligtvis ej hade krafter att tillstädja Cygnæus ett besök, hann ej längre än till Genua, då Erin åter fick sorg. Han afled den 15 Maj 1847.

**) Lille, Rabbe, Nervander och Cygnæi yngste broder August underhöll hufvudsakligast den tröga brevexlingen med honom, hvilken, enligt deras förmenande, roade sig med att leka „kurra gömma“ i Europa. Påbörjade konceptbref till Runeberg, Snellman, Castrén och andra äfvensom

ligast om affärer, universitetsnyheter af allmänna eller mera enskild natur, och då äfven Cygnæi skrivelser, så vidt de finnas i behåll — för det mesta dock blott i koncept — lemna blott sparsamma, faktiska underrättelser om hans forskningar och studier i utlandet samt om hvad han der för öfrigt iakttagit, afstår jag från att här meddela utförligare utdrag ur sagde korrespondens.*)

I medlet af Juni 1844 lemnade Cygnæus Paris och styrde kosan till Schweiz, hvilket land han lakoniskt säger sig ha „genomvandrat i alla direktioner.“

De tre månader, som nu förflöto, innan Cygnæus anträdde sin färd till Italien, torde han använt till att lära känna naturen och folklivet såväl i Schweiz som i Rhen-trakten, dit han gjorde en utflykt, äfvensom till att göra nya literära eller annars intressanta bekantskaper. Under denna behagliga rekreationstid diktade han äfven åtskilliga skaldestycken**) och lockades sannolikt af de mäktiga tankar och känslor, som alpverlden ingaf, att i sitt inre skåda långt flera poetiska bilder, hvilka han dock aldrig „kom sig“ att nedskrifva, än mindre att utarbета. Sjelf skrifver han i ett, som det tyckes, i Schweiz påbörjad brev till M. A. Castrén om dessa åt förintelse dömda tankar följande vemodigt vackra ord:

„Dessa tankar alla, såväl de bundna som de obundna, hafva tagit sig en gemensam frihet: den att strömma såsom drömmar bort utan att lemna efter sig ett synbart spår. Sådant är oftast mina kanske bästa, säkert mina käraste tankars öde: jag står likasom bredvid dem, seende vemodigt på deras hädanfärd, utan kraft och mod att fasthålla dem med synbara tecken, och jag minnes då vindens suckande fart genom våra djupa skogar, som

ofulländade, för det mesta polemiska uppsatser till våra tidningar anträffades för öfrigt bland Cygnæi efterlemnade papper från denna tid.

*) Se förut citerade uppsatser i „Finsk Tidskrift“ för Juni och Juli år 1890.

**) Bland dem, förutom redan nämnda: „Målskjutningens i Basel sista qväll;“ „Alpens ros och dalens;“ „Främlingens hem;“ „Återseendet;“ „Vägen;“ med flera, delvis först senare fulländade.

qvarstå så stumma, sedan den sista fläkten somnat bort på deras kottar; — och när den leken omsider är all, tycker jag med än mera vemod, att mitt hjerta är norra sidan af en kyrkogård, hvarest namnlösa bortgångna hvila ut efter ett stormuppfyllt lif, utan att det ringaste tecken omnämner, att de derunder multnande också älskat, lidit, kämpat och — fått ett ondt slut“

En annan gång ger han tillkänna sin själsstämning under vistelsen i Schweitz med dessa för honom karaktäristiska ord:

„Skön är ändå vår Herres verld! Ej ens i vårt eget land, tjugad af dess sommarqvällar, har jag känt det gamla, kosmologiska bevisets oemotståndliga sanning så öfvertygande som i det, hvarifrån dessa rader skrivas. — — — Men människan är ändå också god. Så ljuft det än är att se sköna länder för deras egen skull, så är det dock — åtminstone för mig — ännu ljufvare att personligen lära känna de store män, hvilka andas dessa länders luft. Ingen finnes, som ej gerna önskar se dem, hvilka lärt honom det bästa, han vet, hvilka uttalat i ord, färg, ton eller sten de varmaste, ädlaste, innerligaste känslor i hans själ, åt hvilka han ej sjelf förmått gifva uttryck. Få uppnå dock denna sin önskan.“

Om Cygnæi färder under nu i fråga varande trenne månader upplyser hans passbok intet, och mycket litet är det, hvad han sjelf om dem meddelat. Han säger sig mången gång i Schweitz — „denna den grandiosaste ädelsten bland världens alla länder“ — klättrat på molnig stig ensam, liksom hade han lemnats allena qvar att läsa inskrifterna, ristade i en förgången verlds jättekummel. Han nämner Chamouny-dalen (på franskt område) invid Mont Blanc samt att han tillbringat någon tid djupt bland Appenzells berg tillsamman med för honom mycket sympatiska personer. Det var der hans fantasi lifligt tilltalades af minnet af vår exkonung Gustaf IV Adolf, som för sju år tillbaka aflidit i det närbelägna S:t Gallen.

Bland större orter, hvilka Cygnæus i Schweitz till först besökte, var Génève. Det var troligtvis der han gjorde bekantskap med den sedermera historiskt märkelige statsmannen, grefve Pellegrino Rossi, då jurisprofessor i Génève. Vidare hamnade han vid Bodensjön i Basel, der då som bäst

en storartad nationalfest egde rum, hvilken kraftigt anslog honom. Han sade sig der hafva „andats bergluften af folkfester, så friska, frimodiga, kraftfulla, som om sista kvarlevan af den föråldrade verdens ungdomsglädje hade koncentrerat sig der för att visa, att man ännu kunde se glad ut på denna snöda utlevnade jord.“

Från Basel anträdde Cygnæus utefter *Rhenfloden* en resa till Strassburg och derifrån till Baden; besökte bland annat det romantiskt natursköna Freudenberg vid Main samt Heidelberg vid Neckar, der han gjorde bekantskap med den bekante rättslärde, professor Mittermayer.

I Heidelberg upplefde Cygnæus första årsdagen af sin afresa från Helsingfors och fann då redan med oro att hans reskassa omöjligen skulle tillåta honom att vistas i utlandet den bestämda tiden. Han skref därför den 14 Juli till grefve Armfelt en anhållan om tillökning på reseunderstödet. Då Cygnæus i detta bref i sväfvande ordalag talat om påtänkta arkivforskningar i Berlin och som vanligt underlätit att uppge sin adress, råkade Armfelts svar på villospår och återkom omsider sent på hösten till S:t Petersburg. Grefvens utlåtande, som omsider i November genom tredje man kom Cygnæus tillhanda, var ett afslag, men derjemte ett löfte om att söka ur kanslers finska handkassa utverka åt Cygnæus en gratifikastion af högst 300 rubel silfver *efter det han fullbordat* sin resa och återvändt hem.

Omedveten om de tunga moln, som sålunda sammandrogo sig öfver hans finansiella utsigter, fortsatte Cygnæus sin lustresa från Heidelberg till Mannheim, som torde varit den nordligaste ort, han denna gång besökte samt återvände öfver Karlsruhe till Schweitz, der man den 14 Augusti finner honom i Zürich. I Luzern tilltalades hans fantasi mäktigt af det der uppställda Thorvaldsenska historiska lejonmonumentet. I sin meritförteckning upptager Cygnæus vidare utfärder till „Costnitz, Vorarlberg o. s. v.“ hvarom jag har mig ingenting vidare bekant.

Den bortilande tiden och hans längtan att sätta sin fot på Italiens jord drefvo honom omsider öfver Simplon-passet, och vi återfinna honom den 25 September 1844 i *Domo d'Ossola*, den lilla, äkta italienska gränsstaden vid floden Toce.

„Äntligen står jag“ — skrifver han — „kl. 5 e. m. den 25 September 1844 vid min äldsta längtans mål. Domo d'Ossola är hunnet. Så snart man undsluppit de, i det hela nog höfliga sardi-piemontesiska tullsnokarnes sax, vet man, att Italien famnar en. Öfvergången från ett i luften, ehuru på granitbotten sväfvande Lappland till den härligaste italienska grönska är sagolik. Postiljonspisken synes en trollstaf eller än mer. Hus, lika hvita fågelbon, tyckas sväfva på den yppiga grönskan. När jag nästa gång står så nära Italiens gräns som nu, vet jag litet mer än i denna stund. Var glad, min själ likväl, oaktadt din okunnighet eller rättare i följd deraf. Bär ej evigt ditt Lappland tryckande på dig, äfven inom det jordiska paradiset portar.“

Sedan Cygnæus njutit af naturens skönhet vid Lago Maggiore och derstädes besökt de barmhertige brödernas kloster i Stresa, reste han ned till *Milano*, dit han anlände den 28 September och der han dröjde en hel månad. Mäktigt synes hans känsla der hafva anslagits af dömens „höga marmorlunder“, detta under, som står der i sin härlighet, „såsom det sågs i andan först af tron“, och han säger sig andäktigt ha studerat denna katedrals „i marmorformer bundna Shakespeareska poem.“ — En annan stor njutning väntade honom i *Milano*. Der uppträdde då på scenen den redan i sitt hemland högt uppburna skådespelerskan *Adelaide Ristori*, hvars mäktiga talang, ehuru ännu i sin vårglans, inspirerade Cygnæus till ett vackert poem, som han på svenska i Oktober tillsände henne, för hvilken han låtit presentera sig, der vid han uppmanat den unga konstnärinnan att uppträda i Paris, förespående henne verldsrykte. Att denna spådom blef en sanning, glädde Cygnæus mycket, och detta ej allenast för den stora skådespelerskans skull. *) Möjligen var

*) Då Cygnæus år 1856 i Paris återsåg Ristori, skref han, jemte det han sände henne sina dikter „Ljus och skugga“, följande ord till henne, efter att ha berört sin förutsägelse för 12 år tillbaka: „*Ce n'est pas une*

det intrycket här af, som ingaf Cygnæus hans, sedan för Finlands späda konst välsignelserika tro på hans sändning såsom beskyddare af vaknande artistiska anlag.

I Milano hade han äfven tillfälle att lära känna den ädle italienske frihetsvännen Manzoni, då mera likväl endast en ruin af sig sjelf.

Nästa rastpunkt på sin långa resa fann Cygnæus i Venedig, dit han färdats öfver Romano och Verona samt efter att hafva njutit „af Lago di Comos tjugande idyller.“

I Venedig dröjde Cygnæus under November och December 1844 och vidtog här ånyo sina länge afbrutna vetenskapliga sysselsättningar.

Med svårighet erhöill han ett strängt begränsadt tillstånd att anställa forskningar i statsarkivet derstädes och fann sig äfven snart besviken i sitt hopp om rikare skördar från detta.

Det var naturligt, att det gamla, ärorika Venedig, uppfyllt af skuggor från en den mest romantiska, försvunna verklighet, mäktigt skulle fångsla Cygnæi fantasi. Två större skaldestycken „Lord Byron“ samt „Främlingen på egen strand“, båda hänförande sig till Adrias drottning, framsprungo också här i hans själ, ehuru de först senare fullbordades. Hjelten i den sistnämnda dikten är, som bekant, Silvio Pellico, med hvilken, då mera andeligen brutne man, Cygnæus året derpå gjorde bekantskap i Rom.

Det vill dock synas, som om Cygnæus känt sig mer än vanligt ensam i lagunstaden, der han ej egde tillfälle till något förtroligare umgänge med nordbor. I enslighet tillbragte han här på sitt rum julaftonen, hvilken högtid han

---

sotte vanité de prophète, qui me remplit de bonheur en voyant ces prédications constatées par les faits. C'est le grand joie de voir ce qui est beau et sublime remporter la victoire, qui lui est dû et triompher dans le monde, qui me rend heureux.“ — Cygnæus hade derförinnan återsett Ristori i Bologna samt i Rom år 1845.

föregående år på nordiskt sätt firat i Paris i förtroligt sällskap med fyra landsmän.

Om Cygnæi afresa den 30 December från Venedig till Padua samt om hans färd från denna universitetsstad öfver Rovigo till Bologna äfvensom om de dagar, han i slutet af Januari och början af Februari använde på resan från Livorno till Rom, eger man tillfälligtvis utförligare underrättelser än från någon annan tidpunkt af hans långa vistelse i utlandet. Han gjorde nämligen den 7 Januari 1845 början till ett försök att skrifva „*Ett slags dagbok*“, ett för honom påkostande arbete, hvarmed han också ej höll ut längre än 3 å 4 dagar. Sannolikt gjorde han (af orsak hvarom längre fram skal nämnas) ett förnyadt försök dermed en månad derefter, hvilket kanske tjenat som underlag för hans år 1850 skrifna och i kalendern „Fjäriln“ meddelade skildring: „*Min första Romresa*“, ehuru original-anteckningarne gått förlorade. *)

Då i fråga varande dagboks anteckningar upptaga ringa utrymme och låta, så obetydande de än äro, oss kasta en blick in i Cygnæi hvardagliga reselif, försvara de här sin plats. De följa här nedan:

Åter en gång vill jag göra försök med en sak, hvars vikt jag så ofta insett, men hvars tyngd alltid känts för odräglig, att jag dermed kunnat gå i land. Ack, det systematiska, som utgör förståndets mäns styrka — var aldrig min starka sida. Och systemet af en dagbok är väl ibland alla det tråkigaste, det mest pedantiska. Bittert känner man dock bristen af en sådan, då tiderna äro förbi, och för minnet bleknat bort till hälften eller helt och hållet äfven sådant, som man önskade, att det ännu skulle fortleva med *deras* stunds hela liflighet och värma. Jag vill därför sent omsider gripa mig saken an med all kraft, som ännu kan bo qvar i min själ. Bättre än hittills skall och måste det gå, äfven om det ej går så väl och fullständigt, som det borde och kunde.

Bologna, kl. $\frac{3}{4}$ på 5 den 7 Januari 1845.

På 1844 års näst sista dag efter kl. 2 vanligt fjäsk och uppbrotsbrådska. Kort förut en afskedsblick i Markuskyrkan och en längre på dess underbara torg. Färd med pick och pack, Gruber **) inberäknad, mellan de

*) „Min första Romresa“ ingår i bandet VI, sidorna 546—591.

**) „Lieber Herr Gruber“, en tysk (turist?) var Cygnæi reskamrat för någon kortare tid i denna trakt af Italien.

dystert ståtliga marmor palatserna. Ankomst i god tid till visitationsplatsen och afresa. Sinnesstämningen dyster och dimmig, utan något slags klarhet, liknande dagens förutan äfven dess ljumhet. Sorgliga, nedtyngande tankar på den skrofliga jernvägsstråten. Näfvarne knötos mekaniskt vid tanken på egna dumheter och missöden. Halft vanligt hopp om återseendet af det ändå härliga Venedig, oaktadt allt dess elände.

Färd till *Padua* i en omnibus mot dryg lega. Strid med hjelten, som hemtade passet till *Stella d'Oro*, om drickspengar, för det han gjort sin skyldighet. Jag tyckte ändå om den gossen, emedan han kastade bort det, som syntes honom för litet. Detta var ej italienskt. Kanske var han också ej italienare.

Kort besök i det storståtliga kaffepalatset. Återvände till min iskalla „stjerkammare“, der snart en brasa sprakade, men ej gaf värma. Tidigare än någonsin under många år sökte jag ro och värma i den isiga bädden och somnade ändtligen under fortsatt härlig musik, som undfågnade en generals öron uti hans residens vid samma torg, der min fixstjerna slagit ned sina bopålar och som förljufvade gratis mina äfvensom en talrik annan plebis öron. Efter långvarigt bemödande inslumrade jag omsider, söfd af dessa toner.

Den 31 December 1844 beskådat universitetsbyggnaden stadd under reparation, och der den dagen inga föreläsningar höllos. Uppsökt professorn i tyska språket Clentus(?). Träffade honom omsider och mottogs i köket vid en god brasa, hvarvid han upplifvade sin jordiska lekamen, medan hans hushållerska, åt hvilken han framdrog strykladet ur elden, bedref sitt yrke och hade ett ord med i laget. Mannen påminde genom liflighet i åtbörder och vänlighet om Alexander Wulfert och äfven om Joh. Magnus af Tengström. Latin inblandades gerna i talet såsom prydnad — men klent, tycktes det. Vin erbjöds och dracks föga. Det blef på kakelugnen. Möte heramades för aftonen i *Café militaire*, der tyskarne skulle hålla hus. Detta fanns efter långt sökande. En nästan åttioårig gubbe, som var en ruin af en fordom omtyckt sångare, sjöng ännu med gladaste min: „*tanti pulpiti*.“ Det är en älskligt sorglig företeelse af förstörd, af tiden sönderbruten storhet.

Historices-professorn Menin (?) söktes fåfängt den aftonen. — Senare på qvällen i det stora kaffehuset, der tiden tillbragtes på vanligt sätt: „*Journal des Débats*“, „*Journal de Frankfort*“ etc. Stelnad af köld gick jag till sängs. Och fast fröso till och med de vanliga dödsbetraktelserna öfver det döende året, och frågorna, mer än vanligt dystra, till det kommande året orkade föga arbeta sig fram helst till någon klarhet.

Den 1 Januari 1845. Dåligt förebud af hesfullhet. — Tysken besöktes derefter och tillsammans med honom historikern. Denne, en prest, mottog artigt och talade med presterlig, i Italien sällspord frimodighet om historiens studium, menande, att hvarje duodes-stat här hade sitt eget slag att framställa denna, så att man knappt kunde tro, att det var samma vetenskap,

som frambars t. ex. i de under Österrike lydande länderna och i Kyrkostaten, och så vidare.

Antendes (?) så kallade monument sågs i förbigående. Domkyrkan pryddes af Petrarkas sköna byst, som blifvit upprest af en „*canonicus canonicus*.“ Tysken gladdes sig deråt, att man kunde så ställa sig, att inga fönster syntes mera, när man dragit sig längst tillbaka. Experimentet hindrades af stolar. Derefter sågs „Livii hus.“ S:t Antonios härliga kyrka, uppfylld af andäktiga skaror och af monumenter af präktigaste slag. Synnerligen märkvärdig genom sin inskription var den åt hjelten „Catarina Cornelio“ (?) uppresta. — S:t Justini tempel under reparation, utvärtes påminnande om Mäntyharju kyrka. Härliga målningar och kolonner från alla världens håll. Den äkta fransyske pratmakaren Berton, som varit under kejsartiden anställd vid någon direktion, officierade som ciceron. Han hade efter sin något fabulösa förlust af 24,000 francs i Venedig fungerat som språkmästare, mästare i danskonsten etc.; klagade bittert öfver den sistnämndas förfall, som gjorde hans talanger öfverflödiga.

Afresa till Rovigo. Dagen töcknig, regnig. Endast ett vackert bergslandskap med ett slott på högsta höjden. Färd på en färja i mörkret. Ankomst till Rovigo. Kuriös bekantskap med „den starke Roux“, om hvilken mycket kunde sägas.

Här slutar dagboken, hvars stil delvis är svårläst. Från Bologna har Cygnæus antecknat blott detta:

„I Bologna såg han Rafaels Cecilia, skrifver Ehrensvärd, menande dermed: „vare nog sagdt om Bologna.“ Månget år har förgått, sedan jag läste de Ehrensvärdska orden, men den utlevade tiden hade ej afkyld min brinnande längtan att veta, hvarför den store gengångaren från förflutna konstperioder aktade en enda tafla så stor uppmärksamhet, att han för den allena förbisåg en sådan stad som Bologna. Jag tror likväl ej, att jag derom begärt upplysning af någon; åtminstone hade jag (i så fall) ingen sådan fått. I dag har jag, ehuru vid den mulnaste, töcknigaste blick, som Italiens himmel kan kasta ifrån sig, fått upplysning om saken. Jag har sett Rafaels Cecilia.“

Medan Cygnæus i Bologna nedskref sina dagboksanteckningar, föll det honom den 9 Januari in att bjuda allmänheten i Finland att andligen följa honom på hans färder förmedels en tidskrift om tillsamman 20 à 30 ark, fördelade i tre häften, innehållande reseminnen på vers och prosa. Titeln skulle bli: „*Några ögonkast kring Europa af en förbigående.*“

I en ganska originelt skrifven anmälan utbjöds denna till-
ämnade tidskrift mot slutet af Februari till prenumeration i
hemlandet. Det sentida och brådskande anmälda företaget
ledde dock till en högst fåtalig prenumeration, och af planen
vardt intet, hvilket resultat ännu år 1850 gaf Cygnæus an-
ledning till harmfulla utgjutelser mot fosterlandets i detta
fall honom visade likgiltighet — en likgiltighet mot en emi-
nent talang, som „Saima“ redan den 22 Maj 1845 skarpt
tadlade.

Den 13 Januari utbytte Cygnæus Bologna mot Florens,
der han dock dröjde endast två veckor. Om hans vistelse
härstädes är föga annat bekant, än att han här åtnjöt nobel
artighet af prins Louis Lucien Bonaparte, hvilken bland an-
nat införde honom i patriciska familjer, der han i egenskap
af finsk skald diktade ett galant poem: „Snön i Florens“,
egnadt en skön dam af engelsk-andalusisk börd, en dikt,
hvari han åtminstone omnämner flera af de gamla italienske
mästarene än på något annat ställe i sina skrifter.

Karnavalen i Rom led mot sitt slut, och Cygnæus
skyndade sig därför att ännu i tid hinna den eviga staden,
dit han föredrog att bege sig sjövägen öfver Livorno till
Civita Vecchia. Resan afbröts af storm redan vid den lilla
hamnstaden San Stefano, hvarifrån han i deligens fortsatte
färden till Rom. Om de äfventyr, han på denna resa upp-
lefde, har han utförligt berättat i „Min första Romresa“,
hvilket ämne det sannolikt var hans mening att behandla i
den påtänkta tidskriften „Några ögonkast kring Europa.“
På karnavalens sista dag, den 3 Februari 1845, anlände
Cygnæus omsider välbehållen till Rom.

Under denna sin *första vistelse i Rom* qvardröjde Cyg-
næus der närmare fem månader eller till den 1 Juli. Rom
var den tredje egentliga arbetsorten för honom, och det
gälde nu att förskaffa sig tillträde till det svårt tillgängliga
vatikanska biblioteket. På Petri stol satt då ännu den reak-
tionäre, åttatioårige Gregorius XVI, som afled den 1 Juni
1846, en lärd man, hvilken hade rykte om sig att gynna ultra

katolska forskares arbeten. Till kustos öfver det vatikanska bibliotekets skatter hade han förordnat den likaledes lärde men ljusskygge pater Augustin Theiner. Denne förvägrade envist vår landsman tillträde till arkivet, som dock omsider, ehuru blott till en mycket ringa del — Cygnæus fick genomgå katalogen öfver den så kallade Kristinska afdelningen — blef tillgängligt för honom, sedan han lyckats förskaffa sig ett mäktigt beskydd af de lärde, upplyste kardinalerne Angelo Mai, i främsta rummet, och den för sin språkkänedom verldsbekante Guiseppe Mezzofanti, hvilka hvardera i tiden varit föreståndare för sagde bibliotek.

Ju mindre Cygnæus blef i tillfälle att syssla med arkivforskningar, desto rundligare tid kunde han afstå åt det ädla nöjet att göra bekantskap med Roms omätliga, för alla öppna konstskatter, hvilka ju äfven kraftigt dragit honom dit. Han såg dem med skaldens, med historikerns, med psykologens uppfattning, ej med kritikerns granskande och studerande ögon, ej med artistens blick för linier och färger, men detta oaktadt fylles hans själ af den varmaste kärlek till bildande konst.

Cygnæus, som bar det historiska Rom i all dess storhet lefvande i sitt hjerta, fann det moderna hvardagslivet vid Tiberns stränder ömkansvärdt och dvärgalitet, tomt och kallt samt såg nästan med förakt på de gamla romarenes så kallade ättlingar, dessa „naturens nådehjon.“ Ej stort bättre än andra poetiska naturer kunde Cygnæus dock värja sig för tjusningskraften hos den underbara staden, hvaröfver Italiens himmel mild hvälfde sig i vårens ljumma alstrings-tid. Den finske skalden grep här ofta till lyran och sjöng än om Roms fallna storhet, än om romarinnornas skönhet. *) Här framqvälde äfven de fosterländska skaldestyckena: „Med och mot“, „Ruinen“ samt den ur djupet af hans finska hjerta sjungna dikten „En fråga.“ Det var här han omsider

*) Se dikterna: „Vid romargrafvarne“, „Grannarne“, „Sågner om jättarne“, „Månens blick på den eviga staden“, „Förslag till verldseröfning“, med mera.

afslutade det stora, J. V. Snellman tillagnade poemet „Främlingen på egen strand.“

Det ligger i sakens natur, att Cygnæi förtroligaste umgänge i Rom, såväl nu som under hans senare vistelse derstädes, samma år på hösten, var den skandinaviska konstnärskretsen, förstärkt med några tyska och italienska elementer. Till hans närmaste umgänge hörde Egron Lundgren, J. M. Stäck, G. W. Palm, C. Wahlbom, tyskarne F. Nadorp, Georg Gmelin och von Moller, lärare åt den för oss välbekante, från Finland bördige artisten W. Swertschkoff, som, vid 23 års ålder, året förut hade slagit sig ner i Rom och som under Cygnæi hela vistelse derstädes utgjorde dennes dagliga sällskap. Då Fogelberg längre fram på året återvände efter en sommarfärd till hemlandet, drogs Cygnæus kraftigt till denne såsom människa och konstnär utmärkta personlighet, hvaraf intrycket återljuder ur dikten „Till Fogelberg“, hvarmed denne den 19 November 1845 helsades åter välkommen till Rom. Å sin sida omfattade denne konstnär Cygnæus med ur hjertat gående vänskap och godhet.

För öfrigt var Cygnæus en gerna sedd gäst i flera andra artistiska, literära och aristokratiska kretsar i Rom på den tiden. Här återknöt han bekantskapen med Ristori, infördes af pater Theiner hos Silvio Pellico, uppvaktade Gogol och återsåg dennes vittra landsmaninna, grefvinnan Eudoxia Rostoptchin, hvilken han 1842 i Helsingfors egnat en poetisk hyllningsgård. Här torde han äfven hafva gjort bekantskap med Arnold Ruge, möjligen äfven med Herwegh och andra vittra politiska resenärer, hvarjemte han genom svenska legationen, främst grefve Gråberg blef införd hos en mängd bemärkta utländingar, bland dem flera engelska familjer, hvilka synas med välvilja hafva omfattat vår originele landsman.

Cygnæus bodde i Rom vid Via Frattina n:o 34. Hans reskassa var stundom temmeligen klen, dock ej så medtagen, att han ej efter behag kunde göra utflykter från staden till

Ariccia, Tivoli, der han tillbragte midsommaraftonen, o. s. v. Förstärkning erhöill han från hemlandet i form af lån af fränder och vänner, bland dem „den kunglige köpmannen“ Chr. Bruun i Fredrikshamn, så att intet hindrade honom att realisera sin plan att skåda Sicilien, „det härligaste Europa, ja kanske hela verlden erbjuder.“

*

Medan Cygnæus ännu qvadröjde i Rom, utkom omsider i Helsingfors första häftet af hans „*Vandringsbilder*“, benämndt „*Ljus och skugga*“, hvartill han dels i „luntor“, dels styckevis med från Paris o. s. v. hemresande landsmän sändt de brådstörtadt utkastade originalmanuskripterna, utan att ens göra sig mödan att af dem taga afskrift, ännu mindre att egna dem nödig ans i formelt hänseende, öfverlemnande bekymmerslöst denna omsorg åt sina vänner, hvilka blott nödortfigt befattade sig med sådant grannlaga hvärf. Ännu lättare tog vännen-korrekturläsaren sitt uppdrag, och följden blef en presentation för den inhemska publiken af en mängd verkliga snillefoster i drägter, som buro blott allt för tydliga spår af ett kringflackande, oroligt kappsäckslif.

Häftet utkom i början af Maj 1845 och innehåll 28 dikter, de flesta författade dels i Paris, dels i Schweiz, bland dem: „Till Victor Hugo“; „Kejsarn“; „Erin har sorg“; „Jag tackar dig“; „Runoskalden ute“; „Den 21 Juni 1844“ jemte flera smärre dikter såsom. „Den sanna våren“; „Ro i natten“; „Vågen“ m. m.

Huru denna diktsamling emottogs af kritiken i Finland, skall ses af det följande.

Så snart „*Ljus och skugga*“ utkommit, skyndade sig F. Berndtson (i n:o 36 af „*Morgonbladet*“ för den 15 Maj 1845) att skrifva derom en anmälan i en ton, som påminde lika mycket om budoaren som om pigkammaren. De anmärkningar, han gör, äro i grunden ej strängare än öfriga recensenters, men de utkastas med ett kallt och nonchalant öfversitteri, som måste ha verkat oangenämt på Cygnæi

landsmän. „Vi tro ej“, säger herr Berndtson, „att författaren själf sätter något synnerligt värde på denna lilla samling af poesier, hvilka det roat honom att uppteckna under sina vandringar i främmande, fjerran land, och hvilka såsom en vänlig helsning från den irrande till det gömda fosterlandet kanske ega sitt största värde.“

Möjligen upprörd öfver denna tidningsskrifvares ringaktande hållning gentemot den finske skalden, fattade *Z. Topelius* pennan och skref i n:o 43 af „Helsingfors Tidningar“ om Cygnæi nya dikthäfte bland annat följande:

Få skalder hafva fått emottaga så iskalla skurbad öfver sitt hjertas glödande kärlek som Cygnæus. Få hafva äfven, det är sannt, för kritiken blottat så lätt åtkomliga sidor som denne skriftställare. — „Hans största, hans odödliga fel är dock, att med hela sin varma, rika blick öfver lifvet ställa sig öfver det *sens commun*, i hvilket mängden af menniskor röres och hafver sin varelse och att, just förledd af en sådan själsadel, ständigt begå det stora misstaget att hos sina läsare förutsätta det höga, stora och sköna, som genomblixtrar honom själf och förutan hvilket de vida vägnar flesta af hans literära skapelser måste, såsom de ock gjort, förefalla mängden af läsare som fragmenter utan någon helhet, spridda guldorn i en kaotisk massa af oformliga tankedunster.“ — „Hvarför, tänker han, skall icke hvarje menniskohjerka känna, hvad jag känner?“ — „Så varmt älskeliga stycken som: „Jag tackar dig“, så rikt målande som „Flodens öfversvämning“ borde gifva samlingen ett värde, som tillbakavisar hånet. Fredrik Cygnæus har rätt att fordra kärlek mot kärlek och rättvisa åt allt det ädla och stora och sköna, som inom honom arbetar sig till ljus.“

Slutligen må här anföras utdrag ur den långa, mycket allvarliga, men oaktadt dess stränghet kärleksfulla kritik, som *Snellman* i n:o 7 af „Kallavesi“ för den 3 Oktober 1846 omsider egnade samma diktsamling. Hans yttrande kan sammanfattas sålunda:

Cygnæus har icke låtit sig rättas, sade *Snellman*, af den nedslående kritik, för hvilken hans tidigare poetiska alster varit föremål. Det innebor hos honom en envishet och en motsäggelselust i fråga om allt, hvad kritik heter. Han eger en hög grad af originalitet, och fantasins lätta flykt står honom till buds, men han sträfvar derjemte alldeles onödigtvis till en konstlad och bisarr originalitet och lägger uppfinningens styrka i detaljerna, icke i sjelfva kompositionen. Hans dikter kunna erbjuda ett studium för den retoriska kritiken, icke en konstnjutning för allmänheten. Men detta är för en

skald ett förfeladt mål: felet är bristande reflexion, kritik, konstnärlig självbeherskning. Snellman ansåg då ännu det vara svårt att hos Cygnæus upptäcka någon ledande verldsåsigt eller någon öfvervägande känsla, som skulle hänrycka honom till sångens utgjutelser. De genomandas dock, sade han, af ett varmt, menniskoälskande sinne äfvensom af en lefvande kärlek till fosterlandet. Men med detta allt är Cygnæus en utmärkthet i vår ringa litteratur och det är smärtsamt — dubbelt smärtsamt för en tjuguarig vän — att nödgas förklara en så eminent förmåga hafva såsom skald förfelat sitt mål genom bristande självbeherskning. Felen i hans poesi äro så i ögonen fallande, så lätt undvikna, att man förvånas öfver att finna förenad med en så hög grad af känsla och fantasi en så stor tanklöshet eller rättare så stort förakt för hvarje, äfven den minsta tankens ansträngning.

I denna djupt gående kritik analyserar Snellman några af häftets dikter och framvisar med säker hand förtjensterna i de små, väl sammanhållna sångerna: „*Den sanna våren*“ samt „*Ro i natten*.“

Cygnæus, som under resan ej var i tillfälle att följa med den inhemska tidningspressen och dessutom stod i den knapphändigaste brevexling med vännerna i hemlandet, erfor under hela det år, som förgick, efter det dikthäftet utkommit, ingenting af dessa recensioner. Detta var äfven det bästa, ty nu kunde han, ostörd af kritikens nålstygn, njuta af sin vistelse i Södern samt i enlighet med sitt skaldelynnne fritt ge uttryck i poetisk form åt de djupa tankar och känslor, hvilka rörde sig i hans bröst och bland hvilka hemlands kärleken ofta som förr trädde fram stark och rörande.

*

Den 1 Juli bröt Cygnæus opp från Rom, utbytande nu för en tid af omkring fyra månader sina arkivforskningar mot studier af konsten „i alla dennas lifsyttningar“ samt af naturen och folklifvet i södra Italien.

Resan gick först öfver Terracina och Capua till *Neapel*, hvarest han denna gång dröjde endast en kort tid, skyndande sig till Sicilien för att öfvervara frandet af sankta Rosalias fest i Palermo.

Vistelsen på Siciliens underbara ö blef för Cygnæus en fortsatt fest. Sjelf kallade han denna tid sitt lufs lycko-

sammaste period. Uppfylld af beundran öfver Almqvists divinatoriska förmåga att, utan att hafva skådat dessa nejder, lefvande hafva i sin diktning framställt naturen och lifvet härstädes gjorde han ströftåg kring ön, beskådande som „en förbigående“ glada folkfester i Messina, Catanea och Syracuse, hvilken ort torde varit den sydligaste, han besökte. En dag mot soluppgången besteg han Etna och såg det väldiga berget kasta sin jätteskugga öfver den sköna ön. En annan gång besökte han San Martinos benediktinerkloster och resonnerade med dess furstliga klosterbröder om Karl XII. Längst eller närmare en månad dröjde han i Palermo och dess omnejder, hvarest Monreales höjder och den sköna hafsbugten vid Conca d'Oro mäktigt tjusade honom.

Cygnæi poetiska turistlif synes här ej mycket hafva störts, vare sig af lärda eller annars högtstående bekantskaper, utan fröjdade han sig i sällskap med en ärlig nürnbergare, vid namn Carl Büttner (sannolikt en affärsman) åt det ljufva, sköna och glada, som lifvet har att bjuda på. Siciliens skönhet „är som skönheten af tårar i vackra ögon“, sade han. „Dess himmels klarhet tycks ett återsken af Guds, och haf och land och höjd och djup visa sig som segertecken till den högstes lof.“

Här skref han i mera välljudande vers än kanske någonsin dikterna: „Vintergästen i Palermo“; „Är du ej lycklig?“ samt „Vändkretsen“ — „kanske det dystraste stycke“, menade han, „som frambrutit ur djupet af min själ.“ Han skref det i Messina till bittert afsked från Söderns underverld, som han då såg för sista gången, „med samma blick som fången ser tillbaka till sin frihets berg“; hans kosa måste nu mera oåterkalleligen gå mot norden, ty, klagade han:

— med jernhand griper verkligheten,

Ack, min själ, hvars hem är diktens land.

Ensam kände sig Cygnæus dock midt i all naturens skönhet och lifvets glädje i Södern. På den fråga, han ställer till sig sjelf: „Är du ej lycklig?“ svarar en röst ur

hans inre ett sorgligt: nej! Detta paradiset är ej gjordt för honom. Han längtar hem, till hjertan, som mena honom väl, till det land, han älskat och för hvars lycka han „sitt hjertblod gerna gifvit ut.“

Från Messina begaf Cygnæus sig, sannolikt de första dagarna af September, till Neapel, der han denna gång torde hafva vistats 5 å 6 veckor, under hvilken tid han med en ung svensk, vid namn Hampus Hartman, gjorde „de härligaste vallfarter“ åt olika håll i Neapels omnejder, bestigande Vesuvius samt besökande Pompeji, Sorento, Amalfi, Salerno, Pæstum o. s. v. Han berättar, att han någon tid njutit gästvänlighet på ön Ischia — hos hvem är mig obekant — samt att han, sannolikt passivt deltagit såsom ledamot i geografiska sektionen i en af italienska vetenskapsmän vid denna tid hållen kongress i Neapel. *)

Här skref han dikterna: „Söder och Nord“; „Tag bort Italien“ samt troligen ock „Verldsspråket“ äfvensom „Förklaring.“ Med den till Stockholm återvändande reskamraten Hartman sände Cygnæus nu den samling dikter, som detta år samlat sig i hans kappsäck, för att öfverstyras till Rabbe i Helsingfors, såsom det blifvande innehålltet af andra häftet af „Ljus och skugga“, om hvars omedelbara tryckning han samtidigt gaf ordres, ännu okunnig om kritikens dom öfver det första häftet. **)

*) Bland Cygnæi gynnare i Neapel var äfven matematikern, professor C. Rocco, som älskvärdt förärade honom sina arbeten i „*Geometria solida*“ o. s. v., till huru stor uppbyggelse för mottagaren må lemnas osagdt.

**) Hartman rönt ej synnerlig tack för sitt besvär med dessa manuskript. Cygnæus hade fått höra, att de ännu på våren 1846 icke framkommit till Helsingfors, i anledning hvaraf han, såsom fallet ofta var, då något gick honom emot, upparbetade sig till en barnsligt hejdlös harm samt skref från Paris till Hartman ett dundrande bref, förebrående honom för „rån af en annans dyrbaraste egendom.“ Den ordentlige unge mannen, som med utdrag ur postboken kunde bevisa, att han, dagen efter sin hemkomst, den 30 December 1845 afsändt paketet till Rabbe, förbluffades ej litet öfver Cygnæi ohemula anklagelse mot „en medlem af en aktad familj“, men slutar

Om Cygnæi vistelse i Neapel torde intet vidare finnas att här tillägga. Han afreste derifrån den 22 Oktober till Rom, der han sedan vistades ända till den 3 Januari 1846, fortsättande sina forskningar i det vatikanska biblioteket. Medels en förlåtlig „smyghandel“ med de underordnade tjänstemännen lyckades han få reda på något litet mera än vederbörande varit benägna att medgifva. Men ringa lär skörden der i alla fall utfallit.

Äfven för öfrigt torde vistelsen i den eviga staden i hufvudsak varit för Cygnæus enahanda under hans andra som under hans första vistelse derstädes.*)

sitt bref med en skämtsam begäran om nyheter, rörande Cygnæi vistelse i det moderna Babylon, „som troligtvis lär öfverflöda på pikanta äfventyr.“ Någon tid derpå meddelade Rabbe, trygg som vanligt, att manuskripterna „redan i vintras kommit fram.“ Det skulle kanske ej förundra dem, som minnas, huru Cygnæus hade lätt att fatta eld och att lefva i illusionernas verld, om denne vid erhållandet af underrättelsen bröstat sig som öfver en „ärräddning“ samt låtit undfalla sig sitt sedvanliga loford: „Jag kunde just tro det om min vän Hartman.“

*) Här kan nämnas, att Cygnæus, i medvetande af sitt förvärfvade europeiska medborgareskap, försökt göra sig hörd i utländska tidningar. Så sände han i December 1845 från Rom till „*La Presse*“ början af en artikel: „*A propos d'un préjugé hyperboréen*“, utgörande replik på en i samma blad för den 7 December införd uppsats af Petit de Baroncourt rörande ungrarnes af denne förnekade släktskap med finnarne. Det är mig obekant, om artikeln, hvori Cygnæus på franska uppträdde med ungefär samma later som på svenska, blef intagen. — Tidigare samma år hade Cygnæus i „*Augsburger Allgem. Zeitung*“ fått införd en uppsats om Finland, „som“, enligt hans ut-sago, „medförde en helsosam verkan“, hvilken vida öfversteg Cygnæi djerfvaste förväntningar. Deremot mötte han afslag, då han den 28 Maj 1847 till samma blad öfverstyrde en längre uppsats, rörande „den wahrlich beispellosten Skandal, den mein ganzes Land in den Personen seiner ausgezeichnetsten Litteratoren ausgestanden hat“ — „obgleich von einem halbverrückten academischen Despoten ausgegangen.“ Artikeln, känd för mig endast genom dessa ord i Cygnæi bref till redaktionen, syftade möjligen på Linséns, ungefär samtida, hånfulla bemötande af förslaget att vid 1847 års promotion kreera Lönnrot och Snellman till honorär doktorer. Ännu senare erbjöd sig Cygnæus att för sagde blad bli referent för Finland rörande angelägenheter. — Vidare stod Cygnæus i Mars 1847 genom J. J. Ampère i underhandlingar med utgifvaren af „*Revue des deux mondes*“, den bekante Buloz, om att

I bref från Rom af den 21 November hade Cygnæus sökt förmå sin redan inflytelserike, jemnårige ungdomsvän, Kasimir von Kothén att af grefve Armfelt utverka åt honom medel att afsluta sina historiska forskningar, för hvilkas fortsättande han nu mera var betänkt på att slå sig ner i Montpellier, och hade von Kothén lofvat honom sitt kraftigaste biträde i denna affär. Resultatet blef omsider äfven ett tillskott af 300 rubel silfver.

Sedan Cygnæus den 3 Januari 1846 lemnat Rom för sista gången, reste han öfver Rodicofani och Romano till Florens, der han nu dröjde omkring tio dagar. Sedan for han till Pisa. Här dröjde han blott en dag, hvars afton han tillbragte hos den själshöga markisinnan Arconati Visconti, af en gammal patriotisk släkt, i sällskap med den af omätlig sorg öfver sitt fosterlands öde krossade skalden grefve Justi. — Kosan styrdes nu öfver Lucca och Sanzano till Genua, åt hvilken stad Cygnæus egnade en vecka.

I Genua återsåg han en celeber bekantskap från sina barndomsdagar i S:t Petersburg, markis Paulucci såsom guvernör öfver den gamla dogestaden. Denne hade, i tiden anställd hos Suchtelen, personliga minnen från 1808 och 1809 års krig i Finland och lär, enligt Cygnæi mening, såsom generalguvernör öfver Östersjöprovinserna, ha intrigerat att få Cygnæi fader, den lutherske biskopen utvisad ur riket. Huru dermed må hafva förhållit sig, hör icke hit, men mot sonen uppträdde den mäktige markisen ytterst förekom-

till tidskriften inlemna en påbörjad uppsats „*Sur la Finlande*.“ Efter Geijers död (den 23 April 1847) begärde Buloz den 3 Juni samma år af Cygnæus material till den artikel, som revyn önskade egna den afidnes minne, förbehållande sig dock att fritt få begagna ett sådant bidrag. — Äfven till „Aftonbladet“ erbjöd Cygnæus sig 1846 att skrifva italienska korrespondenser, men L. Hierta afböjde anbudet, förebärande, att i Stockholm så få personer intresserade sig för de italienska förhållandena. — Slutligen önskade han äfven öfversätta franska teaterstycken för Stockholmska scener, men afråddes derifrån af sin vän R. Frenckell, likasom Nervander slog kallt vatten öfver hans förslag att från Paris redigera en tidning — i Helsingfors.

mande, införde honom i sin familj och förskaffade honom utmärkta bekantskaper samt rekommenderade honom hos Sardiniens ambassadör i Paris, markis Brignole Sales.

Afresan från Genua till Nizza skedde den 6 Februari och den 9 i samma månad 1846 passerade Cygnæus den italienska gränsen vid Ponte Vanli, efter att nu sedan den 25 September 1844 hafva genomströfvat Italien, det vill säga under en tid af ett år samt fyra och en half månad.

Att döma af Cygnæi passbok synes han nu till först hafva gjort ett kort besök i Paris, (?) innan han för återstoden af våren slog sig ned i det lilla, tysta *Montpellier*, dit han dragits af föga mer än en aning att der finna intressantare historiska dokumenter rörande drottning Kristinas lefnad och planer efter hennes thronafsägelse. Som bekant hade hon som exdrottning vistats en tid bortåt på denna ort.

Det visade sig snart, att medicinska fakultetens bibliotek var rikt på dylika papper, men de bevakades med så ängslig försigtighet, att Cygnæus för att vinna tillträde till arkivet var tvungen att vända sig till sjelfva ministern för allmänna undervisningen grefve de Salvandy, som med sällspord liberalitet stälde bibliotekets skatter till Cygnæi förfogande, mycket utöfver hvad han som djerfvast kunnat hoppas. Äfven den berömde och snillrike professorn *Saint René Taillandier* i Montpellier var vår landsman till stort gagn vid dennes historiska källstudier, omfattade honom för öfrigt med den utmärktaste välvilja och försedde honom vid afresan med rekommendationsbref till Buloz, till Edgar Quinet vid *collège de France* och andra.

Då Cygnæus nu hade vistats $2\frac{1}{2}$ år i utlandet utan att kunna uppvisa några anmärkningsvärda, vetenskapliga skördar af resan, var det till synnerlig fromma för hans literära anseende i hemlandet — och måhända ännu en gång i verlden till gagn för historieforskningen — att ödet förde honom till den Kristinska dokumentsamlingen i Montpellier. De ymniga fynden beredde honom en källforskarens glädje och tillfredsställelse samt lärde honom att med ansträngdare

flit än någonsin förr egna sin tid äfven åt ett tröttande arbete. Hans bref till vännerna i hemlandet blefvo nu något talrikare än hittills och andades en ej ringa portion af glad sjelfkänsla.

De, enligt Cygnæi mening, viktigaste fynd, han gjorde i Montpellier, rörde sig kring drottning Kristinas hemliga kandidatur till polska kungakronan efter Johan Kasimir, och han glädde sig öfver att närmare än någon annan dödlig fått blicka in i denna underbara qvinnas själ. Hans intresse för henne kom honom, sannolikt just vid denna tid att tänka på att dramatiskt behandla någon senare period af hennes lif, hvarom ett bland Cygnæi dramatiska arbeten *) intaget fragment bär vitne. Så kort detta än är, har Cygnæus dock lyckats ge sin raska skizzering af drottningen en viss historisk prägel.

I det ljufliga, stilla Montpellier med dess härliga trädgårdar, i hvilka näktergalarne slogo natten lång under vårens friska tid, synes Cygnæus hafva trivats mycket godt. Han hade också redan fått nog af verldsstädernas blaserande hvimmel och det pretensiösa lifvet bland idel celebriteter. Här var hans närmaste vän en intelligent, smått literärt bildad, ung och glad lybeckare, vid namn Wilhelm Dörr, anställd vid ett affärshus i Montpellier. Denne, som ej var alldeles okunnig i svenska språket, skulle öfversätta till tyskan „Drottning Maria Kristinas lefnad“, då Cygnæus en gång skulle få sitt arbete färdigt. I sällskap med Dörr gjorde Cygnæus utflykter till Cevennerna och deltog för öfrigt gemütligt i umgänget med dennes något brokiga krets af dervarande affärsresande: moskoviten Mengden, den „patagoniske baronen“, kreolen Sigayer, florentinaren Olivieri och den hederlige, orolige, äfventyr älskande Lazari. Dessa roade sig af hjertans lust på lediga stunder och valspråket lydde: „*Vive le vin, vive l'amour, vive le Midi!*“ Mke Dörr, som ombesörjde försändningen af Cygnæi historisad afskrifter till Finland, stod Cygnæus ännu 1848 i brefvexling.

*) Se bandet X, sidorna 421—424.

Man torde ej misstaga sig, om man kallar den tid, Cygnæus tillbringade i Montpellier, hans andra ungdom. Arbetet tillfredsstälde honom och gjorde honom mindre försänkt i sig sjelf än vanligt, och den nyvaknade lefnadslusten kom till och med en liten idyll att på snart dock flyende sorgkantade vingar draga igenom hans hjerta.

Den förflyttar oss in bland Cevenner-bergen, dit Cygnæus samt Dörr afreste för att rekreera sig och tillika taga i ögonsigte de dystra minnen af hugenott förföljelserna, hvilka högt tala ur klyftorna bland dessa berg. Under denna utflykt slogo resenärerne sig ned för en tid i den lilla staden Le Vigan, belägen i en vacker, välbygd dal. Orten räknade blott ett par tusen innevånare, men bland dessa en älsklig flicka, *la belle cafetière du Vigan*. Denna i låga förhållanden uppvuxna flicka idealiserades af den finske poeten. Han tillslöt då, såsom ofta annars, sitt lekamliga och kalla förstånds öga för att endast se sina illusioner samt behandlade henne menskligt i ädlaste mening af ordet. Hos henne kunde ingen aning uppstå om den drömmande poetens ädla afsigter — och med bitter smärta fann han sig snart ett mål för kränkande misstydingar, lumpna intriger och hånfulla begabbelser af den unga flickans tillbedjare, som voro främlingar i illusionernas verld. Han lade detta djupt på sinnet, men minnet af den vackra flickan i Le Vigan torde detta oaktadt länge hafva lefvat i hans själ bland illusioner, som man ej vill och ej har hjerta att krossa. *)

Omkring den 28 Maj 1846 lemnade Cygnæus Montpellier och begaf sig till Cette, hvarifrån han fortsatte resan på Languedoc kanalen till Bordeaux, derifrån styrde han kosan åter till Paris och qvarstannade der denna gång ett år och fyra månader.

*) I sin år 1854 afgifna meritförteckning upptog han äfven, att han „uppehållit sig något längre i Le Vigan“ — denna lilla obetydliga ort, under det han ej med ett ord omnämnde tiotal viktigare ställen, dem han besökt. Var det återglansen af en ädel känsla, hvilken han sålunda, såsom han trodde af ingen förstådd, ville fästa vid sin väg genom lifvet?

Cygnæus återkom rik på människokännedom och med handen uppöfvad till träget arbete. Man kan sätta lit till de ord, han denna tid skref till Nervander: nu ville han endast och allenast allvarligt arbeta. „Det är nu mera ett behof, och i Montpellier kom jag åter väl i takten.“

Fast besluten att med godo eller ondo vinna tillträde till *archives du ministère des affaires étrangères* vände Cygnæus sig åter till Mignet med anhållan om att främst få anställa forskningar rörande kungavalet i Polen, men äfven beträffande 1741 års finska krig. Mignet bevektes nu så tillvida, att han lät besvara de historiska frågor, Cygnæus skriftligen framställde. Dervid erhöll Cygnæus bland annat del af en ur sitt sammanhang med föregående transaktioner lösryckt depesch, som i hög grad blottstälde Sobieskys fläckfria karaktär. Upprörd lemnade han för en tid Mignets arkiv ur sigte, der han likväl redan funnit, att mera stode att utforska, än en människas kraft kunde hinna med. Arbetet fattades honom emellertid icke, ty *archives du royaume* erbjödo honom rika skördar i fråga om sagde period af Polens historia.

På våren 1847 upptog Cygnæus ånyo kampen med Mignet. Denna gång var han understödd af ryske diplomaten Kiseleff och vände sig direkte till Guizot, som då egde högsta makten, samt erhöll dennes gunstiga beskydd. Mignet framhöll å sin sida svårigheten att i arkivets ytterst trånga lokal bereda främlingen arbetsrum, men kapitulerade ett par månader senare, sannolikt påverkad af Cygnæi inflytelserike gynnare grefve A. de Circourt, för den finske envisheten, fastställande dock endast en kort „vapenhvila“, som Cygnæus finge begagna för sina forskningar. Denne lät ej tiden gå förlorad och lyckades öfverkomma rikligt med dokumenter rörande Polens angelägenheter, hvaremot skörden i fråga om 1741 års krig vardt klen.

*

Cygnæus diktade under sin senare vistelse i Paris så godt som ingenting; några stycken påbörjades, men afslutades långt senare: han hade nu erfarit, huru kritiken i hemlandet, framför allt den i „Morgonbladet“ mottagit första häftet af hans vandringsbilder. Denna lättsinniga kritik grämde honom djupt, och ehuru ett år redan hunnit förgå, sedan den såg dagen i hemlandet, grep han till pennan och skref „första artikeln“ af ett slags svar derpå, hvilken han kallade: „I anledning af tjolgammal snö.“ Han sände uppsatsen till Snellman, bedjande honom mottaga „hos följande snöflockar att sänkas i något af de vreda vatten, *) öfver hvilka du eoliskt herrskar.“ Snellman undandrog detta „frostiga genmäle“ — med rätta — offentligheten.

Jag har i en tidigare uppsats **) meddelat Cygnæi manliga reflexioner öfver kritikens emottagande af första häftet af „Ljus och skugga“, sådana han nedskref dem i bref till F. Berndtson sjelf, till sin broder August samt till Lille, och jag utelemnar dem här, hvarest i ställe må ingå utdrag ur ett bref från samma tid till Snellman — intressant äfven därför, att det låter oss skåda tillbaka till en känsla, som hvilade i hans själ allt sedan början af 1830:talet, då han trodde sig älska, och då måhända ett ungt hjertas första kärlek slog ut för honom. Nu var hon gift, sedan många år tillbaka, då ett bref från Snellman indirekte väckte hos Cygnæus opp minnet af henne, hvilket han förband med intrycket af det kyliga emottagandet i hemlandet af hans dikter. Utdraget följer här:

— — Åtminstone å min sida lefver hennes minne såsom det af min hängångna ungdoms ljufligaste, klaraste, renaste sommarnatts dröm och det vore mig bittert, ifall å den andra sidan det gemensamma minnet vore förbleknadt eller, hvad än värre skulle vara, låge förmörkadt och töckenhöljdt neder. Nog anledning till bittra känslor återstår i alla fall, äfven om detta vore det bästa. Drifven af dunkel aning derom, att i mitt inre kämpade krafter,

*) „Saima“ eller „Kallavesi.“

**) Se Juli häftet af „Finsk Tidskrift“ för 1890, sidorna 27—31.

tillräckliga att göra mig till en skald, hvars mistning varit för Finland en förlust, ville jag åtminstone ej ännu vid 26 års ålder binda min licentia poetica genom löften och öfverenskommelser, som kunnat hafva dessa i band, så rosiga och sällhetslofvande de än tycktes.

Nu då efter så mångt års strid och kamp jag ser min talang i mitt land fortfarande behandlad med ett hån och underkännande, börjar äfven mitt mod — som hittills uppehållit mig med försäkran derom, att jag dock oaktadt allt, var en poet, som okufvad af modeller, dem man medvetslöst eller medvetet framhåller såsom ensamt saliggörande, gått med egna vågor genom hafvet — omsider att svigta, och jag tycker, att det ej lönat mödan att uppföra sin själaro för en slik grötvälling samt att det varit vida förnuftigare att i god tid beskedligt bygga hus och bo, skaffa sig pastorat och bereda sig på vedermödan att varda biskop — såsom alla andra.

Du berättade mig en annan gång begabbande, att hon ansåge mig för en famös poet. Hafven ni verkligen rätt deri, att jag ej är det, gör det mig bittert ondt, ej minst därför, att äfven *hon* då måste fördöma sin mening såsom endast alstrad af villande välvilja. Ack, det vore ändå ljuft, om hon skulle ega rätt att älska åtminstone såsom skald den, hvilken hon annorlunda hvarken vill eller får älska. Männe det är endast af svaghet för denna önskan, som jag ännu fasthåller i denna stund den tro, att det andra häfte af mina vandringsbilder, hvars manuskript man under ett års tid nesligt lönnlagt såsom ett foster af förbjuden älskog, skulle i hvarje annan literatur än den rika finska, med aktning och tacksamhet helsas? Men under beskydd af eder blytunga auktoritet skall *det* väl äfven så qväfvas att jag endast af blygsel rodnande borde erkänna mig såsom dess författare. Men läsen då i Guds namn något af dessa Dingelstädtar, Bachar, Freiligrathar etc. etc., hvilka af förtjusning helsas såsom de högsta matadorer på den moderna tyska parnassen, och kunnen Ni med godt samvete påstå, att de, med undantag af lirumlarumklängen af deras verser, äro mig öfverlägsna, så vill jag jemte fränsägelser af allt anspråk på poetiskt omdöme också för allo tid inlemna afskedsansökning från min extra ordinarie befattning hos H. M. Apollo den förste och ende. Endast för den stolte, ädle, djerfve Georg Herweghs öfverlägsna talang böjer jag mig djupt; men hufvudsakligast därför, att förhållandena ej tillåtit mig att utveckla mina anlag till fri menniska, som dock varit mina bästa — — — — —

Andra häftet af „Ljus och skugga“ utkom omsider i början af December 1846 och innehöll 20 sånger, de flesta författade uti Italien. Äfven det stora skaldestycket „Främlingen på egen strand“, hvarpå Cygnæus sjelf satte högt värde, hörde till samlingen.

Ett sammanträngdt referat af hvad kritiken hade att säga om häftet, hvilket gick jemförelsevis mindre hårdt antastadt förbi än det första, följer här nedan:

„Helsingfors Morgonblad“, som till först tog ordet (i n:o 97 för 17 Dec. 1846), anslog denna gång en aktningsfullare ton, ehuru tadlet är enahanda som förr. Här finnes mycket, menar recensenten, som med författarens originelt genialiska vårdslöshet blifvit utkastadt och dervid förolyckats. „Guldet är ofta nog så inpackadt i en massa af lysande slagg, att man behöfver både hammare och degel för att få det rent och soffradt.“ Det vill alltid gerna brista i fragmenter för honom, men bland dem hittar man ibland skönheter, som vitna om skaldens rika, men obändiga och oordnade inre. Cygnæus är en svårläst poet och kan aldrig bli hvad man kallar populär. Hans kärlek för poesin tyckes vara för stor för att låta afskräckas genom en otacksam allmänhet och omedgörliga recenser.

Topelius åter yttrade (i n:o 4 af „Helsingfors Tidningar“ 1847) om dessa dikter bland annat följande:

Cygnæi vana är mindre att beskrifva än att skriva öfver ett ämne. Huru stor och skön vore ej hans dikt, om den praktfulla, poetiska stråldagern finge tömma sin glans på *ett* föremål. „Men hans sångmö går sin bana fram likt en sierska, hvars blick ofslätligt riktas mot tusen öfverjordiska stjernor i qvälldunklet, hvilken därför icke ser hvarje liten sten, som hon snafvar uppå och, om hon äfven såge den, försmår att undvika den genom minsta omväg. — — Hvarje varnande: se opp! är på henne förspildt, och så återstår då ej annat än att hafva fördragsamhet med den egensinniga och följa hennes färd efter hennes sätt öfver berg och backar, så länge man försmår, med blicken städse riktad mot upphöjda mål.“ Recensenten medger, att detta är tröttsamt, men man blir rikt belönad för sin möda, och man finner i detta häfte som i Cygnæi tidigare vers en brinnande beundran för det ädla och stora på jorden samt en varm fosterlandskärlek.

Först i Juli-häftet af „Literaturbladet“ för 1847 blef Snellmans recension synlig.

Han framhöll, att i dessa stycken allt mer och mer en bestämd riktning uttalar sig hos skalden: de lifvas af ädel värma för mensklighetens etiska sträfvanden samt uttala de tankar och känslor, som leda till handling för ett allmänt mål, för tankens och ordets frihet, för rätt och fädernesland. Desto mera är det att beklaga, att poetiska alster med så stora, rättmätiga anspråk att tillhöra skaldekonsten sakna koncentration och konstnärlig full-

ändning. Slutligen yttrade han, att Cygnæus „borde icke för sig sjelf dölja, att han är skyldig sitt fädernesland, konsten och sin genius en samvetsgrannare vård om dennas produktioner.“

Dessa sistanförda ord grepo Cygnæus, ehuru Snellmans välvilja såväl i tadel som beröm icke undgick hans hjertas blick, och han skref redan början till en „förklaring“, som dock ej slutfördes. Han ville påpeka, att förmågan af en lättfärdighet i poetisk produktionskraft ej nu mera på långt när var hans lott. Så hade han till exempel använt fem månader på dikten „Främlingen på egen strand“, hvarför man icke borde anklaga, men beklaga honom. Och då Cygnæus i denna skrifvelse utbrister: „Må Gud förlåta mig, om jag ännu i denna stund rätt förstår, huru de öfverklagade bristerna med allra bästa vilja skulle stå att afhjelpa“ — då höll han redan sjelf i sin hand nyckeln till gåtan om hans poesi: Cygnæus var ett stort poetiskt snille, men han var ej konstnär. Man måste ega ett visst sinne för matematik för att vara konstnär. Och Cygnæus hade ej sinne för proportionerna, han kunde ej *beräkna*, huru det, som han stod i beråd att dikta, skulle och borde framträda såsom ett färdigt verk. Då vid snillet och känslans eld det poetiska, fullviktiga guldets i hans inre smälte, grep han som i drömmen efter den första form, som skymtade förbi hans syn och gjöt den ädla metallen i glödande strömmar i denna form, obekymrad om denna fylles eller om gjutmassan rann öfver — hvad betydde sådant: det var ju det renaste guld, framräckt med slösande hand och med ett stort och nobelt hjerta.

* * *

Med innerlig värma följde moder och syster i det stilla hemmet i Helsingfors Fredriks färder i Södern, hans sträfvanden och hans arbeten. Lovise var nu redan 44 år gammal och omgaf med ömmaste vård den åldriga och sjukliga modern.

Från detta hem kom plötsligen ett budskap, som i början af Maj månad nådde sonen i Paris: den 16 April hade den gamle afsomnat med samma frid, som följt henne lifvet igenom.

«Hade du», skref den hemlösa system, «sett den nu från alla qual befriade, huru hon otaliga gånger upplyftade de af dödens kyla redan stelnande armarna för att böja mitt hufvud till det snart stilla stående hjertat. Mitt öra skulle höra dess slag, på det jag skulle förstå, huru mycket kärlek kan bo i ett människohjerta — mest dock i en moders. I hennes, som det tycktes, förut slocknade öga strålade nu en himmelsk glans, som tydligt sade oss efterblifna, att hon kände, det hon nalkades fadershemmet.» — —

Vid biskopinnans graf sjöngo de unga eleverna vid det läroverk, hvars rektor Cygnæus var. — I September skulle allt skingras i det samfäldta boet, skref man till brodern, bedjande honom komma hem i god tid ierförinnan.

Djupt kände Cygnæus förlusten af sin i många afseenden själsförvandta moder. Det skulle dock ej gagnat honom att nu lösslita sig från Paris, då Mignet omsider öppnat sitt arkiv för honom. Resans, såsom han ansåg, viktigaste resultater stodo nu att hemta, och dessutom inväntade han underrättelse, huruvida han skulle för andra gången erhålla Alexandersstipendiet, hvarom han anmodat en vän i Helsingfors att inlemna ansökan för honom. Posten fördröjdes denna menförstid i nordn, brefvet framkom den 1 Maj och ansökningstiden hade utgått dagen förut. Wallin var dessutom sjelfskrifven att nu erhålla detta understöd. Kort förut hade också vännerna i Helsingfors haft glädjen öfverstyra till honom 2,342 francs, sannolikt den summa Nervander sökt utverka åt honom af den allsmäktige L. G. von Haartman*), hvilka medel, jemte ytterligare erhållna lån af privata personer, slutligen på hösten beredde honom möjlighet att återvända till hemlandet.

---

*) Nervanders bref härom till Cygnæus af den 14 Juni 1846 och den 20 Mars 1847 finnas publicerade i nr:is 190 och 195 af tidningen »Finland» för år 1887.

Hans afresa från Paris skedde omkring den 6 Oktober 1847. Vägen togs öfver Aachen och Köln samt fortsattes sedan utan längre uppehåll till Stockholm, der Cygnæus nu vistades endast en kortare tid. En af de sista dagarne i den svenska hufvudstaden tillbringade han hos B. von Beskow, som allt sedan ända till sin död stod i den vänskapligaste brefvexling och i utbyte af literära arbeten med Cygnæus. Den 30 Oktober besteg Cygnæus omsider det ångfartyg, som återförde honom till hemlandets stränder, der han landsteg i Åbo söndagen den 31 i sagde månad, efter att i mer än fyra och ett qvart år utan afbrott hafva gjort resor i Europa.

Tidningarne¹ helsade i aktningsfulla ordalag den länge väntade landsmannen välkommen till hemlandet. Till och med den finska hösten visade sig ovanligt blid och mild, så att på många ställen sippor och andra vårens blommor framlockats af det ljumma vädret.

Såsom ett humoristiskt sammanträffande må nämnas, att Cygnæus genast vid ankomsten till Åbo blef i tillfälle att öfvervara den glänsande och ståtliga högtidlighet, hvarmed man der såväl i domkyrkan som solennitetssalen o. s. v. begick femtionde årsdagen af Finska Hushållningssällskapets stiftelse, och fann sig Cygnæus manad att samma dag, den 2 November, låta, äfven han, invälja sig till ledamot af detta ekonomiska samfund.

Nya år af väntan.

(1847—1854).

Cygnæus återkom till Finland samma höst Runebergs „Vårt land“ såg dagen. Då hade Snellman redan i „Saima“ utfört sin evigt minnesvärda mission, och den finska nationalitetsfrågan upptog nu främst de ungas sinnen. Tecken till ett nytt, raskare lif började spira opp på många håll. Hufvudstaden hade samma år i „Suometar“ erhållit sin första finska politiska tidning. Finska Konstföreningen var stiftad och hade våren 1847 hållit sitt första årsmöte. Det var mycket nytt på det andliga området, som sålunda mötte honom, men derjemte fanns det kvar mycket af det gamla; det bästa för Cygnæus var, att de flesta af hans gamla vänner kvarstodo i Helsingfors, hvilka snart gjorde honom hemmastadd i de nya förhållandena.

Det första, Cygnæus företog sig efter hemkomsten, var att i bref till grefve Armfelt anhålla om hans fortfarande ynnest samt om hans bistånd till att komma i åtnjutande af ett literärt understöd. Brefvet var skrivet i hans vanliga stil och andades stor sjelfkänsla. Han hoppades, skref han, att åtminstone i kvantitativt hänseende kunna „prestera så mycket, om ej mer, än någon annan finsk literatör, hvem det än må vara i vårt land.“

Armfelt synes hafva uppmanat Cygnæus att infinna sig i S:t Petersburg, då grefven ville föreställa honom för universitetets kansler. För öfrigt lät han, hvad vidare uppmuntringar beträffar, bero, tills Cygnæus utgifvit första ban-

det af sina skördar från utländska arkiver. Resan till S:t Petersburg torde Cygnæus företagit sig; åtminstone skref han 1860, att tronföljaren „vid min återkomst“ (från utlandet) „täcktes yttra ett lifligt intresse för mina afskrifter af Kristinas efterlemnade papper i Montpellier“ samt hade föreslagit deras utgifvande på franska. Af obekant anledning uppfyllde ej Cygnæus denna önskan, men han grep i alla fall med allvar uti med redigeringen af arbetets första del, till hvars tryckningskostnader han sökte och liberalt erhöll bidrag af universitetet. Enligt hans plan skulle första bandet handla om „Drottning Kristina utan krona“, det andra om „Ett kungaval i Polen“, der det skulle visas, huru det ser ut, när ett folk skall förgås. Det tredje bandet skulle innehålla blandade historiska handlingar rörande Sverige, Danmark, Polen och Ryssland. Hela verket ville han utgifva af trycket inom utgången af år 1848 såsom ett slags festskrift i anledning af Vestfaliska fredens tvåhundra års minne.

Naturligtvis vidtog Cygnæus så snart som möjligt såväl med sin rektorstjänst som med sin befattning som kurator för den nu mera sammanslagna österbottniska studentafdelningen.

I ett af sina många tal till denna studentkrets hade Cygnæus en gång före sin utrikes resa jemfört österbottningarne med atenienserna, hänsyftande på vanskligheten af folkgunsten hos dem båda. Likasom de senare kunde de österbottniske studenterna med ungdomshjertats hela öfversvallande liflighet och värma upphöja sin gunstling för att snart derefter af någon jemförelsevis ringa anledning stöta honom bort från sig. Det var därför, menade han, af nöden, att den, som blifvit föremål för deras gunst, städse borde påminna sig, att „allting hafver en ända.“ — Det dröjde ej länge, innan Cygnæus efter sin hemkomst fann, att dessa hans ord snart måste besanna sig. Under hans bortavaro hade en ny studentgeneration framträdtt, som funnit, att den godt kunnat reda sig på egen hand, utan att i allt sitt tän-

kande och görande anlita kurators biträde. De unga trädde nu därför ej sällan i ett slags opposition mot sin kurator, de hade sin egen mening och ansågo sig ligga bättre in i affärerna än han, ehuru de väl ej ännu betviflade hans goda afsigter. Cygnæus var dock ej skapad till en stum åhörare med den makt öfver ordet, som var honom beskärd. Ännu en tid gick allt ganska lugnt framåt utan svårare förvecklingar, men så väl som förut fann sig Cygnæus dock ej mera i sina österbottningars krets.

Äfven på ett annat område kom Cygnæus i beröring med studentverlden, nämligen inom den nybildade *akademiska läseföreningen*, som på den tiden tillmättes en så stor betydelse, att den med misstänksamma blickar betraktades af vederbörande såsom en hård för uppammande af farliga tendenser. Cygnæus, som redan den 19 November 1847 utsågs till medlem af föreningens direktion, blef kort derpå i tillfälle att lägga ett godt ord hos Armfelt för föreningens fortbestånd. *) Han sökte äfven nitiskt verka för befrämjande af ett literärt lif inom densamma. Så var det hans afsigt att der i början af December 1847 egna den nyss aflidne Franzén ett minnestal (hvaraf han hunnit nedskrifva vid pass ett ark); då kom från Paris underrättelsen, att den 24-årige Robert Tengström, af hvilken fosterlandsvännerna hoppades mycket, den 13 November aflidit derstädes, hvilket sorgebud ombytte föremål, men ej tidpunkten för Cygnæi första minnestal efter hemkomsten.

De ord, han egnade Tengströms minne, bära spår af den nyss hemkomne resenären; han varnar det under hans bortavaro, lifskraftigt uppståndna Finland att för mycket fördjupa sig i sig sjelft, utan samband med den europeiska civilisationen. För öfrigt var talet genomandadt af en varm känsla, ehuru uppdrifven till en djup melankoli.

Nervanders tidiga bortgång ur lifvet ej långt derefter,

---

*) Se „En episod ur universitetslifvet i Helsingfors“, sidorna 476 — 480 i bandet VI.

den 15 Mars 1848, väckte hos Cygnæus den djupaste sorg, såsom man kan finna af det tal, han, vid universitetets den 17 April begångna åminnelsefest öfver den borgångne, höll i solennitetssalen. Detta tal, *) som i stilistiskt hänseende hör till Cygnæi bästa arbeten, var framsprunget ur hans innersta öfvertygelse och varmaste känsla samt väckte äfven derigenom, men icke mindre genom hans färgrika fantasi-spel stor uppmärksamhet såväl hos den talrika åhörarekretsen som sedermera — i utvidgad form — hos en stor läsarekrets, som medels subskription garanterat dess utgifvande. **)

Detta minnestal mottogs af kritiken med stor aktningfullhet. Till och med „Morgonbladet“ omtalade det (i dess n:o 31 för år 1848) i de grannaste ordalag, som bilda en bjert motsats till samma kritikers tidigare yttrande om skalden Cygnæus: „Talaren“, hette det nu, „hvars namn är känt och värderadt af alla dem, som älska sången och fosterlandet“ o. s. v. Bladet hade synbarligen vändt sig äfven i den vittra kritikens „svarta bok“.

Af Snellman anmäldes minnesorden öfver Nervander i Juni-häftet af „Litteraturbladet“ för 1848 och erhöll vitsordet att vara en öfver hufvudtaget sann, ehuru sträng ransakning, dock drog denne i ämnet kompetente domare i tvifvelsmål några enskildheter i det med ovanlig öppenhet hållna talet af en vän öfver en vän samt gör anmärkningar mot deri förekommande störande och betydelselösa utflykter på Cygnæi enskilda lifs och hans resors område.

Vi stå nu invid en oförgätligt skön dag i Cygnæi lefnad: *den 13 Maj 1848*, då han höll sitt bästa, sitt mest hänförande tal, ute på Majfältet vid Gumtäck, der studentkåren firade sin vårfest. Den ofantliga entusiasm, detta tal

*) Minnesorden öfver R. Tengström och J. J. Nervander läsas i bandet IV; öfver den förre på sidorna 75—93, öfver den senare åter på sidorna 95—195.

**) Upplagan var 750 exemplar.

väckte, har blifvit en legend i Finland, hvilken ännu verkar mäktigt på vår känsla, ehuru intet ord i detsamma blef upptecknad af talaren. Men grundtanken deri och stämningen vid tillfället hafva bevarats åt efterverlden af Cygnæi ädla vapenbroder Z. Topelius och det är efter hans spridda anteckningar följande korta skildring är sammanställd. *)

Vid denna årsfest skulle Runebergs „Vårt land“ för första gången sjungas, efter det Pacius några dagar förut improviserat melodi till sången. Studentkåren hade erhållit en ny, af fruntimmer förärad fana, som man fått tillstånd — ej att bära i spetsen för tåget — utan att uppresa på fältet. Det låg i luften, i 1848 års vårluft, att denna majfest skulle blifva någonting mer än vanligt.

Dagen var solig i vårens första grönska. Studenterna tågade ut från universitetstrappan i täta leder med sångarene och gardesmusiken i spetsen samt anlände snart till fältet, der de ordnade sig omkring fanan; i en vid krets deromkring stodo inemot 3,000 åskådare af alla åldrar och samhällsklasser, män och kvinnor.

Sångarene i förening med gardesmusiken uppstämde nu för första gången „*Vårt land*.“

Intrycket var öfverväldigande. „Finlands stumma folk hade ändteligen funnit ord, och från denna dag blef „Vårt land“ dess folksång.“

„Ej klappade ett hjerta då“, skref Cygnæus en gång om denna stund, „som icke, gripet i sitt innersta, aningsfullt fattade, att ett nytt evangelium var åt det finska folket förkunnadt.“

Bland de officiella skålarne, hvilkas rad nu vidtog, var den andra egnad thronföljaren, universitetets kansler, seder-

---

*) Se Z. Topelii minnestal vid Historiska samfundets årsdag den 9 November 1883: „Bidrag till en karakteristik af Fredrik Cygnæus och hans historiska arbeten“ (tryckt i „Historiallinen Arkisto.“ VIII. 1884; vidare hans „Anteckningar från det Helsingfors, som gått“ i n:o 259 af „Finland“ för år 1885. Jemför notis i n:o 38 af „Helsingfors Tidningar“ för 1848.

mera Alexander II, hvilken skål Cygnæus utbringade i manliga ordalag, som utmynnade i den till den unge fursten stälda maningen: „Väx med oss i hågen.“

Den sista skålen föreslogs äfven af Cygnæus. Topelius tecknar honom, då han uppträdde på tribunen, bredvid Finlands fana, på följande sätt:

Han var då i sin mannaålders fulla kraft, sådan Löfgren har fäst hans bild på duken, draperad i sin venetianska kappa och betraktande under pausen, som åtgick att äska ljud, den stora kretsen af åhörare med en herrskares lugna blick. Derpå begynte han festens förnämsta tal, den honom anförtrordade skålen för *fäderneslandet*. Man var redan van att höra en sådan vid alla studentfester, men en skål som denna har aldrig förr och aldrig sedan blifvit utbringad i detta land. Han talade en timme utan afbrott, och denna timme tycktes — åtminstone för de närstående, som uppfångade hvarje ord — kortare än en kvart. — Men så egde också detta tal en sällsynt förmåga att fångsla. Utgångspunkten var „*Finland namn*“ — huru det genljöd till oss långt ur sagornas natt; huru det var främlingars skräck och egnas tjusning; huru det var ursprungsordet för allt hvad vi på jorden ega heligt och dyrbart; huru det växte genom seklerna, ömsom hånadt och ömsom äradt; huru det flöt in i vårt väsen från vaggan till grafven; huru det eldade krigarens håg, der han blödde på slagfältet, och styrkte den tröttade odlarens mod, der han kämpade mot polarmakterna för Europas civilisation; huru detta namn var oförytterligt som lifvet och mer än lifvet; huru det tyngde förrädaren till jorden och upprättade den redlige medborgarens kraft; huru det för sina söner innebar allt, fordrade allt, gaf allt och huru vi för detta namns ära, dess aktade plats i samtiden och dess ofördunklade forvaro genom seklerna måste lefva och dö.

När dessa ord nalkades slutet, hade den nedgående solen öfvergjutit vattenspeglarna af Gammelstadsfjärden med glänsande guld. Talaren utsträckte sin arm; — jag mins ej hans ord, säger Topelius, men de gingo i förväg för de då ännu okända gripande orden från „Den femte Juli:“ „säg, kan man dö för detta land? och med dessa ord nedsteg han från tribunen.

Intrycket är omöjligt att skildra. Jag tror mig ej öfverskrida ens häfdatecknarens lugna måtta — säger Topelius vidare — om jag säger, att denna 13 Maj 1848, „Vårt lands“ döpelse akt och Fredrik Cygnæi tal voro epokgörande. Ty från denna dag utgick genom de på majfältet samlade åhörarne, framför allt genom ungdomen, en framtidens lösen till hela landet, och tidens riktning blef från denna dag afgjordt en annan i alla utvecklingsformer. — —

Den 13 Maj var glanspunkten i Fredrik Cygnæi lif och ensam nog för ett äradt minne. Hans tal om Finlands namn var icke blott hans bästa tal, utan ock hans sista i den mening, att han sedan, så ofta han än uppträdde och lyckades hänföra sina åhörare, aldrig mer var densamme som i tribunen på majfältet. Denna timmes ansträngning för att under fri himmel kunna höras af flere tusen omkring honom församlade åhörare, sprängde hans röst, hvilken sedan aldrig återfick sin förra styrka och klang. „Hvad gör det?“ sade han, när många år derefter någon beklagade detta missöde — „jag har dock en gång talat.“

Som man finner hade „Saimas“ ord, deras djupa andemening, nu slagit ut i blom, utvecklad af de enda fläktar af den sköna konsten, poesin och vältaligheten, som då drogo fram öfver våra moar och fjärdar.

*

Majmånad 1848 medförde åt Cygnæus ett uppslag i hans lefnad, hvilket drog honom närmare än någonsin förr universitetet. Rein blef nämligen den 1 Maj vald till rektor för högskolan, hvarefter konsistorium uppdrog åt Cygnæus att från höstterminens början bestrida sagde professors i allmänna historien föreläsningar och examenskyldigheter. Cygnæus stod således nu åtminstone i vetenskapligt hänseende invid hans egna och hans faders önsknings mål: att intaga Porthans lärostol. Förordnandet medförde stora lättnader i hans skolrektorstjänst äfvensom något senare ett arvode af 300 rubel silfver.

Cygnæus föreläste under läseåren 1848—1850 öfver nyare historien; 1850—1851 öfver 18:de seklets historia ända från Ludvig XV:s tid, hvilket ämne han fortsatte följande läseår, det sista, hvarunder han förestod i fråga varande profession. Han föredrog sitt ämne fritt, hvarför ej en enda skrifven rad finnes qvar af dessa „föreläsningar.“ Såsom alltid var han till en början varmt intresserad för sitt värf och meddelade sin värme för ämnet åt sin ovanligt talrika åhörarekrets, hvari äfven fruntimmer befunno sig. Vårterminen hade icke mindre än 169 studenter anmält sig till

åhörande af hans föreläsningar, bland dem en mängd, som sedan sjelfva förskaffat sig ett klangfullt namn. Men Cygnæus tröttnade snart, hans föreläsningar blefvo mattare, och auditoriet glesnade betydligt år efter år, så att han slutligen under vårterminen 1852 föreläste för 70 åhörare.

Inom utgången af år 1848 lyckades Cygnæus medhinna utgifvandet af första delen af „*Bidrag till nordeuropeiska folkslagens historia hämtade ur sydeuropeiska källor. Urkunder och bearbetningar af dessa.*“ Han fylde detta band med det ursprungligen för tredje bandet afsedda innehållet, såsom den lättast redigerade delen af hans samlingar, bearbetade materialet delvis och bifogade skarpsinniga reflexioner samt försedde det hela med en längre inledning, daterad den 27 Augusti 1848. *) Äfven här fann han tillfälle att ej sällan träda fram som en *finsk* häfdatecknare. Det kan vara hög tid att anmärka den ojemna fördelningen af Sveriges och Finlands lidande och ära, förklarade han bland annat.

Arbetet kunde naturligtvis ej väcka större uppmärksamhet hos allmänheten och den tidens knapphändiga press. Det anmälades och refererades dock med säker hand af Snellman (i n:o 5 af „*Literaturbladet*“ för 1849).

Cygnæus torde då redan hafva haft en aning om, att han ej skulle komma att fortsätta detta verk. För sådant mödosamt arbete var ej hans håg. „Jag erkänner“ — sade han redan i sagde „inledning“ — „gera det, som jag under detta verks publicerande allt mer och mer sjelf känt: min själ är dock icke egentligen gjord för ett arbete af detta slag, ehuru *omständigheterna* kastat mig in på dess område.“

Cygnæus ansåg sig dock länge skyldig att bearbeta det omfångsrika material, han samlat; sedermera, då han fann, att kraft och tid dertill saknades honom, lät han sina samlingar ligga obegagnade. Det är därför tillsvidare omöj-

*) Denna inledning finnes aftryckt i bandet I, der äfven närmare redogöres för innehållet af dessa „*Bidrag.*“

ligt att afgöra, om dessa för flera årtionden tillbaka framletade dokumenter ännu kunde innehålla något nytt af värde för historieforskningen eller ens huru mycket sådant de egde, då de afskrefvos af Cygnæus. *)

Sommaren 1848 visade sig på hans framtidshimmel en liten springa i molnen, hvilken dock länge dröjde att vidga sig. Nervander hade nämligen hunnit, innan han bortgick, väcka förslag till inrättandet af en profession uti den moderna literaturen, angående hvilket förslag Armfelt begärde af Cygnæus, den sannolikt presumptive intagaren af denna lärostol, ett skriftligt utlåtande, hvilket han äfven afgaf. **)

*) B. von Beskow anförde dock 1848 i sitt „Minne af riksrådet, grefve G. F. von Rosen“ ur dessa bidrag sultaninnan Validés bref till Karl XII såsom en historisk nyhet. Se Svenska akademimens handlingar, bandet 25, tryckt 1852. Han nämnde en gång i bref till Cygnæus, att han „plockat guldskorn“ ur dessa „Bidrag.“

**) Se uppsatsen „En framtidsfråga för Finlands universitet“ sid. 467—475 i bandet VI. Reinhold Cygnæus kallade redan 1848 sin broder Fredrik: „Armfelts geheimeråd“, och denne gjorde ofta skäl för benämningen, i synnerhet under en stor del af den tid, Nordenstam var universitetets vicekansler, då pojkaktiga demonstrationer och små skandaler hörde till ordningen för dagen. Sådana upptåg sågos på högre ort med så oblidla ögon, att till och med fråga uppstod om det finska universitetets tillslutande. Vid dylika tillfällen skyndade sig Cygnæus, vare sig ombedd eller icke, att för Armfelt framställa rätta förhållandet och gjorde sig ofta derigenom välförtjent om högskolan under dessa „mörka tider“, då rådlöshet och modlöshet bemäktigat sig sinnena. — Med synnerligen fin diplomatisk skicklighet betjenade sig Armfelt af den ensam stående Cygnæus att få höra sanningen rörande universitetsförhållandena och höll med ypperlig min till godo med, att Cygnæus ej sällan på någon improviserad bro eller utkastad spång kom öfver till sina personliga angelägenheter, dem han ej tröttnade att tillitsfullt och slutligen med framgång lägga Armfelt på hjertat. I dessa sina intima skrivelser till Armfelt rörande allmänna angelägenheter framstår Cygnæus inför efterverlden som en sann, nobel och uppriktig fosterlandsvän och träffade ej sällan det ord, som för tillfället bäst torde ha inverkat på ministerstatssekreteraren, om denne också var diplomat nog att inse det omsorgsfullt förtäckta bemödandet. Utom genom direkta skrivelser till Armfelt sökte Cygnæus, i fråga om allmänna, för det mesta universitetet rörande angelägenheter, inverka på honom äfven medelbart genom bref till sina förtrogna vänner F. Langenskiöld, Clas Nordenheim, Kasimir von Kothén och S. H. An-

Samma sommar företog Cygnæus en tur till Österbotten, hvilket landskap han dittills aldrig besökt, ehuru han så länge stått och ännu stod i nära förhållande till dess studenter. Möjligen gjorde han detta besök för att fastare tillknyta det nu mera något försvagade bandet med den österbottniska studentafdelningen. I *Wasa* och *Gamla Karleby*, på hvilka orter Cygnæus förnämligast upphöll sig, emottogs han på det hjertligaste och hyllades med glada, anspråkslösa fester, tal och sånger.

Att Cygnæus på denna färd skulle besöka Syd-Österbottens hufvudstad, var en gifven sak. Hans långa uppehåll i Gamla Karleby förklaras deraf, att han der sökte vinna åt sig en maka i en ung, älsklig flicka från ett så förmöget hem, att han, i sina brydsamma affärer och utsigter, kunnat våga tänka på äktenskap med henne.

Han trodde, att hans böjelse var besvarad och framstälde sitt frieri, men fick afslag. Han hade misstagit sig: det intresse, hans personlighet väckt hos den unga flickan, var icke kärlek. Han hade åter lefvat i illusionernas värld. „Ack“, sade han vid tanken på den ort, der hon bodde, „så ljufveligt som der har jag aldrig lefvat, så mycket jag än färdats omkring och sett och pröfvat af världen.“

Han uppgaf likväl ej hoppet att ega henne samt tillskref henne ett långt bref, hvaraf man tycker sig läsa i hvar rad, att, om han någon gång älskat, den tiden redan var förbi för honom. Brefvet torde ha blifvit återsändt till honom, som derefter tillskref henne följande verser:

tell äfvensom Reinhold Cygnæus under de tider dessa i tjenstebefattningar voro bosatte i S:t Petersburg. Bland angelägenheter på 1850-talet, rörande hvilka Cygnæus på ofvan nämndt sätt sökte lägga sitt ord i afgörandets vågskål må nämnas: frågorna om adjunkturernas bibehållande; decimeringen af konsistorium; professorslönernas reglering; universitetets förflyttande till Jyväskylä; upphäfvandet af det sorgligt ryktbara finska språkediktet, hvarom han skref till Armfelt ett af ädel harm ljungande bref-m. m. — Se för öfrigt min uppsats: „*Nordenstamska balen*“ i „*Helsingfors Dagblad*“ nr:is 176, 178 och 181 för år 1888 (jemte supplement dertill af okänd hand i ett följande nummer).

Minns du en qväll, då Junisolens brand
 Sin eldfamn sträckte emot haf och land?
 En högre glans ditt öga likväl hade,
 Då främling sjelf du i en främlings lade
 Din varma, blyga, oskuldsfulla hand.
 Du minns det ej:
 Det var ju ej ett svek,
 Som lätt ej glöms,
 Det endast var en lek
 Med känslor, vuxna opp på vågstyrd sand.

Minns du, hur sedan ifrån fjerran kust
 En blomma räcktes dig, hvari jag tjust
 En bild utaf din ljufva fägring skådat.
 Ett ögonblick du kände, hvad den bådat.
 Men ren vid nästa vindkasts kulna pust
 Du hade glömt
 Dess djupa symbolik;
 Den hugkomst, som
 Den väckt, ju bortflög lik
 Den blommas blad, som var min fröjd och lust,

Allt är förbi, som vågen i en ström.
 Och mindre rätt till dig än till en dröm,
 Som flyktat hän, mitt hjerta qvar nu eger.
 Men då så kallt din handling till mig säger
 Oåterkalleligt ett „evigt glöm!“
 Du kanske bordt
 Ej låta då din blick,
 Som i en blix
 In i mitt hjerta gick,
 Utmåla: „hoppas!“ ack, så flyktigt öm.

Till svar erhöill han af henne några vänliga rader, hvilka dock betogo honom alla utsigter att vinna hennes hand: den var nu bortgifven, och hennes själ var uppfylld af oblandad sällhet.*)

Jag har ej kunnat undgå att, om också flyktigt omtala denna episod, som kunnat hafva inflytelserika följder på

*) I behåll finnes ett fullständigt koncept till svar på hennes bref; affattadt som det var under synbarlig öfverretning blef det måhända aldrig afsändt.

Cygnæi hela återstående lefnad. Jag tillägger blott, att han ännu 1850 på våren med större försigtighet skriftligen närmade sig en annan dam, vacker och verldsvan, för hvilken det sannolikt var den lättaste sak att på ett älskvärdt och lekande sätt skingra hans illusioner för denna gång, utan att låta hans manliga egenkärlek känna anstöt.

Härmed voro väl äfven alla hans drömmar om familjelucka för alltid grusade. *) Han var då redan 43 år gammal och kunde af egen bitter erfarenhet säga, hvad han en gång påstod, att „intet är rysligare än att se sig likgiltigt betraktad af en person, som oemotståndligt tjuvar en.“ — Topelius torde hafva kommit sanningen nära, då han om Cygnæus yttrade: „Han kände sin ensamhet, han led deraf, men bortskänka sig kunde han icke. Det utbyte af sjelfförsakelse, som betingar ett lyckligt äktenskap, skulle för honom varit att förneka sig sjelf.“

*

Mera i afsigt att förbättra sin finansiella ställning än för att på allvar anställa långvarigare, nya arkivforskningar an-

*) Af Cygnæi trenne bröder gifte sig endast den yngste, August, år 1850, hvars besynnerliga lynne minst var egnadt för familjelifvets lycka. Här må anföras, hvad Reinhold Cygnæus den 16 Juni 1849 skref till sin broder Fredrik i fråga om giftermål: „Vidkommande din vid särskilda tillfällen upprepade klagan deröfver, att vår kuriösa släkt skulle med oss uppå svärdssidan utslockna, så är jag derutinnan, likasom i mycket annat, med dig af skiljaktig mening. Enär icke gittats påstå, mindre tillförlitligen visa, att någon af oss bröder frambragt något verk, som kunnat vara bestämdt att fortplanta vårt namn utöfver en vanlig menniskoålder eller bereda detsamma ett rum i finska folkets häfder, inser jag icke heller nödvändigheten, att våra efterkommande skulle fortplanta detsamma, ehuru jag medgifver möjligheten, att dessa, som „stiga uppå våra axlar“, kunde se längre än vi. Utan trångsinhet i uppfattning, finner jag någonting oändligen vackrare deruti, att vid nyss uppgifna förhållande uppå våra sarkofager våra vapen krossas. — Att vi öfverlemna våra af förfäderen ärfda vapensköldar lika spegelblanka och eostfria, tillräknar jag oss icke till förtjenst, utan blott såsom fullgörandet af en oeftergiftig pligt.“

sökte Cygnæus på hösten 1848 ånyo det då lediga Alexanders stipendiet. Han uppgaf sig dock behöfva i utländska arkiver komplettera, rätta och förbättra sina forskningar äfvensom ur ryska, svenska, danska och andra manuskript-samlingar hemta källor till hans „lefnads vigtigaste verk, det angående finska kriget 1741.“ Han förbehöll sig derjemte att få använda endast tre somrar på dessa forsknings-resor, ej två år, som bestämningen lydde. Så ifrig han än var att erhålla reseunderstödet, sparade han i sin ansökan ej på välvilliga ord om sin unge medsökande, docenten i pedagogik C. A. Alcenius, hvilken han dock ansåg kunna vänta på bättre tur nästa gång. Dock låge det i värsta fall för honom, Cygnæus — skref han — en stor tröst i visheten att ej ens för ett ögonblick hafva fördröjt sin medsökandes framsteg till ädla syften.

I konsistorium försökte visserligen Arppe, Bonsdorff, Lille och Rein att understödja Cygnæus. Emot honom, men erkännande hans förtjenster, voro Schauman, Gylden, Woldstedt, Palmén, Törnroth, Geitlin, af Schultén, af Ursin och Lagus. Laurell och Ilmoni önskade dela understödet mellan Cygnæus och Alcenius. *)

Vid slutlig omröstning tillföll stipendiet Alcenius — till största harm för Cygnæus, icke minst därför att Gylden i konsistorium något legert yttrat, att en annan person med precis lika framgång som Cygnæus kunde bedrifva de nödiga arkivforskningarne i utlandet, hvilket yttrande Cygnæus hade ytterst svårt att förlåta och glömma. Cygnæus gjorde sig dessutom skyldig till motsägelser i sitt förhållande till Alcenius, för hvars framgång han i sin ansökan sagt sig icke vilja stå i vägen. Han afsände nämligen för att öfverlemnas till universitetets höge kansler en i många afseenden högst kuriös oeh lindrigast sagdt opassande besvärskrift samt sökte för öfrigt sätta krafter i rörelse för att nå sitt mål, detta oakadt någon besvärсанvisning i sådana fall ej plägade gifvas.

*) Den tredje sökanden, entomologen, adjunkten R. F. Sahlberg togs denna gång ej med i beräkningen.

Lyckligtvis behöfde Cygnæus ej svårare kompromettera sig genom denna, i nästan otillräknelig sinnesstämning aflåtna skrifvelse, ty då den inlemnades, hade Nordenstam och Armfelt, att ej säga von Kothén, redan hunnit så begå saken, att det stora reseunderstödet, mot konsistorii förslag, tilldelades Cygnæus för andra gången, dock med en — i följd af de revolutionära tidsförhållandena — påkallad inskränkning — att *icke* resa.

I sin abnorma sinnesstämning hade Cygnæus dessutom lyssnat till allehanda förtal och sqvaller rörande hvad Alcenius skulle ha yttrat om Cygnæi besvärsskrift. Cygnæus beskyldde nu sin medsökande för „lömska förutsättningar, stor lumpenhet, ovanligt rikt mått af dumhet“ o. s. v. samt — utmanade honom på duell!

Alcenius svarade den 18 Maj (1849) på detta bref lugnt och sansadt. Han sade sig beredd att med ed bestyrka sin oskuld i fråga om de utspridda lögnerna samt antog naturligtvis icke utmaningen, anseende, „att heder kan finnas och finnes äfven i länder, der samma Guds dom icke anlitas.“ — Samtidigt erfor Cygnæus — låtom oss hoppas det med barnsligt godt samvete — sakens för honom gynsamma utgång i S:t Petersburg, och hade väl då mera ej haft lust till tvåkamp, vare sig på pistol eller värja — med „sin vän Alcenius.“

Cygnæus saknade icke denna vårtermin anledning att vara vid ett retligt lynne. Inom den för honom kära österbottniska studentafdelningen hade oppositionspartiet bland de unga förbytt sig till ett kotteri, som i tid och otid gjorde allt sitt till att sätta den humane, men ömtålige kuratorns galla i rörelse. Cygnæus både fann och trodde sig finna intriger och anslag mot honom personligen. Också begagnade man sig med oförlätlig kitslighet och kanske ungdomlig oerfarenhet af tillfällen att af honom begära förklaringar öfver många af hans uttalanden i denna förtroliga krets. Man tyckte sig böra förutsätta feghet och kryperi i hans

energiska bemödanden att afvärja hetsiga och, såsom han med rätta ansåg, för universitetet ödesdigra beslut af ungdomen; med ett ord det fanns bland de unga många, hvilka ej mer egde tillit till kuratorns öppenhet och redlighet mot kamratkretsen.

Detta lättsinniga sätt — ett allvarligare ord vore här ej på sin plats — att oförsynt granska en fosterländskt sinnad mans enstaka ord och kasta dem förvridna och förtyddade i ansigtet på honom under masken af vrånga beskyllningar, var mer än Cygnæus kunde med godt mod fördraga. Han såg sig slutligen om våren 1849 tvungen att med bitter känsla nedlägga den kurators befattning, som han för 10 år tillbaka med innerligaste glädje emottagit af en annan akademisk generations gränslösa förtroende för honom. I afskedets stund yttrade han till de då varande representanterne för österbottniska studentafdelningen:

„Då afdelningen genom sitt beteende mot sin kurator visar sig hafva förglömt den aktning, den är skyldig sig själf, anser jag mig uppmanad genom den oförgångliga tacksamhet, hvarmed helt andra tidigare minnen fästa mig vid densamma att, så vidt det på mig beror, bespara afdelningen vanäran att ytterligare chikanera sig uti sin kurators person.“

Spådomen om österbottningarnes ateniensiska vankelmod hade gått i fullbordan. Cygnæus var nu tvungen att skilja sig för alltid ur förhållanden, „ur hvilka“, såsom han sade, „månget bland mitt lifs vänligaste minnen blickar tillbaka på min allt ödsligare vordna bana och ur hvilka, om någorstädes, vissheten derom, att min lefnadsvåg ej ilat hän fullkomligt spårlös och frukt beröfvad, träder fram till min själ, som väl behöfver trösten af en sådan visshet.“

Han förde med sig det lugnande medvetandet att alltid hafva för afdelningens välgång, anseende och ära egt den varmaste känsla, den mest nitiska handlingskraft.

Det är godt att veta, att den gamla, innerliga vänskapen mellan de österbottniska studenterna och Cygnæus åter tog ut sin rätt, så snart tiden helt lätt hunnit skrida fram öfver misshålligheten. De stodo väl ej mera — afdelningen och han — i samma förtroliga hvardagsförhållande till hvar-

andra som förr, men de viste bära opp hvarann med kraf-
ten af ömsesidig aktning och kärlek. Cygnæi namn fann
städse sin bästa resonnansbotten i österbottningarnes hjertan,
och deras forne kurator, hunnen till sin lefnads ärorikaste
ålder, gick alltid — såsom han i forna dagar vandrade till
inskriftionerna — med „sina guldgossar, österbottningarne,
under armen.“ Han var en af de käraste gäster på deras
Porthansfester, och de voro de förste — och de siste —
som i sång bragte honom sin hyllning.

Ögonblickets förseelse och missförstånd voro gäldade
med till lifvets rand fortfarande förtroende.

Till hågkomst af österbottniska studentafdelningen för-
varade Cygnæus såsom ett kärt minne en dryckes kannan af
silfver med inskrift:

Muistoks muillenki ajoille
Cygnæukselle sysätty
Annettuna ankaralle
Pohjan tuimilta poilta,
Lapsilta Lapen kylien.

Alexanders stipendiet gaf omsider 1850 upphof till en
helt kort ferie resa för Cygnæus till utlandet. En god del
af sommaren hade dock redan hunnit förgå, innan Cygnæus
anträdde sin färd, som till först gälde Sverige.

Anländ till *Stockholm* började han i der varande arkiver
se sig om efter materialier till sin påtänkta teckning af 1741
— 1742 års finska krig. Riksarkivet befanns nu ordnad och,
i likhet med riddarhusarkivet, synnerligen rikt på för ända-
målet behöfliga källskrifter. Cygnæus anträffade här en full-
ständig samling af forna finska landshöfdingars officiella skrif-
velser till svenska regeringen, svenska riksrådets protokoller
samt en tallös mängd diplomatiska handskrifter o. s. v., ut-
görande tillsamman „flera dussin de digraste volymer“, ur
hvilka han äfven med bästa vilja ej kunde medhinna att göra
erforderliga utdrag under den korta tid, han anslagit för
resan.

Han synes också denna gång ej hafva närmare befattat sig med egentliga forskningar, utan blott uppgjort plan att en annan gång, med tillhjälp af några yngre biträden från hemlandet, vederbörligen aflönade af universitetet, gripa sig verket an.

Den 5 September reste han från Stockholm öfver Lybeck, Hamburg, Köln och Bryssel till *Paris*, der han vistades på turistmanér omkring 10 dagar. Den 24 September anträdde han hemresan öfver Hamburg och *Berlin*, hvarest han tog en flyktig del i en der som bäst sammanträdande församling af tyske filologer, skolmän och orientalister (under presidium af Böckh). Redan den 5 Oktober befann han sig i Stettin och fortsatte omedelbart hemresan öfver S:t Petersburg samt anlände den 17 Oktober till Helsingfors.

Hela denna färd torde böra betraktas närmast som ett skyldighetsbesök i utlandet för stipendiets skull, hvilket hufvudsakligast användes för att i någon mån ordna hans penningeangelägenheter. Gylden hade således egentligen ej orätt i sitt i konsistorium afgifna, för Cygnæus misshagliga utlåtande. *)

*

Under de år, som nu till omnämnande föreligga, utvecklade Cygnæus en betydande poetisk och literär verksamhet, äfven om man fränser minnestalet öfver Nervander och de historiska „bidragen“, hvilka båda arbeten redan i det föregående blifvit omtalade.

Cygnæus uppträdde som skald till först, efter sin återkomst, i tredje häftet af „Joukahainen“ äfvensom i kalendrarna „Lärkan“, „Necken“ och „Fjäriln“ — med glömska af all harm mot de två sistnämnda arbetenas utgivare F.

---

*) År 1853 sökte och erhöll Cygnæus tillstånd att under sommaren besöka badorter vid Nordsjön och Medelhavet, med biändamål att i England vinna praktisk färdighet i det engelska språket. Någon sådan resa blef emellertid ej af för honom.

Berndtson. Hans bidrag till „Fjäriln“ utgjordes af den på prosa skrifna skildringen. „*Min första Romresa*“; till de öfriga kalendrarne lemnade han dikter, de flesta utkastade under hans långvariga vistelse i utlandet, men delvis först nu slutbehandlade. Till „Necken“ för 1849 lemnade Cygnæus den i Paris, på tre dygn skrifna akten ur sorgespelet „Kung Sigismunds värn.“ *) I företalet till detta fragment anslog han en synnerligen allvarsam ton och yttrade med melankolisk illusion, att stycket kunde „betraktas nära nog som ett posthumt: af en skald, som redan gått bort såsom sådan — kanske för alltid.“ För allmänheten framlade dock Cygnæus fragmentet i afsigt att vinna visshet, om han borde taga sin andliga död kallt och lätt.

Kritiken, som aflagt sin närgångenhet mot författaren, höll sig nu på ett aktningsfullt afstånd från de enskildta stycken, han offentliggjorde, upptändande blott litet rökverk för hans „lifliga fantasi“ o. s. v. Endast Snellman egnade efter vanligheten äfven nu åt Cygnæi poetiska alster en allvarligare kritik, likasom i förhoppning att vid skarp belysning kunna visa hans sångmö den rätta vägen. På sitt praktiska sätt anmärkte Snellman i anledning af Cygnæi i sorgflor klädda företal i „Necken“, att „tidnings kritiken öfverhufvud aldrig kan rubba en verklig skalds öfvertygelse om hans kallelse; minst en kritik så i sin barndom som den i vårt land. — — Literaturhistorien ger först den sanna kritiken. Bäst synes att lemna den sin rätt — utan många eller långa företal.“

Cygnæus gaf Snellman rätt, om också ej i ord, så hvad bättre var i handling: det dröjde ej länge, innan han ånyo grep sig an med sitt fragmentariska sorgespel och bragte det till en avslutad dramatisk dikt. Dock mera härom längre fram.

*) Denna akt började här med Krasinskys sång: *Ej på jordens rund det finns ett land* o. s. v. samt slutar med Matildas passionerade kärleksrop till Johan Fleming, utan att Daniel Hjort och Radzivill bli synliga. Fragmentet omfattar således scenerna VI, VIII—X i tredje akten af „Claes Flemings tider.“

Derförinnan författade han äfven promotionspoemet „*Den 19 Juni 1850*“, hvilket börjar med orden:

Porthan sig reste upp och talte detta:

Den oratoriska dikten är klart och enkelt hållen; kompositionen är lätt öfverskådlig. Men ännu mer än genom dessa egenskaper utmärker sig det nöbla skaldestycket genom en varm kärlek till det *finnska folket*, åt hvilket skalden i manligt sköna ord frambär en ödmjuk hyllning.

Bland smärre sånger från denna tid förundrar man sig ej att hos den redan till mogen mannaålder hunne poeten anträffa rent erotiska tillfällighetsdikter, då man ihågkommer, hvad tidigare är omtaladt, nämligen att han omkring år 1850 allvarligare än någonsin önskade sig en följeslagarinna genom lifvet. Till sådana qväden höra „Vårdagsjemningen“, „Du och sången“, „Skaldens lön“, samt „Den sista kärleken.“ Efter år 1850 rörde han ej mer vid denna sträng på hans lyra. Deremot började andra strängar klinga med starkare malmklang, som slöt sig kraftigt i såväl sorg som glädje till stundens politiska stämningar i landet. Dylika sångens ljud träffa vårt öra och hjerta i dikterna: „Höstens segervinning“, „Till ett grässtrå“, „Bön efter en disputationsakt“ och äfven i diktkantaten „Den 11 Januari 1851“ („Pehr Brahes ande stod på silfverskyn“ o. s. v.) samt framför allt i det härliga skaldestycket „*Nationens graf*“ (från år 1851).

Bland större poemer från början på 1850:talet böra ihågkommas „Fågelnästet“ samt „Helsning till F. A. Ehrströms skugga“, uppläst i universitetets solennitetssal den 10 Februari 1851 vid minnesfesten öfver den kort förut bortgångne kompositören.

Men det var icke blott på det rent poetiska området Cygnæus denna tid var verksam. Såsom talare uppträdde han den 26 Oktober 1849 vid den första af de omtyckta *literära soiréerna*, hvilka egde rum detta och följande år samt höll ett fritt föredrag „*om jesuiternas första bemödanden för*

katolicismens propaganda i Sverige under drottning Kristinas tid, af hvilket föredrag intet ord synes ha varit nedskrifvet. Ämnet var honom allt för väl bekant; måhända innehöll skildringen äfven reminiscenser från arkivet i Montpellier.

Äfven ett betydelsefullt graftal höll Cygnæus dessa tider, nämlingen då han den 12 Maj 1852 vid jordfästningen af *M. A. Castréns* stoft uttalade fosterlandets tacksamhet, som han tolkade med manligt lugn och i ett värdigt, enkelt språk.

Cygnæus sysselsatte dessutom nu kanske flitigare än någonsin förr eller senare hufvudstadens tryckpressar. Det ena arbetet följde det andra tätt i spåren och väckte stigande uppmärksamhet. Minst var detta måhända fallet med *första delen* af hans „*Skaldestycken*“, hvilka han nu började utge i en samlad upplaga. Denna del utkom den 1 Juni 1851 och innehöll 60 dikter, fördelade under hufvudtitlarne: „*Högtidsstunder*“, „*Ur lifvet*“, „*Vid grafvar*“ samt „*Hjelteminnen*.“ Få af dessa skaldestycken voro nya för allmänheten, som kände dem från tidningar, „*Höstispiggarne*“, „*Joukahainen*“, kalendrarne „*Aina*“ och „*Necken*“ o. s. v. Af vandringsbilderna i „*Ljus och skugga*“ förekom ingen i denna del.

Den helsingforsska kritiken helsade med få, men artiga ord samlingen välkommen. Z. Topelius slutade sin korta anmälan med orden: „Författaren har härmed gifvit kritiken ett tillfälle att justera forna omdömen, och när den en gång väger hans verk på rättvis vågskål, bör den ej förgäta, att herr Cygnæi största fel som skald: det att se *allt* i stor skala, icke är annat än öfvermåttet af en diktares största förtjenst.“

Ett längre, allvarligare, synbarligen af varm välvilja förestafvad omdöme om diktsamlingen afgaf S. G. Elm-gren,*) hvilket tydligen gjorde ett godt och uppmuntrande intryck på den af beröm ingalunda bortskämde skalden.

*) Se n:o 6 af „*Litteraturbladet*“ för 1851. Mot recensentens strängare dom öfver stycket „*Skönhetens död*“ uppträdde Cygnæus i följande nummer af tidskriften med en lugnt affattad anmärkning, som gick ut på att genom „fullkomligt opartiska och derjemte kompetente män“ vinna utred-

Sommaren och hösten 1851 egnade Cygnæus med ovanligt allvar åt slutförandet af sorgespelet „Kung Sigismunds värn“, hvars titel förbyttes till „*Claes Flemings tider*“, under det sjelfva arbetet blef kalladt „dramatisk dikt i fem akter.“

Obekymrad som alltid om behovet af rättelser i sina handskrifter, fastän det nu gälde ett arbete af sådan betydenhet som denna omfattande dramatiska dikt, hade Cygnæus låtit tryckningen af detsamma i god tid vidtaga, under det han ännu hade att utarbета en betydlig del af slutet. Måhända dock tryckeriets maktspråk verkade godt och tvang honom att omsider fullborda sitt stora verk. Denna dikt, „det mödofullaste arbete, hans lif hittills förmått åstadkomma“ — såsom han benämnde den i sin den 27 November 1851 skrifna tillegnan af dramen åt *Elias Lönnrot* — afslutade han den 30 November, antecknande för samma dag i sin almanack några af djup och tacksam rörelse ingifna ord, dem man ej har rätt och ingen väl har hjerta att förtyda. Han skref nämligen:

Tre quart till ett, natten emot den sista November skrefvs den sista versen af „Claes Flemings tider.“ Gud vare lof, att jag hunnit derhän! Exige monumentum ære perennius, vågar jag hoppas. Komme nu, hvad som komma månde och är mig beskärddt. Jag klagat ej. Gud vare lof än en gång. Amen! Amen!

Med denna bön och välsignelse gick „Claes Flemings tider“ ut från den ensamme skaldens tysta hem, der han blott egde det kalla pappret att förtro sin glädje öfver att få skänka sitt land det bästa, hans ande trodde sig mäktig att skapa.

Kort derpå, den 2 December, fann Cygnæus tillfälle att vid en af akademiska sång- och instrumentalföreningen

ning om det egentliga värdet af stycket, som för Cygnæus egde ett särskildt intresse. (Måhända hade den romantiska episoden i *Le Vigan* utgjort ett slags idealiseradt motiv för dikten?) — Cygnæi anmärkning återfinnes på sid. 245 i bandet VI.

gifven konsert i universitetets solennitetssal föredraga en del af femte akten i dikten. Redan den 15 December var arbetet, som bildade *andra delen* af Cygnæi „Skaldestycken“, tillgängligt i bokhandeln. Allt antyder den lust och fröjd, som nu fylde skaldens sinne.

Kritiken drog sig i allmänhet för att uttala sig grundligare om ett så betydande verk; endast S. G. Elmgren egnade*) arbetet en allvarlig och mera på djupet gående kritik samt karaktäriserade detsamma, oaktadt stilens brister, såsom „en storartad dikt, som söker sin like, hvad poetisk rikedom och mängden af mäktiga dramatiska motiver beträffar.“ Ur historisk synpunkt gjorde han anmärkningar rörande framställningen af Claes Flemings karaktär samt framhöll obehörigheten af Karin Månsdotters uppträdande i slutet af stycket.

Detta gaf Cygnæus anledning att kort derpå**) framkomma med några tankar i ämnet, hvilka bättre än alla hans försäkringar visa, huru grundligt han i sjelfva verket denna gång gått till väga vid sitt arbete. Denna artikel är onekligen det mest rakt på sak gående, Cygnæus skrifvit och vitnar om, huru djupt anlagdt sinne skalden egde för det historiska dramas karaktär, ehuru hans penna var lätt att förlöpa sig och svag att teckna det, han önskade, att skulle karaktärisera de i diktverket uppträdande personerna.

Han hade, under det han nedskref arbetet, hyst förhoppning, om att det skulle kunna gå öfver scenen; svenske teaterdirektören E. Stjernström, som vid denna tid med sin trupp representerade scenens konst i Finland, visade, måhända af artighet mot en af landets främste literatörer, sig till en början hugad att uppföra stycket, men dess slutligen erhållna omfång kullkastade alla tankar på ett dylik försök.

*) Se n:o 10 af „Litteraturbladet“ för 1851, som utdelades först den 17 Januari 1852. Ett och annat, som för öfrigt med „Claes Flemings tider“ sammanhänga, läses på sidan 425 i bandet X.

**) I n:o 12 af „Litteraturbladet“ för 1851. Artikeln återfinnes i bandet VI. Se sidan 231.

Cygnæus drömde dock mycket länge om att få dikten af annan hand bearbetad för scenen, tills F. Deland, tillspord i samma angelägenhet på 1860:talet, fyndigt och hofmannalikt gaf honom det svaret, att en ypperlig scenisk bearbetning af stycket redan förefanns i — Wecksells „Daniel Hjort“, i hvilket svar Cygnæus fann en vemodig tröst.

*

Redan följande år, den 25 Oktober, var Cygnæus redo att öfverlemna åt den fosterländska allmänheten första häftet af ett nytt arbete med titel: „*Afhandlingar i populära ämnen.*“ Detta häfte innehöll början af en historisk uppsats, benämnd: „*Revision af allmänna meningens dom öfver general Hans Henrik Gripenberg*“ och skulle senare avslutas med ledning af rättegångs handlingarne i processen mot den finske befälhafvaren, men denna fortsättning uteblef. *) Gripenbergs äreräddning var dock genom det af Cygnæus redan anförda ett faktum inför fäderneslandet och historien.

Anledningen till denna uppsats var den beskyllning för förräderi, som med straffvärdt lättsinne utslugats mot den redbare, men sin höga plats icke vuxne Gripenberg i Jak. Ekelunds lärobok i svensk historie, allmänt begagnad i Sveriges och Finlands skolor. Möjligen påverkad af „Fänrik Ståls sägner“, hade en man af finsk börd, grefve F. Kalling, uppträdt **) med ett eldigt försvar för Gripenberg, hvilket en annan gammal finne, öfverste A. Brakel fullföljde med ett sakrikt, lugnt och ädelt hållet beriktigande ***) af förhållandet.

*) Afhandlingen ingår i bandet I, sidorna 131—287. — Titeln på fortsättningen skulle blifva: „*Fäf mot konventionen i Seivis och domen öfver Gripenberg.*“

**) Till först i n:o 41 för den 19 Maj 1849 i „Nerikes Tidning“; sedermera i n:ris 4 och 15 af tidningen „Tiden“ för 1851.

***) I „Aftonbladet“ för den 30 Januari 1852, n:o 24. Tilläggas må, att Cygnæus ytterst blifvit uppmannad till sin „revision“ af landshöfding A. G. Langenskiöld, björneborgska regementets siste öfveradjutant, hvilken äfven meddelade honom en mängd dokumenter och upplysningar i ämnet. Han afled den 16 Januari 1853, efter att hafva fått glädje sig öfver Cygnæi tappra försvar för Gripenberg.

Spridda som dessa och ännu andra finska röster förnummos och icke heller uttömmande ämnet, tycktes de dömda att förklinga ohörda, i följd hvaraf Cygnæus beslöt sig för att från *finsk* sida krossa smädelsern medels en grundlig vederläggning.

Och han gjorde icke blott detta med hänsynslös skärpa och hetta; han framträdde derjemte med öppet visir som en *finsk* historieskrifvare våldsamt skiljande mellan finsk och svensk ära och slungande, såsom målsman för den förra, utan förskoning och utan historikerns lugn obehagliga, men oftast obestridliga sanningar öfver Bottenhafvet till den svenska stranden, der man häpen, förbittrad och sårad svarade honom hetsigt och utan det minsta undseende med, att det dock var den varmaste fosterlandskärlek, som trängt de skarpa orden fram öfver Cygnæi läppar. *) Från denna tid gälde Cygnæus i Sverige såsom en hufvudman för det finska partiet i vårt land, en plats, som man här från intetdera partiet obetingadt tillerkände honom.

Äfven i Finland väckte afhandlingen uppmärksamhet: det var något nytt, oerhördt, men dock redan i luften sväfvande, att vårt folks öden borde betraktas från vår egen synpunkt. *Elmgren* anmärkte, hvad stilen i denna uppsats beträffar, att den var snillrik och lika oefterhärmligt originel som förr, men nu mycket mera klar och lätt flytande än i Cygnæi tidigare skrifter på prosa. **) Främst var det dock *Z. Topelius*, som öppnade allmänhetens ögon för denna anmärkningsvärda uppsats medels en blixtrande artikel, som han benämnde „*Historien och Fäderneslandet*“ ***) och hvari

*) Här förtjenar nämnas, att Cygnæus kort härefter eller den 26 April 1853 rönt utmärkelse från svensk sida, i det han invaldes till korresponderande ledamot af „*kongl. samfundet för utgifvandet af handskrifter rörande Skandinaviens historie*“, af aktning för dennes »grundliga arbeten för enahanda mål, som samfundet sig föresatt», således hufvudsakligast för Cygnæi historiska „*Bidrag*.“

**) Se för öfrigt n:o 7 af „*Litteraturbladet*“ för 1852, der denna anmälan förekommer.

***) Den ingick i n:o 6 af „*Helsingfors Tidningar*“ för den 22 Januari 1853.

han ville framhålla en enskild literär företeelse i dess allmänna betydelse. „Bokens betydelse“, sade Topelius, „sträcker sig vida bort om den enskilde mannens öden och ära; den stannar först vid tvänne de största mål, som någonsin kallat svärdet eller pennan till strid: vid historien och fäderneslandet.“

*

Till julen 1853 utkom andra häftet af de populära afhandlingarne, innehållande utom minnesorden öfver *R. Tengström* och *M. A. Castrén*, följande längre uppsatser: „*Om antagonismen mellan biskoparna Cygnæus den äldre och Alopæus*“; „*Det tragiska elementet i Kalevala*“ samt „*Om teaterns framtid i Helsingfors*.“*)

Hvad detta häfte beträffar, kan lika gerna först som sist nämnas, att den polemiska uppsatsen mot Alopæus väckte allmän, berättigad ovilja. Såsom sonson till dennes antagonist och af naturen, rättast sagdt, oförmögen att uppskatta den „matematiska ande“, hvilken han hånande framhöll hos den arbetsduglige, nitiske biskop Alopæus, var Cygnæus ej man att i opartisk dager framställa det missförhållande, som var föremål för uppsatsen. Han blef också därför orättvis, stundom gnatig, än åter pompös i sina beskyllningar, som alltid sades härleda sig från „trovärdiga“, men icke namngifna källor. Satiren blef elak och det hela ett misslyckadt försök till en släktkärlekens *vendetta*.**)

*) Det innehöll dessutom ett kort, men rasht tillbakavisande af några svenska recensenters utfall mot honom i anledning af den „Gripenbergska äreräddningen.“

**) Uppsatsen föranledde anmärkningar och polemik i „Borgå Tidning“ för 1854; till först i n:o 5: „Ett memento till herr Cygnæus“ af X. samt i n:o 10: „Ännu några ord i anledning af herr F. Cygnæi afhandling om antagonismen o. s. v.“, undertecknad af „En af Alopæi anförvander.“ Cygnæi bidrog till polemiken med „Små noter“ till ofvannämnda ord, men skördade lika litet ära med dessa noter som med den egentliga afhandlingen (hvilken ingår i bandet I, se sid. 289—323. Roligt nog ansåg Cygnæus

Brister och fel i denna uppsats uppvägdas hundrafaldt af förtjensterna i den utmärkta afhandlingen om „*Det tragiska elementet i Kalevala*.*)

Redan år 1849, då Kullervo-cykeln blef synlig i den nya upplagan af Kalevala, påbegan Cygnæus en uppsats i ämnet, hvilken under titel: „Om vanskligheten af vissa teorier“ ingår som episod i den nu i fråga varande afhandlingen, som utgör ej blott det första, utan ock det mest genialiska, som blifvit skrifvet om Kullervo. Man kunde säga, att Cygnæus varit den förste, som planterats nationens banér på de högsta tjällspetsarne i vår diktverld: „Elgskytarne“ och „Kullervo.“

Nämnda afhandling, som har ett bestående värde i vår nationalliteratur, väckte stor anklång hos den bildade allmänheten; man skänkte sitt erkännande ej blott åt de djupa tankarne och de stora vyerna, utan ock åt författarens oväntadt klara och enkla stil.

I „Morgonbladet“, som nu redigerades af A. Schauman, anmälades häftet i n:ris 2 och 6 för år 1854. „Cygnæus hör lyckligtvis till antalet af de författare“, skref recensenten, „hvilka icke mycket behöfva böja sig för sin allmänhet, utan med våld tvinga denna allmänhet till sig. Man måste nu mera i Finland läsa herr Cygnæus, ty man har eljes icke läst hyad mest fosterländskt och varmast och ädlast i Finland skrives. Detta har man nu småningom lärt sig att finna, och man förlåter nu gerna, om man också icke lyckas att klart förstå hvarje hans mening, att genomskåda hvarje hans bild, ty tanke och hjerta komma dock alltid mer än rikligen tillfredsställda från läsningen af denne författare.“ — Recensenten

det mindre lämpligt af en *anförvandt* till Alopæus att inlåta sig i denna släktpolemik!

Några år tidigare hade Cygnæus likaså dragit i härnad för en nära *anförvandt*, hans yngste broder August, som i följd af en artikel „Om minskningen af brottslingar i landet“ (i n:o 31 af „Helsingfors Tidningar“ för 1849) replikerats af en anonym insändare (i n:o 42 af sagde blad). Det var härpå Cygnæus fann sig manad att, opåkallad, svara i en oundertecknad, mycket lång „*Återblick*“ på polemiken (Se n:ris 46—50 af samma tidning), inblandande dervid personliga känslor i skriftvexlingen. Motpartens „*Genmäle*“ läses i n:ris 73—77 af „Borgå Tidning“ för samma år.

*) Läses på sidorna 93—153 i bandet III.

slutade sin anmälan med följande aktningsfulla ord: „Vi sjelfva skola kanske ofta nog komma i tillfälle att försöka våra stridskrafter mot honom, men vi skola då aldrig glömma, att det är mot en af de utmärktaste författare, Finland hittills har framfödt som vi gå i härad.“

Andra häftet af „Afhandlingar i populära ämnen“ innehöll slutligen en med friskt mod skrifven uppsats „Om teaterns framtid i Helsingfors“, den första i raden af de många *längre* skrivelser, han under en följd af omkring 15 år aflät i ämnet. *) Genom direktör E. Stjernströms kort förut fullföljda företag att, om också endast under ett par tre år aklimatisera ett litet svenskt teatersällskap i Finland, hade tanken på något slags stående teater i vårt land vunnit anklang i många sinnen, så mycket kraftigare som den inhemska dramatiska produktionen samtidigt visade en oväntad liflighet. Greve hade låtit höra sina sångspel, Topelius och Berndtson hade framträdt 1851 med „Efter femtio år“ och „Ur lifvets strid.“ Två år derefter uppfördes „Regina von Emmeritz. Framför allt var det dock den af Pacius och Topelius år 1852 framtröllade operan „Kung Karls jagt“, som väckt en formlig entusiasm för scenens nöjen och som föranledt början till en aktieteckning för uppförandet af ett nytt teaterhus, värdigt hufvudstaden, om ock i ett ringa land.

Det var väl hufvudsakligast för att upplifva det domnande intresset för detta företag Cygnæus nu gripit till penan, men ock för att länka uppmärksamheten på nödvändigheten att bygga scenens framtid i detta land på inhemsk finsk grund, efter det exempel Gustaf III gifvit i fråga om den svenska skådebanan. Cygnæi tro var, att uppkomsten af ett värdigt *hem* för teatern skulle förmå åstadkomma en „resning i massa“ af i vårt land slumrande talanger för sce-

*) De återfinnas i början af bandet VI. Jemför för öfrigt min uppsats „*Ljus i skuggan*“ („Några gamla censurhistorier“) införd i „Helsingfors Dagblad“ nr:is 102, 104 (och 105) för år 1888.

**) Om dessa bägge teaterstycken skref Cygnæus 1851 ett par uppsatser. Se bandet VI, sidorna 269—288.

nens konst, åtföljda af representanter för dramatisk produktion.

Artikeln genomandades af den värme, Cygnæus länge hyst och sedermera till lifvets slut hyste för teatern, samt utpekade med säker hand den rätta banan för en scenisk konst i Finland. Det var ej Cygnæi fel, att Finland ej ännu vid denna tid var moget för planen och ej egde någon man lämplig till ledare af ett inhemskt sceniskt företag. Att Cygnæi år 1853 oförbehållsamt uttalade mening om teaterns framtid i vårt land ej innehöll så mycket utopier, som många då förmenade, kunde ett par tiotal år senare den då uppspirande finska teatern på ett öfvertygande sätt bekräfta. Det vissa är att Cygnæus var en ropande röst i öknen för det, som komma skulle. Äfven i detta fall såg han främst idealet, under det sjelfva bilden var mindre klar för honom, då tiden var fullbordad.

Såsom redan nämndes emottogs dessa „populära“ skrifter med intresse af bildade läsare i landet. Man log åt, att Cygnæus gifvit sig å stad att skrifva *populärt*, men fann på samma gång med en viss förvåning, att man nu med största lätthet fattade, hvad han framstälde. Och man erinrade sig, att professor K. W. Törnegren ej långt förut skämtsamt yttrat, det Finlands universitet under det 20:de seklet skulle komma att behöfva och äfven upprätta en profession i — Cygnæus, såsom de italienska högskolorna under medeltiden egde lärostolar för tolkning af Dante. Men i det man skrattade åt denna glada lek med Cygnæi tunga och dunkla stil, erkände man, att denna profession redan i medlet af det 19:de seklet var besatt: dess förste professor var — Cygnæus sjelf, som nedstigit från sina olympiska höjder och mött den mödosamt mot dessa sträfvande allmänheten, hvarvid de, halfvägs komna, på nära håll ganska godt förstodo hvarandra.

En af Cygnæus främsta lifsgärningar tog sin början under de år, hvilka detta kapitel omfattar, nämligen hans minnesvärda verksamhet inom finska konstföreningen, i hvars direktion han den 10 Mars 1849 intog den plats, som Nervanders bortgång lemnat tom. Från denna stund började han med sin andes och sitt hjertas ömmaste fibrer sammanväxa med denna nobla förening, innerligt och oskiljaktigt. Hans oegennyttiga verksamhet der var ett lifsvilkor för honom, konstföreningen var likasom den luft, han inandades, och det var först trött till döden enslingen egde mod att taga ett sorgset farväl af denna milda följeslagarinna, för hvilken han i närmare 30 år arbetat och stretat, delande ljuft och ledt med henne.

Samma år, 1849, nedlade friherre K. J. Walléen ordförandeskapet i konstföreningen, hvilket nu uppdrogs åt friherre K. O. Cronstedt, som handhade det till år 1855. Sekreterare var Z. Topelius från 1847 ända till 1869.

Redan mycket tidigt hade Cygnæus namn om sig att vara en vän af skön konst. Hans elever, kadetterne, benämnde honom ofta sålunda, och hans stora utländska resa betingades delvis af hans håg att på sitt sätt studera bildande konst i dess hemländer.

Såsom jag tidigare anmärkt, anser jag, att Cygnæi förkärlek för skön konst fått sin första näring redan i hans unga år, då han ofta vistades i S:t Petersburg. Såsom en vändpunkt i detta hans intresse betraktade han sjelf en händelse, som tilldrog sig några år förrän han 1843 anträdde sin resa till utlandet.

Det var under ett af hans tidigaste besök i Sverige, sannolikt 1841. Han hamnade då händelsevis i en salong, der man i stora grupper samlades framför en ny tafla, och från de förtjusta åskådarens läppar förnam han orden: „Det är unge Ekmans framställning från trettioåriga kriget.“ Cygnæus visste ju så väl, att denne med honom nästan jemnåriga man var finne — på långt håll dessutom en anförvandt till honom — hvarför det var naturligt, att han med mer än

vanligt intresse skulle betrakta denna, äfven af främlingar beundrade tafla. Det var då, sade han, en dunkel förkänsla hos honom uppstod af, att äfven Finland en dag kunde komma att ega en konst, som vore värd att tilldraga sig mensklighetens uppmärksamhet. „Det var en underlig känsla“, menade han flera decennier därefter och tillade: „Jag glömmmer den aldrig.“

Redan tidigt började Cygnæus såsom medlem af konstföreningens direktion tillämpa sitt af Thorild ärfda valspråk, att intet sannt artistiskt verk göres för sina fels, utan för sina förtjensters skull. Han tvekade ej, sade han, att vara den förste att „framsäga ett motiveradt stort beröm, utan villkor, reservationer, bialsigter.“ „Jag måste uppfylla denna mission“, tillade han, „så länge känslan deraf ännu icke slocknat hos mig.“

I den uppsats: „*Något om konstens framtid i Finland*“, *) som han i anledning af trenne nya taflor af F. von Wright skref år 1850 (i „Morgonbladet“) och hvarur nyss anförda ord äro lånade, framträdde Cygnæus både som konstvän och konstkritiker med alla de egenskaper och egenheter, hvilka hela lifvet igenom karaktäriserade honom: uppfylld af varmt intresse och aktning för artisten och njutande i rikt mått af den *text* till konstverket, hvilken ilade fram genom hans själ, i det han på långt, långt afstånd betraktade tekniska förtjenster och brister. Det låg onekligen naivitet och kritisk svaghet i hans betraktelsesätt af ett konstverk — och han var i sitt innersta ingalunda omedveten häraf — men man ville dock tro, att Murillos och Rafaels lyckliga englar med sitt ljufvaste, oskyldigaste leende fröjdade sig öfver den friska morgonrodnad, som de, lutade öfver molnens kanter, sågo sprida sig från skaldens hjerta öfver konstens spåda brodd i vårt gråkalla land.

Sådan Cygnæus var som konstkritiker och konstvän, var han dock mannen på den rätta platsen hos oss och på

*) Se bandet VI, sidorna 426—435.

hans lifsgerning såsom den unga finska konstens beskyddare och vän kan i rikaste mått tillämpas orden: det var dock sol deri; hvar stode vi, om han ej funnits till?

*

Egendomligt förefaller det oss, som fritt kunna öfverblicka Cygnæi lefnadsbana från medlet af detta sekel, att han just på denna tid eller mot slutet af år 1850 envist hyste planen att blifva referendarie sekreterare i kejsrerliga senatens ecklesiastik expedition eller, såsom han uttryckte sig i fråga om denna sin „älsklingsplan“ (för stunden): att „vördnadsfullt referera den finska kyrkans angelägenheter inför landets bräckliga fäder.“ Han afhölls från ett fåfängt sökande efter denna ära på det allvarligaste af sin broder Reinhold, som skref till honom bland annat:

„Hvad skall skalden i lagstiftande församlingen? Spegla dig i dina konfratres och goda vänner: Lamartine och Victor Hugo. De hafva äfven misstagit sig om sin bestämmelse; därför hvilat verldens dom tung öfver dem. De öfvergåfvo sin inre rika verld för den yttre, men hvad blef deras lön. Guizot utgör ett undantag härifrån, men han var aldrig skald, utan en rent praktisk man, hvilken med sträng objektivitet uppfattade tingens yttersta väsende. J. V. Snellman kunde blifva vår Guizot, han och ingen annan. — Din plats är universitetet. — —“

Cygnæus hade dock skäl till sin otålighet att komma ur „den svarta fläcken“ hvarpå han stått så länge. Afgörandet om inrättandet af den föreslagna professionen i estetik och modern literatur lät vänta på sig; sjelf visade han också vankelemod i fråga om önskvärdheten att en gång öfvertaga densamma, då tjensten skulle kräfvat nya studier af honom. Det lekte honom i hågen att erhålla en extra ordinarie professors tjänst med 1,000 rubels lön och med „skyldighet att årligen prestera arbeten såsom resultater af vetenskapliga forskningar“, framför allt historiska. Han anhöll härom, ehuru förgäfvat, i början af år 1852 hos Armfelt, bedjande

denne „taga saken i egna händer“, på det att ärendet måtte kunna snart afgöras och Cygnæus blifva i tillfälle att begynna bearbetandet af sina historiska källsamlingar. *)

Emellertid blef frågan om den nya professionens inrättande gynnsamt afgjord på högre ort. Det var Reins och likaså Armfelts mening att till dess förste innehafvare utnämna Cygnæus utan ansökning och vederbörligt specimen, men denne undanbad sig denna ynnest, hvilken yttring af själfkänsla vi hafva att tacka för hans snilrika afhandling om Erik den fjortonde. Möjligen hoppades Cygnæus ätven att blifva den ende sökande, alldenstund F. Berndtson meddelat honom sin afsigt att icke ansöka tjensten; dock ändrade denna på „giltiga grunder“ kort derpå sitt beslut och uppträdde såsom Cygnæi medtäflare, ehuru han sedermera lät specimationstiden gå obegagnad förbi.

I December 1852 ansökte Cygnæus alltså i vederbörlig ordning professionen och utgaf i Oktober 1853 som specimen den kända afhandlingen om „*Konung Erik XIV såsom dramatisk karakter*“, hvilken han den 22 i samma månad offentligen försvarade mot K. W. Törngren såsom *ex officio* opponent. Såsom extra opponent uppträdde Snellman för att hedra sin ungdomsvän på dennes högtidsdag. Disputationen, inför ett öfverfullt auditorium, skildras såsom synnerligen lysande och intressant: snille, humor, qvickhet och tankeskärpa sloga blixtrande slag på kämparnes sköldar.

Vid författandet af nämnda, för honom speciellt betydelsefulla arbete nedlade Cygnæus icke allenast sin andes bästa krafter, utan äfven all den flit och omsorg, hvaraf hans natur var mäktig. Det rika ämnet hade väckt hela hans intresse, och han arbetade med glädje och med lugn. **)

*) 1852 års statuter för universitetet medförde bland mycket annat några nya docentarvoden, af hvilka ett tilldelades Cygnæus från den 1 Januari 1853.

**) Endast slutet af afhandlingen, då tiden blef knapp, affärdade han något brådstörtadt — en sak, hvaröfver han beklagade sig i bref till von Beskow, hvars dram „Erik XIV“ just granskades till sist i disputationen, som bildar början af bandet III.

Såsom ett glänsande prof på hvad hans snille och kunskaper i förbund med viljekraft kunde åstadkomma qvarstår denna utmärkta afhandling af historikern och estetikern Cygnæus. Man tycker nästan, att densamma jemte Kullervo-uppsatsen förebrå Cygnæus, att han ej oftare, än fallet var, gaf sig tid och möda att skänka vår literatur mästerverk, i hvilka fantasin höjt sig, tyglad och spänstig, i ädel flygt mot höjden.

Skriften väckte stort uppseende icke blott i Finland, utan, kanske i ännu högre grad, i Sverige samt anmälades med uppriktiga uttryck af intresse och aktning för författarens snillrika begåfning.

Den 21 Januari 1854 utnämndes Cygnæus slutligen till *professor i estetik och modern literatur* samt tillträdde den 4 Mars sin tjänst med ett fritt hållet föredrag *om det historiska dramats rättigheter och skyldigheter i sitt förhållande till historien.**)

Samma dag gaf han jemte Elias Lönnrot, som den 11 Februari blifvit installerad som professor i finska språket en gemensam stor och animerad middag i Kaisaniemi.

Cygnæus stod nu invid sitt länge, men vankelmodigt efterlängtade mål: en sjelfständig lärostol vid det finska universitetet. Förr än dock det nu följande, viktiga skedet af hans lif upptages till omnämnande, bör jag här anteckna några spridda, till nu genomgångna period af hans lefnad ytterligare hörande omständigheter.

På hösten 1851 valdes Cygnæus till kurator af viborgska afdelningen, men förklarade sig icke vara i tillfälle att emottaga detta förtroende uppdrag. Mot slutet af det följande året upplöstes det urgamla afdelningsväsendet, hvarefter fakultets indelningen blef, åtminstone officiellt, den enda gällande. Försoningen mellan österbottniska afdelningen och dess forne kurator var redan fullständig, och vid den sista officiella Porthans festen, den 9 November 1852, höll äfven Cygnæus till sina forne „landsmän“ ett tal, uppmanande dem att ej misströsta, oaktadt sorgen öfver afdelningsväsendets upplösande kändes dem alla tung. Då österbottningarne slutligen höllo sitt sista möte under den dystraste sinnesstämning, och det „runda bordet“, vid

*) Ett referat af föredraget är intaget i bandet V, se sidan 287.

hvilket äfven Cygnæus som kurator länge innehaft sin hedrade plats, sönder-sågades till minnen åt medlemmarne, erhöi äfven Cygnæus sin del deraf, i de ungas tycke det dyrbaraste och käraste minne af det andliga förenings-bandet dem emellan.

Bland uppsatser af Cygnæi hand från denna tid hör en af censuren afbruten artikelserie i „Morgonbladet“ för 1851 (nr:is 53—55), benämnd: „*Den Almqvistska katastrofen, ett tidens tecken.*“*) Vidare afgaf han (i nr:o 5 af „Litteraturbladet“ för 1850) en: *Protest mot ett svenskt omdöme angående „Fänrik Ståls sägner“*, fortsättande sålunda sitt hemödande att ställa Runebergs diktning i det klaraste ljus för läsaren, likasom han långt tidigare (1841) egnat äfven „*Nadeschda*“ ett utförligare omnämnande.**)

Till Cygnæi literära planer från denna tid synes hafva hört äfven den att, sannolikt dramatiskt, behandla Arnold Messenius den yngre, i hvilken afsigt han på våren 1853 försökte från Sverige förskaffa sig nödigt material. — Möjligen från början af denna tidsperiod härflyter äfven hans plan att i Sverige utge ett urval af sina dikter under titel: „*Lösryckta blad ur Minnets lunder*“ med motto: *Forte et hæc olim meminisse juvabit*. Företalet till det „Första bladet“ anträffades bland hans efterlemnade papper.

Såsom ett kuriosum kan nämnas, att Cygnæus våren 1848 tillsammans med sin tillgifne forne kadett-elev Otto Meurman i all hemlighet uppgjorde plan, att Meurman jemte hans broder Agathon skulle uppköpa ett boktryckeri, hvars „patron“ Cygnæus skulle blifva, för att sedan såsom representeranter för „europaismen“ börja utgifva ett publicistiskt organ. A. Meurman, till hvars afgörande förslaget hänskjöts, torde hafva strukit ett streck öfver dessa beräkningar, ty „patron“ blef Cygnæus aldrig i den betydelse ordet då fattades af honom och af Otto Meurman.

Till sist en anekdot. Hösten 1849 och vintern 1850 fann man Cygnæus ett par gånger rest till Åbo, såsom han sade: „på rymmarstat för att

*) Ingår kompletterad i bandet VI, sidorna 198—224.

**) I nr:is 37 och 38 af „Helsingfors Morgonblad.“ Se bandet III, sid. 219—231.

Bland posthuma, dels fragmentariska uppsatser från slutet af 1840:talet må här slutligen nämnas: „*Om herr Gottlunds person*“, ett vackert hållet försvar för denne banbrytare på den finska litteraturens område mot ett anfall af E. Grönblad (Se min uppsats: En ropandes röst i öknen, införd i nr:is 45 och 48 af tidningen „Finland“ för 1889. — Vidare kunna antecknas tvänne bistra stridskrifter mot F. Berndtson, i anledning af dennes kritik af Leistenii dikthäften „Pojken“ och „Ynglingen.“ Sannolikt voro dessa alla åtminstone påbörjade på utländsk botten, troligen i Paris 1847, så att deras omnämnande står på gränsen af föregående kapitel.

uppfånga en smula frisk luft. Man torde kanske komma sanningen närmare om man ställer detta „uppfångande“ i samband med ett par af hans erotiska sånger från sagde tid. Om en sådan färd skref Runeberg den 7 September 1849 från Åbo, der han då tillfälligtvis vistades, i bref till sin hustru, att han en dag, vid ett besök hos Ekman, såg ett oformligt skägg plötsligen uppenbara sig och bakom skägget Cygnæus. Denne hade då berättat, att han rest, „dit hästarne ville föra honom“, att han efter diverse irrfärder kommit ut på stora vägen midt emellan Helsingfors och Åbo och sett Runebergs namn i dagboken på ett gästgifveri, hvarpå han tagit kommandot af hästen och vändt den om till Åbo. Der bodde de forne student-bolagisterne åter en kort tid som rumkamrater — såsom i forna dagar, dock var ett och annat nu litet olika mot fordom: Runeberg skref glada bref till sin kära maka, och Cygnæus „uppfångade en smula frisk luft.“

Cygnæus som professor. *)

(1854—1867).

Såsom välbestäld professor begynte Cygnæus den 20 Mars 1854 sina offentliga föreläsningar, vid hvilka han utlade *Tysklands litteratur i detta sekel*. Hans åhörarekrets, till hvilken hörde äfven många fruntimmer, var ganska talrik. Sitt ämne slutbehandlade han under loppet af följande läseår, dervid „företredesvis fästande uppmärksamhet vid de literära produkternas estetiska värde och betydelse.“ Under vårterminen 1855 och följande läseår framställde han äfven *Vischers* utläggning af estetikens läror, hvarefter han till och med vårterminen 1860 utlade skaldekonstens estetik med ledning af *Hegel*.

Hvad literaturhistorien beträffar, öfvergick han läseåret 1855—1856 till den nyare *franska* literaturen samt föreläste sedan till och med vårterminen 1858 öfver *Frankrikes* literaturhistoria under 17:de och 18:de århundradet. Läseåret 1858—1859 framställde han „episoder ur 18:de århundradets literaturhistoria“ samt egnade följande tre terminer åt sin med rätta mycket beundrade utläggning af *dramatiska skaldekonsten* „skärskådad i den moderna literaturens förnämsta dithörande produkter.“

Såsom Cygnæus förutsett, medförde professionen åt honom mycket arbete; området för hans föreläsningar var visserligen honom bekant, men han måste dock uppgå det

---

*) Såsom jag redan i företalet till detta arbete anmärkt, skall jag på anförda grunder behandla denna och följande period af Cygnæi lefnad mindre utförligt än hvad fallet varit med dess tidigare skeden.

i detalj för att förskaffa sig uttömmande lokalkännedom. Han underlät också icke att genast ganska rikligen förse sig med nödig literatur från utlandet, hvarför en icke obetydlig del af hans efterlemnade bibliotek, (som enligt den tryckta bokauktionskatalogen upptog inalles 1900 större och smärre band och häften) just utgjordes af literaturhistoriska arbeten från 1850:talet. Senare tyckes han varit något trög att komplettera sin boksamling, som ständigt befann sig i den största oreda, ty bokvän var Cygnaeus icke.

De första läseåren föredrog han med ledning af mer eller mindre utarbetade manuskript, hvilka ännu till ett rätt anseeligt omfång finnas i behåll. Någon sjelfständig bearbetning af ämnet lär man ej kunna tillerkänna dessa uppteckningar, hvilka för det mesta synas utgöra utdrag ur bättre tyska och franska arbeten.

Till dessa Cygnæi föreläsningar *anmälde* sig på långt när ej så många åhörare som till hans tidigare hållna i allmän historie — 40 å 50 studenter utgjorde medeltalet — men många „frivilliga“ åhörare och åhörarinnor infunno sig dock nästan alltid, så att auditoriet oftast företedde en liflig anblick.

Det var dock först, då han började föreläsa öfver den dramatiska skaldekonsten och då han utförligare utlade Schillers, men framför allt *Lessings* och *Shakespeares* verk, intresserade skaror af herrar och damer hvarje måndags och tisdagsafton öfverfylde den filosofiska hörsalen, lyssnande med den spändaste uppmärksamhet till talarens ord, som flöto fram öfver hans läppar, lugnt, vackert, djerft, spirituellt, allt efter ämnets vexlingar, alltid meddelande outplånliga intryck af den nobla ande, som slösande delade med sig af sin rikedom och gladt frambar de stora snillenas djupaste tankar.

Det är bedröfligt att ihågkomma — och det grämde bittert Cygnaeus sjelf — att han ej upptecknade dessa sina utan gensägelse mest betydande föreläsningar. Åtminstone har *icke en enda rad* anträffats af dem utom de ord, som

afslutade föreläsningsserien, hösten 1860, och hvilka han mer än 12 år senare offentliggjorde. *)

Som ett vemodigt minne af dessa, de mest poetiska föredrag, som sannolikt hållits från katedern i den filosofiska hörsalen vid finska universitetet, intagas de här med erinran om att Cygnæus för hela följande år, 1861, sökte sig tjänstledighet eller „afsked med pension“, ehuru han ännu på långt när icke hunnit till den för erhållande af pension lagbestämda åldern.

I fråga varande slutord lyda:

Slut är mitt värf, ej blott för ögonblicket, men för den till ända löpande terminen, kanske för långlig tid, för alltid måhända. — Ej underligt, att en stund sådan som denna kastar mina tankar tillbaka på de många stunder, som ilat bort, tagande med sig mina från denna plats talade ord. Under hälften af ett fjerdedels sekel har det bästa, jag i själ och hjerta förmått känna, det viktigaste, min tanke mäktat utgrunda, hembjudits här såsom tribut åt sanning och vetande. Jag vågar tro, att i fall *det* af mig här talade, som lyckats närmast uppfylla sanningens och vetandets anspråk, hade blifvit bevaradt ifrån att försjunka i glömskans Lete-vågor, hade blifvit fästadt vid minnets, öfver tidernas lopp lyftade vingar, skulle det kunnat häfda åt mig, ännu sedan jag talat ut för alltid, en plats, om också en liten, bland de finska män, hvilka älskat högt sitt lands kultur och af alla krafter sökt föra densamma framåt. Men af yttre tecken hafva dessa mina ord sällan blifvit fasthållna, fixerade, räddade undan glömskan. Äro de därför alla spårlöst försvunna, bortblåsta jemte den flyktade stunden utan att fortlefva i några verkningar, som förmå trotsa tidernas vexling? Det vore sorgligt, tröstlöst att öfverlemna sig åt den tanken, att en betydlig del af ett lif, offradt åt mödan och samvetsgrann pröfning af det ädlaste, mensklighetens snille frambragt i dagen, skulle hafva förslösats under Sisyphe fäfånga ansträngningar.

*) I Konstnärsgilletts festtidning „Concordia“ för den 25 Mars 1873 under titel: „Ett enda blad från en lång följd af föreläsningar öfver dramatisk litteratur i allmänhet och Shakespeares i synnerhet.“ Detta „blad“ inleddes af versen:

Der faller ett blad, der falla väl hundra
Vid hvartenda af vindarnas kast:
Ej under är detta, men väl må vi undra,
Att, sedan så mångt bland träderna brast,
Det finnes än öfrigt blad till att plundra.

Men jag känner inom mig och vet, att resultatet af mitt arbete ej varit så hopplöst. För att bevara mig från sådan misströstan behöfde jag ju blott kasta en återblick äfven på de senast förgångna trenne läseterminer, under hvilka mina föreläsningar öfver den dramatiska literaturen haft att glädja sig af ett deltagande och intresse, så oförtröttadt och från så olika håll mötande, att universitetets annaler haft få motstycken dertill att uppvisa. Den, som är lycklig nog att förvara bland sina minnen en sådan erfarenhet, behöfver ej rädas, att hans ord fallit på hälleberget. Och om de än till någon del skulle blifvit bortförda af vinden från den plats, hvaråt de ämnats, hafva dock andra fallit på den varma, bördiga jordmån, de önskat och hoppats förefinna. Och derur skola, jag är viss derpå, ej blott blommor spira upp, utan äfven frukter mogna till prydnad, till glädje, till gagn för det fosterland, åt hvilket vi egnat vår kärlek och hvars båtnad är den dyrbaraste belöning någon af oss har rätt att hoppas för sin redliga vilja och sina trofasta mödor.

Jag har grundat mina senaste föreläsningar på kännedomen af Shakespeare. Jag kände intet fastare hälleberg för uppbärandet af våra gemensamma studier, ingen Alpspets, från hvilken horisonten af den dramatiska literaturens „varde“ skulle allsidigare vidgas för våra spanande blickar. Då jag åt mina åhörarinnor och åhörare hembjudit det bästa, jag ur min andes djup förmått upphemta, har jag blott gjort min skyldighet och eger därför intet giltigt anspråk på erkänsla. Jag medgifver tvärtom den fulla giltigheten af ett ej längesedan citeradt ord, i fall det på äfven mina bemödanden blefve tillämpadt: „Mohren har gjort sin skyldighet, Mohren kan gå!“

Men skulle likväl utan all min förskyllan och värdighet några bland dem, som både i förgångna stunder och senast skänkt en vänlig uppmärksamhet åt det, som jag angående den dramatiska literaturen förmått fram-bära, anse mig förtjent af någon tacksamhet, vore denna mig kärast, i fall den yttrade sig i bemödandet att på den scen, hvars yttre väggar man med så många svårigheter lyckats omsider konstruera, häfda åtminstone undantagsvis då och då en plats för de skapelser af den dramatiska literaturen, som af stora sinnens och snillets allmakt fått den kraften att lyfta oss upp öfver de konflikter, som tvisterna om mitt och ditt och hvardagslivets öfriga tusentals små misärer låta menskligheten känna såsom de allra viktigaste.

Och med denna önskan bjuder jag mitt välvilliga auditorium ett farväl, som sannolikt blifver långt, om ej evinnerligt.

Konsistorium beviljade Cygnaeus tjänstledighet på ett år, hvilken han lyckades få förlängd för vårterminen 1862; under dessa tre terminer omhänderhades hans föreläsnings- och examensskyldigheter af docenten, doktor C. G. Estlander, i hvilken man Cygnaeus tidigt förutsåg sin efterträdare på mer

än en viktig post. Såsom grund för sin anhållan om tjänstledighet hade Cygnæus uppgifvit dels helsoskäl — hans synförmåga, som tidigt gifvit anledning till bekymmer, var då redan mycket försvagad — men främst nödvändigheten för honom att utan uppskof fullborda „åtskilliga såväl poetiska som i obunden form konciperade verk af ej obetydligt omfång.“ — Den närmaste frukten af hans ledighet vardt hans värdefulla betraktelser: „Om Fänrik Ståls sägner“; dock här- om längre fram.

Efter åtnjuten tjänstledighet vidtog Cygnæus åter hösten 1862 med sina föreläsningar, hvilka sedermera fortgingo i behörig ordning till och med höstterminen 1866. *)

Cygnæus var en human examiner, dock måhända någon gång alltför facil mot ynglingar, som gjort sig af honom kända för literära försök eller hvilka genom andra talanger ådragit sig hans välvilja. Det kunde därför hända, att han kom underfund med svagheten af tentandens kunskaper först vid den offentliga examen, då det visserligen var för sent att återtaga det gifna högsta vitsordet, men likväl tids nog att med dräpande ironi förminska vederbörandes sjelfbelåtenhet.

Cygnæus utöfvade ett betydande personligt inflytande på de studerande, hvilka under hans ledning öfvade sig i ämneskrifning på modersmålet, de flesta på svenska, men

---

*) De ämnen, öfver hvilka han föreläste dessa år, voro: läsåret 1862—1863: „skaldekunsten, hufvudsakligast med ledning af Vischers system“; 1863—1864: „den lyriska och dramatiska skaldekunstens estetik med uppmärksammande af de viktigaste momenterna af lyrikens och dramatikkens historie“; 1864—1865: „de viktigaste momenterna af Tysklands national-litteratur under senare hälften af 18:de seklet“, hvarjemte han gaf en öfversigt af Vischers estetiska systems första del; 1865—1866: om „Tysklands litteratur och literatörer under 18:de seklet“ äfvensom „estetikkens lära om det sublima och det komiska.“ Slutligen lemnade han under höstterminen 1866 en „teckning af några episoder ur 18:de århundradets kulturhistoriska lif hos olika europeiska folkslag.“ — Följande vår, den sista under hans tjänstetid, åtnjöt han åter ledighet från föreläsnings- och examensskyldigheter.

åtskilliga äfven på finska språket*). Dervid var Cygnæus rätte mannen att uppdaga talangen, der den fanns och den förste att uppmuntra honom och anvisa honom lämplig bana och vida vyer. Huru mången gång återvände ej, efter ett sådant samtal med Cygnæus, den unge, anspråkslöse studenten från dennes boning med, såsom genom ett trollslag vunnen spänstighet i själen och med hjertat glödande af tacksamhet för den uppmuntran, han rikligen erfarit. Ej sällan hände, att han medförde något literärt uppdrag: att öfversätta det eller det stycket af Schiller, Lessing eller Byron — med hvilken sistnämnde skald Cygnæus ansåg sig ega stark själsfrändskap — eller att skriva någon originaluppsats för historisk-filologiska fakultetens möten, stundom i någon konstfråga för dagen, och så vidare. Ja, Cygnæus tvekade ej att uppmana sina unga literära gunstlingar, på hvilkas taktfullhet han trodde sig kunna lita, att till och med i teatersalongen ange en bättre smakriktning än den, som ofta nog i Helsingfors — såsom mången annorstädes — traditionellt omhuldades af tongifvande, men estetiskt bortkomne teaterhabituéer. Hände det då någon gång att de ungdomlige kritikerne och deras vänner mot förväntan på ett uppseende väckande raskt sätt yttrade sin mening och i anledning deraf ådrogo sig en storm af ogillande af publikens och pressens *lättare* opinioner, lemnades de ej i

---

*) Framför mig ligger en stor samling (omkring 170 stycken) uppgifter för ämneskrifning, framställda af Cygnæus dels vid enskilda, dels vid offentliga pröfningar och visande hans önskan att omvexla dylika uppgifter efter ynglingarnes special-studier och olika intressen i allmänhet. Nästan alla dessa erbjuda fängslande ämnen för unga pennor. Icke minst taga de hänsyn till intresset för fosterlandet: t. ex. «Skulle väl Finland hafva skäl att åt Karl XII uppresa ärestoder?» — «Pehr Brahes förtjenster om Finland». — «Är det praktiskt lika utförbart som det vore önskligt, att finska språket ofördröjligen komme till åtnjutande af alla sina teoretiskt erkända rättigheter». — «Hvilka yttringar af den finska folkanden åstadkommo förnämligast en reaktion mot det förtryck, som under 17:de århundradet förlamade densamma?» — «Äitin rakkaus Kalevassa». — Är det likgiltigt för ett folk, som sträfvar till bildning, om det eger *konst* eller icke?» o. s. v.

sticket af den alltid ridderlige Cygnæus*). Han trädde lugnt fram till försvar för de unge fribytarene, hvilkas ädla afsigter han med lätthet genomskådade, och emottog själf i spetsen för dem med tåligt och glädt mod de stora bataljonernas spått och hån, nöjd öfver att åtminstone själf vara fullt öfvertygad om, att hans unga garde kämpat en god, om ock hetsig strid. Det der satt outplånligt i honom allt från Dittmarsska tiden i kadettkåren, från gubben Thesleffs dagar 1839 och från en mängd andra tillfällen.

Ett ökad inflytande öfver en rätt stor del af den intelligenta ungdomen erhöill Cygnæus, då han i slutet af år 1855 förordnades till historisk-filologiska fakultetens dekanus efter N. A. Gylden. Cygnæus tog visserligen icke första steget att erhålla dekanatet, men han kan ej frikännas från att ha tagit det slutligen afgörande steget dertill, hvilket gestaltade sig så godt som till en minnesbeta för den för platsen olämplige antagonisten från 1849, men som dock tillika bör tillskrifvas Cygnæi varma önskan, att den närmaste styrelsen öfver „den spirituelaste fakulteten“ vid universitetet måtte handhafvas „af någorlunda erfaren och kraftig hand“. Cygnæi bref i denna ömtåliga fråga till en af hans inflytelserikaste vänner i S:t Petersburg var dateradt den 17 December 1855, och afgörandet på högsta ort följde omedelbart derpå, den 29 i samma månad.

Ehuru afdelningsväsendet fått ge rum för den med misstro och afvoghet betraktade fakultetsindelningen, kvarstod förtroendet för de förra institutionerna med full kraft, och lifvet på fakultetsmötena gestaltade sig allt annat än glädt och intimt, till och med inom den fakultet, der Cygnæus förde ordet. Sjelf hade han djup respekt, ja till och med förkärlek för den nya, på rent literär grund hvilande fakultetsindelningen, hvilken han ansåg böra mäktigt utveckla de ungas andliga krafter. Då han derjemte från första stund

*) Se t. ex. „Med anledning af en teaterdemonstration i Helsingfors“, sidorna 139—161 i bandet VI o. s. v.

den sökt tillstādja *ordet* vid fakultetens sammankomster all den frihet, som någonstādes i vårt land då för tiden var tillbörligt och möjligt; då han stādse sökte af fullaste hjerta uppmuntra och erkänna hvarje skymt af verklig talang och allvarligt kunskapssträfvande, var det honom okärt och oväntadt att under läseåret 1857—1858 och äfven någon gång senare ånyo blifva utsatt för den, redan inom österbottniska studentafdelningen med honom utkämpade, hjertlösa leken af vrängsint förtydning, denna gång från ett litet kotteri inom fakulteten. Nu stod han dock fast qvar på sin plats, afvisande med bestämdhet det obefogade i de anfall, som mot honom gjordes. Småningom lade sig den ovädersstorm, som närmast föranledts af några „rabulistiska“ ungdomars lust att politisera mer än i en officiel förening tillständigt var; men till något rikare uppblomstrande lif höjde sig icke ens denna, den spirituelaste bland fakulteter under institutionens hela fortbestånd eller till den 1 Septem-ber 1868, då afdelningarne åter legaliserades.

I sin egenskap af dekanus qvarstod Cygnæus triennium efter triennium ända till sitt afskedstagande, hvarefter han den 16 Oktober 1867 uppvaktades af fakultetens medlemmar med sång och tal, tolkande dessas känslor af saknad och vördnad, såsom han äfven ofta förut emottagit uttryck af deras hyllning vid högtidligare tillfällen inom fakulteten. Han var äfven fullt förtjent häraf, ty opartiskt kan man på honom tillämpa hans egna vackra ord om Sandels: „Lycklig den ungdom, som under sin „Kampf der Anerkennung“ har att göra med en så nobelt sinnad och varmhjertad prisdomare“. Och med glädje kan om den ungdom, som leddes af Cygnæus, öfverhufvud tillämpas äfven de ord, som följa efter de nyss citerade: „Och dess lycka är dubbel, då den förstår både att rättfärdiga berömmet och att löna det ädla erkännandet med lika ädel erkänsla“.

Ett hvärf inom fakulteten, hvilket Cygnæus mycket gerna hade fullgjort, blef honom af förhållandena förvägradt,

nämligen „promotorsskapet“. Cygnæus afgick som emeritus, innan hans tur till denna värdighet var inne, och de unge promovendis önsknings att vid 1864 eller 1869 års lagerfester emottaga sina hederskransar ur Cygnæi hand samt deras med hänsyn dertill uppgjorda kombinationer voro fruktlösa. Otvifvelaktigt hade Cygnæus, som varmt intresserade sig för promotionernas bibehållande vid det finska universitetet*), vid ett dylikt tillfälle uppträdt och talat ståtligt och vackert som få det gjort från parnassens kateder.

Cygnæi mångfaldiga uttalanden i universitetets konsistorium samt inom fakultetsstyrelsen, så vidt dylika blefvo af honom skriftligen uppsatta eller finnas utförligare refererade i protokollen, skulle bilda stoff till en afhandling för sig. De måste därför här blott i förbigående beröras**). — I synnerhet under Cygnæi tidigare tjänstear såsom professor, då honom tillkom att först uttala sig i konsistorium, synes han ofta och något utförligt framhållit sina åsikter, hvilka ej sällan stodo i opposition mot pluralitetens mening. Hans andraganden voro någorlunda rakt på sak gående och enkelt affattade. Något parti i konsistorium synes han aldrig hafva sträfvat att vinna för sig; tvärtom ser det ut, som om han helst stått ensam för den sak eller den person, till hvars fromma eller försvar han tagit till ordet. Mången gång vägrade hans ord dock ej litet i vågskålen och drogo pluralitetens röster öfver till hans sida. Småningom började han dock finna sig allt annat än väl i de akademiska fädernas rådslag samt anslog i sina andraganden en nästan fiendtlig ton eller gaf sig sken af att vara en främling i sina kollegers krets, och föga nog torde han vid sin skilsmessa från universitetet hafva saknat något derstädes i grunden så litet som rättigheten att deltaga i debatterna i konsistorium.

*) Se sidorna 492—496, bandet VI.

**) Några smärre profstycken finnas intagna i bandet VI under rubriken „Uppsatser rörande universitetsförhållanden“.

Ur Cygnæi „Samlade arbeten“ framgår, hvad hans offentliga uppträdande som professor beträffar, tydligast hans akademiska lynne ur de *ord*, med hvilka han inledde åtskilliga *disputationsakter* (se anmärkningen till denna sida); vidare ur de fyra *inbjudningsskrifter*, han såsom dekanus utfärdade vid installation af fem nya professorer samt slutligen ur de *tal*, han på universitetets vägnar höll vid större akademiska högtidligheter*).

Uti de i fråga varande talen höjde Cygnaeus sig egentligen icke öfver hvad man var van att vänta af honom såsom vältalare. I det i stort hållna talet öfver Nikolai I var han bunden så väl af skrankor, som ej borde öfverskridas, som af sitt sedvanliga öfverskattande af individens betydelse, hvilket här framträdde skarpare, ju mindre tiden hunnit ställa föremålet på behörigt afstånd. Minnetalet öfver friherre Munck, hvars aristokratiska karaktär Cygnaeus med värme och beundran framhöll, blef blott till hälften af honom upptecknad och till tryck befordradt.

De öfriga, ofvanför berörda akademiska publikationerna äro närmast att betraktas såsom spirituella föreläsningar, rika på kunskaper och nya, intressanta vyer. Märkeligt nog framträder Cygnæi genialiska personlighet måhända i varmare, mera lefvande drag ur dessa inbjudningsskrifter än ur de upptecknade tal, hvilka ursprungligen ej afsetts för en annan efterverld än den flyende, af Cygnæi oratoriska talang fängslade stunden. — Ämnena äro skickligt valda, så i den Lagus'ska inbjudningsskriften: en historik öfver representanterna vid högskolan för kunskapen om Orientens tungomål; i den Cleve'ska: en blick på den finska lärdomsskolan, sådan hon artade och utvecklade sig i kyr-

*) Se: *Företal af præses*: sidorna 296—315; vidare *akademiska inbjudningsskrifter*: sidorna 353—419 i bandet V samt sidorna 299—381 i bandet II („Hufvuddragen af Finlands historia intill 1863 års landtdag“); äfvensom: „Tal vid akademiska sorgfesten den 27 April 1855“ (sidorna 211—234) samt „Till friherre J. R. Muncks åminnelse“ (sidorna 269—283), de begge sistnämnda i bandet IV.

kans vård*) samt framför allt i den vidlyftiga inbjudningsskriften till professorerne Forsmans och Ahlqvists inställande i deras embeten, hvilken framvisar genialiskt skizzerade, stora taflor ur det finska folkets lif under olika tider, hvilka historiska bilder framträda i beundransvärdt bländande belysning.

Bland inledningsorden vid disputationer förtjena i synnerhet de, som föregingo O. Toppelii och K. Bergboms disputationer uppmärksamhet. — Slutligen må erinras om de många andraganden, Cygnæus såsom opponens *ex officio*, ända från år 1853, fälde, utmärkande sig genom humanitet äfven i de fall, då han ej tvekade att uttala ett skarpt ogillande. I det yttersta sökte han tillämpa domarregeln att hellre fria än fälla. Blott då literärt högmod eller ett afgjordt klenkt lärdomsprof, som ej understöddes af verkliga meriter åt något annat håll, trädde i hans väg, dref han utan förbarmande satirens giftiga pilar genom de erbarmliga föremålen, så att dem knappast unnades rådrum att draga efter andan.

Den största utmärkelse, Cygnæus erhöll vid universitetet, var värdigheten af *honorär-doktor*, som tillerkändes honom (jemte Snellman, Lönnrot och några andra män) vid 1860:års promotion. Fem år senare blef han visserligen, efter det F. L. Schauman den 18 Maj 1865 afgått till biskopssätet i Borgå, dennes efterträdare såsom *prorektor* för följande läseår, men återvaldes icke 1866, hvilket bidrog

---

*) Denna inbjudningsskrift innehöll äfven ett synnerligen skarpt utfall mot Lars Stenbäck samt ett försvar af Uno Cygnæus mot ett angrepp af den förstnämnde. Stenbäck besvarade Fredr. Cygnæi hårda ord med en strax derpå från Storkyro till denne sänd hjertlig helsning genom C. G. von Essen samt en försäkran, att Cygnæus alls icke behöfver oro sig deröfver, att han, så föllo Stenbäcks ord „skulle sårat eller förolämpat mig, ty jag tror förvisso, att han icke menat illa och att möjligen hela saken gör honom själf mera ondt än mig“. — De bägge hetlefrade skalderna kände hvarandra i grund och botten.

att öka hans afvoghet mot då varande medlemmar af konsistorium.

I ordensutmärkelser erhöill han: 1856 Stanislaïordens andra klass, till hvilken år 1862 tillades den kejserliga kronan.

icke ringa värde satte Cygnaeus uppå, att han två gånger blef utsedd att representera den finska högskolan i främmande land; första gången jemte G. Geitlin vid universitetets i *Moskwa* hundraårsfest den 24 Januari 1855 samt andra gången sommaren 1865, då han såsom deputerad från vårt universitet till då varande danska prinsessan *Dagmar* öfverförde det af Z. Topelius, i anledning af hennes trolofvades, den unge ryske thronföljaren Nikolai Alexandrovitschs tidiga bortgång skrifna poem, som illustrerade det finska universitetets kort förut begångna sorgfest öfver denne dess kansler. Vid det danska hofvet emottogs Cygnaeus synnerligen huldrikt.

Till ledamot af finska vetenskaps societeten kallades Cygnaeus den 3 April 1854 i ledighet efter M. A. Castrén. Här utvecklade han ringa verksamhet. Han höll visserligen i egenskap af fungerande ordförande tvänne minnestal: den enkla och varmt hållna teckningen af *Jakob Frese* (1858) samt den bredt anlagda, icke slutförda skildringen af *Gabriel Rein* (1868) såsom universitetslärare och rektor, äfvensom ett föredrag *om societetens allmänna ställning och verksamhet* (1859), men i följd af tillfälliga omständigheter ingingo dessa icke i societetens handlingar, ehuru åtminstone de bägge minnestalen voro afsedda att i dem tryckas*).

*

*) Längre fragmenter af sagde minnestal läsas i bandet IV. Anmärkas må, att några af Cygnæi uppgifter rörande Frese sedermera blifvit rättade af V. Vasenius. Hvad Cygnæi öfriga verksamhet inom societeten beträffar, erinrar man sig endast, att han året 1858—1859 meddelade ett riksrådsprotokoll vid förhöret med kaptenen, baron Armfelt i anledning af

Cygnæi verksamhet som akademisk lärare visade sig ingalunda hinderlig för poetisk och i allmänhet literär verksamhet. Ett af hans mest betydande poetiska arbeten såg dagen redan samma år, han blef professor. Det var skådespelet „*Hertig Johans ungdomsdrömmar*“. För att utföra detta verk hade han sommaren 1854 slagit sig ner i Sibbo skärgård, på Löparön, denna „Patmosklippa“, skref Uno Cygnæus till honom, „der du hela sommaren hört idel andeuppenbarelser från poesins högre rymder. Då arbetet var slutfördt, antecknade skalden i manuskriptet: „Dessa rader hvarmed stycket är afslutadt, skrefvos på Löparön, kl. $\frac{3}{4}$ 1, söndag förmiddag d. 27 Aug. 1854“.

Ännu samma år vid jultiden utgaf han skådespelet*), hvilket bildade *tredje* delen af Cygnæi *Skaldestycken*. Han hade redan i Juli lemnat Topelius de första akterna till granskning, framför allt för att erfara dennes tanke om stycket i rent sceniskt afseende. I en kort och vänfast skrifvelse af den 19 Juli meddelade Topelius författaren flera rakt på sak gående, goda råd i omförmäldt hänseende, omöjliga dock att följas af en diktare af Cygnæi skalde-lynnne. Hans tysta svar var Pilati välbekanta: „Det jag hafver skrifvit, det hafver jag skrifvit“.

Cygnæus begagnade ofta sig af tillfällen att höra sceniska artisters utsago rörande detta af honom med förkärlek betraktade skådespels lämplighet för scenen, naturligtvis efter det behöriga förkortningar vidtagits. I de flesta fall erhöll till svar endast artiga, intet vägande utlåtanden. Deremot hade konstnärsparet Raa under spelåret 1866—

---

krigshändelserna 1741 samt en skrifvelse af Sandels under 1808 års krig till öfverstelöjtnant Conradi äfvensom slutligen att han den 15 Oktober 1855 — ej långt efter Sveaborgs bombardemang — hemställde, huru vida societeten icke borde vidtaga åtgärder för att inhemta pålitliga underrättelser, rörande de afstånd, på hvilka kanondundret vid tillfället blifvit hördt — hvilken oväntade hemställan af en Saulus bland profeterna bifölls.

*) Se bandet X, der bland anmärkningarne lemnas några smärre upplysningar rörande arbetet.

1867 ifrigt påyrkat upptagandet af „Hertig Johans ungdomsdrömmar“ på teaterdirektörerne Åhmans och Pousettes repertoar i Helsingfors. Realiserandet af förslaget strandade hufvudsakligen, emedan skalden ej fann lämplig representant för Sabelfana. Man hade också redan 1863 varit betänkt på att uppföra om också blott en längre scen af stycket, hvilken plan omsider den 1 April 1867, då Cygnæus fylde 60 år, förverkligades, i det att ett par scener ur fjerde akten — mellan Karin (fru Raa) och Sabelfana (herr Raa) — gingo öfver scenen*).

Kritiken har varit ense om att tillerkänna äfven „Hertig Johans ungdomsdrömmar“ en hedersplats i vår literatur, ehuru meningarne varit delade om ämnet egnat sig för dramatisk behandling. Enhälligt har man erkänt den förtjenstfulla teckningen af Sabelfanas tragiska personlighet, färgläggningens historiska trohet samt skönheten af flera lyriska partier, men lika allmänt anmärkt bristen på raskare handling**). Svårt är att inse, det några oöfverstigliga svårigheter skulle ställa sig i vägen för en scenisk bearbetning af detta på många glänsande perlor af skönhet och poesi rika verk, hvilket väl förtjente äran att i någon högtidsstund från scenen tala till fosterländska sinnen.

Fjerde delen af Cygnæi Skaldestycken utkom år 1857 och innehöll uteslutande hans i utlandet åren 1843—1847 skrifna dikter, af hvilka några fullbordats efter skaldens återkomst till hemlandet***). Samlingen indelas i två grup-

*) Långt senare plägade Cygnæus uppmana yngre vittra krafter att utan betänkligheter bearbeta stycket för scenen, lugnt afböjande alla invändningar om det grannlaga i ett dylikt värf med anmärkningen: „hvad betyder detta; vi stympa ju alla dagar till och med en sådan jätte som Shakespeare“.

**) Se bland annat anmälan af detta skådespel i n:o 5 af „Litteraturbladet“ för år 1854.

***) I sin almanack för 1854 skref Cygnæus med anledning häraf: „Är det oblygt, att jag reproducerar i denna fjerde del, hvad som i allmänhet med stor ligkiltighet blifvit emottaget, då det ej möttes med stor förbittring? Men skulle detta anses såsom öfvermodigt, är ändock hela mitt

per, hvardera med öfverskrift: *Derute*, den ena upptagande dikter skrifna i Frankrike och Schweitz, den andra i Italien författade. Som motto till den förra afdelningen hade han satt Tegnér's:

Nu är det höst,
Stormande häfver sig hafvets bröst,
Men, ack, hur! gerna jag sute
Ändå derute!

Den senare gruppen inleddes åter af de Runeberg'ska orden:

Hvilken förtrollning hvilar på Norden?
Den, som från Södern längtar,
Han längtar till himlen.

Snellman, som åter upptagit redaktionen af „Litteraturbladet“ anmälde (i n:o 11 för år 1857) denna diktsamling med allvarliga betraktelser öfver Cygnæi skaldelynn.

Hans sångers tanke- och bildrikedom, menade Snellman, kan skänka blott det skönas och poesins sanna vänner — icke den stora allmänheten, icke det finska folket — en rik källa af njutning, „och vår orubbliga öfvertygelse är“, sade han vidare, „att författaren i en framtid måste åtnöja sig med deras bifall — äfven detta med afdrag af önskningsar för en högre fulländning i särskilda delar“. — — — Dessa få vänner „skola här öfver allt finna sidor, strofer, rader, skänkande en oblandad njutning, förädlande hågen och riktande tanken till rymder utöfver stundens trånga krets“.

Såsom någon gång förut tillade Snellman äfven nu de betydelsefulla orden: *Öfver Cygnæi skaldestycken dömer framtiden.*

författareskap, då det blifvit så länge fortsatt, ännu oförsämldare. Hvar man, som egt tålmod att följa med detta skriftställer, häpnar nu öfver den segghet, hvarmed jag framhärdat deri, i trots af en aldrig här skådad vresighet från kritikens sida. — — Men man har dock slutligen funnit, att den egenhet, som stöter ifrån sig sinnen, vana att söka idel gamla bekanta, ändock ej varit uttryck af brist på bildning“.

Pressens öfriga fåtaliga organer yttrade dels ingenting, dels använde man sedan gammalt i bruk komna fraser om denne skalds författareskap.

Äfven *femte* delen af Cygnæi *Skaldestycken* såg dagen under denna tidrymd. Det skedde den 23 April 1864, samma dag Shakespeares trehundra års minne firades öfver hela den bildade verlden, och inleddes diktsamlingen med orden:

„Åt det verldsuppburna, odödliga minnet af den största bland mina lärare i Skaldekonsten egnas i dag dessa vanskliga, i trånga kretsar kringströdda blad, som för några stunder bevara spår från mitt poetiska lifs alla skiften“.

Man återfann också i denna del icke blott dikter, som till först offentliggjorts i „Jääkynntilät“ och „Höstispiggarne“, utan äfven skaldestycken, hvilka efterhand från 1849 till 1864 framträdte i tidningar, tidskrifter och kalendrar; äfven promotionspoemet från 1850 samt andra sånger vid högtidligare tillfällen ingingo i detta band. Detta innehöll således ganska många dikter från skaldens mognare ålder samt ej alldeles litet från början af 1860:talet, då hans sångmö öfverhufvud iakttog en anmärkningsvärd tystnad, afbruten blott af toner, framkallade af tillfälliga anledningar i fäderneslandet. I dessa dikter från en senare tid strömmar hans kärlek till det finska folket som en qvällsols skimmer öfver diktens böljor, som lugnade bereda sig att lägga sig till hvila efter dagens fullgjorda värf. Det är just denna fosterländska känsla, som gaf skaldens senare dikter en klang, hvilken, så egen den än var för honom, ljöd i vacker harmoni med de toner, som „Fänrik Ståls Sägner“ burit öfver våra åsar, moar och fjärdar. Dikterna: „De sjuttio vid Demmin“, „Rosorna om våren 1808“, „Nyårsönskan“ (från 1856), det ofta nämnda poemet från 1850:års promotion med dess praktfulla liknelser och flera andra utvisa åt hvilket håll,

Cygnæus framför allt utbildat sig från den tid, då hans här ånyo samlade ungdomsdikter först sågo dagen*).

Till raden af dessa dikter sällar sig äfven Cygnæi tredje promotionspoem „Den 31 Maj 1864“, uttalande den nyfödda lifskraft, det framtidshopp, som efter upplifvandet af vårt konstitutionella statsskick genomströmmade nationen. Skalden låter Wäinämöinen sjunga för allt skapadt omkring honom, men utom de lyssnandes krets stannar Kullervo ensam, hjelteslafven, som lider af sin brist på frihet. Den på djupa tankar, varma känslor och storslagna bilder rika dikten eger episoder af gripande verkan och utgör en värdig slutsten i det monumentala altare för sångens heliga eld, hvilket Cygnæus upprest i vår literatur.

Under de tre år, som följde närmast efter det femte delen af Cygnæi Skaldestycken utkom — eller de sista åren af hans tjenstetid vid universitetet — skref han ett icke obetydligt antal dikter, hvilka han dels kringströdde i tidningar, dels sparade för framtida utgifvande. Så raskt och hurtigt, stundom nästan själfsvåldigt de också utkastades på papperet, kunde dock ett uppmärksamt öga finna, att den poetiska glansen ej var densamma som förr. Det var höstsolen, som trodde, att det ännu var sommar, under det naturen rundt omkring vemodigt log åt minnet af den långsamt försvinnande, härliga tiden.

Två af Cygnæi märkeligaste skrifter på *prosa* höra till nu i fråga varande period af hans verksamhet, nämligen den *historiska* monografen: *Foachim Zacharias Duncker och hans omgifning* (från 1858) samt hans *estetiskt kritiska* betraktelser: *Om Fänrik Ståls Sägner* (från 1861), utgörande hvardera på sitt håll — likasom hans år 1870 skritna och på

*) Till femte delen hade Cygnæus påbörjat ett längre företal, som han dock lemnade oafslutadt.

scenen uppförda *Pygmalion* på det *dramatiska* samt hans år 1872 föredragna och af trycket utgifna *Teckningar ur Frans Michael Franzéns lefnad* på det *biografiska* området — minnesvärda och ädla slutbidrag till hans omfattande literära lifsgörning.

Skriften om *Duncker*, som skulle utgöra första delen af ett verk, benämndt „*Bilder ur förgångna tidens lif*“ utkom den 8 Oktober 1858. Att Cygnæus ej var oförberedd på det intresse, arbetet skulle väcka, framgår deraf, att han bestämde upplagan till 1,000 exemplar. Han blef ej heller besviken i sin förväntan, ty boken erhöll stor spridning ej blott i Finland, utan äfven i Sverige*), der skriften i synnerhet ådrog sig en ovanligt sträng och hetsig, stundom till och med lumpen kritik.

I Finland lästes arbetet med fosterländskt intresse. Hvad recensenterne än hade att påstå om Cygnæi vana att slösa med beröm och tadel, afkylde detta ej den värme, läsaren erfarit af författarens skildring af den pligttrogne, modige, finske fosterlandsförsvaren Duncker och dennes likaså tappra krigskamrater. Man anslogs derjemte af Cygnæi ofta snillrika, af sakkunskap och kritik utmärkta framställning af krigshändelsernas gång. Man lade mindre märke till öfverdrifterna i hans tadel af Cronstedt, segraren vid Revolaks, och i den strålgans af idel ljus, hvarmed han omgaf Duncker som make och fader — man rycktes helt enkelt med af den naturligaste stolthet samt af nationel själfkänsla vid det ädla minne, Cygnæus frammanat. Arbetet vardt ett slags bihang på prosa till „*Fänrik Ståls Sägner* och banade sig väg till många, hvilka dittills aldrig tagit närmare kännedom om hvad Cygnæus skrifvit.

---

*) Genom grefve F. Kalling förklarade sig en svensk bokförläggare (Abr. Bohlen i Örebro) hugad att för Sverige taga en öfvertrycksupplaga af 1,000 à 1,200 exemplar samt erbjöd ett honorarium af — 120 riksdaler banko, — betecknande nog för de literära förbindelserna på den tiden de bägge grannländerna emellan.

Man läser stundom om huru guldgräfvare i „fjerran vestern“ med vekaste känslor skåda en till deras grufvor förrirrad qvinna med sitt späda barn. Det ligger något af en dylik känsla i Cygnæi, enslingens, beundran öfver Dunc- kers enkla, naturliga familjekärlek, hvilken föreföll Cygnæus underbar, nästan såsom en uppenbarelse från himmelen — en himmel, som äfven höjt sig öfver honom sjelf i hans barndom.

De anfall, som i Sverige*) med ifver gjordes mot Cyg- næi arbete gälde icke minst hans kända, välvilliga sinnelag mot Gustaf IV Adolf, hvilken han från finsk synpunkt ansåg förtjent af ett visst erkännande. I detta som i många andra fall framträdde Cygnæi oemotståndliga begär att, då en skymt till framgång uppenbarade sig, söka återställa åt en orättvist behandlad man hans ära.

Cygnæi betraktelser „*Om Fänrik Ståls Sägner*“, som utkommo i bokhandeln den 19 December 1861 (tryckt i 800 exemplar), mottogos af den helsingforsska pressen med en- stämmigt loford, hvilket denna varmt hållna, nobla och snill- rika skrift i hög grad förtjenade. Äfven i fråga om dessa

---

*) Bland annat i „Aftonbladet“ af en f. d. landsman, d:r A. Edman samt i „Stockholms veckotidning“ af dåvarande adjunkten Malmström i Upsala, hvilket senare blads lika lösliga som elakt affattade anmälan, så mycket dess kritik än skjöt öfver målet, aftrycktes och rekommenderades i „Åbo Underrättelser“ (redig. af G. A. Schultz), hvilket kolporterande allvar- ligt tadlades af Snellman i artikeln: „De så kallade kritikerna öfver skriften Duncker och hans omgifning“ (Se n:o 4 af „Litteraturbladet“ för 1859).

Cygnæus hade i detta arbete ogillande berört generalmajor J. F. Aminoffs flyktiga inspektion af Svartholms fästning kort före kriget, i anled- ning hvaraf en nära anförvandt till den senare, under märket F ..... upp- trädde i n:o 91 af „Helsingfors Tidningar“ för den 17 November 1858 med ett „Beriktigande“, som besvarades af Cygnæus i nr:is 1 och 2 af samma blad för 1859 med en lång artikel: „*General J. F. Aminoff på Svartholmen*, hållen i en gäckande, till och med hånfull ton. Derjemte blef i pressen syn- lig en af tre personer undertecknad adress, hvilka af sin ifver att försvara Aminoff förleddes att offentligen förklara och nedsvärta Cygnæus i hans egenskap af historisk författare, hvilket tilltag af Snellman skarpt beifrades i ofvan nämnda artikel.

dikter af Runeberg var Cygnæus den förste, som afgaf ett motiveradt omdöme. Han hade redan 1848, efter de första Sägnerens offentliggörande, haft för afsigt att skrida till sitt glada kritiska värf, men uppskjöt dermed, till dess den andra samlingen blef synlig. Skriften är den mest metodiskt planlagda af Cygnæi arbeten, något minutiös, men underhållande, rik som hon är på intressanta, literatur-historiska jemförelser och många, särdeles fina, snilleblixtrande iakttagelser. Språket är varmt, friskt och raskt samt tillika vårdadt; det bär, kunde man säga „fänriksepåletter“, ärfda af gamle Stål.*)

Slutligen hör till Cygnæi prosa-arbeten från denna tid broschyren: *Ur dagens frågor. Ett vågadt projekt*, hvilken den 23 Februari 1860 öfverraskade allmänheten och emotogs med ett ovanligt stort intresse. Projektet: att för landets svenska talande allmoge uppsätta en folktidning på dess språk var så enkelt, att hvar och en kunde hafva sitt ord med i laget och tillika verkade det som ett, om ock svagt luftdrag på nationalitetslidelserna, hvilka som bäst flammade opp. Såsom någonting „vågadt“ föreföll förslaget sannolikt ingen, det vann rikligt understöd och gaf upphof åt tidningen „Folkvännen“, som dock ej länge höll sig till det först afsedda syftet med densamma och snart kom ifvern hos flera af dess grundläggare, bland dem ock Cygnæus, att svalna.**)

Cygnæus hade denna gång sökt träda fram såsom en opartisk kämpe emellan språkpartierna hos oss och fick naturligtvis sjelf sitta emellan. Likasom tidigare de österbottenska och sedermera de filologiska studenterna, så råkade nu allehanda anonyma tidningsskrifvare***) få ett slags paro-

*) Arbetet anmäldes af Snellman i n:o 11 af „Litteraturbladet“ för 1861.

**) Se för öfrigt min uppsats: „Till minne af Anders Svedberg såsom tidningsskrifvare för folket“ i n:ris 41 och 44 af „Helsingfors Dagblad“ för 1889.

***) Se t. ex. Rolph Knockers Helsingforsbref i n:o 25 af „Åbo Underrättelser“; Enzios yttranden i n:o 42 af „Wiborg“; „Åbo Tidning“ n:o 18,

xysm att anfalla honou, då han som bäst trodde sig hafva gjort allt så bra. Man resonnerade ditt och datt och framhöll af bästa förmåga, men med ringa qvickhet Cygnæi för löjet mest åtkomliga sidor, hvilket allt denne med grämelse lade på sinnet i betydligt högre grad än det förtjenade. Han hade dock ett godt ryggstöd i F. L. Schauman, G. Ehrström och andra aktade män, som då med intresse omfattade tidningsföretaget och hörde till bestyrelsen för bladet.

På *biografins* område skref Cygnæus denna tid endast en kort lefnadsteckning öfver *H. Kellgren* (i Juni 1858). — Bland literära planer, som sysselsatte hans tankar, må nämnas: att skrifva en monografi öfver *G. A. Reuterholms* „melankoliska personlighet“ (1854—1855); att framställa *Ehrenswards* „beundransvärda, genialiska plan med Sveaborg“ (1858) samt „de stämplingar, som under 1788 års krig hvälfde sig kring *Sprengtportens* storartade person“*). Dessa planer blefvo dock aldrig utförda.

Deremot begynte Cygnæus i December 1866 utgifvan-det af en serie „*Små häften angående Litteratur och Konst*“, hvaraf han 1868 utgaf andra och tredje häftet, om hvilken samling af smärre,**) delvis äldre uppsatser, uttalanden, tal vid konstföreningens årsmöten, dikter med mera här må erinras. Af det vexlande innehållet tilldrogo sig måhända största uppmärksamhet ett spirituellet och gladlynt kåseri öfver F. Berndtsons nyårsskämt „Tiden teaterdirektör“ samt uppsatsen „Åter en gång om teatern i Finlands hufvudstad“. Dikterna återspeglade Cygnæi nitälskan under de då rådande

alla för år 1860, o. s. v. Snellmans anmälan af broschyren, lugn, men ointresserad läses i n:o 1 af „Litteraturbladet“ för 1860.

*) Det sistnämnda ämnet låg Cygnæus mycket varmt och mycket länge — åtminstone de 20 sista åren af hans lif — på hjertat. Värdefulla handlingar rörande Sprengtporten förskaffades honom på 1860:talet såväl af *Otto Furuhielm* som af då varande fänriken vid lifgardets Semjonoffska regemente *Adolf Ramsay*.

**) Prosa uppsatserna i dessa häften återfinnas i femte och sjette bandet af Cygnæi samlade arbeten.

nödåren för de sköna konsternas omvårdnad och understöd-
jande. I tidningspressen anmäldes dessa „Små häften“ i
vänliga och aktningsfulla ordalag. *)

Jag har redan i det föregående omtalat några tal,
hvilka Cygnæus, såsom professor, höll vid universitetshög-
tider, på vetenskaps societetens årsdagar o. s. v. Här åter-
står att redogöra för tal, som af honom ytterligare höllos
vid anmärkningsvärdare tillfällen under åren 1854—1867.

Den långa raden af dem öppnades af det eldiga, raska
tal, som han vid krigets utbrott 1854 höll den 28 April vid
den af hufvudstadsbor gifna festen för officerarne vid de
finska sjöekipagera och hvilket gjorde ett mäktigt, nästan
dramatiskt intryck.

Ett vida större, ehuru på långt när ej så oblandadt in-
tryck gjorde de på sin tid beryktade ord, Cygnæus *den 30*
Maj 1857 yttrade vid en afskedsfest, som hölls till ära för
de akademiska gäster från Sverige, hvilka behedrat promo-
tionen med sin närvaro. De återfinnas i femte bandet af
Cygnæi Samlade arbeten (sid. 81) jemte en bland „anmärk-
ningarne“ i samma band intagen redogörelse för „talets
följder“. Den finska patrioten, som hofsamt och mot Sverige
tillgifvenhetsfullt, med manligt och värdigt allvar tillbaka-
visat i sagde land uttalade, välmenta, men oss kränkande
tillmälen om Finlands försjunkande i trældom, blef i anled-
ning af sitt, lättsinnigt förtyddade tal föremål för en storm af
ovilja ej blott af unge frihetssvärmare i eget land, utan ock
af (finska?) röster i den svenska pressen, hvars hufvudmän
ej kunde känna ordalydelsen af det då ännu icke offentlig-
gjorda nobla talet.

Sjelf erfor Cygnæus till en början föga af det ilskna
larmet, ifrigt sysselsatt som han var med att — i en långt

*) Se t. ex. n:o 4 af „Helsingfors Börsförenings Tidning“ för 1867,
n:o 220 af „Helsingfors Dagblad“ för 1868 o. s. v.

ute i finska skärgården förhyrd sommarboning — nedskrifva sitt arbete om Duncker; efter återkomsten till Helsingfors lät han dock såväl i „Svenska Tidningen“ som i „Helsingfors Tidningar“ (för den 14 Oktober 1857) offentliggöra det omskrikna „*Majtalet*“, hvilket sedan erkändes hafva blifvit sanningslöst refererad. *)

I hela denna oangenäma affär, hvari bland andra vår sedermera vidt berömde landsman A. E. Nordenskiöld tog en liflig del **), framträdde Cygnæus fullkomligt lidelsefri, och med glädje kan man konstatera, att den honom visade orättvisa och illvilja ej qvarlemnade någon bottensats af personlig bitterhet i hans själ. Det hela tycktes vara för honom blott en ny „affär“, som han med tillfredsställelse fann sig hafva tappert och med heder bestått till fromma för en god sak.

Vid två stora, öfver hela den civiliserade världen samt äfven i Helsingfors begångna minnesfester, den ena den 10 November 1859 öfver *Schiller*, den andra den 23 April 1864 öfver *Shakespeare* höll Cygnæus glänsande, fria föredrag, hvilka bägge hörde till hans bästa tal, Af det förra återstår icke en rad, af det senare ett stenografiskt upptecknad fragment. Om hans tal vid Schillersfesten i universitetets solennitetssal yttrade tidningen „Papperslyktan“ bland annat: „Herr Cygnæus är obestridd Finlands förste talare, men aldrig har talet flutit mera lätt och gladt ifrån hans läppar än nu, aldrig ha hans ord varit mera enkla och osökta än nu, aldrig har han synts mera lifvad af sitt ämne än nu“. — Måhända kunde samma omdöme i ännu högre grad tillämpas på hans genialiska föredrag vid den i Riddarhusets

*) Snellman tog offentligen (i n:o 6 af „Litteraturbladet“ för 1857) parti för Cygnæus i uppsatsen „Herr professor Nyblæi yttranden om Finland.“

**) Redan vid konsistorii sammanträde den 5 Juni 1857 rörande den riksviktiga afskedsfesten för de svenska gästerna tog Cygnæus ifrigt parti för den komprometterade Nordenskiöld. Han sökte sedan vid flera tillfällen befordra dennes framgång efter bästa förmåga; ännu efter sitt afskedstagande från universitetet 1867 besvär han Armfelt att undanröjda alla hinder för att fästa Nordenskiöld vid det finska universitetet.

***) Se sidorna 87—97 i bandet V.

vapensal begångna högtidligheten i anledning af Shakespeares 300:års minne.

Ännu återstår att från denna period omnämna ett af Cygnæi minnesvärdaste tal på en af hans lefnads minnesvärdaste dagar: hans tal den 9 September 1864 *vid aftäckandet af Porthans monument* i Åbo — „den högtidligaste stund“, sade han, „på hvilken det varit honom förunnadt att äska ljud inför någon församling.“ Hänvisande på höga minnen är det rikt på stora tankar och djupa känslor, i sanning ett oratoriskt arbete af rang.

En större åhörarekrets än här omkring Porthans monument hade aldrig slutit sig kring Cygnæus, der han, kännspakt draperad i venetiansk kappa*) bildade den lefvande medelpunkten i den oöfverskådliga människomassan på den historiska mark, der Porthans ännu öfvertäckta monument höjde sig, detta nationalmonument, med hvilket Cygnæi namn för alltid är förenadt.

Bland Cygnæi öfriga mera anmärkningsvärda tal från denna tid höra: hans tal vid 50:års festen 1859 för *F. Pacius*, hvilka ord gått förlorade; vidare till *Porthans minne* vid studentfesten för *G. Rein* 1861 och vid hufvudstadens bankett för „*Januariutskottet*“ år 1862**); hans tal vid Lönnrotsfesten 1862 hvilket gälde *Finland* och hölls på *finska*, den enda gång han, mig veterligen offentligen talat på detta

*) Kort före festens öppnande gjorde Cygnæus den för honom oanvändbara upptäckt, att han glömt att till Åbo medtaga sin slängkappa, hvilken likasom fastvuxit med hans figur som talare. Han gaf sig icke heller ro, innan man lyckats anskaffa åt honom en dylik, så outhärligt ansåg han ett sådant plagg vara vid dylika tillfällen.

**) Dessa båda tal icke upptecknade. Om det förra hette det (i n:o 22 af „*Helsingfors Tidningar*“ 1861), att han „deri utvecklade hela sin flödande vältalighet och höll åhörarnes uppmärksamhet i mer än en halftimmes tid i den lifligaste spänning.“ Talet utlofvades i tryck, men blef ej synligt. — Det senare talet gälde sjelfva hedersgästerna vid den storartade, lifliga banketten och refererades ytterst knapphändigt af den tidens press, kanske af lätt insedd orsak. — I det följande omnämnda tal återfinnas i bandet V. Se innehållsförteckningen till detsamma.

sitt andra modersmål; den stämningsfulla helsningen till *M. von Wright* vid konstnärsgilletts vårfest på Willinge ö samt de rätt vackra afskedsorden till *F. L. Schauman* vid universitetsstatens middag, efter det denne afgått från högskolan, bägge år 1865; de ädla och skaldens hjerta hedrande minnesorden vid *Beata Nervanders* graf på Sääksmäki kyrkogård (1866) samt det varma talet vid *G. Reins* jordfästning 1867 o. s. v.

Hvad beträffar Cygnæi öfriga tal från samma tid hänvisas till en förteckning öfver samtliga kända tal af honom i slutet af dessa anteckningar. Om hans tal vid finska konstföreningens årsmöten skall jag längre fram blifva i tillfälle att yttra några ord. Här må dock redan beröras de så kallade „*första April-talen*“, det vill säga de ord, hvilka Cygnæus plägade yttra till studenterna, då de på hans födelsedag helsade honom med sång.

Cygnæus hade sedan mycket lång tid tillbaka blifvit van att sagde dag uppvaktas med sång af kollegianter, österbottniska och andra studenter, hvarvid han med några hjertliga ord tackade dem för hyllningen samt inbjöd dem till sig eller — då de uppvaktandes skara tillväxte — till Kaisaniemi samt slutligen till studenthuset för att tömma ett glas och sjunga en sång. I sistnämnda fall deltog han ej sjelf i det glada gillet, utan utsåg någon student till vicevärd vid tillfället. Ett nytt uppslag i dessa årliga uppvaktningar inträffade den 1 April 1867, då Cygnæus fylde 60 år, i det att hela studentkåren, företrädd af sin fana, tågade till hans boning och der helsade honom ej blott med sång och hurrarop, utan äfven med tal, som han besvarade med högstämda ord.

Detta blef äfven sedermera fallet, så länge hans helso- tillstånd tillät honom att emottaga slik hyllning, hvilken gladdde honom mycket och frammanade vackra, stundom inspirerade, alltid hjertliga ord ur hans för den akademiska ungdomen varmt klappande hjerta *).

*) I bandet V ingår det ringa som återstår af dessa „April-tal.“

En gång, då han stående utanför sin boning, åter tackade Finlands studenter för en sådan hyllning, hänvisade han med en af sina vanliga, halft skämtsamma ordvändningar och med en gest på *studenthuset* och *nya teatern*, benämmande dessa närbelägna byggnader „mina hus“, antydande dermed det lifliga intresse, hvarmed han velat befordra deras uppresande. — Idén till ett slags „studenthus“ framkastades onekligen till först af Cygnæus, men då planen sent omsider och i förändrad form ånyo upptogs, kan man ej säga, att han utvecklade någon *större* verksamhet vid realiserande af företaget. *)

Deremot var Cygnæi förtjenst synnerligen stor om uppkomsten af det första europeiska teaterhuset i Helsingfors. I det föregående (sid. 244—245) är redan omtaladt, huru planen att uppbygga ett hufvudstaden värdigt teaterhus uppstod, och hvilken del Cygnæus då tog i försöket att lifva allmänhetens intresse för företaget. Vid sidan af honom stodo sedan dess för samma saks befrämjande flera praktiska män: kommerceråden H. Borgström och J. H. Lindroos, handlanden F. Kiseleff, borgmästaren C. Brummer, konsul R. Frenckell och andra. Hinder uppreste sig gång efter annan mot företaget, som dock äntligen 1856, efter fredsslutet, tog bättre fart, allt under outtröttligt intresse från Cygnæi sida. Bland annat uppsatte han underdåniga skrivelser till monarken, i hvilka det framhölls, att teaterföretaget ingalunda uteslutande skulle angå hufvudstadens publik. „Denna fråga“, hette det, „blickar ned på oss från en höjd, der hela vårt fosterlands mest maktpåliggande kulturintressen stämt möte.“

Omsider år 1860 var det af staten frikostigt understödda nya teaterhuset en verklighet och invegs den 28 November. De första ord, som ljödo i den vackra salongen, voro af Cygnæus, som för tillfället skrifvit en prolog, der

*) Se sidan 326 i femte och sidan 485 i sjette bandet af Cygnæi arbeten.

det bland annat sades, att „Finlands folk här skåda skall sig sjelf med kärlek återgett af Finlands snille.“ Dikten andades fosterlandskärlek och kärlek till hög och ädel konst:

„Snillegnistor, hittills gömda
Skola lysa än blott drömda
Verk af skönhet fram i dagern.
Finlands framtid här skall skåda
Sin förgångna lefnads våda,
Trygg i skuggorna af lagern.“

Jemte Cygnæus lemnade Pacius och Topelius till invigningsfesten sin rika tribut: „Prinsessan af Cypern.“ Allt bådade sålunda godt för framtiden — kunde man tycka, men det dröjde ej länge, innan man fann scenen i Finlands hufvudstad fullkomligt öfverlemnad åt tillfälligheternas lek, hvarför man 1861 såg sig tvungen att skrida till uppsättandet af en stående teatertrupp „för Finland“, såsom man då hoppades. *)

Äfven i fråga härom stod Cygnæus främst i ledet af teatervänner, som önskade en god repertoar och ett lugnt, framtidsrikt arbete för teaterns bosättning i landet.

En „stående teater“ fick också till stånd, och villigt bör man medgifva, att scenen, ehuru helt och hållet rekryterad från vårt vestra grannland, visade en allt erkännande värd sträfvan att fatta fotfäste i våra förhållanden. I sådan riktning verkade direktionens fosterländska sinnelag ofantligt mycket på de främmande artisterna. Hvar och en bland dem och bland allmänheten fann dock, att det ytterst var Cygnæi högstämda, humana ande, som gaf företaget den lyftning, som utmärkte den dåvarande scenen i Nya teatern i Helsingfors. Denna scen vardt snart i idealisk mening liktydig med namnet: Fredrik Cygnæus: till honom vände sig alla gryende inhemska talangar med håg för dramatiskt författareskap, för musik, ja till och med för skådespelarens yrke. I jemförelse med hvad förut varit fallet, var antalet af

*) Se sidan 81 i bandet VI.

nu framträdande, större eller mindre förhoppningar ingifvande talanger oväntadt stort. Endast året 1862 skänkte reper-toaren arbeten af fyra nya inhemska pennor jemte Runebergs „Kan ej“, m. m. och i spetsen för en delvis af inhemska förmågor sammansatt orkester stod till en början den bekante, dristige Filip von Schantz.

Kom så det ödesdigra året 1863, som med nya teaterhusets brand, natten mellan den 8 och 9 Maj, med ett slag grusade alla de nyväckta förhoppningarne om en lugn mog-nad af de ännu gröna frukterna.

Detta slag drabbade måhända ingen hårdare än Cygnaeus, dock var han den första, som i sin omedelbart derpå skrifna „*Epilog*“ framhöll skyldigheten att ur förstöringen berga mod och framtidshopp.

Cygnæi hopp om återuppbyggandet af det för honom kära teaterhuset uppfylldes snart, tack vare styrelsens frikostighet och enskildes offervillighet, och den nya präktiga teatern kunde ånyo invigas den 2 Oktober 1866, äfven denna gång med en prolog af Cygnaeus, hvari han uttalade det hopp, att ur detta tempel kärlek till ljus och bildning täflande skulle spridas till fäderneslandets alla bygder. Teatern måste åter öfverlemnas åt en tillfälligtvis här gästande svensk trupp, och redan följande spelår fann man det af nöden att åter uppställa ett permanent sällskap, med ryggstöd af en garantiförening, en anordning, som sedan hösten 1867 allt framgent vid makt hållits inom Nya teaterns murar.

Ungefär vid samma tid, som Nya teatern först uppbygdes, uppstod i Helsingfors en inhemsk *teater-elevskola*, i hvars bestyrelse Cygnaeus innehade ordförandeplatsen. Planen gick ut på att med denna skola till underlag grundlägga en inhemsk scen i Finland, på hvilken äfven finska författares arbeten skulle uppföras af egna landsmän och på landets bägge språk. — I ett af Cygnaeus, Z. Topelius och O. Toppelius den 29 Januari 1861 om denna anstalt utfärdadt cirkulär yttrades:

„Vi skola icke längre se hela världens hjeltar och folkslag uppträda för oss på scenen, medan våra egna minnen, vårt eget folk, vårt eget språk och våra egna seder äro derifrån landsförvista. Vi vilja hafva en teater, som kan ställa finska folket på scenen, lifva dess dygder, gissla dess dårskaper och genom klara, anslående bilder höja dess fosterlandskärlek“. Slutligen ville man göra teatern i Helsingfors till en för hela landet gemensam konstanstalt genom att låta truppen besöka så många landsorter som möjligt.

Cygnæus hyste också länge nog någorlunda glada förhoppningar om förverkligandet af det fosterländska syfte, som gaf denna anspråkslösa institution en svag lifaktighet, men man torde ej misstaga sig, om man säger, att denna elevskola ej tillvann sig någon större anpart af det lifgivande intresse, Cygnæus gerna slösade på allt, som egde snillets och talangens glans, om också blott på ytan. Den opposition, han längre fram i tiden någon gång torde ha mött inom bestyrelsen, var dessutom ej i hans tycke, och redan 1868 stod han i beråd att med en viss *éclat* afgå från sin plats, som han dock behöll, tills skolan sjelf ej långt derefter gick sin upplösning till mötes. Till flera än en af dess elever sträckte han dock en vänlig, uppmuntrande hand*) och skänkte deras första offentliga uppvisningar i Maj 1867 ett hjertligt erkännande, likasom han ej tvekade att 1869, då dessa ungas förnyade ansträngningar skoningslöst nedsablades af F. Berndtson, ännu en gång bryta en lans med denne sin gamle motståndare**).

Då sedermera finska teatern höll på att uppstå, yrkade Cygnæus 1871, att den då redan upplösta elevskolan åter skulle sättas i gång under benämning „förberedande under-

*) Se min uppsats: „*Kaatunut etuvartija*“ i nr:is 119 och 120 af „*Uusi Suometar*“ för 1891, hvori eleven A. Öhqvist (Korhonen) omtalas, till hvars minne Cygnæus 1874 skref den vackra dikten „En stupad förpost“.

**) Medels artikeln: „*Åskledare för ett kritiskt oväder*“, se sidan 129 i bandet VI. — Berndtsons „*Genmäle*“ läses i n:o 46 af „*Helsingfors Dagblad*“ för 1869.

visningsanstalt för den inhemska scenen“, ehuru denna plan gick om inte.

Under den nya permanenta truppens första triennium innehade Cygnæus till en början plats i direktionen, hvars estetiska och idéela åsikter visade benägenhet att skilja sig från hans, kanske därför, att han själf sveks af sin forna energi att söka göra sina planer gällande. Trött skref han i sin almanacka för 1868: „Vi måste äfven för teatern söka utbilda inhemska förmågor. Annars förblir teatern allt fortfarande i det eländigaste beroende af tillfälligheter“.

Tilläggas bör, att Cygnæus vid denna tid med „inhemska“ skådespelareförmågor hufvudsakligast torde afsett svenska talande artister. Det dröjde dock ej länge, innan hans ögon fingo skåda det tysta, energiska arbete för en rent finsk scen, hvilket pågick snart sagdt i hans omedelbara närhet, oeh då dess banérförare vågade sitt första större, ehuru ännu anspråkslösa slag, den 22 Maj 1870 — då Webers „Preciosa“ uppfördes, hvari en ung, tjusande dotter till hans aflidne ungdomsvän och elev Otto Meurman tolkade titelrollen — skref han till representationen en vårligt vacker, af fridfulla känslor uppburen prolog, hvilken han ansåg såsom en dröm om scenens framtid i detta land, en framtid, som unnades äfven honom att på hans ålderdom skåda förverkligad. Dock var Cygnæi i grunden såväl i det stora som i det lilla aristokratiska natur så fastvuxen, mera, tyckte man sig märka, vid Nya teaterns eleganta salong och vid den bekväma plats, han städse innehaft i direktionens avant-loge, än vid sjelfva representationerna på denna scen, att han blott undantagsvis sågs gästa finska teaterns då i ännu högre grad än nu anspråkslösa loger.

Sjelf tillskref han sig aldrig äran af finska scenens uppkomst och detta med rätta, ty i det afgörande arbetet för detta företag tog han ej del. Men nekas kan icke, att just finska scenens grundläggare och vänner varmt och uppmärksamt i tiden lyssnade till Cygnæi fosterländska, en ny

tid på teaterns område frammanande ord, då dessa ännu för de flesta ljödo som en ropandes röst i öknen.

*

Jag har i föregående kapitel (sid. 246—248) yttrat några ord om Cygnæi tidigaste verksamhet för bildande konst i Finland eller under de fem första år (1849—1854) han var medlem af direktionen för *Finska konstföreningen*. Följande år 1855 blef hans vän och gynnare Casimir von Kothén ordförande inom densamma och fortfor dermed till 1861, då Sebastian Gripenberg under närmast följande två år öfvertog denna förtroendepost. Såväl von Kothén som ock Gripenberg öfverlemnade ej sällan åt Cygnæus att föra ordet vid föreningens årsmöten, och man började tidigt vänja sig vid den tanken, att denna befattning, som dittills innehafts uteslutande af män på vårt samhälles höjder, förr eller senare skulle komma att öfvertagas af Cygnæus.

Detta skedde äfven den 10 Mars 1863, då han vid årsmötet utsågs till ordförande i denna förening, hvilken han med själ och hjerta redan i fjorton år tillhört. Sedermera år efter år återvald, qvarstod han i spetsen för henne ända till årsmötet 1878, då han tyngd af år och sjuklighet undanbad sig återval*).

Redan mot slutet af 1850:talet samt till och med något tidigare voro de bildade i landet ense om att förbinda Cygnæi namn vid hvarje här uppspirande sträfvande till

---

*) Såsom Cygnæi närmaste man i direktionen, efter det Z. Topelius 1869 afträdt från sin befattning som sekreterare, fungerade C. G. Estlander, till år 1876, samt derefter H. af Schultén. — Intendentbefattningen, som 1869 inrättades, handhades af B. O. Schauman, som under Cygnæi återstående verksamhetstid troget qvarstod vid hans sida, delande med honom och slutligen öfvertagande dennes patriarkaliska omsorg om unga och gamla artister på de sköna konsternas alla områden hos oss.

konstnärlig verksamhet. Ett gryende artistiskt anlag betraktades såsom ett okontrolleradt frö, innan dess svaga försök framlagts inför Cygnæi vänliga blickar och ett uppmuntrande ord af denne intygat växtkraften hos detsamma. Cygnæi enkla boning, som efter hand pryddes med allehanda större och smärre, bättre och sämre konstverk, vardt — likasom berörd af ett hemlighetsfullt trollspö — det hof, dit unga talanger, poeter, målare, musiker och andra artister af bägge könen oemotståndligt drogos af framtidens tjusande makt. Det var detsamma, om man med förord af inflytelserika gynnare eller okänd från gatan, försagd, steg in i dessa „salar“ — fanns det blott ett, om ock huru svagt återsken af verklig inspiration i de ungas arbeten, i deras blickar, i deras ord, så dröjde det ej, innan man lycklig fann sig förflyttad i den rymd, der den snillrike, varmhjertade mannens tankar hade sin rätta verld: i de ädla, blida illusionernas fridfulla rymd med en horisont så vid, så vid. Dessa de ungas känslor målas enkelt och vackert i ett bref, från 1876, till Cygnæus från en af våra qvinliga artister med följande ord: „Ofta då jag kom sorgsen och bedröfvad till herr statsrådet, gick jag glad och full af hopp åter till mitt enkla hem, som då i glädjen syntes mig likt ett palats“.

Det var i grunden ej mycket, hvarmed finska konstföreningen, denna vår konsts ädla moder, kunde bidraga till sina käras artistiska utbildning: en bristfällig underbyggnad i hemlandet och ett knappt understöd under studierna i utlandet. Men viljan var god och känslan var varm på hvardera hållet och gjorde i förening stundom underverk, då moralisk kraft stålsatte de ungas ansträngningar. Hvem räknar då de många svagare krafter, som ofta ej hemförde stort mera än minnet af försakelser och brustna förhoppningar.

Inom vår unga konst, i synnerhet mot slutet af 1850- och långt in på 1860:talet, vet man, i sanning, icke, om man mera skall beundra den af varma, vackra illusioner och välönskningar uppfylde beskyddaren Cygnæus eller de af

honom beskyddade, med klappande hjertan i utlandet arbetande, ofta der nödlidande, alltid för de stundande dagarne osäkra, stundom, såsom de trodde, i hemlandet förglömda unga finska artisterna. Det fanns äfven hos mången af dessa ett finskt mod af äkta slag, en förtroendefullhet, rörande vacker och ädel, och en tacksamhet, som följde Cygnæus till grafvens rand. I konstens första kamp hos oss representerade dessa Finland, Cygnæus åter Sverige i dessa länders forna gemensamma strider: äran vardt hans, lidandet var deras. Segern delade de som bröder.

Då man läser den långa raden af ungefär enahanda bref från utlandet af dessa unga till Cygnæus*), tycker man sig ej sällan se dem stå der borta med sin bristfälliga underbyggnad bland konstskickliga, främmande jemnåriga samt med den ädla blygselns rodnad på kinderna framrätta sina första „taflor“ och „intyg“ af lärare, hvilka man i hemlandet otåligt begärde af dem, under det de till hälften dölja, till hälften blotta sin börs, hvars tomhet de känna blott allt för väl. Man känner sig beklämd vid denna läsning och skulle känna sig det ännu mer, om man ej ihågkom, att de, som skrefvo dessa bref, då voro unga och hade ungdomens aldrig fullkomligt svikande hopp i sina hjertan; att hjälpen omsider kom, ehuru ofta sen och svag från det kära hemlandet och fylde deras sinnen med nytt mod till nya försäkelser samt alltid och framför allt med tacksamhet af guldrent slag.

Detta förhållande synes mig mer än allt annat vitna för ej blott Cygnæi ovanliga tjusningskraft på artistiska sinnen, utan ock om det i grunden nobla och storslagna i hans intresse för sina skyddslingars välgång och för konstens utveckling i fosterlandet: det är sådana egenskaper en ädel ungdom instinktliskt fattar, aktande ringa de anmärkningar, som kunde göras om bristande förtänksamhet och praktiskt

---

*) En icke obetydlig samling bref af finska artister till Cygnæus eges nu mera af Finska konstföreningen.

sinne hos beskyddaren, ja till och med rörande dennes stundom vid dåligt lynne fällda hårda och orättvisa ord.

Såvidt jag har mig bekant fanns det bland den stora skaran af Cygnæi skyddslingar blott en, som visade honom otacksamhet och vrånghet; det var en lättsinnig yngling utan energi och med svag hederskänsla. Men äfven han rycktes flera år derefter oemotståndligt med af hans forna kamraters oskrymtade tacksamhet mot Cygnæus och tillskref denne en öppen, allvarlig och oegennyttig bön om tillgift och öfverseende för det ohjelpligt förgångna.

Att uppräknat dem af våra artister, som haft att tacka Cygnæus för en lifgifvande uppmuntran, beställningar och understöd, hvilka han var outtröttlig att på olika håll, af staten och enskilda, utverka åt dem, vore att anteckna så godt som alla namn från konstföreningens expositions kataloger från slutet af 1850- till in på 1870-talet. Närmast och med en personlig tillgifvenhet, som aldrig svigtade omfattade han bröderne M. och F. von Wright, C. Sjöstrand, E. J. Löfgren, Viktorine Nordensvan och Ida Silfverberg. Men äfven många andra såsom R. W. Ekman, W. Holmberg, Emma Gylden, Alexandra Frosterus, K. E. Jansson, Hj. Munsterhjelm, B. Lindholm, W. Runeberg, A. F. Ahlstedt, F. von Schantz, Alie Lindberg — för att blott nämna några mera kända artister — lågo honom varmt om hjertat, och öfver deras framgångar kände han lika stor glädje som någonsin öfver sina egna*).

*) Utförligare bidrag till historiken öfver Cygnæus och „hans artister“ hafva af mig lemnats i nedanstående uppsatser: „*Till Robert Wilhelm Ekmans minne*“, en längre brefserie i nr:is 212, 213, 215, 217, 219, 221 och 225 af „Åbo Posten“ för 1883; „*Bidrag till Erik Johan Löfgrens biografi*“ i nr:is 5—9 af tidningen „Finland“ för 1885; „*Smärre bidrag till musikens historia i Finland*“ i nr:is 194, 195 och 198 i „Hufvudstadsbladet“ för 1891 äfvensom i samma årgång (i n:o 15): „*Några blad på en nyss igenmyllad graf*“.

Man har ofta framhållit, att Cygnæus frikostigt med penningeunderstöd af egna medel jemnat vägen för sina skyddslingar. Sanningen fordrar

Såsom ordförande i konstföreningens direktion fick Cygnaeus anledning att med längre eller kortare tal öppna föreningens årsmöten den 10 Mars samt de från år 1873 införda „Maj-mötena“. Vid dylika tillfällen kastade han oftast en återblick på det senast förgångna årets landvinningar för den finska konsten samt egnade karaktäristiska afskedsord åt nyss bortgångna män och kvinnor, hvilka stått

att *delvis* rätta dylika påståenden. I de allra flesta fall, då Cygnaeus gaf en nybörjande artist ett mindre lån, skedde det mot skyldighet för denne att, då studietiden var förbi, i ersättning måla åt honom en tafla, och torde hvarje sådan låntagare ansett det vara en hederssak att ej blott formelt fullgöra detta betalningsvillkor, utan att göra det på bästa sätt i hans förmåga stod. Sålunda erhöll Cygnaeus för sina små lån på 100 à 200 mark o. s. v. full valuta i konstverk, utan hvilka hans „galleri“ ej vunnit det omfång, det egde vid hans bortgång. Stundom gjorde Cygnaeus direkta beställningar af artisterna, som dervid åsatte sina arbeten ytterst moderata priser. — Ett och annat lån torde väl fått „afskrifvas“, men dylika förluster vore så föga kännbara, att han väl aldrig sjelf på allvar ansåg dem kunna föras på hans, detta förutan, lysande meritförteckning. De lån, han gaf musiker och sceniska artister, återfordrade han affärsmässigt och någon gång på äldre dagar med oblidkelig stränghet.

Naivt uppträdde Cygnaeus stundom mot sina gunstlingar, då han aflades med att ge dem de bästa råd i rent artistiskt hänseende, han kunde uttänka, hvilka råd han önskade se följda, åtminstone ej motsagda. I de flesta fall gälde det „högre“ ämnen för kompositionen. Så ville han af B. Lindholm och A. F. Ahlstedt göra „historiemålare“. Till den senare skref han den 15 November 1873: „Jag har gjort herr Ahlstedt den äran att tro er vara en bland de få finska artister, som i historiemålning kunna något uträtta; och dermed är det nu slut. Hvilka motiver skulle traditionerna om finnarnes deltagande i 30-åriga kriget ej erbjuda!“ Dennes vägran att följa rådet torde ej behagat Cygnaeus, som deremot sannolikt var nöjdare med Lindholms år 1868 afgifna fogliga löfte att åtminstone måla större grupper och till och med många motiver från 1808:års krig, „der både landskap och figurer“, skref vår, den tiden helt unge, sedan utmärkte landskapsmålare, „kunde få en historisk anstrykning, men som jag dock aldrig skulle våga kalla en historietafla“.

föreningen nära, af hvilka minnesord de märkligaste berörde R. W. Ekman och Alex. Armfelt*).

Mest representativt framträdde Cygnaeus såsom ordförande för konstföreningen år 1866, då Finlands unga konst för första gången gick att intaga plats vid en större exposition i utlandet, nämligen vid den skandinaviska konstexpositionen i Stockholm. Han beledsagade då våra delvis ännu svaga och omogna konstalster med en blygsam och till hjertat gående dikt (se bandet IX sid. 226), hvilken dock ej hindrade den stockholmska kritiken att med högdragen min emottaga den finska konstens ungdomsverk. Öfverrest till Sverige förde Cygnaeus inför konung Karl XV deras talan och lyckades äfven förskaffa tvänne af våra äldre konstnärer bevis på erkännande, något som mycket glädde honom.

Utom de dagliga omsorgerna om våra unga artister samt konstföreningens löpande angelägenheter, högtidsstunder m. m. upptog planen om inrättandet af en af staten underhållen *konstakademi* under årtionden — som det vill synas ända från år 1856 — Cygnæi håg och tankar. Redan vid årsmötet 1860 framlade han i direktionens namn sitt förslag härom, hvilket äfven inlemnades till senaten och vann enhälligt och varmt understöd af universitetets konsistorium, som i ämnet tillfrågades och hvarest äfven Snell-

*) Af den mängd tal, Cygnaeus höll vid dylika tillfällen, äro alla de, som jag lyckats öfverkomma antingen i referat eller i ordagranna fragmenter, sammanförda i bandet VI af Cygnæi arbeten. (Se sidorna 199—283 samt 549—553).

Här må erinras om Cygnæi deltagande i *Konstnärsgillet* i Helsingfors „divertissementer“, såsom han skämtsamt benämnde gillet äfven på glada nöjen anlagda sammankomster. Cygnaeus höll vid flera af dessa lyckade tal; så 1860 i Tölöpark till dess anläggare H. Borgström den äldre och 1865 på Willinge till M. von Wright, hvarjemte han på gillet årsfester egnade minnesord åt: J. E. Lindh, J. R. Munck, H. Borgström den yngre, A. Korhonen, skalden Almqvist, konung Karl XV o. s. v.

man gaf idén ett kraftigt förord. Cygnæus väntade nu med visshet af sin vän, Fabian Langenskiöld, som då var finanschef, ett energiskt omhändertagande af ärendet, men fann sig besviken. Missväxten samt andra omständigheter kommo Langenskiöld att tveka i fråga om rätta tidpunkten för planens realiserande, och styrelsen försökte endast medels beviljande af ett något rundligare understöd åt konstföreningen samt af stipendier åt dess artistiska skyddslingar visa statens håg att erkänna konstintressenas betydelse i vårt land.

Cygnæus, som i denna fråga ej tyckes hafva satt sig i för ändamålet erforderlig förbindelse med landets artister och med praktiska män, försökte nu med outtröttlig ifver intressera grefve Armfelt för sin älsklingsplan och möttes af den förbindlige diplomaten gång efter annan med förhoppningar, som i sjelfva verket blott synas ha gått ut på att vinna uppskof med det definitiva svaret, till dess Cygnæi, på inga säkra beräkningar stödda förslag vunne anklang i pressen, i senaten eller hos landets ständer, men på intet håll möttes det af lifligare intresse, utan tvärtom af motstånd eller tveksamhet.

En skymt af nya förhoppningar uppenbarade sig för Cygnæus, då han, i förtviflan öfver den kring honom rådande likgiltigheten, vände sig till generalguvernören, grefve Berg, som ej visade sig alldeles obenägen att taga saken i sina kraftiga händer, men kort derpå störtades denne inflytelserike man från sin höga post, hvarefter Cygnæus åter upptog Armfelts välvilliga öra för sin plan, likväl icke med bättre framgång än att han åter fann sig gäckad och det för alltid i sina illusioner, hvilken motgång han ansåg vara den bittraste, som hans kärlek för konsten rönt under hans ihärdiga sträfvanden för dess framåtgående i fäderneslandet.

Cygnæus hade under sin täta brefvexling med Armfelt i denna fråga begagnat sig af de vältaligaste ord för att förmå denne att göra allvar af saken, hvilken han gång efter annan åter upptog. „Det finnes ingen i hela världen“, skref han 1865 till Armfelt, „åt hvilken jag så gerna skulle

unna den oförgängliga äran att hafva satt ett sådant verk i gång som åt eders excellens“. En annan gång sökte han medgörligt framhålla, att vigten tillsvidare hufvudsakligast låge på principens erkännande af styrelsen samt att utförandet af detaljerna deremot ej blott kunde, utan borde öfverlemnas åt en närmare eller aflägsnare framtid. Än använde han strängare ordalag, afsedda att såsom förebråelser klappa på den tvekande beskyddarens samvete. Så t. ex. skref han den 1 Januari 1863 — då planen om en konstakademis inrättande i Finland kort förut ohjelpigen rönt afslag på högsta ort — ett nyårsbref till Armfelt, i hvilket dessa ord förekomma:

„Den sak, åt hvilken jag under femton år egnat min bästa lifskraft, för hvars framgång jag sökt verka efter yttersta förmåga och hvilken jag vant mig att betrakta såsom en väsendtlig beståndsdel af vårt lands utveckling i europeisk kultur — den saken var ej blott komprometterad för ögonblicket, utan tillspillogifven, tycktes det, äfven för framtiden; och detta af en slump, en nyck, som jag ogerna velat förklara, äfven om jag det förmått. Ty skrämmande framstod för mitt minne den djupsinniga läran från Gustaf III:s tidehvarf: Det är ej nog att vara hängd, man skall ock höflig vara. Ett ohjelpigt faktum är det i alla fall, att i vår högsinte, för all mensklig bildning ömmande kejsares namn utgått en resolution, hvaraf konsten i Finland stämplas såsom en *bouc émissaire*, dömd att relegeras till samhallets yttersta utmarker. Ty hvad annan betydelse har väl den slutmeningen, att, sedan alla möjliga öfriga behof i detta land blifvit afhjelpa, alla fordringar honorerade, några tusen rubel kunde utkastas till och med åt konsterna — i fall vid budgetens uppgörande någonting ännu derefter fanns öfrigt för denna civilisationens umbärligaste öfverloppsvara?“

Då Cygnæus sedermera afgick från universitetet, förefanns väl ingen utsigt, att hans älsklingsplan skulle vinna understöd, men en gnista af hopp om bättre tider äfven för denna angelägenhet fortlefde dock länge hos honom, tills slutligen planen till det senare uppståndna „Ateneum“ med ett kraftiskt demokratiskt luftdrag utsläckte den under askan af kolnade illusioner kyttande gnistan och qvarlemnade Cygnæi vackra och välmenta förslag bland skuggorna

från en konstperiod, som gick bort med honom. Då en ny tid med ung, lifskraftig hand en dag skall upptaga och i annan form genomdrifva planen till en konstakademi i Finland, skall framtiden ej förgäta, att det var Cygnæus, som gaf tanken härpå rotfäste i medborgares sinnen*).

*

Ledamot af *Finska literatursällskapet* blef Cygnæus redan 1832 och var medlem af dess „komité“ 1842—1843. Inom detta sällskap ådagalade han ett verksamt och lifligt intresse i synnerhet sedan fråga väckts af M. Akiander den 16 Mars 1854 — 50:de årsdagen af Porthans död — om att sällskapet skulle på Porthans graf uppresa en minnesvård. Det anspråkslösa förslaget vann bifall, och för dess utförande tillsattes en komité, bestående af Rabbe, Lönnrot, Cygnæus, Akiander och Snellman.

Det varade ej länge, innan för Cygnæi andliga blick den föreslagna gravvården framträdde i form af ett *national-monument öfver Porthan*. Denna tanke var på denna tid, då Finland ännu ej egde en enda skulptör, djerf. Desto mer inspirerades Cygnæus af densamma och drog finskhetens vänner med sig, så att opinionens vågskål började märkbart luta till förmån för hans plan. Härtill sällade sig såsom vid många andra företag, som äro bestämda att bryta nya banor, en rad af opåräknade tillfälligheter: en ung svensk bildhuggare, *Carl Sjöstrand* hade af E. von Qvanten blifvit uppmärksamgjord på Kalevalasångerna och mäktigt anslagits af deras skönhet. Då Cygnæus år 1856

---

*) Cygnæus sökte understöd för sin plan, utom hos C. von Kothén redan 1856 och senare hos J. M. Nordenstam, bland annat äfven hos Snellman, då denne var finanschef. Afgjort mot planen var Stjernvall-Walléen. På alla håll invändes, då fraser ej begagnades, att sinnena i detta land då ännu icke hunnit mogna för en sådan inrättning, att landets trängande ekonomiska behof först borde tillgodoses o. s. v. Snellmans senare votum torde ha inverkat på Armfelt, som speciellt önskat lära känna hans åsigt i saken.

gjorde en resa i utlandet, blef han i Stockholm bekant med denne då 28-årige, raske artist och hade — för att ej här något mera vågsamt uttryck må begagnas — den förunderliga djerfheten att förespegla den unge främlingen det tillfälle till en lifligare, konstnärlig verksamhet, som nu höll på att öppna sig i Finland — då man der som bäst funderade — hvar i Herrans namn man skulle få mynt att förbyta en grafsten i ett nationalmonument!

Sjöstrand var, som sagdt, ung och dessutom då ännu fri som en himmelens fågel. Han var ej för ro skull artist och lyssnade gladt till Cygnæi bedårande sirénsång. För resten står himlen dem djerfvom bi, säger ordspråket; dock kunde med hänsyn till början af Cygnæi djerfva företag äfven tillämpas ett annat gammalt, bepröfvadt talesätt: Gud är de dårars förmyndare.

Allt nog: Cygnæus hade glädjen att samma år på senhösten se Sjöstrand arbetande i den första *studio* i Helsingfors — i „Eklunds villa vid nya badhusvägen“ — der den ofvanför nämnda komitén den 23 November 1856 tog i skärskådande hans utkast till ett Porthans-monument. — Planen genomdrefs nu, — förnämligast genom Cygnæi energi — och Sjöstrand bereddes tillfälle att först i München, sedan i Rom göra studier och utföra sitt monumentala verk*).

Trofast höll Cygnæus sitt löfte till den af honom till arbete i Finlands tjänst inkallade främmande artisten, att nämligen, såsom Cygnæus skref till honom, „icke tröttna att

*) För att komplettera uppgifterna om bihang till dessa anteckningar anser jag mig här böra nämna till framtida tjänst för forskare rörande Cygnæi verksamhet, att jag har för afsigt att, med erhållet benäget tillstånd af herr C. Sjöstrand, i en längre uppsats, hvars rubrik blir: „*De första bladen i den finska skulpturens historie*“, meddela den korrespondens, som fördes mellan honom och Cygnæus på 1850- och 1860-talet och hoppas jag finna plats för denna uppsats under detta år (1892) i den inhemska pressen, som hittills med stor beredvillighet stått mig bi vid offentliggörandet af utförligare bidrag till en lefnadsteckning af Cygnæus.

göra hvad jag förmår till att i Finland bereda en pålitlig och hederlig piedestal för skulpturens första framträdande uti Wäinämöinsens dunkla, frusna hem.“ Trofast och med sann glädje stod Cygnæus äfven sedermera, efter det Porthansmonumentet den 9 September 1864 högtidligen invigts, såsom vän och beskyddare vid sidan af Carl Sjöstrand samt lyckades bereda honom och medelbart den finska skulpturen fotfäste i vårt land. I detta fall ådagalade Cygnæus ett oförtröttadt nit till och med i besvärliga detaljfrågor, något, som han annars fann ytterst motbjudande*).

Utom det att Cygnæus sammanband skulpturens tillfälliga och oväntade företeelse hos oss med finska literatursällskapets namn, visade han för öfrigt sig af själ och hjerta förbunden med detsamma, inom hvars verkningskrets han anlidades ej blott såsom medlem under en följd af år (1865—1869) af sällskapets skönliterära granskningsutskott, utan ock vid uppsättande af adresser, företal o. s. v.

I nära samband härmed bör erinras om det varmhjertade och vakna erkännande Cygnæus tidigt gaf den olycklige, finske skalden Alexis Kivi, i det han med säker hand framställde dennes literära förtjenster och kraftigt försvarade honom mot Aug. Ahlqvists hårda utfall**).

*

---

*) I bandet VI, sidorna 446—458 ingår som bidrag till historien om uppkomsten af Porthans monument Cygnæi skarpa uppsats: „Åbo Under rättelser“ såsom skyddspatron emot *helgerån* (från 1861). Den var riktad mot i sagda blad, nr:s 54 och 55, framställda åsichter och besvarades i n:o 61 af bladet med uppsatsen: „Ännu en gång Porthan-monumentet“. — Äfven i „Åbo tidning“ (nr:s 5 och 8 för 1860), „Borgåbladet“ (n:o 20 för 1861) o. s. v. ingå polemiska skrivelser i ämnet.

**) Såsom delegerad i komitén för bortgifvandet år 1865 af statens stora literära premier uppträdde Cygnæus energiskt och öfvertygande till förmån för Kivis belönande med ett af dessa premier. (Se bandet VI si-

Resor till utlandet företog Cygnæus såsom professor ej sällan, men de voro alla korta och utan egentligen vetenskapliga syften. Hans färd till universitetets i *Moskwa* jubelfest år 1855 är redan omtalad. Följande år, 1856, tillbringade han sommaren i *Paris*, (i *Berlin*) samt i *Düsseldorf*, der E. J. Löfgren målade hans porträtt — med en mera melankolisk anstrykning än Cygnæus fann behöfligt vara — och der han gjorde bekantskap med den af honom högt skattade norske mästaren Tidemand. — I *Paris* åter såg han Ristori, sin ädle vän och beskyddare grefve A. de Circourt äfvensom den i Norden kände literatören, Kalevala-öfversättaren Léouzon le Duc*). Hos honom lärde han personligen känna Amédée Thierry. Äfven nu var det Cygnæi afsigt att göra en resa till London, hvilken plan dock gick om inte. Hans utrikes vistelse varade denna gång från början af Juli till slutet af September.

År 1859 lemnade Cygnæus åter Helsingfors, den 18 Juni, samt återvände dit den 2 Oktober efter att längre tid ha vistats i *Dresden*, hvilken konstort han derförinnan ej besökt och der han bland annat fick beundra den utmärkta skådespelerskan Marie Seebach i några af hennes glansroller. — Från *Dresden* gjorde han utflykter till *Leipzig* och till *Tharand*, på hvilka orter han med vänligt intresse uppsökte de unga finska musikelever, hvilka på hans initiativ utsändts att idka musikstudier, äfvensom F. von Schantz, utsedd jemte de förstnämnde att följande år tjenstgöra vid den under bildning varande teaterorkestern i Helsingfors**).

dorna 339—385.) — Cygnæi minnesord vid Kivis bortgång: *Ett farväl*, läses på sidorna 181—184 i bandet V.

*) Om Cygnæi långvariga bekantskap med le Duc, se min uppsats: „*Kalevalan ranskaksi kääntäjän muistoksi* i „*Uusi Suometar*“ för 1889 n:o 279 och följande.

**) Under denna resa skref Cygnæus till hemlandet följande tidningsuppsatser: „*Om finnar och finskt utomland*“ samt „*Ännu en gång om teaterns framtid i Helsingfors*“, hvilka återfinnas i bandet VI af hans samlade arbeten.

Derefter begaf sig Cygnæus till *München*, der C. Sjöstrand då vistades, hvilken förtrogne vän han redan föregående år ombett att vid detta deras sammanträffande modellera utkast till en statyett af honom, „afsedd“, såsom han skref till skulptören, „att åt vänners minne bevara under-tecknads menniska“, tilläggande: „Såsom mönsterbild härvid framstår Tegnér — sådan han trampar på mitt bord — för min tanke och min inbillning. Lappri i den mikroskopiska kopieringen af en lekamlig likhet, endast själ och hjerta som lefvat i och lifvat mannen, erinrar välvilligt folk derom, att han icke ville lefva alldeles förgäfvdes för det, som godt och skönt finnes här i verlden!“ — Resultatet af denna Cygnæi uttalade önskan blef den staty i halft naturlig storlek, som nu intar en hedersplats i Cygnæi galleri*).

Efter att sedermera hafva gjort ett kort besök i *Paris*, återvände Cygnæus till hemlandet, särdeles nöjd med denna angenäma rekreationsresa.

En ny resa till utlandet företog han sig sommaren 1865 och varade färden från den 29 Juni till medlet af September. I Sverige besökte han i medlet af Juli Jönköping och Lund — der han öfvervar den store svenske talaren, biskop Thomanders likbegängelse i stadens domkyrka — hvarefter han i Danmark fullgjorde sitt förut omnämnda officiella uppdrag till prinsessan Dagmar, som visade honom mycken vänlighet. — Efter att i medlet af Augusti hafva gjort ett kort besök på österrikiskt område, reste han till Paris, der han tillbringade ett par veckor vid det briljantaste lynne, hvilket icke ens stördes af mödan att på egna och hemmavarande mecenaters vägnar utreda den trassliga härfvan af „vännen Löfgréns“ affärer, hvilken artist han också lyckades, efter många roliga missöden och äfventyr,

*) Cygnæus var betänkt på att, till hjälp för skulptören vid modelleringen, låta fotografera sig, men afhölls derifrån af sin obetvingliga motvilja för fotografins mekaniska konst. Han benämnde sig sjelf på skämt i anledning häraf: „det ljusskygga solskensbarnet“.

hemföra ur skräddares, restauratörers, modellens och många andra björnars klor, hvilka menniskovänliga ansträngningar af Cygnæus den lugne, finske målaren åsåg med oöfverträfflig humor. Cygnæus uppträdde denna gång i Paris på turistmanér, gjorde en förmiddagsvisit hos Kristina Nilsson och åhörde på aftonen den bekanta kaffésångerskan mademoiselle Teresa, om hvilken han sade, att han „aldrig sett slik lurk i sidenkjortel“ o. s. v.

Sin sista resa till utlandet gjorde Cygnæus, så vidt jag har mig det bekant, i Augusti 1866 till skandinaviska konst-expositionen i Stockholm, såsom redan är omtaladt, och återkom han derifrån den 12 September.

*

Under den tid, Cygnæus var professor, upplefde han tvänne *anmärkningsvärdare födelsedagar*: den 1 April 1857, då han fylde 50 år samt den 1 April 1867, då han såsom sextioåring var föremål för en storartad hyllning af allt hvad den finska hufvudstaden hade utmärktast inom lärda ock konstnärliga kretsar. Den förstnämnda dagen firades på ett enklare sätt: på morgonen sång af ett antal honom närmare stående studenter, hvarefter hans rum fylldes af en mängd lyckönskande. Senare på dagen hölls för honom af talrika tjenstekamrater och andra vänner en lifvad festmiddag, dervid tal och sånger aflöste hvarandra. Bland annat utdelades vid det glada tillfället nedanstående, samma dag af Z. Topelius sammanskrifna lätta „Aprilverser“, i hvilka en strof syftar på ett af R. W. Ekman utfördt „födelsedagsskämt“). Topelii bordvisa lyder:

---

*) Ekman, som tidigare på skämt målat ett lyckadt porträtt af Cygnæus som ung: ett hufvud med vingar sväfvande i skyar, hade nu till födelsedagsgåfva sändt skalden en pennteckning, framställande Apollo och Minerva kastande flygboll med den femtioårige Cygnæi bevingade hufvud i närvaro af hela Olympen, der bland annat Amor med utbrunnen fackla slumrar vid Hymens altare; det öfriga i enahanda stil. Bilden upptogs af Cyg-

I vårens första ungdomsbrand,
I glansen af dess hopp,
När lärkan sjöng på Wånås strand
I hjertat af ditt fosterland
Du slog ditt öga opp.

Det var på gränsen af en tid
När öfver mästarns graf
Två häfder kämpade sin strid,
Men solen sjönk i aftonfrid
I minnets djupa haf.

Och son af tvänne tidehvarf,
Och son af Finlands vår,
Du har förstått det flyddas arf
Och ryckt af slöjad tid dess larf,
Så långt en aning når.

Långt mer än uti stundens svall,
Din kärlek andats har
I det, som var och komma skall,
Ehvad till seger eller fall,
Allenast stort det var.

Dock, der en ande, lyst i bann
Af verldens sorger, stred;
Der gnistan uti stoftet brann,
Och endast tviflet seger vann,
Der var du ständigt med.

Der var du med, ett stöd, en hamn
För den, som vågen dref,
Och slöt allt ädelt till din famn.
Och prisadt långt förrän ditt namn
Ditt varma hjerta blef.

Nu faller årens aftondagg
Så sakta på din stig;
Men rosen har ej mer en tagg,
Och lifvet har ej mer ett agg,
Blott doft och vår för dig.

---

næus — åtminstone till en början — såsom ett allt för närstående skämt. Sedan erhöill teckningen sin hedersplats i Cygnæi förmak och finnes nu mera i hans galleri.

Ty allt det skönas verd är din
I evig ungdomsbrand.
Ditt namn, din bild det flätar in
I hvarje glans, det kallar sin
I detta kulna land.

Det vingar dina skuldrors par
Och dina drag det gömt;
Det manar fram Olympens char,
Der endast Hymen tårar har,
Den enda du har glömt.

Friseglare vid diktens kust
Der du kompassen bär,
Vi helsa dig med sångens lust
Och brödrahand och drufvomust
Och glada glaset här!

Men bräddar sjelf i festens sal
Din sångmö bägaren
Olympiskt varm och jordiskt sval —
Vid Zeus! den blixtrande pokal
Skall tömmas om igen!

Den dag, då Cygnæus fylde 60 år, var en mild vårdag. För första gången uppvaktade då hela den finska studentkåren med sin fana och sångarkören i spetsen den gamle skalden, utanför hvars boning — n:o 3 vid Östra Henriksgatan*) — massor af hufvudstadens befolkning samlat sig för att bevitna och deltaga i hyllningen. Studentkårens ordförande (magister W. Alfthan) höll ett helsningstal till den snart från universitetet afgående läraren, tryckta verser af studenten E. O. Stenberg („Det skönas geniens väna tropp o. s. v.) utdelades, och Cygnæus, helsad af lifliga hurrarop, höll ute i det fria, under det vårsolen bröt

---

*) Cygnæus, som ofta till sin grämlse såg sig tvungen att ombyta bostad, hade omsider, från den 1 Juni 1865, funnit ett lämpligt logis i sagde, lagman A. F. Jansson tillhöriga gård, hvilket han behöll till sin död. — Från den 1 Juni 1862 hade han bott i gården n:o 14 vid Georgsgatan (Trekantiga torget).

klar fram ur molnen, det första af sina „första April tal“ till de unga, som framdeles på den dagen ej glömde vägen till den forne lärarens boning. Derjemte anhöll kåren att få låta Cygnæi gamle skyddsling, artisten Löfgrén måla hans porträtt att pryda studenthuset.

En lång rad af uppvaktande vänner, lärde, konstnärer och konstnärinnor följde derpå, uttalande samtidens tacksamhet för Cygnæi lifsgerning. På aftonen bereddades honom nöjet att vid en festrepresentation i Nya teatern, som då var förhyrd åt det Åhman-Pousetteska sällskapet, få se tvänne af honom dramatiskt framställda gestalter: Karin och Sabelfana i en större scen ur „Hertig Johans Ungdomsdrömmar“ för första gången framträda på tiljorna. Aftonen slutades med en af äldre och yngre vänner och beundrare, i samma teaters foyer föranstaltad kollation för den firade patrioten, som med vänliga minnen af dagens hyllning återvände till sin ensliga boning.

Kort derpå, den 12 April, hade dennes ädle svenske vän, B. von Beskow audiens hos sin konung, Karl XV, som då med synnerligt nöje i extra ordenskapitel på Stockholms slott utnämnde Cygnæus till riddare af Nordstjerneorden för „de förtjenstfulla egenskaper, hvarigenom han städse sig utmärkt“.

Efter det Cygnæus den 1 April 1867 uppnått 60 år, hindrade honom ingenting att i medlet af Juni inlemna sin afskedsansökan, som den 17 Juli samma år beviljades honom med bibehållande af alla de löneförmåner, han som professor åtnjutit. Han utnämndes derjemte till statsråd till vedermäle af monarkens nådiga välbehag i anledning af hans ådagalagda utmärkta tjenstenit och literära förtjenster.

Cygnæus som professor emeritus.

(1867—1881.)

Cygnæus, som ursprungligen haft att glädja sig åt en ganska stark kroppsconstitution, hade på äldre dagar, närmast väl i följd af ett stillasittande lif och tilltagande korpulens, börjat känna sin helsa småningom försvagad. Äfven hans synförmåga aftog på ett sätt, som väckte oro för framtiden.

Kort efter det han fyllt 60 år eller den 11 Maj 1867 greps han en dag af en betänklig svindel, och antecknade han detta i sin almanack med tillägget: *le commencement de la fin*. Det „svartnade“ sedermera ofta för hans syn. Han hade redan 1863 börjat rekreera sig med Vichy-vatten, hvilket han nu mera ständigt begagnade under återstoden af sin lefnad, hvarjemte han från 1874 undergick gymnastisk behandling i sitt hem.

Allvarsamt sjuk var han dock ej ännu, utom tre, fyra veckor i Februari och Mars 1869, hvilken sjukdom sannolikt manade honom att natten mellan den 9 och 10 Oktober samma år göra en första testamentariska disposition af sina konstsaker och af den villa, han då som bäst lät uppföra i Brunnsparken, ett testamente, som han dock på julaftonen samma år ändrade och midsommartiden 1870 annullerade för att slutligen den första Maj 1872 gifva det en bestående ordalydelse. Detta är ej de enda fall, då enslingen på årets gladaste dagar gaf sina tankar en vemodig sysselsättning.

Ja, Cygnæus var ensam och kände detta med hvarje år allt mera. En sommardag, år 1868, gjorde han besök

på Kallola egendom invid Borgå och fann af sina derboende nära anförvandter blott en systerdotter hemma, som låg sjuk. Då den unga flickan beklagade sig öfver, att hon var så ensam, hade den gamle skalden, likasom till en vemodig tröst för henne, yttrat: „Så här ensam har jag i otaliga år varit“.

Då Cygnæus nu mera fann det besvärligt att till sommaren lemna Helsingfors, beslöt han att i den af hafsvindar svalkade Brunnsparken uppbygga åt sig en villa, hvilken han hade för afsigt att bebo åtminstone under den vackrare årstiden. Rolig är berättelsen, huru han skred till sitt byggnadsföretag, och skall hon vara i alla detaljer sann. Sedan Cygnæus nämligen på parkens högst belägna östra klippor funnit ett, såsom han erfor, ledigt område med vidsträckt utsigt, ansåg han platsen såsom af honom abonnerad. Då han en dag promenerade öfver salutorget, föll hans blick på några lass med fyllningsmossa, och fann han så stunden vara inne att börja uppförandet af huset. Han gaf lassens egare anvisning på platsen och färdades sjelf dit förut i en hyrkuskdroska. Mossan upplades i en hög, och Cygnæus torde redan drömt sig vara en välbestäld villoegare. Då han några dagar derpå besökte sin bergsplåtå, hade vexlande vindar spridit mossan i alla väderstreck, och gaf han, förbluffad deröfver, platsen namnet: „Väderbacka“. Derefter företog han sig uppköp af solidare byggnadsmaterial, än en stock, än ett par tre dylika, hvilka uppstaplades på platsen, tills byggherrn omsider kom att tänka på, att tomten borde inköpas, och skedde detta omsider den 4 Augusti 1869. Samma år i December stod den lilla villan med sitt 23 alnar höga torn under tak, uppförd enligt ritning och på entreprenad af arkitekten Mieritz. Namnet skulle bli „Väderbacka“, „Fyrbåken“ eller „Fredriks-hamn“, menade Cygnæus, hvars eget namn dock genast af grannarne i Brunnsparken fästades vid den nya villan, der egaren sjelf hade att förfoga öfver 4 rum, ett läsekabinett, veranda och balkong.

I denna lokal tillbringade Cygnæus med oregelbundna mellanskof några år, hvarefter han åter drog sig tillbaka till sin egentliga våning i staden och hyrde ut villan.

Ehuru, såsom ofvan sades, Cygnæi helsotillstånd var något vacklande, kan man dock säga, att han ända till omkring 1876 var vid såväl andlig som lekamlig vigör, ehuru man redan 1873 kunde lägga märke till, att ålderdomen stod redo att utkräfvä skatt af honom. Intill det sistnämnda året hade hans literära verksamhet fortgått med lif och lust. I synnerhet mot slutet af 1860:talet skref han en så anse-
lig mängd nya dikter och kände sig då ännu så produktiv, att han icke blott utgaf till julen ett nytt band af sina *skaldestycken*, utan frestades att gifva dess titelblad tillägget: „*Senare samlingen. Första delen*“.

Detta band innehöll 48 skaldestycken, bland hvilka de dramatiska scenerna: „*Pygmalion*“, „*Dions son*“ samt „*Bålet i Phrygien*“*). Bland öfriga dikter fann man här det redan omtalade promotionspoemet från 1864 samt en samling dels tidigare påbegynta skaldestycken med motiver „*Ur verldshändelserna*“ jemte en mängd tillfällighetsdikter och minnesrunor från hemlandet, många af dessa bärande en ännu mera utpräglad retorisk anstrykning än hans tidigare poemer. Fosterlandets och mensklighetens viktigaste frågor finna i de större af dessa sånger ett kraftigt genljud, och skalden framträder i dem understundom med en rörande naivitet, likasom öfvertygad om nödvändigheten att vara en målsman för sitt gömda, finska folk i stunder af glädje eller sorg för den öfriga världen, allt ifrån kriget 1866 ända intill belägringen af Paris. — För samma tidrymd egde Cygnæus toner för de flesta högtidsstunder, hvilka konsten samtidigt firade i detta land. — Slutligen lägger man märke till, att åldern gifvit skalden privilegium på en större frihet än förut att humoristiskt behandla stundens lättare frågor, hvar-

*) Dessutom hade han 1868 skrivit scener ur ett tilltänkt skådespel „*Arvid Kurck*“. Se sid. 414 och 431 i bandet X.

till någon gång sällar sig en skarp satir, som stundom uppfammar till en glödande harm öfver det usla. Det fanns mycket vackert och ädelt — om också vid sidan af bagateller — i denna skaldens sista diktsamling, i hvilken stilen är lika originel som förr, men på samma gång enklare och klarare än i hans yngre år. — En nyare tids snabba kritik emottog dessa dikter med uttryck af aktning och värma för den gamle diktaren.

Efter år 1870 skref Cygnaeus endast vid pass 10 dikter, bland hvilka „Konung Karl XV“ (1872), „En stupad förpost“ samt det innerligt hållna, poetiska testamentet „Till mitt land“ (1874) äfvensom poemet „Olofsborg“, som författades på uppdrag af bestyrelsen för detta fästes fyrahundra års fest 1875. Sin skaldelyra, — en af de mest högstämda och originella, som kunna anträffas i poesins tempelhallar — nedlade han den 15 December 1877, efter att 48 år tidigare (1829) på henne hafva anslagit sin ungdomsdikt till Runeberg *).

Det nämndes, att 1870 års diktsamling innehöll äfven den dramatiska dikten „Pygmalion“, en från den antika poesin uppspirande blomma, hvars kalk fylt sig så vackert, rikt och harmoniskt, att man knappast kan igenkänna Cygnaei originalitet i detta koncentrerade, fullmogna konstverk. Till diktens många lyriska scener hade August Tavaststjerna satt en melodiös musik, och blef stycket i denna form den 28 Oktober 1870 uppfördt i Nya teatern, men förtogs ett djupare intryck af detsamma genom ett delvis mycket svagt utförande **).

---

*) Hans sista dikt var ett litet poem „Till vårt lands yngsta sångerska“ (Alma Fohström). — Till åttonde häftet af „Joukahainen“, som utkom 1879, lemnade Cygnaeus visserligen tvänne bidrag, hvilka dock båda med skäl kunna antagas vara tidigare författade.

**) Om ock Tavaststjerna i „Pygmalion“ emottog af Cygnaeus en för musikalisk behandling lämplig text, hade Pacius otur att ofta nödgas sätta musik vid akademiska högtider m. m. till rätt knaggliga strofer af samma skald. Så samverkade Pacius och Cygnaeus vid högskolans glädje-

Af Cygnæi på prosa utgifna arbeten från denna tid har jag redan omnämnt det år 1868 utkomna slutet af: „*Små häften angående litteratur och konst*“. Följande år lät han trycka förra häftet af sitt redan 1865 hållna akademiska tal: „*Till friherre Joh. Reinh. Muncks åminnelse**). Det år 1873, den 6 December utgifna häftet „*Om Johan Ludvig Runeberg*“ innehöll blott aftryck af Cygnæi äldre uppsatser om denne skald (från åren 1837—1850).

Särskildt böra deremot här framhållas tvänne af Cygnæus på 1870:talet offentliggjorda arbeten, nämligen hans „*Teckningar ur Frans Michael Franzéns lefnad*“ samt „*Drag ur våra kulturförhållanden och tänkesätt nu för tiden*“.

Till grund för det förra, på hösten 1872 utgifna, ganska vidlyftiga häftet låg det tal, Cygnæus höll vid Franzéns hundraårs fest i Helsingfors den 9 Februari samma år. Skriften, som lika mycket ur finsk som ur rent psykologisk synpunkt skärskådar Franzéns lefnad och poetiska verksamhet, framhåller på det vackraste sätt flera dittills förbisedda omständigheter, som styrde Franzéns lefnadsfarkost. Också emotogs denna enkla, sakrika minnesteckning med enhälligt bifall ej blott i Finland, utan äfven i Sverige**), hvarifrån tack-sägelser för arbetet till och med skriftligen hamburos Cygnæus, dervid man ej glömde att erkänna det varma intresse, de skarpsinniga och ofta träffande omdömen, den finske författaren ofta egnat svenska literära och sociala förhållande,

fest den 11 Januari 1851 och hennes sorgfest den 27 April 1855 samt till kantaterna „*De hemlöse*“ (1858) och „*Henrik Gabriel Porthan*“ (1860). Äfven till Lydias sång i den lyriska scenen „*Dions son*“ satte Pacius musik, och föredrogs kompositionen vid en festrepresentation i Nya teatern den 5 Februari 1869 — Hvad „*Pygmalion*“ för öfrigt beträffar, gaf stycket anledning till en polemik, hvari Cygnæus ej tvekade att på gamla dagar deltaga, medels uppsatsen: „*Mot ett anfall*“, som ingick i „*Hufvudstadsbladet*“ för den 24 April 1872. (Se sidorna 404 samt 645 i bandet VI).

*) Se sidan 269 i bandet IV. Det senare häftet förblef oskrifvet.

**) Se t. ex. anmälan af arbetet i C. J. Bergstedts veckoskrift „*Samtiden*“, n:o 50 för 1872; i „*Aftonbladet*“, „*Göteborgs Handels och Sjöfarts Tidning*“, i December 1872 o. s. v.

hvilket sena erkännande beredde vår gamle landsman sann tillfredsställelse.

Cygnæi sist i bokform utgifna arbete på prosa*): „*Drag ur våra kulturförhållanden och tänkesätt nu för tiden*“ utkom i bokhandeln de sista dagarna af November 1874. Häftet innehöll för det mesta tal, som under årtiondet 1857—1867 hållits af Cygnæus jemte smärre uppsatser från samma tid rörande literatur, nya teaterhuset i Helsingfors m. m. af hvilka skrifter de flesta blifvit, om ock flyktigt, berörda i föregående kapitel. Arbetet var således ej egnadt att väcka nyfikenhetens intresse, men dess ganska goda spridning det oaktadt var en mätare af den uppmärksamhet, den bildade allmänheten hos oss då mera var van att fästa vid allt, hvad Cygnæus på äldre dagar offentliggjorde.

Likasom Cygnæus år 1863 skrifvit ett varmt och vackert företal till den af honom högt beundrade, olycklige diktaren J. J. Wecksells sorgespel „Daniel Hjort“**), så beledsagade han dennes i snille och sorgliga öden jemnstälde finske skaldebroder Alexis Kivis dram „Margareta“ (1871) och roman „Seitsemän veljestä“ (1873) med ur hjertat gångna ord, då dessa arbeten offentliggjordes. — De sista literära recensioner, Cygnæus nedskref, gälde Tuokkos (A. Törneros') lyriska dram „Saul“ (1869) samt G. Lagus' en akts interiör „I natten“ (1877); den förra skref han för „Kirjallinen Kuukauslehti“, den senare för „Finsk tidskrift“, räckande

*) År 1876 utkom visserligen af trycket ett litet häfte, innehållande „*Två tillfällighetstal*“ af Cygnæus (Första-Apriltalet samt talet vid Konstföreningens årsmöte 1876). De voro dock blott oredigerade stenogram af Cygnæi muntliga föredrag och hade sannolikt icke ens blifvit genomsedda af honom sjelf, innan de beforderades till trycket.

**) Det var Cygnæus, som år 1863 genom sin energiska rekommendation förmådde friherre E. Stedingk att på kongl. teatern i Stockholm upptaga „Daniel Hjort“. — Under sitt besök i Köpenhamn 1865 var han hardt när att lyckas genomdrifva uppförandet på den danska kungliga scenen af Kaarlo Bergboms af Cygnæus mycket värderade historiska dram „Pombal och jesuiterne“.

sålunda de bägge språkpartierna i Finland en vänlig hand till afsked. Sistnämnda månadsskrift förvarar de sista penn-
 dragen af Cygnæi hand, tecknade „*Mellan tvänne porträtter,
 framställande Göran Magnus Sprengtporten*“, hvars eldiga
 kärlek till det finska fosterlandet Cygnæus aldrig betviflade
 och hvars öden och politiska verksamhet han länge hoppa-
 des finna tid att utförligt skildra, ehuru denna plan omsider
 utmynnade i nämnda, med redan försvagad kraft skrifna,
 korta uppsats *).

Slutpunkten af Cygnæi uppträdande såsom *talare* låg
 emellan hans sista framträdande såsom diktare och såsom
 skriftställare på prosa. Bland de tal och föredrag, han un-
 der den sista perioden af sin lefnad höll, må här erinras om
 några af större betydelse.

Kort efter det Cygnæus afgått från sin lärostol vid
 universitetet, blef han i tillfälle att den 27 Juli 1867 utbringa
 en skål för officerarne vid en *svensk-norsk eskader*, hvilken
 då besökte Helsingfors och för hvars befäl en talrik sam-
 ling af hufvudstadsbor höll en lifvad fest i Brunnshuset.
 Det klang stål i hans ord, hvilka voro egnade att med friska
 vindar förjaga den minsta sky af missförstånd, som den
 vrånga uttydningen af Maj-talet 1857 möjligen drifvit öfver
 till andra stranden af Bottenhafvet. — Följde så under samma
 och följande år tre fritt hållna föredrag, af hvilka blott det
 om den finske hjälten *A. M. Myhrberg* blef stenografiskt
 uppteckadt och derefter tryckt **).

*) Såsom en posthum i utkast skriven uppsats från 1868 må här
 omnämnas en fragmentarisk skrifvelse „*Skyldig hyllningsgärd åt stiftaren af
 finska konstföreningen*“, hvilken ironiserande skrift var afsedd att utgöra
 svar på den bekanta broschyren från samma år: „*Finska konstföreningens
 stiftelse historiskt framsteld af N. A. Gylden*“.

**) Detta föredrag hölls den 9 November 1868 vid österbottniska
 studentafdelningens årsfest. Det läses på sidorna 123—129 i bandet V och
 är, tack vare det skickliga stenografiska upptecknandet, särdeles väl egnadt
 att lemna dem, som aldrig hört Cygnæus som föredragare, ett lifligt intryck
 af hans underhållande, åhörarnes villiga uppmärksamhet i anspråk tagande

gen hölls det förra den 30 November 1867 vid den första i universitetets solennitetssal föranstaltade soirén till förmån för de af årets missväxt nödlidande*) samt handlade om *Beaumarchais*. Det innehöll intressanta detaljer från dennes lefnad och ställdes af åhörarne ibredd med Cygnæi mest spirituella retoriska andraganden. Det andra föredraget, som hölls den 31 Oktober 1868 vid en sammankomst af det då varande „Sällskapet för bildning och nöje“ rörde sig kring *Spaniens historie i dess hjeltars lif*, ett ämne, vid hvars framställande Cygnæus, enligt egen utsago, känt sig lifvad.

Såsom nyss nämndes höll han vid minnesfesten den 9 Februari 1872 sitt af milda och allt igenom ädla känslor inspirerade föredrag om *Frans Michael Franzén*. Det var en vacker, äkta nordisk skaldefest. Ofvanom talaren höjde sig bland höga granar Franzéns kolossala bröstbild. Mer än 1,000 personer fylde den för öfrigt med palmer och exotiska växter prydda solennitetssalen, genom hvilken musikens toner jublande ljödo, omvexlande med enkla, ljufliga Franzénska sånger. Det låg en promotionslik stämning öfver den sköna högtidligheten, som slutade först i vestibylen med tonerna af „Vårt land“.

Vid denna fest uppträdde Cygnæus för första och enda gången såsom talare i närvaro af landets ständer, som öfvervarade högtiden; det var äfven då han för sista gången höjde sin röst som talare i universitetets för honom kära solennitetssal.

---

förmåga som berättare. — Minnesteckningen af Myhrberg ingick till först i sjunde häftet af „Joukahainen“, hvilket var tillagnadt Cygnæus med orden: „*Jalolle Isänmaan ystävälle Fredrik Cygnæus' elle kiitollisuudella kunnioittaen Pohjalaisten Osakunta*“.

*) Cygnæus, som under de stora nödåren 1867—1868 begagnade sig af alla tillfällen att framhålla de sköna konsternas ofafvisliga anspråk på omvårdnad äfven under denna sorgliga tid, stod dock ej främmande för den känsla, som då främst påkallade landsmäns mödor och ansträngningar. Så t. ex. var den vackra tacksägelse på *de nödlidandes vägnar*, som härifrån afläts till de lutherska församlingarne i Östersjöprovinserna uppsatt af honom.

Samma år, den 30 Oktober 1872, talade han för sista gången vid en studentfest — den stora hyllningsfesten för *jubelstudenterna Runeberg, Snellman och Lönnrot* — och året derpå, den 16 Februari 1873, frambar han, djupt rörd sitt tack till sina *forna kadetter* för deras fyra decennier gamla välvilja.

På Helsingfors äldre lutherska begravningsplats, hvarest Cygnæi stämman ofta ljudit vid sorguppfyllda tillfällen, lyssnade man ännu några gånger till dess kända tonfall, så vid invigningen af gravvårdarne öfver *M. von Wright* (1872) och skådespelaren *Frithiof Raä* (1874), som ock vid jordfästningen af den fint bildade romaren *E. af Brunér* samt af den idealistiske konstsvärmaren *Nestor Tallgren*, den siste, åt hvilken Cygnæus visade en sådan hederstjänst. Det skedde den 30 Augusti 1875 i enkla, hjertliga ord inför en krets af förtrogna vänner till den aflidne, hvilken kort förut, på uppmaning af Cygnæus, på samma begravningsplats utsett ställe för sin minnestalares blifvande sista hvilorum.

Ända till och med våren 1877 fortfor Cygnæus såväl med att på sin födelsedag tala till den honom uppvaktande studentkåren som att på sedvanligt sätt inleda konstföreningens årsmöten och sammankomster. De hopade åren hade väl tagit med sig något af den forna spänstigheten, kraften och fantasin hos den varme vännen af ungdomen och af konsten; hans ord förmådde väl ej mera såsom i dagar, som flytt, att bringa hjertats och andens svallvågor i en folkförsamling att känna sig oemotståndligt lyftade mot högre rymder, men det var dock ej förgäfvets han ännu, såsom ett vördnadsvärdt ombud från litteraturens och konstens första vårmorgnar i detta land, höjde sin till kärlek och endrägt, till strid för ideela makter manande stämman.

Inom konstföreningen började Cygnæus småningom allt mera och slutligen vid årsmötet 1876 fullkomligt klart känna, att en ny tid var inne för konstens utveckling hos oss och att denna nya tid höll på att växa honom öfver hufvudet. Då planen att uppbygga ett gemensamt hus för konstföre-

ningen och konstflitsföreningen allt mera började vinna an-
klang, drog sig Cygnæus undan stridslarmet, uttalande med
resignerad sorg sitt ogillande af sagde plan. Icke ens konst-
närsgillet under September månad 1876 lifligt bedrifna agi-
tation mot förslaget lockade honom ur hans passiva mot-
stånd; ej heller undertecknade han det af landets mest be-
tydande artister samt flera konstvänner afgifna betänkande
af den 30 September 1876 emot Atheneum-planen, hvilket
inlemnades af dem vid konstföreningens extra möte den 18
Januari 1877, då majoriteten slutligen beslöt att skrida till
åtgärder för uppförandet af den gemensamma byggnaden.
Cygnæus öfvervarade icke ens detta viktiga möte, utan fördes
ordet dervid af annan man.

Hvad den gamle konstvännen i ämnet tänkte, torde
tydligast framgå ur en skrifvelse, som han vid denna tid
uppsatte i afsigt att inlemna densamma till högsta ort och
som har följande lydelse:

Eders Kejserliga Majestät.

Drifven af sitt samvetes maning, kärleken till fäderneslandet och af
aktning för historiens stundande dom, vågar undertecknad i djupaste under-
dånighet nalkas E. K. M. med framställningen af ett ärende, hvars betydelse
sträcker sig långt bortom den närvarande stunden.

Under många år har jag haft den äran att sitta som ordförande i
finska konstföreningens direktion och jag har derunder uppfattat såsom min
pligt att, såvidt i min förmåga stod, värna den finska konstens intressen.
Äfven nu är det känslan af en sådan värnepligt, som ålägger mig att, huru
högt än rösten måste höjas för att nå hjälpen, erinra derom, att fädernes-
landets konst hotas af en icke ringa fara.

En åsigt, som frigjort sig från alla framfarna tiders erfarenhet och
ställer sig nära nog oberoende af alla samtidiga konstnärers protester, har
föresatt sig att i detta land förflytta konstens predominerande ställning till
en af slöjd och industri mer eller mindre beroende.

Man har beskyllt försvararna af de hittills rådande konstförhållandena
för pietistiskt-aristokratiska tendenser. Igenom skuggan af dessa hånfullt
menade beskyllningar tränger ändock en dager af sanning. Det är pieteten
mot en af den civiliserade mensklighetens hittills herrskande stormakter, som
manar till konservativt försvar af deras hotade företräden. I de länder, der

konstens prerogativer hvila på orubbelig traditionel grund, löpa de ingen fara äfven om varmblodiga förfäktare af den dittills varande slöjden aldrig så ifrigt sträfvat att upphöja den till „konstslöjd“ eller till och med konstflit. Finlands gamla läromästare Sveriges exempel är också i detta hänseende lärrikt. Ehuru man med allt nit på senare tider sökt frammana de samhällsnyttiga krafter, öfver hvilka slöjden och industrin disponera, har ingen ännu fördrist sig föreslå, att man borde nedgräfvat bopolarne af en asyl åt dessa i samma moras, hvaröfver man vådligt ominöst skulle låta den amfibialiska framtidskonstruktionen uppspira. I Stockholm öfverröstar man ej den gamla traditionens snillrika försvarare, professor Scholander, utan låter honom qvarsitta i orubbadt bo uti sin fasta borg, de fria konsternas akademi.

Om jag så varmt och ihärdigt förordat, att en dylik akademi skulle äfven i detta land taga den inhemska konsten under sitt hägn, har det i icke ringa grad skett med den öfvertygelsen, att sådan sanktion från statens sida skulle väsendtligen bidraga att skydda denna konst mot rubbade experimenter, från hvad håll de än kunde hota.

Mitt hopp slog väl felt, men i E. K. Maj:ts makt står att afgöra, huruvida farhågorna skola hjälplöst realiseras.

Det bästa, som kan sägas till ursäkt för den åsyftade fusionen, är, att den förestafvats af förkärlek för så samhällsnyttig, handgriplig vinst lofvande krafter som industrin; och möjligheten, att skadan, äfven om planen lyckas, kanske ändock ej blir så stor som den kunde bli, visar experimentet i mindre vådlig dager.

Men likväl låter den tanken icke borttränga sig, att vårt land ej har råd att inlåta sig på äfventyrliga experimenter, hvilka i bästa fall kanske ej skada stort, men i värsta kunna verka oberäkneligt ondt. Finska konstens uppblomstring, sedan finska konstföreningen begynte sin verksamhet, är en företeelse, hvartill historien ej kan uppvisa något motstycke. Till bevis derpå tillåter jag mig erinra om följande faktum. Då nuvarande vice ordföranden i kejsrerliga senatens ekonomie departement *) hade den ädla afsigten att kort efter finska konstföreningens uppkomst åstadkomma en minnesvård åt en af de snillrikaste män **), som i detta land sett ljuset, fanns här ingen, hvilken ens kunde försöka att utföra ett sådant verk. Och nu mera skulle finska händer förslå att mejsla monumenter åt Europas alla celebriteter.

Ej under att Finlands artister med bekymmer betrakta försöket att kasta bort vår konst på oförsökta banor. Det är ett uttryck af dessa deras känslor jag utbeder mig frambära till Eders Majestät såsom stöd för min egen underdåniga anhållan, om hvilken äfven för öfrigt en stor del af landets bildade allmänhet förenar sig.

*) Friherre J. M. Nordenstam.

**) J. J. Nervander, död den 15 Mars 1848.

I många hänseenden gör sig behovet af en sjelfständig lokal för finska konstföreningens växande samlingar, skolor o. s. v. allt mera gällande. Allas vårt hopp vänder sig förtröstansfullt till E. K. M., öfvertygade som vi äro, att E. K. M. skall behjerta denna maktpåliggande framtidsfråga och förhjelpa den fosterländska konsten till en asyl, värdig den betydelse, hon har i detta land mer än i mångt annat. Ty det erkännande, denna konst förmår förskaffa sig i den civiliserade världen, skall väsendtligen bidraga att höja hela vårt lands anseende.

Att det i fråga varande konsthemmet bör uppföras sjelfständigt och värdigt sin bestämmelse är vår fasta öfvertygelse. Dess värde skall ännu mer höjas, ifall det får tacka E. K. Maj:ts högsinnade uppmuntran och frikostighet för sin realisation.

Det är derom jag på vännernas af Finlands konst vägnar i underdånighet vågar bedja.

F. C.

På enskild väg torde Cygnæus äfven vid denna tid företagit sig att skriftligen vända sig till en af landets förmögnaste privata personer, en gammal elev till honom från den Fredrikshamniska tiden, äfvensom, enligt hvad konceptet till samma bref ger vid handen till „andra finske män, hos hvilka både intresse och förmåga förefinnas att befordra dylika ändamål med förfrågan, huruvida uppbyggandet af ett anständigt hus till hägn för den inhemska konsten kunde påräkna sådant understöd, att ett vädjande till vårt lands styrelse och allmänhet får vedervägas“. — Hvad svar han än på denna sin förfrågan erhöll, lände företaget dock ej till planens realiserande.

Cygnæus hade i alla fall glädjen att ännu samma vinter (1877) erfara, det hans och den finska konstens trofaste vän, B. O. Schauman den 10 Februari inom ridderskapet och adeln vid landtdagen inlemnade ett petitionsmemorial om inrättande af en högre konstanstalt för måleri, skulptur, sång och musik, hvilken petition sedermera understöddes af de tre första stånden, men med stor majoritet förkastades af det tjerde ståndet, närmast på grund af pågående parti-stridigheter. — Sitt varma erkännande åt Cygnæi patriotiska lifsgerning afgåfvo dock medlemmar af det finska bondeståndet vid deras fest den 16 Mars samma år för det finska

literatursällskapets ledande män, dervid den första skålen för de män, som rastlöst arbetat för folket, utbringades för Runeberg, Fredrik Cygnæus, Lönnrot och Snellman.

*

Cygnæus var nu emellertid redan trött att kämpa. Han hade våren 1874 varit betänkt på att lemna sin kärvordna plats inom konstföreningens direktion och han kunde på sin födelsedag påföljande år i sitt tal till studentkåren kalla sig „den mest isolerade man i vårt samhälle“ *).

Den 1 April 1877, då Cygnæus fylde 70 år, hade han på sin dörr fäst ett med grof, men läslig stil af honom skrifvet anslag af följande lydelse: „I följd af sjuklighet måste jag i dag umbära äran och lyckan att emottaga besök. Den 1 April 1877. F. C.“.

Det var därför tyst denna dag så utanför som inom enslingens bostad, dit dock ett telegram från Borgå fann vägen, uppsatt af Runeberg sjelf med darrande hand och så lydande: „*Ännu lefver jag och orkar fröjdas öfver att du i dag fyller sjuttio år med ära. Runeberg*“. Dessa voro de sista ord, den store skalden skref, och beredde de Cygnæus den renaste fröjd. Han besvarade helsningen genast med orden: „*Hjertlig tack för det lefvande beviset, att ditt varma hjerta ännu lefver. Cygnæus*“.

Cygnæus helsades denna dag äfven medels telegram af konstvänner på andra orter i landet, och pressen uttalade sig sympatiskt i anledning af dagens betydelse för den gamle patriot. Så skref „Hufvudstadsbladet“ bland annat: „Sedan fyratio år har Cygnæi namn varit liktydigt med hvarje ädelt sträfande inom vårt land. Skald, talare och historieskrifvare kan man kalla

*) Cygnæus hade dock föregående höst tagit del i en af dagens stridsfrågor, i det han — utan att ana till det misstroendevotum, som låg i det bekanta vid finska folkupplysningssällskapets första möte den 26 September 1874 af Dagbladspartiet inlemnade „resolutionsförslaget“ — undertecknade detsamma, en handling, hvilken han i sitt tal den 1 April 1875 till studenterna närmare förklarade.

honom Finlands Lamartine, och intager han dessutom som de sköna konsternas beskyddare och varmaste vän en alldeles egendomlig plats. Han är med ett ord en af dessa våra stora män, den sist födde af dem, hvilka föddes i seklets början under det svenska väldets sista dagar till ett värn för vår nationela framtid. Elias Lönnrot, Johan Ludvig Runeberg och Johan Vilhelm Snellman hafva redan fyllt sjuttio år och lefva ännu“.

Redan följande dag befann sig Cygnæus så mycket bättre, att han kunde emottaga de uppvaktningar, som tillämnats honom af universitetets samtliga professor samt af i staden vistande konstnärer, de sistnämnda anförda af C. Sjöstrand. Äfven studentkåren ville ej gå miste om äran att helsa den sjuttioårige patrioten och erhöello tillstånd dertill den sista April i stället för den första, hvarvid Cygnæus ännu en gång i lifvet tackade dem för den ungdomliga hyllningen och försäkrade dem, det han funnit under sitt långa lif, att „det har blifvit allt bättre och bättre“,

Konstföreningens följande årsmöte den *11 Mars 1878* var Cygnæus i följd af tilltagande sjuklighet förhindrad att öfvervara och lät genom Z. Topelius tillkännagifva, att han undanbedt sig att varda till ordförande återvald. I varma ord framhöll Topelius Cygnæi stora och ingripande betydelse för föreningen. Först han gjorde henne till hvad hon nu är, sade talaren; han lärde henne att rätt uppfatta sin bestämmelse: att verka för konstens erkännande såsom ett kulturbefoh, så att hvarje artist fattar den såsom sin lifsuppgift, såsom något väl värdt att lefva och verka för. Talaren framhöll vidare, att det var Cygnæi förtjenst, att frågan om en konstakademi, hvilken han fattat såsom sin lifsuppgift, redan hunnit arbeta sig så långt fram, att landets ständer fällt ett förord för densamma.

Dagen derpå uppvaktades Cygnæus af en delegation från konstföreningen, som genom Topelius tackade honom för 30:årigt ledamotskap och 15:årigt ordförandeskap samt på föreningens vägnar anhöll att få låta hugga hans byst i marmor för att uppställas i föreningens galleri, hvarvid

honom lemnades att utse den artist, som skulle utföra konstverket *).

Cygnæus tackade rörd för denna konstföreningens afskedshelsing, och det låg djupt allvar i den sorg, hvarmed han nu såg den sista länken brista, som bundit honom vid en aktiv verksamhet i det allmännas tjenst. Hans enkla ord**) i hvilka tacksam glädje öfver det evigt förgångna blandade sig med stundens vemod, kunde sägas vara hans andes „afsked från ungdomen“, ett afsked, som han fyra decennier tidigare, ehuru i annan mening, skönt besjungit. Detta tal var det sista, Cygnæus höll.

*

Då Finska konstföreningens deputerade lemnade Cygnæi boning, var det som om de medtagit nyckeln till den samma. Åtminstone blef det derefter tystare än förr i den gamle konstvännens af taflor och skulpturverk af alla slag prydda, för öfrigt enkelt, gammalmodigt möblerade rum***). Väl mindes hans vänner, äldre och yngre, den välbekanta vägen till den snillrike gamle, men allt oftare möttes de af budskapet, att han var trött och ej kunde taga emot dem. Allt mera sällan vågade de finske konstnärerne i utlandet besvara honom med skrivelser; de visste, att hans försvagade syn förbjöd honom all läsning. I stället lästes högt för honom ännu en lång tid framåt såväl ur tidningar som ock ur böcker, då hans helsotillstånd var bättre.

*) Cygnæi val föll på hans gamle vän C. Sjöstrand.

**) Detta svarstal läses i bandet V. Se sidan 280. — Sitt sista andragande inom sjelfva föreningen hade Cygnæus hållit vid sammanträdet den 26 Maj 1877.

***) Under titel: „*Bilder från Cygnæi och Snellmans boningar*“ skref jag 1881, kort efter dessa mäns bortgång, en längre skildring af deras hem. Dessa minnesteckningar återfinnas bland annat i ett af mig 1888 utgifvet arbete af vittert innehåll, benämndt: „*Finska bilder*“, sidorna 3—43.

Cygnaeus lemnade de sista åren ej sina rum, utan såg från sina fönster, huru lindarne i Henriksesplanaden utanför hans boning — „mina träd“ kallade han dem — grönskade, fälde sin sommarskrud, kläddes i rimfrost och åter slog o knopp till en ny vår och sommar.

Hvarje år den första April på förmiddagen fylde sig dessa esplanader med folkskaror, som afbidade studenternas ankomst, med fana och sångare i spetsen, för att som vanligt helsa Cygnaeus på hans födelsedag. Sjelf kom den gamle skalden väl ej mera ut till dem för att tala till dem högstämde ord, men bakom de dubbla fönsterrutorna såg man hans kända grånade hufvud vänligt nicka sitt tack till de unga. Så gjorde han ännu den 1 April 1880, då han låtit utanför sin boning till allmänt beskådande utställa en för hans räkning kort förut af skulptören E. Stenberg utförd byst af *Pehr Brahe*, hvars bildstod han önskade och länge önskat lägga det unga släktet i Finland på hjertat att uppresa till tack för ljusets segrar i detta land under „grefvens tid“. — Ihågkommande en glad tradition från flydda dagar, lät han, hvars helsotillstånd för tillfället var ovanligt tillfredsställande, inbjuda studenterna att honom till ära tömma en bål i det närbelägna studenthuset — dock utan honom som värd.

*

Såsom tidigare är omnämndt hade Cygnaeus före 1875 låtit utse plats för sin graf, som skulle redas i en på gränsen emellan den äldre och nya begravningsplatsen belägen klippa, hvarifrån utsigt öppnade sig öfver Lappviken och den längre bort belägna vindomsusade skärgården. Öfverst på klippan hade han bestämt, att ett monument, hvartill han låtit uppgöra ritning, borde uppresas *). Då han anhöll

*) Denna ritning har möjligen förkommit, åtminstone återfanns den ej af mig bland Cygnæi kvarlåtenskap.

att få inlösa denna grafplats, beslöt kyrkorådet enhälligt den 28 December 1876, på förslag af då varande kyrkoherden, sedermera biskopen A. J. Hornborg, att erbjuda honom densamma utan ersättning „så väl för att derigenom äfven för sin del gifva ett erkännande af hans förtjenster om fosterlandet som ock emedan det tillämnade monumentet komme att utgöra en prydnad för begravningsplatsen“.

Under Februari och Mars månader 1877 lät Cygnæus i klippan spränga det rum, som en gång skulle inrymma hans stoft. Sitt testamente hade han, som bekant, 1872 vederbörligen upprättat, och han hade sålunda nu „bestält om sitt hus“ både ofvanom och under fosterjorden. Qvällens skuggor voro redan långa, och han visste, att det led till natt.

I den tysta boningen gingo enslingens tankar ofta tillbaka till det, som varit honom kärt under de flydda åren. Han såg tillbaka på för honom dyrbara planer, som ej förverkligats. Han mindes Sprengtporten, i hvars hjerta han visste sig hafva skådat genom ett förgånget sekels slöja, och, der han satt omgifven af tvänne porträtter af den olika bedömde mannen, formade hans penna ett utkast af hans tankar om honom. För hans minne trädde fram hans vandringsår i södern, då han ännu var i sin mannaålder och då han bragte i dagen de urkunder från fordom, på hvilka han tänkt bygga sin lifsgerning, och skref så en dag i Maj månad 1878 till sin ende brorsson, Gustaf Cygnæus och uppmanade honom att bearbeta detta rika material. — Kanske han äfven någon tyst qvällstund erinrade sig Porthan

„enslingen

Hvars kärlek famnat allt sitt land för kraftigt

Att kunna sluta sig blott kring ett lif“,

Och för hans ännu ej skymda andliga blick trädde en efter annan leende, blida, älskliga bilder af de qvinnor, hvilka hans på en gång nordiska och sydländska hjerta högt värderat och älskat. — Han var redan gammal, hans

griftrum var redo, och han mottog af en ung flicka, en menskoblomma, bruten af lungsotens frost — intet hindrade mig att nämna den tidigt bortgångnas namn — ett på Fredriksdagen 1879 med vacker, hög stil, för att af honom sjelf kunna läsas, skrifvet bref af följande innehåll:

Min gode professor!

Sen vi för flere år sedan firade denna dag, ha ju stora förändringar inträffat, och många skuggor kylt tankarna, förhoppningarna från den tiden; ett står dock kvar, kanske klarare än förr, vänskapen mellan oss, hvilken, som jag hoppas, också aldrig skall störas. Måtte Gud välsigna dig, min kära vän, måtte de här aftonstunderna förflyta lugnt och trefsam, som nu mera återstå, innan den stora skiljsmessan kommer, det önskar jag så innerligen.

Fort har tiden flytt här uppe i norden, och oaktadt sommaren varit kylig öfverhufvud, har frosten ännu ej härjat här; växterna stå särdeles frodiga och lofvande.

Förgäfvess har jag väntat på det der brefvet, som professorn talat om att skriva, och bra glad vore jag, om väntan ej blefve lång.

Sakta går det med mig, få se, huru det sedan må gå, till eller ifrån lifvet; det kännes så underligt att stå på denna punkt; eget är, att det är ett något, som tillhviskar mig: lif — ett långt lif, och dock — hvem tror det, utom min läkare, nästan ingen.

Har professorn erhållit mina bref från i våras? Huru har denna dag förflutit? Maria C. har väl stundom besökt professorn äfvensom Olga A? Okunnig är jag om dig, min kära vän, låt det ej vara så, utan fägna mig snart med bref, mycket snart!

din tillgifna — — —

Ett halft år hade knappt förgått, och hon låg mejad af döden, denna unga gestalt, som mötte den gamle skalden på tröskeln till det hemlighetsfulla rummet bakom grafven. Italiens milda luft var ej mild nog för henne, dock hade hon fått från Medelhafvets för Cygnæus välbekanta stränder sända en helsning till sin „käre vän“, sin „gode professor“.

Och de andra, konstnärinnorna, hvilka Cygnæi stora hjerta ofta och rikt hugsvolat och uppmuntrat, äfven de glömde honom aldrig. Det sista bref, han erhö, var några

innerliga rader, skrifna i Paris på nyårsdagen 1881 af den redan gamla målarinnan Ida Silfverberg, som välsignade honom af allt hjerta för den stora godhet, han bevisat henne under många förflutna år.

Må vi hoppas, att milda, goda minnen höllo vakt kring den gamle fosterlandsvännen under det långa aftynandets många kvalfulla timmar, hvilka dock ej stördes af kroppsliga lidanden.

Hans andliga krafter voro ännu under året 1880 ej uttömda. Det gafs stunder, då han kände snillets värma mildt genomfara sina ådror — hjertats värma öfvergaf honom ej ens i sista stunden. Jag minnes en dag på nyåret 1880, då jag fann honom sittande med den till föregående jul utgifna illustrerade upplagan af Runebergs „Hanna“ upplagen framför sig. Man hade just slutat uppläsningen af denna dikt, vid hvilken hans ungdoms första idrott var för- enad. „Det är en underbar dikt“, sade han, „för hvarje gång jag läser den, finner jag i den något nytt, oändeligen fint och vackert. Jag sitter just och tänker på, att jag ännu en gång borde skrifva något om den här boken“.

Af tonfallet i orden märkte man, att han ännu trodde sig ega kraft dertill. Hon skulle väl dock hafva svikit honom vid ett sådant försök, det var ej svårt att förutse. Den, som skrifvit och verkat, hvad Cygnæus verkat, kan ju ock vara nöjd dermed; hans verk behöfver ej göras om en gång till.

Cygnæus besöktes ända till sina sista stunder af honom tillgifne vänner samt af några i Helsingfors bosatta anförvandter. Oftast infann sig hos honom hans broder Reinhold, sedan den trofasta systemn Lovise då mera af sjukdom och ålder ej kunde lemna sitt rum. Reinhold fortfor, tack vare hans, under en på vexlingar och svikna förhoppningar rik lefnad, vunna beräkningsfulla klokhet, att utöfva ett stort, oftast godt inflytande på Fredrik. Hans drömmar om att bli prokurator eller att som „höfding tåga in i Birger Jarls gamla borg“ hade väl förblifvit drömmar,

men han slutade dock som öfverkommissarie i allmänna revisionsrätten med titel af verkligt statsråd († 1889). Den äldsta systemen Sofie von Ammondts var död sedan 1875; deremot lefde ännu såväl den yngste brodern August — familjens forne „Benjamin“ — nu öfverlemnande sig i Hirvensalmis ödemark åt besynnerliga fantasier († 1886) — samt likaså den redbare, enkla forne grenadieren Gustaf, nu pensionerad som general major och bosatt på Saksan-niemi, ej långt från Borgå. Man har skildrat honom på hans ålderdom som en hjertans vänlig hvardagsmenniska. Han saknade dock ej sympatier för Fredriks lifsgerning — Reinhold braverade med att han aldrig förmått sig att genomläsa någon af Fredriks skrifter — och man fann bland Cygnæi papper några rader från Gustaf af den 30 Januari 1876, hvori han sade sig städse hafva med intresse följt med Fredriks sträfvanden och därför gerna gick in på dennes anhållan, det Gustaf skulle testamentera 4,000 mark till framtida underhåll af Cygnæi villa, det framtida galleriet*).

Af syskonen var det således endast Reinhold, som jemte några anförvandter på Ammondtska sidan närmast omgäfvade den sakta aftynande skalden, som dock ju närmare det led mot slutet, desto mera satte värde på ensamhetens lugn.

På nyåret 1881 började hans krafter märkbart aftaga, och de sista dagarne i Januari inträdde symptom, som tillkännagäfvade, att döden var nära. Den vördnadsvärde gamle försjönk tid efter annan i dvala; svagheten yttrade sig äfven deri, att han stundtals i större eller mindre grad förlorade talförmågan, ehuru han bibehöll medvetandet om allt, hvad som för sig gick omkring honom.

Dödsdagen — måndagen den 7 Februari 1881 — befann han sig sedan kl. 8 på morgonen i dvalligt tillstånd,

*) Brevet var undertecknad endast: „Gustaf“, och då denne ej gjort någon formelt bindande disposition till förmån för broderns galleri, kommo de lagliga arfvingarne i åtnjutande af Gustafs hela kvarlåtenskap vid dennes död, som inträffade 1886.

men yttrade dock ett och annat ord. Medvetandet syntes icke ens öfvergifva honom, då han kl. 4 ³/₄ på eftermiddagen, alldeles stilla och utan minsta tecken till smärta utandades sin sista suck. Han hade då uppnått en ålder af 73 år 10 månader och 7 dagar.

Längre fram på qvällen, då dagens larm redan tystnat, hördes utanför hans boning en manskör sakta uppstämman den härliga gamla sången: *Integer vitæ*. Underbart gripande hade, sade man, dessa sorgens och saknadens sköna toner trängt in i det tysta rum, der den döde hvilade. Det var österbottniska studenter, som samma afton hållit sitt veckomöte, hvilka nu på detta egendomligt rörande sätt, med ungdomens varma känsla af sorg, uttryckte sin kärlek till den flyktade anden af den man, som stått deras fäder nära. Då sången tystnat, trädde, med tillstånd af den bortgångnes anförvandter, de okände ynglingarne, af hvilka de flesta aldrig förut skådat Fredrik Cygnæus, in i det rum, der han hvilade och gingo man efter man förbi hans döds-läger, sägande honom så sitt tysta farväl. Det var söner, som togo afsked af sin fader.

Den 10 Februari skedde bisättningen af Cygnæi stoft. I den aflidnes boning samlade sig en liten krets af anförvandter och ett par inbjudne bärare. I dödsrummet hvilade den döde i sin af granar omgifna, ännu öppna kista. Förgångelsen hade ännu ej tryckt sin prägel på den gamle skaldens vänliga drag. Han tycktes sofva lugnt och fridfullt. Sedan Uno Cygnæus yttrat varma, allvarliga ord om döden och ett nytt lif efter detta samt uttalat välsignelsen öfver den döde, tillslöts den blomstersmyckade kistan. På hufvud-plåten lästes orden: „Fredrik Cygnæus. Född den 1 April 1807. Död den 7 Febr. 1881“. På fotplåten var anbringad psalmversen:

Jordens oro viker
För den frid, som varar.
Grafven allt förlikar,
Himlen allt förklarar.

Bisättningen egde rum i den äldre lutherska kyrkan, hvarest den högtidliga jordfästningen för sig gick påföljande dag, den 11 Februari kl. 2 e. m.

På en katafalk framför altaret stod kistan öfverhöjd af lager- och cypresskransar, uttryck af särskilda korporationers och orters beundran och högaktning för den store patriotens minne. Bland blommorna och grönskan framstucko inskrifterna på kransarnes vidfästade band: „Finska universitetets tacksamhet för ädla läror“; „Lefvande i stora minnen äro de, som dött, ej döde“; „Andens ljus störes ej af döden“; o. s. v.

Sedan en koral af J. S. Bach, med ord af Runeberg, utförts af en kör af damer och herrar, förrättade professor H. Råbergh jordfästningen, efter att hafva hållit ett enkelt och varmt religiöst uppbyggelse-tal. Sedan derpå en härlig sång af L. Spohr med soloqvartett och kör blifvit afsjungen från orgelläktaren, egnade *J. V. Snellman* den bortgångne nedanstående ädla och gripande minnesord:

„Lifvet är en dröm“! har den store spanske skalden sagt oss. Och Gamla Testamentets vise konung säger: „Allt är fåfänglighet! Allt är intet annat än fåfänglighet“!

Ja, i sanning! Äfven för den, som står lifslängdens yttersta gräns nära, synes den så kort, denna tid, sedan han, som ett oskyldigt barn, stod vid en älskad moders knä, medan han nu redan står, en bräcklig gubbe, med hvitnad hjessa. Och alla sträfvanden och irringar och fröjder och sorger, som fyllt den mellanliggande banan, så skilda från hvarandra af långa år, de synas nu vid en återblick, skymta fram så nära till hvarandra, såsom gestalterna i en dröm, likasom dessa endast skenbart genomlöpande en lång tidrymd. Och dessa gestalter, de hafva ju alla förgåtts! De lefva ju blott likasom drömmens i individens fantasi. När äfven han betalar sitt lifs skuld åt förgängelsen, så vet ju ingen mera, hvad de varit, eller att de funnits till.

Men till människans tröst finnes det utöfver detta individens förgångliga drömlif äfven på jorden något, menskligt att tala, evigt varande, som har sin rot i ännu icke räknade årtusendens natt, och som skall bära frukt äfven i en framtid af ännu mindre räknade årtusenden.

Under de vexlande, förgående företeelserna i naturens lif består den förnuftiga naturordningen, och med den naturens harmoni och skönhet, så mäktigt inverkande på menniskoanden.

Och i historien består den moraliska verldsordningen. Det Rätta kan i all evighet icke förgås.

Och jemte den det sköna såsom mål för menniskoandens egna verk, idealet, som evigt varar.

Man säger: Detta är dock endast tankar, föreställningar, fantasibilder. Det är icke det verkliga på jorden.

Nej! just detta är den sanna verkligheten, det evigt bestående verkliga, icke det förgängliga drömlifvet, som blott dröjer ett ögonblick och försvinner. — Ville man med få ord säga, hvilken den mans karaktär och hvilket hans lif var, kring hvars graf vi nu stå församlade kan detta i min tanke bäst uttryckas så:-

Hans ande lefde städse och verkade i detta, det eviga på jorden; det individuela, fåfängliga, förgängliga drömlifvet aktade han icke värdt en blick. — Det var detta som gaf hans ord en så utomordentlig makt öfver människors sinnen, det skriftliga väl äfven stundom, men främst det talade ordet. Vid första ljudet af hans röst kände man sig liksom lyftad från marken, isynnerhet som han var mästare i den stora konsten att rätt börja, och få voro väl de, som, när han hade slutat, icke kände sig genomströmmade af den för dem mera eller mindre sällsynta glädjen att vara med honom lyftade till de ljusa regioner, der hans ande hade *sitt rätta* hem.

Känt är, att universitetet och isynnerhet dess ungdom hela hans lif igenom utgjorde föremål för hans kärlek. Hvad hans ord bland denna ungdom verkat, generation efter generation, kan icke mätas. Hans plats vid universitetet står i detta hänseende ännu tom — och osäkert är, när den en gång skall fyllas — ett bevis för, huru sällsynta förmågor sådana som han äro och, må det tilläggas, äfven upphöjda karaktärer sådana som han; ty för ungdomen är öfvertygelsen, att den ädla karaktären verkligen står bakom det sagda ordet, oeftergifligt vilkor, så att äfven den eminentaste vältalighet, der denna öfvertygelse saknas, lemnar ungdomen kall.

I sin tidigare mannaålder omfattade Cygnæus historiens studium såsom sitt fackvetande. Han gick till detta studium icke oförberedd, ty han egde de solidaste förstudier i alla det humanistiska vetandets grenar. Historiker blef han sedan som få, ty ett utomordentligt minne tillät honom att med lätthet samla och behålla ett ofantligt historiskt material, och för hans upphöjda håg och snillrika skarpblick kunde icke någon kärare sysselsättning finnas än den att i historien uppsöka det inre sammanhanget och att skildra och bedöma de stora karaktärerna i densamma. Det var nu till sådana föreläsningar han samlade ungdomen omkring sig, och den, som någonsin hört honom tala, har icke svårt att föreställa sig, huru han talade öfver dessa upphöjda ämnen. Här vid universitetet egde man dock studiernas frihet i arf. Men han hade, förrän han blef docent i historien, i fem års tid varit öfverlärare vid finska kadettkåren. Här var undervisningen i historien snärjd i bojar och band. Men för Cygnæus blef den föreskrifna

läroboken, då han läste med de äldre, endast en skylt. Jag har hört den tidens kadetter, ännu såsom mogna män, med ungdomens entusiasm tala om dessa lärotimmar och efter 30 års belopp citera den älskade lärarens ord. Det var synbart, att de hos dem blifvit en vägledning för hela deras lif.

Men det är känt, att Cygnæus under sin senare mannatid blef sin första vetenskapliga kärlek otrogen. Ännu 1847 kopierade han flitigt på bibliotekerna i Paris historiska akter — men, man kunde se det, halft motvilligt. Den bildande konstens mästarverk hade redan då börjat draga hans häg till sig.

Han hade icke heller såsom historiker någon vid universitetet fast plats. När därför i hans 47:de ålders år genom grefve Armfelts medverkan, af hvilken han från ungdomsåren var känd och värderad, en ny profession inrättades, den för estetik och modern literatur, öfverensstämde redan den nya verksamheten med hans inre kallelse; förberedd var han genom sin kännedom af de nyare kulturspråken och genom en omfattande läsning af de i dem skrifna nationallitteraturena, bådadera långt utöfver vanligt mått — och vidare genom konststudier, idkade i det eviga Roma. Snart trängde den nya förkärlek, jag påpekat, honom bort från literaturen till den bildande konstens verk.

Hvad han för fäderneslandet på denna sidobana varit, det är af det tacksamma Finland känt och erkänt.

Han befann sig nu efterhand i den belägenhet, att han förmådde stöda både med råd och dåd. Hans ensamma ställning i lifvet gaf honom medel härtill. Men äfven bland studenter uppsökte han, såsom skattgräfvaren, den gryende förmågan och der han fann den, der sträcktes vid behof mot de framåtsträfvande hans hjälpsamma hand. Der större anslag påkallades, var han en outtröttlig manare hos dem, som kunde öfver sådana disponera. Han stod i denna sin verksamhet kanske ensam i vårt land. I allt detta sökte han tillegna fäderneslandet en del i det högsta, den menskliga kulturen frambragt. De verk, som sålunda framkallades i dagen, de skola blifva hans äras bärare.

Hans egen literära produktion försumrades härunder icke. Den var för våra förhållanden rik. Och den karaktäriseras deraf, att den behandlar endast och allenast fosterländska ämnen. Hans historiska monografier, mest rörande vår äras dagar, skipa med ringa undantag fast rättvisa, och äro genom sin upphöjda och varma stil en sann skola för patriotismen. Cygnæi literära kritik står bland det främsta af allt likartadt, som på svenskt språk skrifvits. Han var den förste, som i Runebergs dikter upptäckte den stora skalden. Han var också den, som i Kalevala framhöll värdet af den så underbara dramatiska Kullervo-episoden.

Cygnæi dikter, i hvilka ingå äfven stora dramatiska arbeten, borde väl i samlingen intaga första rummet?

Smicker vore honom ovärdigt. De göra det icke. Hans lifsgerning är storartad nog för att tåla vid detta afdrag.

Ingen har betviflat hans stora poetiska begåfning. Kännaren möter i hans skaldestycken öfver allt de djupsinniga tankarna, den höga ädla stämningen, ja äfven den originela, skönt anlagda bilden. Men de sakna öfverhufvud den sista fulländande handen och dermed den klara, sköna form, som skulle gjort dem till en upplyftande läsning för ett helt folk. Detta var en sann olycka, men den var ohjepelig. Han, den så högt begåfvade, den så klarseende, han misstog sig på villkoren för den poetiska produktionen. Han fordrade, att skaldestycket skulle ur inspirationens smältugn framgå fullfärdigt, fulländadt. Han kände dock, att alla tiders största skalder i månader, ja i år egnat kärleksfull omvårdnad och arbete åt formens fulländande. Men Cygnæus gjorde härtill intet eller nära nog intet. Medelmåttan skall aldrig begå detta misstag. Det kunde vara endast snillet förbehållet. — Det var, såsom skulle den drömverld, han sköt ifrån sig och ur hvilken dock konstnären måste taga det material, han gestaltar, här hafva funnit ett tillfälle att hämnas det lidna föraktet.

Jag borde kanske tillägga något om Cygnæi eget enskilda lif. Men säkert vet ingen något derom. Efter nära 60 års bekantskap och en vänskap, som icke en enda dag varit störd, är detta lif äfven för mig en hemlighet. Han älskade icke att tala derom. Han visste, att äfven hans eget enskilda lif tillhörde den förgängliga drömverld, med hvilken han icke ville hafva något att skaffa. Blott sällan nedlät han sig att tala om någon annans, och det skedde då af en hjertegodhet, som besegrade hans motvilja. Men alla, som hade lyckan närma sig honom, känna, att han var den finkänsligaste, ytterst humane i allt sitt väsende, och i vänumgänget outtömligt rik på snillrika slagord. Umgänget med honom var därför alltid en vederqwickelse.

Men jag bör sluta. Jag är också vid slutet. Men detta är smärtsamt, mycket smärtsamt!

Om någon, hade väl han förtjenat att få gå döden till möte med öppet öga, under full sans med den manliga undergifvenhetens mod. Men detta var honom förnekadt. Den hårda sjukdom, som förde honom i grafven, utsög efterhand såväl själens som kroppens krafter. Han låg de sista veckorna i jemn dvala, ur hvilken han väl jemförelsevis lätt återväcktes; men om då äfven erinran återkom, är osäkert. Synbarligen var han trött in i döden.

Ögat förblef slutet, snillet skulle icke mera blicka der fram.

Han har nu kämpat ut!

På vår ringa häfds blad skall hans namn troget bevaras. Och sent skall också hans minne dö ut i tusendetal landsmäns hjertan.

Sedan den gamle talaren slutat, yttrade professor *C. G. Estlander* på universitetets och konstföreningens samt magister *W. Porkka* på studentkårens vägnar — den senare på finska språket — ord af tacksamhet, högaktning, vördnad och kärlek till den bortgångne fosterlandsvännen och läraren. Akten afslöts med en koral, hvarefter kistan utbars af studenter till den utanför kyrkan väntande likvagnen.

Oaktadt det ymniga snöfall, som utmärkte dagen, följdes Cygnæi stoft till kyrkogården af studentkåren samt af en stor skara vänner. Sedan stoftet blifvit nedsatt i den i hälleberget sprängda och murade griften, riktade *B. O. Schauman* ett sista farväl till den i sin ensliga graf hvilande vännen och patrioten Fredrik Cygnæus, hvarefter slutligen afsjüngos följande till melodin af „*Integer vitae*“ af *Z. Topelius* författade verser:

Fädernejord, som sonen återkallar,
Ensliga klippta vid ett haf, som svallar,
Slut kring hans varma hjerta dina vallar
Moderligt trofast!

Här skall din sol den kulna drifvan släcka,
Här skall din vår hans graf med blommor täcka,
Sörjande konst skall här ånyo väcka
Lagrar och minnen.

Fädernesland, hvars framtid han har anat,
Land, som han älskat, lyftat högt och manat,
Väx i det spår, som denne son har banat,
Väx stort i kärlek!

Lof vare Herren, som med stora tankar
Eldar den storm, som genom tiden vankar,
Lof vare Herren, folkens stöd och ankar,
I sina redskap!

Ingången till Cygnæi griftrum igenmurades ännu samma dag och blef sedermera betäckt med en granithäll, försedd med följande inskrift *):

UNDERTECKNAD HÄR HAR FÅTT
SOM ARBETSLÖN UTAF SITT LAND
EJ EN GROP I LÖSAN SAND,
MEN AF EN BIT GRANIT ETT SLOTT,
SOM BÄTTRE ÄN PÅ JORD HVAR BORG
UTESTÄNGER BÅD' NÖD OCH SORG
OCH INTILL NÄSTA FLYTTNINGSTID
BESKÅRER BORGHERN RO OCH FRID.

FREDRIK CYGNAEUS.

* 1807. † 1881.

Hela den inhemska pressen **) uttalade i varma, vördnadsfulla ord den tacksamhet, fosterlandet var skyldigt Cygnæi ädla lifsgerning. På Finska vetenskaps-societetens årsdag den 29 April 1881 höll *S. G. Elmgren* ett förträffligt minnes-tal öfver Cygnæus. Vid Konstföreningens sammanträde i Maj 1881 anställde *C. G. Estlander* en jemförande minnesteckning öfver Cygnæus och Scholander, hvilken ej i tryck blifvit offentliggjord. Slutligen lemnade *Z. Topelius* på Historiska

*) Missledd pietet förmådde Reinhold Cygnæus att, trots invändningar, låta inhugga den bizarra inskriften, skrifven sannolikt 1877 af hans broder och anträffad bland hans papper med ofvanskrift: *En grafskrift*.

**) Här må erinras om nekrologerna i „Valvoja“ (n:o 4) af V. Vase-nius och E. G. Palmén; i „Finsk Tidskrift“ (opaginerade tillägsblad) af C. G. Estlander äfvensom om artikelserien „Fredrik Cygnæus som skald“ af G. Lagus i „Östra Finland“ (nr:is 18, 19, 21 och 23), allt för 1881, förutom talrika dödsrunor i landets tidningar omedelbart efter dödsfallet. Något senare offentliggjorde L. L. Laurén (i nr:is 53, 54 och 66 af „Åbo Under-rättelser“) uppsatser om Cygnæus såsom österbottniska afdelningens kurator samt såsom skolrektor. — Äfven i Sverige egnades Cygnæus aktningfulla minnesord såväl af de större tidningarne som vid de nordiska festerna vid landets universitet, under vintern 1882.

samfundets årsdag den 9 November 1883: „Bidrag till en karakteristik af Fredrik Cygnæus och hans historiska arbeten“, hvilket intressanta, glänsande föredrag ingår i „Historiallinen Arkisto“, VIII, 1884.

Då Cygnæi förut omnämnda testamente uppbröts, be-
fanns det ega följande lydelse:

Emedan jag städse hyst det varmaste intresse för de sköna konsterna och jemväl efter förmåga sökt understödja och uppmuntra unga konstnärer, har jag, för att ytterligare befrämja detta mitt lefnadsmål, efter moget öfvervägande, såsom min yttersta vilja velat stadga och förordna:

1:o). Att alla uti mitt bo befintliga konstalster, vare sig oljemålningar*), kopparstick eller skulpturarbeten samt min ägande, i Brunnsparken belägna villa, skola efter mitt fränfälle tillhöra Finlands folk och öfverlemnas till vällofliga magistraten i Helsingfors stad under de i 5:te punkten omförmälda villkor och förbehåll.

2:o). Alla ofvanberörda konstalster skola genast efter min död flyttas till och på lämpligt sätt uppställas uti nämnda villa samt, under namn af „Cygnæi galleri“ emot lindrig afgift, på lämpliga tider vara tillgängliga för allmänheten.

3:o). Rum i villans bottenvåning upplåtas åt en pålitlig vaktmästare, som bör tillse, att byggnaden ej vanvårdas eller ohägn derå föröfvas.

4:o). Inflytande hyresmedel och inträdesavgifter skola användas till löpande utgifter, villans underhåll och platsens omkring densamma planering m. m.

5:o). Så snart en Högskola för de sköna konsterna inrättas i Finland, hvilket jag hoppas i en framtid skall ske, böra omförmälda af mig nu testamenterade konstalster och villa till nämnda Högskola öfverlemnas med förbehåll, att den testamenterade egendomen icke rubbas eller förskingras.

6:o). På grund af den uppmuntran, jag städse egnat unga konstnärer i landet hoppas jag, att dessa i framtiden ville ihågkomma mig genom att med alster af deras egen hand pryda och föröka samlingen i nämnda galleri.

7:o). Detta testamente bör bevakas och verkställas af min kära broder Stats Rådet Reinhold Cygnæus och Fröken Emelie Bergbom, hvilka jemväl

*) Cygnæi, af Löfgren 1856 målade porträtt öfverlemnades kort efter dödsfallet af arfvingarne till universitetet för att, i händelse — såsom Cygnæus i lifstiden yttrat — han „ansåges värdig“, der intaga en plats. (Not af Utg.)

äga utse de personer, hvilka efter deras fränfälle handhafva vården om berörde egendom; och anhåller jag förbindligast att Guvernören i Nylands län och Politie Borgmästaren i Helsingfors, i deras egenskap af ordförande i sagde stads Magistrat, välvilligt måtte understödja och befrämja det af mig med detta testamente afsedda ändamålet. Helsingfors, den 1 Maj 1872.

Fredrik Cygnæus.

Cygnæi konstverk uppställdes derefter med största pietet af B. O. Schauman i den omtalade villan, (n:o 17) i Brunns-parken, och samlingen benämndes „Cygnæi galleri“, det första privata i Finland. Det innehöll vid testators död 210 numror*) af mycket olika värde samt har sedermera ökats genom värdefulla gåfvor af inhemska artister o. s. v. Vid 1885 års landtdag fattades i medlet af April beslut om galleriets emottagande af staten på de i testamentet utsatta vilkor. För kännedom af Cygnæi konstsinne och sympatier i allmänhet samt såsom illustration af många orter i Finland, vid hvilka minnen från hans lefnad äro fästade, är galleriet af särskildt intresse. Der finner man äfven alla original porträtt af Cygnæus, (utom det i noten på föregående sida omnämnda).

Vid finska literatursällskapets möte den 9 Januari 1889 beslöts att ombesörja en finsk öfversättning af valda skrifter af Cygnæus. I följd af brist på tillgångar uppskjöts dock utförandet af beslutet tills vidare. Man kan således hoppas, att vitnesbörd om Cygnæi fosterlandskärlek, högstämnd trots någon, som värmt en finnes bröst, en dag skola bana sig väg till det finska folket. En sådan kärlek skall af ett ädelt

---

*) Utom blad ur Cygnæi album med minnen af konstnärer från åren 1845—1879.

Vid bouppteckningen efter Cygnæus värderades konstsamlingen — högt nog — till 14,370 mark, samt den illa underhållna villan, som hade blifvit honom mycket dyr, till 10,000 mark. Behållningen i boet steg inalles till 35,566 mark 35 penni.

folk alltid hållas i helgd. Hans ord skola för all framtid vitna om, huru varmt äfven svenska talande finnar i brytningstiden älskade det finska folket.

„De döda rida snabbt“ — med dessa ord började Cygnaeus sin bok om Duncker. Äfven i fråga om minnet af Cygnaeus hafva dessa mystiska ord af folket bevisat sin sanning. Samtidens oroliga tankar, känslor och drömmar undanskynde förundransvärdt fort hågkomsten af den ädle fosterlandsvännen, det hafva dennes gamla vänner med vemodig resignation erfarit. Men hos dem lefver dock den fasta öfvertygelsen om, att efterverlden skall bereda *Fredrik Cygnaeus* en fast plats i den finska nationens minne, ty han var dock, såsom Snellman sade, „af sådana män, hvilka detta land icke hvarje dag alstrat“.

Anmärkningar.

Sid. 15. *Han var gift o. s. v.* Denne Zakarias Cygnæus gifte sig den 22 Mars 1844 i Wasa med Emilia Elisabeth Silfverberg.

Sid. 39. *Sin första undervisning erhöill han af fadern* — — Såsom Cygnæi informator har uppgifvits sedermera kyrkoherden, prosten K. Aspegren (född 1800, död 1892).

Sid. 65. — — — *Cygnæus aldrig kunde försona sig.* Då kanslirådet Wallenius, som redan 1826 som emeritus afgått från universitetet, slutligen vid 70 års ålder afled i Åbo den 12 Januari 1836, hade Runeberg i nr:is 12—14 af »Helsingfors Morgonblad» intagit en lång, insänd nekrolog, hvori en okänd tacksam lärjunges pietet trädde fram till bårén i de utsökta fraser. Wallenius utgjorde, menade insändaren, jemte Porthan och Calonius ett tremannaförbund o. s. v. Uppretad af detta ovärdiga smicker skref Cygnæus från Fredrikshamn en i ampra ord affattad lång protest mot detta äreminne, i hvilken han harmfullt utgjöt allt det förakt, hvaraf hans själ var mäktig. — Runeberg ökade icke sin faute att intaga det osmakliga äreminnet med en ny att lemna rum i sitt blad åt det motbjudande nedrifvandet af detsamma, invid en i alla fall af sin samtid uppburen medborgares nyss kallnade stoft. Uti i fråga varande protest framträdde för första gången Cygnæi nästan diaboliskt mästertliga förmåga att, då han befann sig i uppretadt tillstånd, jonglera med ord, hvassa som skarpt slipade knifvar.

Jag begagnar mig af tillfället att här rätta en af mig, på fullkomligt missförstånd af Cygnæi dunkla ord hvilande uppgift i Finsk Tidskrift (Tom. XXV sidorna 6 och 7, Juli 1888), der i uppsatsen »Ur inhemska brefsamlingar just *detta* »postskriftum» till ett äreminne beröres, icke ett sådant till Cygnæi minnestal öfver Porthan, såsom jag då trodde mig ha anledning att antaga.

Sid. 75. *Tillägg till noten* på denna sida: I ett bref från Cygnæus till Runeberg, från sommaren 1829, skickar han åt den senare prof på tryckpapper och tillägger: »Enligt aftal talade jag med Godenhjelm om vignetten. Han förklarade sig ganska villig att skapa en sådan. Säg således blott, hur du vill — så är den genast färdig. Jag är öfvertygad derom, att du har svårt

att få den bättre genom någon annan. Men lemna så snart möjligt är idén dertill, ty jag beger mig härifrån de första dagarne af September.» — Man kan således på goda skäl antaga, att den bekanta vignetten till Runebergs första dikthäfte tecknats af B. A. Godenhjelm.

Sid. 139. — — *samt skref möjligen ännu en dödsruna.* Bland Cygnæi efterlemnade papper anträffades äfven nedanstående dikt, hvilken jag förmodar vara skriven af honom 1838 i anledning af den tappre finske krigaren, ryttmästaren C. M. Ridderstorms då timade frånfälle i Helsingfors, och som sannolikt gjorde ett djupt intryck äfven på Cygnæus, hvilken nyss lemnat finska kadettkårens unga krigarämnen. Dikten lyder:

Härlig ter du dig, o Gud,
I natur och menskohjerta,
I en fläkt, i åskans ljud,
I hvar fröjd, i saknans smärta.
Ej blott glädjens, segerns öden
Sjelf du sänder, men ock döden.

Lågt och litet syns väl allt
Hvad vi annars härligt tyckte,
När vi sett, hur grafven kallt
Till sitt tomma hjerta tryckte
Något skönt — på grifteborgen
Blott till jätte växte sorgen.

Lof ske dig, all starkerhets far,
Dock att än' du låtit vakna
Något, som man älskat har,
Något, som man än kan sakna.
Döden bor ren midt i lifvet,
När ej slikt oss mer blir gifvet.

Tacksamt taga vi emot
Allt hvad kraft och skönhet röjer,
Och vi våga ej ett knot,
Om det ock ej bland oss dröjer.
Nej, vi äfven nu dig lofva
För din återtagna gåfva.

Men när sjelfva minnet dör,
Qväfdt af seklers tunga töcken,
När ej saknad mer sig rör
Stapplande i sorglig öken,
Herre Zebaoth, du blifver,
Du, som lif och död blott gifver.

Fast i tidigt isad barm
Hjeltestormen nu har somnat,

Fast ej stark mer lyfts den arm,
Som vid hjeltesvärdet domnat,
Samlar gerna likväl finnen
Hans till sin sköna minnen.

Sid. 143. *Hannibal och dennes betydelse för världshistorien.* Min af-sigt hade varit att i Cygnæi Samlade arbeten intaga i svensk öfversättning hans disputation „*de Hannibale*“, men försöken att få den Cygnæusska skriften skickligt försvenskad mötte så många hinder, att planen öfvergafs. Här införas som bihang till arbetet några af Cygnæus under författandet nedskrifna afforismer i ämnet:

— »Hannibals, liksom Napoleons *biografi* är världshistorien tillika. Dessa män äro måhända de enda exempel på individens sålunda utvidgade betydelse.»

— »Man talar om försmältningen af det enskilda och offentliga lifvet i forntiden, Om Hannibal användt har detta en egen betydelse. Det allmänna hade helt och hållet uppslukat det enskilda. Hans här var dock egentligen hans familj. Hela hans lif var ett offentligt; som fjälltoppen var han evigt *utsatt* för alla himlens vindar, de må då komma, hvarifrån som helst. Han hade aldrig haft ett enskildt, undagömdt hem, der han kunnat hvila ut sitt af jätteplaner tyngda hufvud. Han hade aldrig haft ett intresse för sig själf, som ej angått världen.»

— »Ingen fältherre har, åtminstone i forntiden någonsin med så vidt omfattande snille uppfattat och tagit i beräkning alla omständigheter, som kunde lända till seger som Hannibal. Ej blott lokala och tillfälliga omständigheter begagnades med beundransvärd rådighet och beslutsamhet ögonblickligen — se hela hans krigshistorie — men hvad än mera karaktäriserar honom som härförare är sättet, hvarpå han begagnar sig med stor kannedom af psykologiska finesser, af sjelfva karaktärsskiljaktigheter hos sina motståndare. Årtusende förbigingo, innan en man med lika omfattande snille i detta senare fall uppträdde i Fredrik den store. Men hvar och en vet, huru ofta han likväl lät hänföra sig af en ända till ursinnighet gående häftighet att ej begagna sig af denna sin öfverlägsenhet.»

Sid. 148. *Af hans inträdestal i September 1839 finnes ett fragment i behåll.* Detta fragment berör i allmänna, mycket lättfattliga ordalag elevernas pligt att vara tacksamma för sina lärares ansträngningar till deras bästa, i sammanhang hvarmed Akianders förtjenster om läroverket framhållas.

Sid. 161. — — *men af alla de många skåltal, — — finnas endast tre i behåll.* Utom det i texten anförda talet till G. G. Hällström voro de två andra skåltalen vid österbottningarnes årsfest 1842 egnade: universitetets rektor N. A. Ursin samt sjelfva afdelningarne till svar på en på deras vägnar utbringad skål för honom själf. Dessa sent anträffade fragmenter må här meddelas för att komplettera samlingen af Cygnæi tal.

Af Cygnæi ofvannämnda tal till *universitetets rektor* återstår följande fragment:

»Då österbottniska afdelningarne för ett år sedan hade församlats att fira samma fest som nu och de önskade hafva äran att föreslå denna i alla hänseenden deras första skäl, då blickade vi med bekymmer omkring oss, men föremålet för densamma funno vi ej. Omständigheterna voro då så brydsamma, att vi nödgades befara, att denna frånvaro betecknade någonting annat än en tillfällighet. Gerna öfverlemnade vi oss likväl nu åt den tro, att den var ingenting annat än en sådan. Den ynnest och det förtroende, hvaraf Eders magnificens under loppet af detta år lemnat oss så många bevis, är derpå för oss den säkraste borgen.

Tacksamhetens känsla är åtminstone för ungdomen städse ett innerligt behof. Österbottniska afdelningarnes glädje öfver den bevågenhet, Eders magnificens dem bevisat, är för dem desto dyrbarare, som de ej kunna neka, att skenet och kanske äfven mer än skenet blott mer än en gång varit emot dem.

Folksägnerna tala mångenstädes derom, att de brusande forssarne, kastande sig emellan skogarnas klippstränder eller att den bedrägliga första höstisen ofafvisligt fordra sina offer, dem eget öfverdåd för till förderfvet. Det synes stundom som om detta vore en bild af — åtminstone den ena bland österbottniska afdelningarna.

Sällan har något år gått förbi, utan att en eller annan gjort sig skyldig till missödet att bryta den Gudsfrid, som borde hägnande hvila äfven omkring vetenskapernas högaltare. Den otämjda kraften har någon gång sökt föremål i bragder, icke värdiga en akademisk ungdom i upplysningens tidevarf. Men de tider äro dock förbi, då sådana bedrifter eröfra andra troféer än ogillande och missnöje. Att ett sådant tänkesätt allt mera arbetat sig fram under den tid Eders magnificens fört den akademiska sceptern, är kanske bland de många ärofulla tilldragelserna derunder den ärofullaste. Och ingenting kan gifva större fasthet åt ett sådant tänkesätt än det hedrande förtroende, Eders magnificens lemnat den studerande ungdomen, medels vädjan till dess egen hederskänsla vid dylika sorgliga fall. Och jag vågar försäkra, att detta förtroende ej blifvit sviket och ej skall svikas. Om ett öfverdådigt beteende någonstädes funnit deltagande och försvar ibland de felandes kamrater, har detta icke blifvit spordt och mindre än någonstädes har detta varit fallet bland medlemmarna af österbottniska afdelningarna. Och sålunda har skuggan af de felandes öfverträdelser stält eller åtminstone bidragit att ställa i sin rätta dager den ljusare sidan af den studerande ungdomens sinnestämning.» — (Talet afslutades med frambärande af talarens enskilda tacksamhet, och en erinran om hans snart förestående långvariga resa till utlandet).

Ur talet till *österbottniska afdelningarne* den 9 November 1842 följer här ett fragment:

»Hvad jag vid detta tillfälle har att säga, kan endast vara en upprepning af det, mitt hjerta bjudit mig så mången gång förr att tolka. Men

just deri, att jag städse på nytt kan upprepa endast tacksamhetens ord, ligger grunden för min stora glädje. Ty uttrycken hänvisa på samma orubbade och oföränderliga vänskap och välvilja, som lika litet var å eder sida endast talesätt, som sålunda tacksamhetens ord från min sida varit *sådant* blott.

Ett sådant, redan i mångt år fortsatt vänskapligt förhållande kan synas förunderligt för mången, och jag nekar ej, att det syntes så äfven för mig. Man menar ju i allmänhet, att intet finnes så föränderligt, som ungdomens sinne. Men förunderligast förekommer likväl mig, att min erfarenhet bevisat städse motsatsen. Jag har mer än en gång sett *män*, af hvilka jag med ädel godhet blifvit omfattad, förbyta sina tänkesätt till motsatsen af ett vänligt förhållande, utan att jag förmått fatta dertill anledningen. Jag har stundom sett dem återgå igen till förnyad välvilja, och grunden för denna förändring har varit för mig lika oförklarlig. Mognade män hafva sålunda lemnat styrka åt den föränderlighets lag, hvarunder menniskosinnet slafvar. Men af ungdomen har åtminstone jag ej sett denna erfarenhet bestyrkt.» —

Sid. 166. — — *hwarefter Cygnæus höjde sin röst* — — I sitt minnestal öfver Franzén refererar Cygnæus sjelf sitt helsningstal till Franzén den 14 Juli 1840 och hade talaren yttrat på studenternas vägnar, »att vi icke emottogo studentvisans skald såsom en för oss främmande, utan tvärtom såsom en af våra äldste likasom käraste vänner och bekanta. Vid vår vagga sjöngo våra mödrar vackra, ljufva sånger, och när vårt medvetande klarnade, förnummo vi, att det hade varit Frans Michael Franzén, som lärt Finlands mödrar att sjunga dessa sånger. Och från den tiden växte vi med kärlek till den höge sångaren i hågen, och samma kärlek förde oss nu i hans väg.» (Se bandet IV, sid. 395).

Sid. 187. — — *ej dertill inspirerats af någon representant för de bildande konsterna*. Jag har härvid ej förbisett hans yttranden om några taflor af Carl Müller, Ary Scheffer o. s. v., yttrade dock så sent som 1859 i uppsatsen »Om finnar och finskt utomlands».

Sid. 208. *Som bekant hade hon* o. s. v. Sannolikt ett misstag af mig, föranledt af ett halfdunkelt uttryck af Cygnæus rörande drottning Kristinas väderdrifvande till Montpellier. Vid senare anställd kontrollering af uppgiften har jag ej funnit stöd för denna, så »bekant» jag än på tidningskrifvares manér vågade antaga densamma. — Uttrycket »Drottning Maria Kristinas lefnad» på sid. 209 tillhörde Dörr.

Sid. 237. *Ett längre* — — *omdöme om diktsamlingen afgaf S. G. Elmgren*. Ur denne kritikers anmälan af första delen af Cygnæi »Skaldestycken» bör följande anföras. Elmgren ansåg, att Cygnæi poetiska halt och egendomlighet nu klarare trädde i dagen än förr. Sammanställda med hvarandra uppbära hans dikter kritiken bättre än kringströdda. Man finner nu

hos honom en skarpt utpräglad originalitet, hvilken kan hafva rätt att gälla likaväl som mången annan. Man anträffar hos honom stycken, som ingen annan än en poet på allvar skulle kunnat nedskrifva. Hans konstnärs lynne är öfvervägande orientaliskt. — En poet, som vidhåller sin tonart och på den redan sjungit sköna melodier har rätt att bedömmas sådan han är i denna tonart och bör icke mästras för det han ej råkar vara lik alla andra. (Se n:o 6 af «Litteraturbladet» för 1851).

Sid. 249. — — *afhandlingen om „Konung Erik XIV såsom dramatisk karakter.“* — Z. Topelius egnade i n:o 84 af »Helsingfors Tidningar» 1853 en intressant uppsats åt denna skrift.

Sid. 250. *På hösten 1851 valdes Cygnæus till kurator af viborgska afdelningen.* Här bifogas ett sent öfverkommet bidrag till samlingen af Cygnæi tal. Det är hållet såsom svarstal på en för honom utbringad skål vid en fest inom viborgska studentafdelningen. Tiden är mig obekant, men troligen efter Cygnæi återkomst från sin europeiska resa. Möjligen leder talet sitt upphof från omkring 1850 och gaf måhända närmaste anledningen till viborgska afdelningens beslut att utse Cygnæus till hennes kurator. Talet var af följande lydelse:

»Med glad tacksamhet emottog jag eder inbjudning att i denna stund stå i eder krets; med än större emottager jag nu uttrycken af den välvilja, I nu för mig yttrat. Dock öfverraskad har jag deraf blifvit. Vål har lyckan mer än en gång med mig spelat sitt tanklösa spel — dock en lycka har städse följt mig trogen och tröstat mig öfver så mycket annat. Och denna lycka har just bestått i en välvilja, en vänskap, som så ofta vida öfver min förtjenst mött mig på min vandring, hvart helst jag än vändt mina steg. Huru kunde då en sådan öfverraska mig i eder krets? Den afdelning, dit I hören, bär ju samma namn som den, hvilken emottog mig först vid början af mitt på glädje så rika studentlif, och jag vet, att I af den icke ärft blott det ärorika namnet. I den lefde varm en frisk ungdomskänsla. Jag vet det väl, att mången finnes, som anser en sådan som ett stort fel, utan att besinna, att detta fel är ett sådant, som ovilkorligen skall af tiden utplånas, och det blir ej alltid därför bättre, att tidens tunga hand präglar sina djupa runor på dess panna och dess hjerta. Vål utesluter ej denna känsla det sinnets allvar, som pröfvar hvad ädelt är och godt, och kanske behöfva de stränga fördomarne sjelfva mera frukta därför än för den ungdomliga entusiasmen. Innerligt önskar jag, att en sådan ungdomskänsla måtte bo i glad förening med ett sådant allvar och att I måtte åt framtiden oafkortad öfverlemna den sekelgamla äran af namnet Viburgens. Det akademiska lifvets gårdar äro lifvets hesperidiska lustgård. Mätte intet förbittra Eder under eder vandring i den!»

Sid. 260. — — *med hvilka han inledde åtskilliga disputationsakter.* Cygnæi företal vid disputationsakten den 29 Maj 1856, då *Toppeli* afhandling „*Ludv. Holbergs Komедier*“ ventilerades ingår, till stor ledsnad för mig, ej i Cygnæi Samlade arbeten. Anledningen dertill måste förklaras. Då jag vid redaktionen af sagde verk genomgick i universitetets bibliotek för ändamålet behöfliga inhemska tidningar, kalendrår och andra tryckalster från början af 1830:talet till slutet af 1870:talet, fogade händelsen, att »Litteraturbladet» för 1856, i hvars femte nummer detta företal ingår, för tillfället var upptaget på annat håll, hvilken lucka i samlingen ej af mig bemärktes. Då detta oförlåtliga förbiseende omsider af mig uppdagades, var det för sent att bereda uppsatsen dess rätta plats i femte bandet af verket under rubriken »Tal och föredrag vid särskildta tillfällen.» För att i någon mån godtgöra min försummelse, intar jag sagde företal här nedanför; detsamma titel ingår dessutom i den utförliga förteckningen på Cygnæi tal med hänvisning till denna sida.

Företal af preses vid akademiska disputationsakter. Vid O. Toppeli disputation om „*Ludvig Holbergs Komедier*.“ Den 29 Maj 1856.

Sist bland denna, på andens alster inom universitetet icke ofruktbara, »vårtermins» literära produkter framträder den nu åt offentlig granskning hembjudna afhandlingen; men om än till tiden den sista, intager hon dock ingalunda det sista rummet i afseende å sitt värde och sin betydelse. Redan i och för sig sjelf har dissertationen om »*Ludv. Holbergs Komедier*» giltig rättighet till ett erkännande, icke bygd endast på de vid disputationsakter sedvanliga formaliteterna. En allvarligt vetenskaplig håg, som söker tränga på djupet af det behandlade ämnet; en, i minsta detaljer röjd, osparrad möda att från alla håll hopsamla de spridda strålar, hvarur någon skymt af ljus kunde ledas deröfver; en känsla af respekt för ett utmärkt snille, hvilken äfven då, när sanningen ålägger författaren att uttala ett tadlande omdöme, ej tillåter honom förglömra den pietet, kritiken är skyldig skapelser, på hvilkas tillvaro hon blott kan lefva och förutan hvilka hennes egen vore en omöjlighet; ett stort intresse, som föranleder tecknaren att företrädesvis qvardroja vid de sidor, hvori meriten är ett helt åt konstens och vetenskapens gudstjenst offrad lif, sådant som Holbergs, ligger, och utestänger det lika trångbröstad, andefattiga intresset, som helst söker speja ut brister, hvilka kunna förringa vigten af en så rik förtjenst; en kärleksfull glädje sluteligen, hvarmed samma förtjenst erkännes och uppskattas, utan att kärleken det oakadt visar sig så svag och solblind, att skuggorna, hvilka lika mycket höra till taflans sanning, som hennes dagrar dertill höra, skulle förbises eller bortresonneras i afsigt att låta kritiken framdikta en omöjlig bild af idel ljus: — detta allt gifver, såsom redan antyddes, ett sjelfständigt värde åt denna skrift af herr Toppelius.

Men jag ville likväl gerna deri upptäcka, utom denna positiva, ännu en annan *betydelse* — i ordets ursprungligaste mening. Det synes mig nämligen, såsom skulle en af mig redan länge hyst — fördom, ifall man tills vidare behagar beteckna min öfvertygelse i detta fall sålunda, — fått en ny, icke ringa anledning till, att hoppas på en framtida bevisning af hypotesens fullgiltighet. Min mening vore den, att literaturhistorien är en af de vetenskapsgrenar, som i vårt land kunde odlas med nära nog lika framgång, som i hvilket annat som helst, och med en större kanske än i åtskilliga andra länder.

Då man tager i betraktande det isolerade läge och de trånga förhållanden, hvori vi finnar dväljas, torde det samma icke kunna påstås om särdeles många andra brancher af menskligt vetande ens med det sken af sannolikhet, som den nyss uttalade åsigten ändock tyckes hafva för sig. Äfven bearbetningen af naturvetenskaperna, som dock för öfrigt bygger på en neutral, af yttre ställningar mera oberoende grund än alla andra discipliner, har likväl sin dryga känning af de naturrikens armod på både lefvande och döda ting, inom hvilka den här eger att hopsamla och ordna sina varseblifvandens behållning. Och så stor alstringskraft än den finska jorden visat sig hafva vid frambringandet af spekulativa lynnen, har likväl den finska luften icke särdeles ofta röjt en lika helsosam inverkan till att befordra besagde lynnens högsta möjliga utveckling och trefnad. — Hvad nedskrifvandet af historien, denna stora uppenbarelsebok, hvori anden dikterar sitt eviga lifs utvärtes skiften, beträffar, så skulle det, af ganska många orsaker, vid hvilkas uppräknande och närmare specificerande jag likväl ej nu tillåter mig dröja, tyckas, att finnen, när han ej inskränker sig till bearbetningen af våra egna och möjligen dessutom Sveriges häfder, hade att kämpa nästan med lika stora svårigheter, som den inom en trång klostercell inklämda munken, ifall hans krönika vågade utbreda sig så långt, som de stora världshändelserna sträcka sig sjelfva.

Men, så vidt jag förmår inse, skulle bearbetningen af literaturhistoriens område ännu mindre hos oss möta oöfverstigliga hinder, än fallet blefve till och med vid utöfningen af poesins konst, då fråga vore om dennas högsta alster, hvilka dock erfordra ett af stora förhållanden lyftadt sinne och en af väldiga konflikter vidgad och genomträngd erfarenhet. De egenskaper, hvilka karaktärisera nationen, borde deremot i det närmaste förslå till att uti ämnen af literaturhistorisk syftning äfven bland oss alstra och utbilda författare, jemförlige med andra länders ypperste. I *det närmaste*, säger jag, ej utan mogen öfverläggning. Ty på ett icke alldeles oväsentligt moment ibland dem, som ingå i en storartad, sjelfständig kritik, torde vi lida mer än tillbörlig brist. Vår försynthet förhindrar oss väl ingalunde att högljudt instämma i hvilket strängt omdöme som helst, då detta engång blifvit lösläppt emot något, till kritikens skottafla utkoradt föremål; men hon tillåter oss likväl ytterst sällan att med öfvertygelsens fulla, oemotståndliga

styrka samt utan förbehåll och till retrograda svängningar öppna lemnade möjligheter uttala ett bifall, när det gäller förtjenster, till hvilkas saluteri-
vederbörlig myndighet ej gifvit tecken ännu. Men ej ens auktoritetstro är
nu mera för oss alldeles outhärlig, då fråga blott vore om kritisk nedrifning,
än skönt vi svårligen kunna undvara henne än, när någonting förtjente stäl-
las upp på rätta platsen.

I alla fall äro dock poetiskt sinne, arbetslut och arbetskraft, begäret
eller rättare sagdt behovet att gå till botten med de saker, man företagit sig
att begrunda, åtminstone ännu icke vordna så ovanliga fenomen i detta
land, att vi skulle nödgas befara slagets utdöende inom några få mansåldrar.
Härtill kommer: för att icke alldeles ryckas bort från allt sammanhang med
den civiliserade världens lifsyttningar, måste vi finna, om vi vilja eller icke,
förskaffa oss en nödtorftig kännedom af så många utländska språk, att min-
dre redan försloge i mer än ett land till beredande af polyglottreputation åt
hoppgifvande ynglingar. Och dessutom födas vi utan all vår förskyllan till
begripandet af de skandinaviska tungomålen, hvilka för allra största antalet
äfven bland högtbildade män i de stora kulturländerna allt ännu icke äro
stort annat än dialekter blott af det svårfattliga »mesopotamiske Sprog».

Jag inser och erkänner väl, att emot hufvudsumman af min uttalade
åsiqt kunde göras åtskilliga invändningar, som ej hafva endast sken af en
viss giltighet, utan dessutom innebära ännu vida mera. Man vore ju befo-
gad derom resonnera t. ex. ungefär sålunda: Om den civiliserade världen
skulle anses förpligtad att uppsöka utredningen af sina literära frågor i vårt
ultima Thule, vore detta ju nästan detsamma, som att besvara förståndigt
folk icke blott med att söka vatten öfver ån, men att söka det på andra
sidan hafvet. Medgifves. Men medgifvas borde ock derjemte, att man kan
föreställa sig situationer, hvori en människa vore nära nog att förtvina af
törst invid eller midt på ett af bittert saltbemängdt vatten uppfyllt haf, och
att i slika fall källor, hvarur en för hennes behof lämpad läskedryck kunde
upphemtas, ej borde försmås, äfven om dessa skulle erbjudas på främmande
stränder.

Jag vill dock ingalunda nu heller bestrida sanningen af en sats, hvars
giltighet jag åtskilliga gånger förut äfven från denna plats med full öfver-
tygelse erkänt: den satsen nämligen, att hvarje nation borde i det hela vara
mera kompetent att uppgöra räkningen med och öfver sin egen literatur än
någon annan, *ceteris paribus*, kan det vara; på samma sätt, som hvarje folk
bör tilltros kunna sjelft bedöma, hvad som i afseende å klimat samt öfriga
till lifvets uppehälle, nödorft och välbefinnande hörande ting bäst öfverens-
stämmer med dess konstitution. Men lika obestriddigt är det ändock, att då
cetera icke råka vara *paria*, omständigheter kunna ingå i differensen, hvilka
gifva åt den främmande, på ett visst afstånd spanande, blicken fördelar, dem
ett föremålen allt för nära på lifvet trängande öga till en viss grad saknar,
åtminstone då det gäller uppfattningen af totaliteter.

Det lärer väl tyckas, såsom hade jag härmed hufvudsakligast velat påpeka de olägenheter, hvilka kunna härflyta från ensidigheten af ett allt för entusiastiskt betraktelsesätt, applicerad på föremål, liggande för mycket nära ej blott betraktarens blick, utan äfven hans hjerta: ty ensidighet är ju dock ytterst all entusiasms karaktär, liksom kärlekens säges vara blindhet. Men då frånvaron af en själfmant, själfständig, ej på yttre vinkar eller rop bidande och byggande uppfattning af literära personligheters och produkters sannskyldiga värde ofvanför erkändes såsom en oss vidlådande väsendtlig brist, borde ju ej hennes möjliga tillvaro på andra orter anses såsom en dessa orter besvärande olägenhet. Och äfven om olägenheten åt deta håll verkligen egde rum, så vore hon i alla fall kanske den minst vådliga bland alla dem, som af närsynthet och kortsynthet kunna föranledas. Att litteratur och framför allt den vittra är till sin natur en sydländing, ett varmare solars barn, som för att trifvas väl, ja, för att lefva har behof af en annan luftkrets än polarregionernas vanliga, en atmosfär, hvari hon ej äfventyrar att vid hvarje andetag, hon gör från djupet af sitt bröst, ådraga sig en dödande förkylning. Det gifves ingen hvarken så stor eller så obetydlig vitter produkt, att den icke skulle nedskrifvas med sympatetiskt bläck; och skriften framträder först då i sin rätta betydelse, när den kommer i kontakt med en viss påräknad värma. — Jag förutsätter naturligtvis, att ett litterärt alster besitter åtminstone någon förtjenst; ty om en vitterlek, hvars foster kunna subsumeras under den vidtomfattande kategorin: *pecoralia*, är här alls icke fråga —; men om denna förtjenst från intet håll vänligen senteras och erkännes, är produktens öde ej olik ödet af ett i och för sig sjelft ypperligt tal, hvars ypperlighet ej består endast i gester och andra utvärtes åthäfvor, utan i ädla tankar och varma känslor, men som har den olyckan att blifva hållet för döfva öron eller sådana, för hvilka talarens språk är ett främmande. Det kan väl ej nekas, att svaga, på flärdens lösa grund bygda sinnen möjligen genom att inandas en allt för stark rökelses kloroform mista äfven den ringa grad af besinning, de i vidrigt fall skulle ega till sin disposition samt gå förlorade ännu mer för literaturen, än fallet blefve, om de idkeligen skulle hållas under en strängare upptuktelses ferla. Men der vore i det hela taget vida mindre förloradt, än då sträfvande, ehuru väl till mognad ännu icke hunna krafter qväfvas af brist på ljus och värma, på ädel uppmuntran och rättrådigt erkännande.

Detta allmänt hållna resonnemang kan svårligen tydas derhän, som skulle jag förmena, att finskt obehörigt tadel, eller finskt befogadt bifall förmådde verka hämmande eller upplyftande på den literära produktionen i främmande länder. Det skall åtminstone dröja temmeligen länge, innan man med samma begärelse, som i omvänt förhållande hos oss blifvit spord, derborta begynner uppsnappa våra hemgjorda skrapor eller härstädes uppstigande rökoffer; — ehuru medgifvas måste, att man åtminstone i ett bland dessa länder visat sig otroligt finkänslig för våra skrapors påkänningar.

Min mening är helt enkelt endast den, ett ej blott vår egen nations både kunskapsförråd och själfmedvetande, utan ock sanning och vetenskap i allmänhet kunde vinna något derpå, om man i detta land skulle allvarligen egna skarpsynthet och talang åt utredandet af literära frågor; isynnerhet om dessa kringgärdas af en sådan begränsning, att öfverskådligheten icke upplöser sig i förbleknande konturer, inom hvilka vägvisaren själf famlar i obekanta regioners töcken, och den vägledde således ännu mindre kan se någonting klart och bestämdt. Med ett ord, den, som ej är i tillfälle att egna ett helt lifs ansträngningar åt genomforskningen af ett enda folks hela literatur, gör bäst uti att — om han så hafva kan — upptaga till behandling episoder, lösbrutna ur det hela, men som likväl erbjuda intresset af någon inom sig sluten helhet och ej stöta all uppfattning ifrån sig i formlösheten af sönderrifna fragmenter.

Den skrift af herr Oscar Toppelius, som närmast framkallat dessa reflexioner, erbjuder uti i fråga varande hänseenden ett exempel, värdt att efterföljas. Då hans framställning icke utbreder sig öfver Holbergs hela, åt många håll divergerande literära verksamhet, utan förnämligast fasthåller den åt komikens konst vända sidan deraf, har författaren röjt icke mindre takt att lämpa sig efter fordringarna af en »arbetets fördelning«, än han ådagalagt skicklighet vid arbetets utförande. Den skärf, våra landsmän med samvetsgrann och opartisk hand skulle, i och med dylika arbeten, nedlägga på litteraturens kosmopolitiska altare, kunde ju någon gång blifva en hörnasten, hvarpå ett rättrådigt omdöme komme att uppföras. Och åtskilliga tidens tecken antyda verkligen, att vårt hyperboreiska tillgörande vid utredningen af utländska literära förhållanden icke alltid vore så alldeles öfverflödigt, som man vid första påseende kunde tycka.

Icke så, som skulle t. ex. danskarne behöfva af oss lära sig, hvad värde tillkommer den såsom deras egen adopterade norrmannen Ludvig Holberg. Om dem gäller i allmänhet ganska sällan Almqvists fina, ehuru mer än tvätydiga loford angående sina f. d. landsmän: »Svenska författarnamn aktas ej i Sverige, ty man är icke alls egoist här i landet». Danskarne göra tvärtom ingen hemlighet deraf, att de högeligen beherrsкас af den ganska lofliga egoismen att af alla krafter upphöja de snillens förtjenster, som gjort sig väl förtjente af fäderneslandet genom att gifva uttryck åt dess bildning, intelligens, snille. Men andra nationer finnas likväl, som äro nog anspråkslösa nu för tiden att hellre täfla med de svenska, på hvilka Almqvist syftar, i en modesti, hvaraf nationen nedsattes själf i och med hennes literära heroer. Det är isynnerhet tyskarne, hvilka göra epok genom en sådan blygsamhet, hvaremot deras antipoder fransmännen nu såsom alltid äro stora egoister äfven derutinnan, att de sällan hitta på att skilja sin nationela ära ifrån de individers, i hvilka densamma uppställt, i literärt hänseende, sina ypperste målsmän och representanter.

Men genomögnar man nära nog hvilken som helst under senaste decenium utkommen tysk literaturhistorie, blir man slagen af häpenhet öfver den förunderliga själförnekelse, de literära domarena bära till torgs, visserligen icke i afseende å sig sjelfva, men desto mer såvidt det angår de dömde — fördömde vore egentligen det rätta ordet. Dessa Aristarker tyckas verkligen hafva uppfattat sitt kall såsom en offentlig åklagares: de skulle anse sig svårt synda mot lagen och profeterne — om evangelium har knappt en dimmig aning hos dem ännu hunnit uppstå — ifall de ett ögonblick släppte tag, när de engång lyckats få fatt på någon svag sida hos en till upptuktelse gripen auktor. Än är det en moralisk svaghetssynd, än åter en literär hos delinquenten, som underkastas vederbörlig näpst; och aldrig har Thorilds stortartade lära derom, att ingenting göres för dess fels, utan för dess merits skull, blifvit så grundligen ignorerad både i afseende å de vittre skribenterne sjelfve och å deras skrifter, som just af flertalet bland nutidens tyska »rytare» inom Germaniens literaturhistoriska örtagård. Efter rastlös gräfning på denna mark, stegrar den tappre Gervinus sitt courage ända derhän, att han tror sig med godt samvete kunna gifva vitterhetsidkarene i sitt fädernesland följande förtviflade råd till upphjelpande af poesins skrala affärer: »man habe den Muth, das Feld eine Weile brach liegen zu lassen»! Och han hörer ändock till de gröna träden, som ännu tro och ännu hoppas på kommande skördar. Huru skall det då se ut med sådana till själ och hjerta förtorkade, i sin poetiske nästas öga bråkande kritiske bjelkar, som t. ex. Hillebrand!

Att »den tyska tålmodiga och undergifna nationen», såsom hennes representanter på de forna riksdagarna stundom plägade benämna det heliga romerska rikets inbyggare, tålt äfven denna massaker, verkställd på hennes andes gebit af förmätne pedanter, kan icke väcka särdeles förundran, när man besinnar, huru mycket hon både till kropp och själ under senast förflutna århundraden redan förmått i all underdånighet uthärda. Men det skulle icke sakna sitt intresse att efterspana, af hvilka orsaker förnämligast den kritiska ansningen af så ömtåliga och finkänsliga ting, som den sköna litteraturens alster, råkat ut för så hårda och omilda händer, som de, hvilka ej blott i Tyskland utan äfven här och der annorstädes visat sig lyftade till högsta hugg åt det hållet. Tiden medgifver likväl ej att vid detta tillfälle upptaga en sådan fråga till omständligare undersökning. Jag inskränker mig därför endast till några få antydningar i ämnet.

Jag vågar tro, att Hegel, oaktadt sina obestridliga förtjenster om estetikens vetenskapliga behandling, har sin dryga anpart i den på nytt öfver hand tagande oseden, att personer, fullkomligt utblottade på allt djupare poetiskt sinne samt högfärdige öfver sin prosaiska lärdomsståt, oblygt och utan minsta aning om det lindrigast sagdt löjliga som ligger i ett sådant öfverskridande af den gamla regeln: *ne sutor ultra crepidam!* sätta sig till doms öfver den i poesins värld skapande andens, för deras trånga uppfattning exotiska lifsyttningar. Såväl genom en förnuftig bevisnings styrka, som

genom hånlöjets ännu starkare demonstrationer hade de fantasilöse doktrinärerne Joh. Christ. Gottscheds, Christ. Friedr. Nicolais o. s. v kritiska anseende grundeligen blifvit undergräfdt; och i följd af Schillers äfvensom de tyske romantikernes både teoretiska och praktiska ansträngningar var man kommen till den öfvertygelsen, att poetisk förmåga erfordrades icke blott till vitterhetens frambringande, utan också vid bedömande deraf. Det förslog ej mera till afkunnande af giltiga utslag angående såväl diktningens konst, som all annan, att i viss mening *förstå* sig något derpå: man borde ovilkorligen äfven *känna*, i hvarje hänseende, det man egde att till sitt rätta värde uppskatta: man måste födas ej endast till poet, men äfvenledes till vitter kritiker. Förgäfvos bedyrade prosans män, att man förträffligen kunde resonnera öfver hvilken spik som helst, utan att ega mekanisk färdighet till en enda sådans frambringande i verkligheten. Det blef dervid tills vidare, att man ej ansågs såsom konstnärer hafva träffat hufvudet på spiken, ifall domarens hufvud och hjerta råkade vara spiknyktert, hvad poetiska egenskaper beträffar. Sjelfva Schelling, som dock var utrustad med oändeligen mycket rikare poetiskt sinne än Hegel, tillät sig det oaktadt ganska sällan att ingå i detaljer af vittra domslut.

Kom så Hegel. Med dristig sjelfkänsla försäkrar han sig vara i besittning af kännedom om allt det, som förnämligast förtjenar att vetas inom vitterhetens hela område. Jag, för min ringa del, har ingen lust att pruta bort någonting af det kunskapsmått, han så öppenhjertigt tillerkänner sig sjelf, ehuru det, för oss nordboer åtminstone, tyckes vara en lätt sak att varsna några luckor i hans poetiska lärdomsförråd. Men äfven, om man ville erkänna honom såsom den lärdaste vitterhetskännare i sitt slag, kan man likväl icke afvärja den förmodan, att slaget ej just är det allra bästa. Ty det vidlades onekligen af en förtviflad ensidighet och således inskränkthet i sättet att se sakerna.

Klassiskt bildad i högsta grad, har han väl en undransvärdt skarpsinnig blick för värdet af den antika poesins alla företeelser; men när det gäller den romantiska verldsåskådningen, äro uppfattningens säkerhet och värma icke sällan tagna från honom. Allt ifrån den forngermaniska folkdikten ända till den i många afseenden mest tyska bland alla sitt lands vittre författare, Jean Paul, uppklättra Hegels omdömen i en sällan afbruten klimax af underkännande obillighet. När man betänker, att Hegel var född och uppvuxen under en period, som hade föresatt sig såsom högsta lefnadsmål nedbrytningen af det fransyska nyklassiska världsväldet, undrar man ej öfver den polemiska ställning, han oftast intager till denna form af diktkonsten. Snarare vore man böjd att beundra de blixtar af skarpsinnig insigt, som stundom belysa nyssnämnda forms vackrare sidor, ehuru väl ej nekas kan, att Hegel låter detta ljus vanligen bryta fram endast vid tillfällen, då han vill ställa andra ännu mera misshagliga föremål alldeles i skuggan.

Det är likväl icke i dessa nu antydda ofrivilliga, större eller mindre, i detalj begångna orättvisor, jag tror mig upptäcka det skadliga inflytande,

den store tänkaren omedelbart utöfvat på sitt eget lands literära kritik och medelbarligen äfven på andra länders. Det är den hos honom rådande *tonen*, som framkallat de sträfva ljuden från de moderna kritiska nyckelharmonerna, af hvilka ett icke alldeles förhårdadt öra olideligen skäres. Det öfversitteri i tonen, som knappt ens kan ursäktas hos den store öfverlägsne anden, blir ett odrägligt skorr, då det efterhärmas af kritikens småherrar, hvilka endast därför yfvas i medvetandet af att aldrig hafva misslyckats i sin poesi, emedan de aldrig bragt det ens så långt i den konsten, att de skulle varit i tillfälle till misslyckade försök.

Hos desse, hvilka i literära mål afkunnat domar med samma öfvermod som Hegel, utan att kunna stödja sig på den kolossala grunden af vetenskapligt snille och genomträngande skarpsinnighet, hvaraf han lyftades öfver mängden, ingingo dock ofta nog elementer, med hvilka mästaren själf hade ingenting att skaffa. Framför allt hafva nu för tiden skiljaktigheter i politiska, liksom ej sällan förr i religiösa, åsichter betingat olikheter i uppfattningen af poetiskt värde. Det är bekant, att Hegel till sin natur var det, som Luther endast med stor möda och själföfvervinning sökte göra sig till: högeligen konservativ i sitt politiska tänkesätt. Men Hegels politiska renlärighet utöfvade likväl icke ett allt för störande inflytande på hans estetiska betraktelsesätt; — snarare kunde man förmoda, att hans ögonskenliga bitterhet mot Schleglarne och deras själafränder gömmer spår af ett nyktert protestantiskt sinnes afvoghet mot romantikernes åt katholicismen vända fria fantasier. Andra finnas dock i mängd, som icke ansett sig skyldige att behörigen uppressa râmärken mellan de regioner, hvaröfver Apollo eger att herrska och dem, hvarest gendarmer vaka öfver ordningens vidmakthållande. När det gäller att förpassa en hugad spekulant upp till Parnassens branter eller att hindra hans uppkomst dit, anställas inqvisoriska undersökningar med kandidaten, liksom fråga vore om att i en rutten borg utnämna en politisk personlighet till ledamot af underhuset, eller att på högsta ort pröfva, huruvida karlen förtjenar att upphöjas till härligheten af en pårs värdighet. Medgifvas måste väl, att skaldens tänkesätt angående samhällets vitala angelägenheter ingalunda äro alldeles likgiltiga, då man vill förskaffa sig en totalbild af poeten; men då dennes verk upptagas till ompröfning, borde dock hufvudsakligast, för att icke säga uteslutande, vara fråga derom, huruvida diktarens själstämning i desamma återspeglar sig på ett med konstens fordringar öfverensstämmande sätt. Äfven åt det hållet har den härlige literaturhistoriske siaren Atterbom, hvilken i sina hithörande framställningar hunnit idealet så nära, som det tyckes för menniskan görligt att ditåt närma sig, ypperligt fullgjort sitt åliggande såsom partifri, ehuru derjemte kärleksfull granskare. Fastän idkeligen qvidande öfver och käbblande med tidens öfverrådigt liberala tendenser, har han af yttersta krafter sökt göra rättvisa också åt den i många stycken revolutionära matadoren Thorild; och äfven lyckats deri så mycket en man

lyckas kunde, i hvars själs utveckling ett helt, för hvarje till öfvertygelse sig framkämpande människa outhärligt, stadium blifvit alldeles öfverhoppadt.

Vill man deremot å andra sidan öfvertyga sig derom, huru föga äfven ett i hög grad poetiskt sinne förslår till att skipa poetisk rättvisa, när samma sinne drifves af oemotståndelig böjelse att applicera sina privatfunderingar såsom måttstock för skaldiska förtjenster, så lemnar den bekanta nykterhetsadvokaten Wieselgrens förfarande, till lust och till leda, styrka åt en sådan öfvertygelse. Så t. ex. råkar han, emedan Gustaf III tillät öfverdådigt bränvinsbränning och Lidner gjorde öfverdådigt bruk af det producerade, i ett vredenes rus, som betager honom förmåga att mera se någon skymt af den dager, hvaraf den olycklige konungen och den ännu vida olycksaligare skalden likväl härligt kringstrålades. Härtill kommer dessutom, att Wieselgrens literaturhistoriska fantasier, ofta nog regellösare än sjelfve Lidners poetiska, locka honom att lättfärdigt leka med såpbubblor, dem han utströr bland menigheten med en inspirerad min, hvilken antyder, att de böra anses såsom de allra äktaste perlor. Det gör mig sannerligen ondt att nödgas uttala detta hårda omdöme angående en så ovanligt rikt begåfvad, för ädelt och godt svärmande natur; och aldrig skulle jag hafva tillåtit mig detta, ifall ej Wieselgren sjelf hade tillåtit sig så många, föga samvetsgranna omdömen äfven i ämnen, om hvilka han, ehuru oupphörligen oroligt verksam icke behagat förskaffa sig mer än den allra ytligaste sakkännedom och knapt nog ens en sådan. Eller hvad reda hade han väl på sakerna t. ex. då han skickade oss alla, som här i landet skrefvo någonting, våre sig vers eller prosa, i skola hos Runeberg, ehuru bland skolepiltarne befunno sig män, som af skolmästaren ej lärt sig en smula mer, än han sjelf af dem?

Det gifves väl ställningar i lifvet och samhället, der en hård nödvändighet ålägger en att döma äfven öfver sådant, hvarom man ej ens med bästa vilja förmått bereda sig en sjelfständigt pröfvande och bepröfvad vissnet samt att *jurare in verba magistri*, hvilket alltid väger tungt på den sanning sökande mannens samvete. Nöden har dock ingen annan lag än sin egen obarmhertiga: och i sjelfva den *fatala* nödvändigheten ligger äfven, åtminstone till en viss grad, absolution för de deraf föranledda ofrivilliga missagen. Men hvem bad Wieselgren gå dit? Och utan all ursäkt är den, som gifver sig i oträngdt mål åstad att inför allt folk afkunna utslag äfven då, när domarens okunnighet jäfvar dessa och bordt döma honom till tystnad.

En sådan Wieselgrensk fantastisk dumdristighet, som med pärtbloss, upptända hvar som helst, löper till vägs, obekymrad derom att de sprakande gnistorna lika lätt kunna sota ned eller reducera till aska som belysa den sanning, man inbillar sig söka, vinner ej ens på jemförelsen med den trumpnal bisterhet, hvarunder Hegel, liksom anförde han fackeltåget vid en likbegängelse, skrider fram till att med några få pennndrag göra kol på hela legioner literära skapelser. Det prosaiska snillet öfvermod förekommer ändock nästan ursäktligare än det poetiska snillet öfverdåd. Hos Hegel är i alla fall

slutresultatet i verldsåskådning och vetande, hvartill en rastlöst arbetande ande kommit, det, som styrer omdömet ofärdigt efter samma ledstjernors visning till ett mål, orubbeligen fixerat såsom polstjernan. Han vill utan prut hafva ett storartadt innehåll i konstens alla företeelser, och hans despotiskt stränga sinne gör honom hård emot alla *endast* täcka, älskeliga, ljufva eller lustiga fantasibilders rättighet att äfven fröjda sig i och åt dagens solljus och nattens månskensskimmer; och han offrar dem alla utan barmhertighet, liksom utan ånger och ruelle åt tillintetgörelsen. Det är »metod» i hans ensidighet, liksom i Hamlets galenskap. Och likväl måste man tycka, att Hegel utsträcker sin prosaiska vishets befogenhet nog långt, då han t. ex. behandlar i förbigående *en bagatelle*, såsom någonting ganska hvardagligt och medelmåttigt, samme Holberg, åt hvilken den till granskning nu uppställda skriften egnar en så uppriktig hyllningsgård. Ypperlig är i alla fall Holberg *i sitt slag*, ehuru icke heller jag anser *hans* slag vara det allra yppersta. Och bland hans förtjenster är sannerligen *den* icke den minsta, att han lekande genomför bevisningen af en sats, hvars riktighet prosans män blott med största svårighet inse: satsen att poesins öfverlägsenhet besticker sig äfven deri, att hon både själf ser glad ut och dertill föranleder andra äfven, då när prosan *ex officio* måste taga på sig sin bedröfligaste uppsyn. Dumheten, dårskaperna, det befängda, som bringa den prosaiska visheten till att förtvifla, såsom en ond ande förtviflar, framkalla hos den poetiska visheten det olympiska löjet af en gud.

Men till att lösa komikens högsta uppgift: till att låta den le genom tårar, såsom ädla *menniskor* stundom göra det, så långt hann Holberg sällan eller aldrig.

Såväl detta som mycket annat, hvari Holbergs antingen brist eller förtjenst ligger, har herr Oscar Toppelius sökt relevera med lika stor aktning för den till skärskådande utvalde skalden, som för sanningen. Det tillkommer ej mig, åtminstone i denna stund, att ingå i en detaljerad undersökning af hans akademiska afhandling. Blott en enda anmärkning tillåter jag mig ännu deröfver. Äfven Holberg hörde till dessa: »Norges bortblåsta lagerblad», om hvilka Henrik Wergeland, i en dedikation af ett ibland sina tidigaste arbeten till Steffens, bittert klagande sjunger. Men författaren har så helt och hållet ställt sig på dansk grund, att han icke egnar den ringaste uppmärksamhet åt den i alla fall intressanta frågan, huruvida ej något spår kunde i Holbergs produktioner upptäckas af det ursprungliga hemlandets fjälluft. Danmarks och Norges folk, ehuru förenade under samma autokratiska styrelse samt genom hvarandra liknande tungomål och ännu mera genom det i skrift begagnade herrskarespråket, voro dock icke, skulle jag tro, alldeles ett och detsamma. Hvad naturen genom blodet ursprungligen sammanbundit, hade dock ländernas olika natur skiljt åt, liksom berget skiljer sig från slättmarken, ehuru de båda hvila på samma grund. Men, hvad danskarne i känslan af sitt öfvervälde, ej blott det politiska utan ock bild-

ningens, kunde tillåta sig i Holbergs tider och länge ännu derefter, borde vi finnar, hvilkas fädernesland i visst hänseende varit i samma fördömdelse, som normännernes, icke lika ogeneradt tillåta oss. Om också danskarne på sätt och vis hafva rätt att säga, såsom bond' om Stockholm: »det är mitt», så följer icke deraf ännu, att ej vi kunde roa oss med att efterleta de elementer, den norska anden möjligen bragt till det gemensamma boet, som kallas dansk litteratur. Dock denna restransakning tillhör det visserligen normännerne sjelfva att i främsta rummet anställa, sedan de re'n hunnit tillryggalägga skiljsmessans första stadium: ty folken pläga, då de skiljas åt, till en början hufvudsakligast pröfva sin skarpsinnighet med advokatyr angående den anpart, de hvar för sig böra bära af allahanda slags statsskulder, som dittills trycka dem gemensamt. Först derefter kommer frågan om ömsesidiga behållningar.

Obestriddigt är i alla fall, att normännerne nödgades i sekler offra sina literära krafter och sitt snilles ära på den danska kulturens högaltare, liksom finnarne på Sveriges fordom och till en viss grad ännu. Det är ett sorgligt, kanske det sorgligaste bland alla offer, de öfvervunne och de svage måste umgälda. Ty ett folks själ och dennas skapelser borde dock närmast tillhöra det sjelft, äfven om det ej skulle ega någonting annat eget på jorden. *Vae victis!* Man kunde väl härvid, såsom till surrogat för tröst, anmärka, att i fall Danmark ej hade uppfostrat t. ex. Holberg till det han blef, skulle han sannolikt aldrig kommit att finnas till hvarken för sitt lands eller något annats litteraturhistorie. Väl möjligt. Men är det ej ännu tröstlösare än allt annat att tänka sig en med snille född människas fädernebygd så arm, att den ej ens förmår till utveckling befordra och förädla de bästa håfvor, naturen och vår Herre deråt beskärt: att stora anlag tvina bort i öde land utan att hafva fått fylla sitt mått, såsom mången jättefuru, som kunnat upplyftas till mastträd på den väldigaste örlogsman och med heder bära mot skyarna sitt lands flagga öfver verldshafvet, förmultnar i skogar, dit ingen odlande hand ännu hunnit bryta väg? Liksom de forne norske konungarnes ättlingar försvunno i skuggan af fjällstugornas låga tak, så har det väl i Norge, på samma sätt som otaliga gånger i vårt land, inträffat, att själar och hjertan, födda under geniets segerhufva, gått bort utan att förmå fatta sin kallelse och än mindre att göra den klar för andra, ja, utan att ens lemna ett spår efter sig, som antyd, hvad land och folk för sin fattigdoms skull på ljus och värma i dem förlorat.

På normännernas enträgna yrkande stiftades också universitetet i Kristiania 1811, då deras själfkänsla redan mognat till behof af någon själfständighet och deras fordringar begynnade något gälla i statsskälens vågskål.

Sid. 273. — — som — — *hvälfde sig kring Sprengtportens storartade person.* Då Sprengtportens äreräddning låg Cygnæus synnerligen varmt

om hjertat må här meddelas, från mängden af otryckta afforismer och minnesanteckningar af Cygnæus, följande till belysning af hans tankar i ämnet:

»Hvar fotbredd mark, som Porthans forskningar gjorde urbar åt våra häfder, var en seger vunnen af hans trägna, aldrig förtröttande möda — en lager åt *arbetets* ära.»

»Medan Porthan verkade slikt med det lugnaste, fridfullaste medvetande, att han verkade ett godt verk — gick hans samtiding Sprengtporten fram på sin stormiga bana, mellan öppna och dolda faror, beroende af yttre omständigheters nycker, som ofta sveko hans lugnaste heräkningar; och ehuru de båda älskade lika högt sina fäders land — — och båda uträttade omätligt för detta, huru olika har dock omdömet utfallit öfver dem!»

Sid. 277. *Hvad beträffar Cygnæi öfriga tal från samma tid o. s. v.* Till dem hör ett hittills otryckt, mycket kort tal till Wärtsilä bruks anläggare, brukspatron Arppe, hållet den 26 November 1856 vid någon (privat?) festlighet. Såsom ställda af Cygnæus till en af industrins stormän i landet förtjena de ihågkommas. De lyda: »Jag anhåller om att få föreslå en skäl för en man, hvilken det för oss är en heder att kunna hedra. Han har eröfrat från ödemarken lägerställen åt industrin och byggt människoboningar, der vilddjuren dittills ensamt haft sina kulor. Med intelligens, kraft och redlig vilja har han brutit banor åt välmåga i nejder, der man ej visste ännu hvad välmåga ville säga och rödjat mark åt kommande skördar, der inga sådana ännu vuxit. Förtjensten af dylika fredliga bragder kunna vi fredens män bättre än någon uppskatta, och för oss, som älska vårt land, är det en kär pligt att tacka och hedra den man, hvilken gagnat detta såsom få hafva gjort det här någonsin. En aktningens och tacksamhetens skäl för brukspatron Arppe!»

Sid. 294. *Resor till utlandet företog Cygnæus o. s. v.* Bland dessa äro icke upptagna hans besök i S:t Petersburg, så t. ex. i Februari 1857, o. s. v.

Sid. 296. Tilläg: På tal om Z. Topelius och F. Cygnæus må nämnas, att den senare raskt drog i härnad i fråga om ett orättvist svenskt anfall mot den förre såsom författare af texten till »Kung Karls jagt». Cygnæi på samma gång skarpa och skämtsamma uppsats bar titeln: »Svar på ett bref från Hr Ernst Ludvig, infördt i n:o 292 af Svenska Tidningen» och läses i n:o 12 af »Litteraturbladet» för 1856.

Kronologisk förteckning

öfver

af Fredr. Cygnæus hållna tal*).

Se:

1830 i Febr.	Till viborgska studentafdelningens forne kurator C. G. Nykopp	<i>V.</i>	511.
1832. Juni 26.	Vid Cecilia Bonsdorffs graf.	<i>V.</i>	167.
1836. Sept. 11.	Tal på Alexandersdagen i Fredrikshamns ka- dettkår	<i>V.</i>	3.
1837. Dec. 20.	Afskedsord till eleverne vid Fredrikshamns kadettkår	<i>V.</i>	21.
1833—1837?	Till finska kadetter	<i>M.</i>	112.
1838. Mars 9.	Minne af Rabbe Wrede	<i>IV.</i>	3.
1839. Jan. 18.	Vid P. A. von Bonsdorffs jordfästning	<i>IV.</i>	33.
1839. Sept.	Till eleverna i Helsingfors trivialskola	<i>M.</i>	332.
1839. Nov. 9.	Vid Porthans minnesfest	<i>IV.</i>	53.
* 1839. Nov. 9.	Vid samma fest till universitetets rektor N. A. Ursin, enligt Z. Topelius.		
* 1840. Juli 14.	Helsingstal på studentkårens vägnar till F. M. Franzén	<i>M.</i>	166.
	och	<i>M.</i>	334.
1841. Mars 17.	Vid Helsingfors bibelsällskaps sammankomst	<i>V.</i>	37.
* 1841. Juni 17.	På Kaisaniemi till nyssblifna studenter. (En- ligt L. L. Laurén)	<i>M.</i>	162.

*) Siffrorna till höger hänvisa till band och sidor i Cygnæi samlade arbeten, hvarest man finner i fråga varande tal införda eller refererade. Bokstafven *M.* jemte uppgift på sida anger, hvar talet anträffas eller omtalats i detta »Minne af Cygnæus». — Tecknet * vid sidan af uppgift om ett tal betecknar, att detsamma ej anträffats uppteckadt af Cygnæus. — Förteckningen upptar äfven några i retorisk form klädda biografier och minnesrunor, som Cygnæus icke muntligen föredragit. Titeln inneslutes då af klammer.

		Se:
1841.	Dec. 15. Ett skoltal (i Helsingfors högre elementarskola)	V. 59.
1842.	våren. Profstycke ur hans populära föreläsningar öfver hufvudmomenterna af den nyaste, allmänna historien .	M. 175.
1842.	Nov. 9. Skål för prof. G. G. Hållström	M. 161.
1842.	Nov. 9. Skål för universitetets rektor N. A. Ursin . .	M. 333.
1842.	Nov. 9. Till österbottniska afdelningen	M. 334.
* 1843.	Maj 22. Tal till österbottniska studentafdelningarne vid deras afskedsfest för Cygnæus. (Enligt L. L. Laurén)	M. 164.
1847.	Dec. Minnesord öfver J. R. Tengström	IV. 75.
1848.	Mars 29. Till professor J. J. Tengström . . . . . samt	V. 335.
* 1848,	kort derefter till samme man på österbottniska studentafdelningens vägnar vid större bjudning hos dess f. d. inspektor. (Enligt Laurén).	
1848.	April 17. Minnestal öfver J. J. Nervander	IV. 95.
* 1848.	Maj 13. Vid studenternas Maj-fest om »Finlands namn». (Enligt Z. Topelius)	M. 222.
* 1848.	Maj 13. Till H. K. H. Thronföljaren	M. 222.
* 1848	våren. Till Z. Topelius vid österbottniska afdelningens afskedsfest för denne. (Enligt L. L. Laurén).	
* 1848,	sommaren. Vid festlighet i »gamla hamn» i Wasa för Cygnæus: om den österbottniska bygden och dess frimodiga befolkning samt om arbetets poesi. (Enligt L. L. Laurén).	
1849,	våren. Afskedsord till österbottniska studentafdelningen .	M. 232.
* 1849.	Okt. 26. Föredrag: »Om jesuiternas första bemödan- den för katolicismens propaganda i Sverige under drottning Kristinas tid»	M. 236.
1850,	eller ungefär vid den tiden. Tal vid festlighet inom vi- borgska studentafdelningen	M. 335.
1851.	Dec. 2. Uppläste Cygnæus scener ur sista akten af »Claes Flemings tider»	M. 238.
1852.	Maj 12. Vid M. A. Castréns jordfästning	IV. 197.
* 1852.	Nov. 9. Till österbottniska studentafdelningen . . .	M. 250.
* 1854.	Mars 4. »Om det historiska dramat's rättigheter och skyldigheter i sitt förhållande till historien sjelf». In- trädeshöföredrag	V. 287.
1854.	April 28. Vid en fest för officerarne vid finska sjöekipa- gerna	V. 75.
1855.	April 27. Vid universitetets sorgfest öfver Nikolai I	IV. 211.
1856.	Maj 29. Företal vid O. Toppelii disputationssakt . .	M. 336.
1856.	Nov. 26. Skål för brukspatron Arppe († 1861) . .	M. 347.

Se:

1857.	Maj 30.	Till akademiska gäster från Sverige (»Ett Majnatts tal»)	V.	81.
1858.	April 29.	Minnestal öfver Jakob Frese	IV.	249.
1858.	Maj 19.	Företal vid K. A. Bomanssons disputationssakt	V.	296.
1858.	Juni.	[Biografi öfver H. Kellgren]	IV.	235.
* 1859.	Mars 19.	Till F. Pacius på femtioårs festen för honom.	M.	276.
* 1859.	April 29.	Om finska vetenskaps societetens allmänna ställning och verksamhet; föredrag på societetens årsdag.		
* 1859.	Nov. 10.	Tal vid Schiller festen	M.	275
* 1860.	Mars 10.	Vid konstföreningens årsmöte	V.	201.
* 1860.	Juni 2.	Till landshöfding Montgomery vid middag för honom och J. J. Nordström i Brunnshuset.		
1860.	på hösten.	Slutorden af Cygnæi föreläsningar öfver Shakespeares	M.	255.
1861.	Febr. 18.	Till Porthans minne vid fest för G. Rein .	M.	276.
1861.	Mars 10.	Vid konstföreningens årsmöte	V.	205.
1861.	Sept. 16.	Vid aktieegarnes i »Folkvännen» sammanträde	V.	495.
1862.	Febr. 25.	För Januariutskottet vid hufvudstadens bankett för detsamma	M.	276.
1862.	Mars 10.	Vid konstföreningens årsmöte	V.	206.
* 1862.	Maj 15.	Tal för Finland på <i>finska</i> vid fest i Brunnshuset för Elias Lönnrot	M.	276.
1862.	Okt. 16.	Vid ett sammanträde af tidningen »Folkvännens» grundläggare	V.	503.
1862.	Okt. 19.	Tal vid finska kadettkårens 50:års jubileum	M.	133.
* 1862,	datum obekant.	Tal (vid en middagsbjudning, som han gaf för gamla österbottniska vänner) om hans forna kuratorskap och de vackra minnen, han egde från den tiden; vidare tal för A. Svedberg, som verksam medarbetare i »Folkvännen». (Enligt L. L. Laurén).		
1864.	Mars 10.	Vid konstföreningens årsmöte	V.	212.
1864.	April 23.	Vid Shakespeares festen	V.	87.
1864.	Sept. 9.	Vid aftäckandet af Porthans monument i Åbo	V.	147
* 1865.	Jan. 30.	Till friherre J. R. Munck vid universitetens statens middag, då denne fylde 70 år.		
1865.	Mars 10.	Vid konstföreningens årsmöte	V.	214.
1865.	Maj 10.	Företal vid J. W. Calammii disputationssakt .	V.	302.
1865.	Juni 7.	Till M. von Wright på konstnärsgillet vårfest	V.	99.
1865.	Sept. 30.	Till biskop F. L. Schauman vid universitetens statens afskedsmiddag i brunnshuset	V.	107.

Se:

- * 1865. Okt. 6. Svar på skålen för universitetets lärare vid studentkårens fest för F. L. Schauman.
1865. Dec. 15. Till frih. J. R. Munchs åminnelse. . . . . *IV.* 269.
1866. Febr. 2. Minnesord öfver H. Borgström junior, vid konstnärsgilletts årsfest . . . . . *V.* 337.
1866. Mars 10. Vid konstföreningens årsmöte . . . . . *V.* 220.
1866. Juni 29. Vid Beata Nervanders graf på Sääksmäki kyrkogård . . . . . *V.* 173.
1867. Mars 10. Vid konstföreningens årsmöte . . . . . *V.* 226.
1867. April 1. Tal till Finlands studenter . . . . . *V.* 579.
1867. Juni 28. Vid Gabriel Reins jordfästning . . . . . *V.* 571.
1867. Juli 27. Tal för befälet på en svensk norsk eskader. *V.* 115.
- * 1867. Nov. 30. Föredrag om Beaumarchais vid literär soiré för de nödlidande . . . . . *M.* 307.
1868. Mars 10. Vid konstföreningens årsmöte . . . . . *V.* 240.
1868. April 29. Minnestal öfver G. Rein på vetenskapssocietetens årsdag . . . . . *IV.* 285.
1868. Maj 30. Företal vid K. J. Bergboms disputationssakt. *V.* 307.
- * 1868. Okt. 31. Om Spaniens historie i dess hjeltars lif. Föredrag för Sällskapet för bildning och nöje . . . *M.* 307.
1868. Nov. 9. Föredrag om A. M. Myhrberg . . . . . *V.* 123.
- * 1868. Dec. 15. Tal vid minnesfesten öfver M. von Wright i societetshuset.
- * 1869. Febr. Inledningsord vid en soiré till förmån för J. Takanen.
1870. Juni 16. Tal för H. Borgström senior vid konstnärsgilletts utfärd till Tölö park . . . . . *V.* 560.
- * 1871. Sept. 6. Vid Edv. af Brunérs graf . . . . . *M.* 308.
1872. Febr. 9. Tal vid minnesfesten öfver F. M. Franzén. *IV.* 329.
1872. Mars 10. Vid konstföreningens sammankomst . . . *V.* 550.
1872. Maj 25. Vid invigningen af M. von Wrights minnesvård *V.* 153.
- * 1872. Sept. 28. Skål för W. Runeberg, vid konstnärsgilletts sammankomst.
1872. Okt. 30. Tal för jubelstudenterna Runeberg, Snellman och Lönnrot vid studentkårens fest . . . . . *V.* 131.
1872. Dec. 31. [Ett farväl. Till A. Kivis minne.] . . . *V.* 181.
1873. Febr. 16. Tal till forne finska kadetter . . . . . *V.* 141.
1873. Mars 10. Vid konstföreningens årsmöte . . . . . *V.* 248.
1873. April 1. Till Finlands studenter . . . . . *V.* 319.
1873. Maj 26. Vid konstföreningens sammankomst . . . *V.* 550.
1873. Juni 5. Skål för skådespelaren Gustafsson med fru . *V.* 342.
1873. Sept 26. Skål för fru Raa . . . . . *V.* 345.

Se:

1874.	Jan. 9.	Ord, uttalade före bestämmandet om statens literära premier. Otryckt fragment.	
1874.	Mars 10.	Vid konstföreningens årsmöte	V. 257.
1874.	April 1.	Till Finlands studenter	V. 322.
* 1874.	Maj 26.	Vid konstföreningens sammankomst	V. 550.
1874.	Juni 16.	Vid invigningen af Fritiof Raas minnesvård	V. 159.
1874.	Juli.	[Från denna sidan af en graf. Till Emma Gyldeńs minne]	V. 185.
1875.	Mars 10.	Vid konstföreningens årsmöte	V. 260.
1875.	April 1.	Till finlands studenter	V. 323.
1875.	Maj 15.	Skåltal på E. J. Löfgręns 50:de födelsedag	V. 348.
* 1875.	Maj 25.	Vid konstföreningens sammankomst	V. 551.
1875.	Aug. 30.	Vid Nestor Tallgrens graf	V. 193.
1875.	Dec. 4.	Skålar för fru Raa-Winterhjelm med flera gäster vid en af honom gifven middag. Otryckt fragm.	
1876.	Mars 10.	Vid konstföreningens årsmöte	V. 264.
1876.	April 1.	Till Finlands studenter	V. 328.
* 1876.	Maj 26.	Vid konstföreningens sammankomst	V. 551.
1877.	Mars 10.	Vid konstföreningens årsmöte	V. 274.
1877.	April 30.	Till Finlands studenter	V. 333.
1877.	Maj 26.	Vid konstföreningens sammankomst. (Delvis refererad).	V. 551.
1878.	Mars 12.	Svar på konstföreningens afskedshelsning	V. 280.

Anm. Cygnæi minnesverser till Paavo Korhonen, F. A. Ehrström, J. E. Lindh, August Korhonen, skalden Almqvist, Karl XV, Alphonse de Lamartine, ehuru till först upplåsta vid festliga tillfällen, hafva här icke upptagits, då Cygnæus ej sjelf plägade föredraga dylika festdikter. — Det behöfver ej tilläggas, att denna förteckning ej kan göra anspråk på att vara fullständig.

Kronologisk förteckning

öfver

af Fredr. Cygnæus utgifna skrifter*).

1837. Theses quas p. censuræ offert hist. lectoris munus ambiens F. Cygnæus.
1837. Jääkynttilät. Ströskrift i fria häften.
1838. Afskedsord till eleverna vid Finska Cadetcorpsen talade den 20 December 1837.
1839. Tal efter Pehr Adolf von Bonsdorffs jordfästning den 18 Januari 1839.
1839. Commentationis de Hannibale pars prior indolem ejus a scriptoribus infamatam vindicatura.
1841. Tal vid Helsingfors bibelsällskaps allmänna sammankomst den 17 Mars 1841.
1841. Höstispiggarne. Ströskrift. Stockholm.
1843. Ett skoltal, hållet Luciedagen 18.. (den 15 December 1841).
1843. Stycken ur en teckning af Finska kriget åren 1741 och 1742. Första stycket.
1845. Ljus och Skugga. Vandringsbilder. Första häftet.
1846. Ljus och Skugga. Vandringsbilder. Andra häftet.
1848. Johan Jacob Nervander tecknad af Fredr. Cygnæus.
1848. Bidrag till de nordeuropeiska folkslagens historia hämtade ur sydeuropeiska källor. Första delen.
1851. Skaldestycken. Första delen.
1851. Skaldestycken. Andra delen: Claes Flemings tider.
1852. Afhandlingar i populära ämnen. Första häftet.
1853. Afhandlingar i populära ämnen. Andra häftet.
1853. Konung Erik XIV såsom dramatisk karakter.
1854. Skaldestycken. Tredje delen: Hertig Johans ungdomsdrömmar.
1855. Tal vid akademiska sorgfesten den 27 April 1855 (öfver Nikolai I).

*) Alla, utom »Höstispiggarne» tryckta i Helsingfors.

1856. Inbjudningsskrift till J. V. Snellmans installation.
1857. Inbjudningsskrift till J. J. Wilh. Lagus' installation.
1857. Skaldestycken. Fjerde delen.
1858. Bilder ur förgångna tidens lif. I. Joachim Zacharias Duncker och hans omgifning.
1860. Ur dagens frågor. Ett vågadt projekt.
1861. Om Fänrik Ståls Sagner. Betraktelser.
1862. Inbjudningsskrift till Z. J. Cleves installation.
1863. Inbjudningsskrift till G. Z. Forsmans och A. E. Ahlqvist installation.
1864. Skaldestycken. Femte delen.
1865. Till Magnus von Wright. Vid konstnärsgilletts Vårfest på Willinge-ö, den 7 Juni 1865.
1867. Små häften angående litteratur och konst. Första häftet.
1868. Små häften angående litteratur och konst. Andra och tredje häftet.
1869. Till friherre Joh. Reinh. Muncks åminnelse. Tal vid akademiska minnesfesten 1865.
1870. Skaldestycken. Senare samlingen. Första delen.
1872. Teckningar ur Frans Michael Franzéns lefnad, vid åminnelsefesten den 9 Februari 1872.
1873. Om Johan Ludvig Runeberg. Första häftet.
1874. Drag ur våra kulturförhållanden och tänkesätt nuförtiden återgifna af F. C.
1876. Två tillfällighetstal. (Stenografiskt upptecknade af A. Fabritius).

Särskildt tryckta finnas dessutom promotionspoemerna från 1840, 1850 och 1864, dikterna »Paavo Korhonen» (1841); »Sång vid minnesfesten den 11 Januari 1851;» »Helsning till Fr. Aug. Ehrströms skugga» (1851) »Till Olga och Edvard von Ammond» (1856); »Henrik Gabriel Porthan», (som textbok vid konserter 1860 och 1861); »Vid Werner Holmberg sminnesfest» (1861) samt »Till Johan Erik Lindhs åminnelse» (1865) äfvensom den tyska öfversättningen »Der Schweigende» St Petersburg 1852.

Innehåll.

	Sid.
<i>Företal</i>	I.
<i>Släkten Cygnæus</i> : dess ursprung sid. 1. — Kyrkoherden Zakarias Cygnæus i Mäntyharju 2—8. — Biskop Z. Cygnæus den äldre 8—12. — Kyrkoherden Johan Henrik Cygnæus i Rantasalmi 13—15. — Biskop Z. Cygnæus den yngre 15—22. — Hans memorial om undervisningsverkets tillstånd i östra tavastländska prosteriet 22—25. — Hans familj 26—27. — Hans frånfälle 27—29. — Cygnæuska släktens stamtafla 30	1—30.
<i>Fredrik Cygnæus. Hans barndom och skolor</i> 31—33. — Barndomsintryck 34—38. — Undervisning i hemlandet 39—40. — Skoltiden i S:t Petersburg 40—42. — Intryck i Neva-staden 43—45	31—46.
<i>Fredrik Cygnæi studenttid.</i>	
1. <i>I Åbo samt i Helsingfors till år 1831.</i> — I Åbo. Studentexamen och nya vänner 47—50. — Studier 51—54. — Studentlif 55—58. — Skaldelif och ungdomsdikter 58—64. — Promotionen 1827; Åbo brand; i Pargas 64—67. — Hemmet i S:t Petersburg 68—71. — I Helsingfors 72—75. — »Lördagssällskapet» 76—77. — Cygnæi faders frånfälle och familjens flyttning till Helsingfors 78—80. — Engelska lektorstjänsten i perspektiv 80—81	47—81.
2. <i>Cygnæi första resa till Sverige.</i> I vittra kretsar: Franzén, G. H. Mellin, Rabbe Wrede 81—84. — Kolera-farsot i Helsingfors 84—85. — Den unge Cygnæi »testamente» 86—88. — Hemresan 88. — Ungdomsdikter 89—94	81—94.

Sid.

3. *Tentamenstiden i Helsingfors.* »Den siste kandidanden» 94—96. — Promotionen 97. — Mörka utsigter 97—98. — Han erhåller lärareplats vid kadettkåren i Fredrikshamn 99. . . . . 94—99.

Cygnæus i Fredrikshamn (1833—1837). Öfverblick öfver kadettkåren 100—101. — Den nye läraren och eleverna 102—106. — Anteckningar efter Cygnæi föreläsningar 106—110. — Cygnæus som talare 111—112. — Minnet af Cygnæus som lärare 113—115. — Konflikten med Dittmars 115—116. — Sällskapslifvet i staden 117—119. — Återblick på Cygnæi familj 119—122. — Misslyckade ansökningar 122—124. — Ekonomiska svårigheter 125—126. — Literära sysselsättningar och planer 126—130. — »Jääkynttilät» 130—132. — Afsked från kadettkåren och dess »röda tråd» genom hans lefnad 132—134 . . . . . 100—134.

Tiden närmast före Cygnæi stora utländska resa (1838—1843). »Jääkynttilät» och den inhemska pressen 136—139. — Promotionspoemet från 1840 och andra dikter 139—140. — Reseplaner 141—142. — Hans disputation om Hannibal 143—144. — Cygnæus som rektor vid trivialskolan i Helsingfors 144—152. — Cygnæus som österbottningarnes kurator; Porthanfesten 1839; »Joukahainen» 1843; afskedsfesten för honom 152—165. — Cygnæus som offentlig talare 165—166. — 1840 års jubelfest 166—167. — Armfelt efterträder Rehbinders 168. — Cygnæi andra resa till Sverige 1841 samt »Höstispiggarna» och polemiken om denna ströskrift 168—173. — Cygnæi populära föreläsningar 1842 öfver den nyaste historien 174—177. — Cygnæus som tidningsredaktör 177—182. — Hans disputation om 1741—1742 års krig i Finland 182. — Alexandersstipendiet 183 . . . . . 135—183.

Cygnæi resor i utlandet (1843—1847). I Sverige 184. — Genom Danmark, norra Tyskland och Belgien 185—186. — I Paris 186—190. — I Schweiz och Rehntrakterna 190—192. — I Italien: Milano 193, Venedig 194, Bologna 195—198, i Rom 198—201. — »Ljus och skugga» första häftet 201—203. — I Neapel och på Sicilien 203—206. — Hans andra besök i Rom samt afresa öfver Florens, Genua o. s. v. till Frankrike 206—208. — I Montpellier och i Vigan 208—210. — Andra vistelsen i Paris 211. — Andra häftet af

- »Ljus och skugga» 213—215. — Hans moders död 216.
— Hemresan 217 . . . . . 184—217.

Nya år af väntan (1847—1854). I Helsingfors 218—219. — Minnestalen öfver R. Tengström och J. J. Nervander 220. — Studentfesten den 13 Maj 1848 och talet om Finlands namn 221—224. — Cygnæus förestår professionen i historie och utger »Bidrag till nordeuropeiska folkslagens historie» 224—226. — Hans resa till Österbotten och hans giftermålsplaner 227—229. — Han erhåller ånyo Alexandersstipendiet 230—231. — Konflikt med österbottniska studentafdelningen 231—233. — 1850-års utländska resa 233—234. — Poetisk verksamhet 234—237. — »Claes Flemings tider» 238—240. — »Populära afhandlingar» I och II 240—245. — Cygnæus inträder i konstföreningens direktion 246—248. — Hans professorsspecimen 249—250. — Smärre notiser 250—252 . . . . . 218—252.

Cygnæus som professor (1854—1867). Cygnæus föreläser i litteraturhistoria och estetik 253—257. — Cygnæus och den akademiska ungdomen 257—261. — Cygnæus som medlem af konsistorium och fakultetsstyrelsen m. m. 261—264. — »Hertig Johans ungdomsdrömmar» och hans poetiska verksamhet denna tid 265—269. — Skrifter på prosa: Om Duncker samt om fänrik Ståls Sägner. 269—272. — »Ett vågadt projekt» m. m. 272—274. — Cygnæi tal från denna tid 274—277. — Cygnæus och Nya teatern i Helsingfors 278—280. — Elevskolan 280—281. — Finska teatern uppstår 282. — Cygnæi verksamhet som konstbeskyddare 283—288. — Hans planer till en konstakademi i Finland 288—291. — Cygnæus som medlem af Finska literatursällskapet: Porthansmonumentet; A. Kivi 291—293. — Resor i utlandet åren 1855—1866: 294—296. — Hans födelsedagar 1857 och 1867: 296—299. — Afsked från universitetet 299 . . . . . 253—299.

Cygnæus som professor emeritus (1867—1881). Hans helso- tillstånd 300. — Villan i Brunnsparken 301. — Poetisk verksamhet 302—303. — Arbeten på prosa 304—305. — Hans sista talareverksamhet 306—308. — Konstföreningen och planen till en konstakademi 308—311. — Cygnæus afgår från ordförandeplatsen i konstföreningens direktion 313—314. — Hans griftrum redes 315—316. — I hans tysta

boning 316—318. — Återblick på hans syskon 318—319.	
— Dödsdagen 319—320. — Jordfästningen och begrafningen 321—325. — Grafskriften 326. — Testamentet 327—328. — Cygnæi galleri 328. — Slutord 329	300—329.

<i>Anmärkingar</i>	Sid. 330.
En dödsruna	331.
Afforismer om Hannibal	332.
Tal till N. A. Ursin 1842	333.
Tal till österbottniska afdelningarne 1842	333.
Tal till Viborgska afdelningen (1850?)	335.
Företal vid O. Toppelii disputation 1856	336.
Tal till brukspatron Arppe 1856	347.
<i>Kronologisk förteckning öfver af Fredr. Cygnæus hållna tal</i>	348.
<i>Förteckning öfver af Fredr. Cygnæus utgifna skrifter</i>	353.

Tryckfel och rättelser.

I första bandet:

Sid.	Rad.	Står:	Läs:
19.	9 upp.	kastar	hastar
186.	1 ned.	författarenes	författarens

I andra bandet:

129.	1 upp.	min kärlek till	(dessa ord utgå).
382.	13 ned.	Se pag. 209	Se pag. 249.

I tredje bandet:

133.	8 upp.	Det skyldiga	Den skyldiga
213.	15 upp.	(i några exemplar):	
		Noth Briton	North Briton
395.	6 upp.	Sid. 217.	Sid. 317.

I fjärde bandet:

38.	3 ned.	höra	böra
163.	16 upp.	Om ingen	Och ingen
377.	7 upp.	ej rördes med	ej röres mer
391.	9 ned.	mannan	mannen
411.	4 ned.	minister	svensk minister
414.	2 ned.	sedan	seden

I femte bandet:

10.	17 upp.	kan	man.
59.	2 upp.	18—	1841
81.	5 upp.	Tillägges:	30 Maj
115.	5 upp.	Tillägges:	27 Juli 1867.
141.	5 upp.	14 Februari	16 Februari.

Sid.	Rad.	Står:	Läs:
151.	17 upp.	mins	minst
195.	11 upp.	Johan Ludvig	Karl Ludvig
260.	5 upp.	svan	zuav
287.	4 upp.	3 Mars	4 Mars *)
468.	19 upp.	viberade	vibrerade
503.	4 upp.	Hösten 1862	16 Oktober 1862 *)
537.	6 upp.	1855	1856
537.	9 upp.	29 Juli	27 Juli *)
539.	12 upp.	14 Februari	16 Februari
539.	23—26 upp.	Rättelse: Talet hölls af A. F. Soldan.	
539.	26 upp.	27 Febr. 1887	27 Febr. 1886.
544.	4 upp.	22 Juni	21 Juni
544.	14 upp.	90 år	91 år
544.	3 ned.	Rättelse: K. E. Jansson afled den 1 Juni, således mer än en månad före Emma Gylden.	
560.	9 ned.	16 Juni 1860.	16 Juni 1870.
584.	4 upp.	14 Februari 1875	16 Februari 1873.

I sjette bandet:

621.	7 ned.	undertecknad	en resande landsman (ej Cygnæus sjelf).
621.	6 ned.	mig	honom
647.	22 upp.	1852	1842
647.	24 upp.	1881	1851
647.	Sista raden bör lyda: bland finnar och deras stamförvänder.		

I sjunde bandet:

9.	10 ned.	makt	matk
259.	18 ned.	Czarstoryskis	Czartoryskis
270.	18 upp.	Är allt	Än allt
277.	13 upp.	Dikterna »Slösaren» och »Det dagas åter» ingingo i »Höst-	
285.	20 upp.		

I åttonde bandet:

239.	12 ned.	chachot	cachot
240.	11 ned.	antagligen år 1842.	antagligen år 1844.
241.	11 ned.	Joukahainen III. 1844.	Joukahainen III. 1848.

Se för öfrigt rättelser till sidorna 246 och 247 i bandet VIII: i bandet IX, sid. 335.

*) Dessa rättelser torde observeras äfven i innehållsförteckningen till femte bandet.

I nionde bandet:

(Utom de på sidan 336 i samma band anmärkta tryckfelen):

Sid.	Rad.	Står:	Läs:
63.	9 upp.	År 1836.	År 1836 eller 1837.
110.	1 ned.	den 29 April 1859	den 29 April 1858.
145.	11 upp.	på fältet steg	på fästet steg
313.	11 upp.	flyttade år 1829	flyttade år 1830.
323.	17 upp.	Helsingfors Morgonblad 1851.	Helsingfors Morgonblad 1841.
325.	20 ned.	Sannolikt från år 1831.	Sannolikt från år 1829.
330.	2 ned.	tidigt afiden; Tillägges: i December 1879.	
333.	4 ned.	»Orfeus i underjorden» o. s. v. Tillägges: Ingick i n:o 24 af Helsingfors Dagblad 1869.	

I tionde bandet:

425.	8 upp.	under åren 1848—1851.	under åren 1847—1851.
------	--------	-----------------------	-----------------------

Se föröfrigt »Minne af Fredr. Cygnæus» sidorna 188 och 235.

I „Minne af Cygnæus”:

27.	20 upp.	Töntälä	Tönttölä.
48.	10 ned.	dem.	den
52.	8 ned.	till hen	till den.
70.	10 upp.	icke i emot	icke emot.
72.	15 upp.	bergmästaren	bergmästaren
75.	6 ned.	titl	till
80.	4 upp.	Willebrandt	Willebrand
112.	16 upp.	mer en gång	mer än en gång
208.	Den korta meningen på raderna 14 och 15 upp. bör utgå. Se anm. till samma sida.		
209.	3 och 4 raden ned. De vid tryckningar rubbade orden böra vara: Med — — — historiska.		
229.	2 ned.	eastfria	rostfria.
233.	15 upp.	Skriffelen i inskriptionen tillkomma ej utgifvaren.	
243.	10 ned.	planterats	planterat.

FREDR. CYGNÆI

SAMLADE ARBETEN

hvilkas utgifvande påbörjades 1881 hafva numera fulländats med detta supplement (elfte) band omfattande **Minne af Fredr. Cygnæus, anteckningar af E. Nervander.**

Det hela är fördeladt i tre afdelningar nemligen:

- 1:a afdelningen Historiska arbeten i två band.
- 2:a   ,,   Literaturhistoriska och blandade arbeten i fyra band.
- 3:e   ,,   Poetiska och dramatiska arbeten i fyra band.

Priset utgör för det hela I—X & supplementbandet *Imp.* 65.

G. W. Edlunds Aktiebolag,

Helsingfors 23 Mars 1892.